

**In M. Vitruvium De architectura annotationes Guilielmi
Philandri : compluribus, iisque novis, & non minus utilibus
quam necessariis figuris exornatae, cum indicibus Graeco &
Latino locupletissimis**

<https://hdl.handle.net/1874/207925>

IN M. VITRUVIVM

De Architectura

ANNOTATIONES

GVILIELMI PHILANDRI

Compluribus, iisq̄ nouis, & non minus
utilibus quàm necessariis figuris
exornata.

Cum indicibus Græco & Latino locupletissimis.

VENETIIS, EX OFFICINA STELLÆ, 1557.

ARCHITECTI VIRTUTES
EX VITRUVIO.

ARCHITECTVS magno sit animo, non arrogans, sed facilis, & equus & fidelis, sine auaritia. Ne sit cupidus, neq; in muneribus accipiendis habeat animum occupatum, sed cum grauitate suam teneatur dignitatem, bonam famam habendo. Rogatus non rogans suscipiat curam.

Kunsthistorisch
Institut
R. U. Utrecht

77-1056

IORDANVS ZILETVS
STVDIOSIS S.

Ego, nihil hominis natura decentius, magis ue proprium existimandum puto, quam unicuique pro uiribus officio ac pietate satisfacere. Hoc uerò beneficentiae munus, tunc Deo, & hominibus gratius contingit, cum ad beneficia conferenda natura nostra propensius uideamur, non autem ut inde ad nos premium uel merces ulla perueniat; bona enim ac pia opera, homines ipsi, nobis etiam renitentibus meritis laudibus & premijs prosequuntur, Hec igitur cum mihi saepe in mentem uenissent, simulq; cum considerare, quam elegans, q̄ iucundū, q̄ doctum, quantaq; scientiarum uarietate plenū opusculum esset, quod Guilielmus Philāder Gallus, in Vitruuij de Architectura libros multis laboribus & Vigilijs cōmentatus esset, nō dubitavi, his foelicibus principijs (nullos. n. adhuc libros impensis meis excusos uobis proposui) me uobis gratificaturum. Et quāuis optime cognoscā, Vitruuiū ipsum a paucis legi, cū propter scientiam quā pertractauit, quā multū, nomine ipso uix audito, tanquā ad animi cultū scientiarumq; cognitionē parum necessariā statim aufugiunt atq; auersantur, tum ēt propter styli obscuritatem, quo artem illā suā prosequutus est, tamen acutius inspiciēs, animaduerti hunc doctissimū uirum sexcentas in hisce Annotationibus res scitu dignissimas aspersisse. Præterea nescius non eram, quanquam Vitruuius Architecturae pater proprio uocabulo appellandus esset, multis tamen undiq; scientiis opus illud scaturire. Cum enim

ipse in primo libro affirmet perfectū Architecturæ ma-
gistrum oēs scientias callere oportere, non ab re de ijs
scientiis & mentionē fecit, & præcepta nonnulla pro-
tulit. His igitur causis ominari uideor, uos tantā ex iis
Annotationibus utilitatē accepturos, ut ad me quoque,
(quamuis ad hoc cū eas torcularibus submisi, mens nō
inhiasset mea) non mediocre lucrū ex laboribus meis
peruenturum existimem. Neminem .n. bonarum artium
studiosum inueniri posse arbitror, qui, ex huius doctis-
simi uiri hortulis fructus capere auidissime non deside-
ret. Lato igitur animo Io. Andree uestri primitias acci-
pite, ac benigno fauore, me qui eas uobis excusas legen-
das proposui, ac ipsum Philandrū, qui lucubrationibus
suis ut proponere posse effecit, prosequamini. Quod si
(ut spero) euenerit, uobis paucos post menses Vitruuii
opus uniuersum me impressurū polliceor, pristino can-
dori ab eodē Philandro restitutum, ac infinitis mendis
quibus nūc titubare uidetur, castigatū, uariis insuper
ac nouis figuris exornatū, quale nulla adhuc officine
ediderunt, nec ea quidem, que opus illud hoc anno Basī-
lea excusum proposuit, que impressio, non solū docto-
rum iudicio castigatior non uidetur, sed deterior certo
aliquanto, & corruptior. Ast ego id tantum curans ut
in hac re bene uobiscum agatur, uoluntatique ac utili-
tati uestre satisfiat, id non enitar ut quā celerrime,
sed ut q̄ diligētiss. ac castigatiss. imprimatur. Quod mi-
hi ad uotum euenturum spero, opera & iudicio Gui-
lielmi huius Philandri fretus, qui totis nūc uiribus in
id incumbit, ut uobis ostendat se non parum studii &
diligentiæ in his libris primum declarandis, deinde cor-
rigendis, adhibuisse.   Valetē felices.

AVCTORES, QVOS IN

HOC OPERE PHILANDER,

& ii per quos ipse profecit

sequuti sunt, &

citant.

<i>Apollonius Mathematicus.</i>	<i>Aphthonius.</i>
<i>Atheneus.</i>	<i>Aphthonij Scholiastes.</i>
<i>Aristocles.</i>	<i>Ausonius.</i>
<i>Alphenus Iurifcon.</i>	<i>Albugerig.</i>
<i>Aristoteles.</i>	<i>Alexander ab Alexand.</i>
<i>Alob granus.</i>	<i>Archestratus.</i>
<i>Aulus Gellius.</i>	<i>Alfonfus.</i>
<i>Aristarchus Samius.</i>	<i>Andreas Alciatus.</i>
<i>Aelianus.</i>	<i>Aristeas.</i>
<i>Aquila.</i>	<i>Aelius Spartianus.</i>
<i>Albertus Durerus.</i>	<i>Arcadius.</i>
<i>Apuleius.</i>	<i>Apsyrtus.</i>
<i>Alexis.</i>	<i>Aetius.</i>
<i>Asconius Pedianus.</i>	<i>Antiphanes.</i>
<i>Adrastus.</i>	<i>Actuarius.</i>
<i>Africanus Iurifcon.</i>	<i>Aben Mesuai.</i>
<i>Aristides Quintilianus.</i>	<i>Antonius Musa.</i>
<i>Aristoxenus.</i>	<i>Albinouanus.</i>
<i>Andreas Ornithoparchus.</i>	<i>Auerrois.</i>
<i>Ammianus.</i>	<i>Acron.</i>
<i>Aloysius Mundella.</i>	<i>Anaxandrides.</i>

Ctesibius.	Francis. Massarius.
Chrysippus	Fulvius.) Florus.
Calpurnius.	Geminus.
Callimachi scholiastes.	Galenus.) Gorgias.
Dioscorides.	Guido Aretinus.
Dionysius Halicarnas.	Georg. Valla.
Diomedes.	Germanicus Caesar.
Dion.) Diphilus.	Georg. Alexandrinus.
Diodorus Siculus.	Gregorius Giraldu.
Dionysius Apher.	Georgius Agricola.
Didymus.	Gregorius Tifernas.
Domitius Calderinus.	Heron.
Diocles.	Harpocraton.
Dionysiodorus.	Hermolaus Barbarus.
Diogenes Laertius.	Hippocrates.
Donatus.	Herodianus.
Eustratius.	Horatius.
Egesippus.	Hieronymus.
Ennius.) Eustathius.	Honorius Imperator.
Eusebius.) Eudoxus.	Homerus.) Hipparchus.
Euripides.) Euphorion.	Homeri Interpres.
Etymologus.	Hesiodus.
Euclides.) Egnatius.	Hesychius.
Eutropius.	Higinus.
Erasmus.	Herodotus.
Eratosthenes.	Hirtius.
Eutocius.) Ezechiel.	Horus Apollo.
Emmanuel Bryennius.	Iabolenus Iur. conf.
Franchinus Gaffurus.	Ioannes Froschius.
Fulgentius.	Iustinus.

<i>Auicenna.</i>	<i>Beroaldus.</i>
<i>Abix.</i>	<i>Boccatius.</i>
<i>Aemilius Probus.</i>	<i>Berosus.) Beda.</i>
<i>Arrianus.</i>	<i>Bessario.</i>
<i>Arnobius.</i>	<i>Budeus.</i>
<i>Auctor lib. de mir. aud.</i>	<i>Basilius.</i>
<i>Aelius Promotus.</i>	<i>Babstia Pius.</i>
<i>Aristophanes.</i>	<i>Blondus Flavius.</i>
<i>Aristophan. Interpres.</i>	<i>Cornelius nepos.</i>
<i>Architas.) Atabati.</i>	<i>Claudianus.</i>
<i>Apollodorus Arithmet.</i>	<i>Columella.</i>
<i>Asper.</i>	<i>Campanus.</i>
<i>Asclepiades Myrleanus.</i>	<i>Costant. Imperator.</i>
<i>Archimedes.</i>	<i>Cassius Hemina.</i>
<i>Ammonius.</i>	<i>Casellius Iurifcon.</i>
<i>Apollonius.</i>	<i>Cleonides.</i>
<i>Angelus Politianus.</i>	<i>Callixenus.</i>
<i>Alcinous.</i>	<i>Cassiodorus.</i>
<i>Andreas Panorm.</i>	<i>Catellianus Cotta.</i>
<i>Ambrosius.) Aratus.</i>	<i>Cicero.</i>
<i>Abohanifa.</i>	<i>Christo. Landinus.</i>
<i>Augustinus.</i>	<i>Cornel. Celsus.</i>
<i>Accursius.</i>	<i>Censorinus.</i>
<i>Athanasius.</i>	<i>Comrhadus Celtis.</i>
<i>Artemido. siue Daldianus.</i>	<i>Cornel. Tacitus.</i>
<i>Biton.</i>	<i>Catullus,</i>
<i>Bacchius.</i>	<i>Callimachus.</i>
<i>Berno Cluniacen. Abbas.</i>	<i>Celius Apitius.</i>
<i>Bernardus Clareuallen.</i>	<i>Caius Iur. conf.</i>
<i>Boethius.) Bedigoras.</i>	<i>Campanus.) Clearchus.</i>

Ioan. Cantuariensis.	Leonard. Portius.
Iustinian. Imperator.	Liuius.
Iulius Pollux.	Lynceus Samius.
Iulianus Iurifcon.	Marcellus Virgilius.
Ioan. Pontifex xxii.	Marc. Cato.
Ioan. Tinctoris.	Mutianus.
Isidorus.	Moschus.
Isaac eben amram.	Marius Aquicola.
Iul. Capitolinus.	Martianus Capella.
Iul. Frontinus.	Mercurius Trismegistus.
Ianus Parrhasius.	Martialis.
Ioan. Ruellius.	Messala.
Iuuenalis.	Martianus Iur. conf.
Io. a Sacra bosco.	Matthaus Siluaticus.
Io. Reuchlinus.	Menechmus.
Io. Grammaticus.	Menander.
Iamblicus.	Mamilius.
Iul. Firmicus.	Mesuragie.
Iul. Cæsar.	Macrobius.
Io. Iucundus.	Mela Iurifcon.
Iosephus.	Nicomachus.
Leo Baptista.	Nicol. Perotus.
Lucas a Burgo. S. Sepulcr.	Neratius Iurifcon.
Lucilius.	Nicol. Leonicens.
Lampridius.	Nicephorus.
Lactantius.	Nonius Marcellus.
Lutacius.	Nicol. Liranus.
Lucianus.	Nicander.
Libanius.	Nilus scholasticus.
Lucanus.	Orpheus.

Oppianus.
Ovidius.
Oppiani Interp.
Oribasius.
Offilius Iurifcon.
Parmenides.
Plutarchus.
Palladius.
Pomponius Gauricus.
Porphyrius.
Ptolemeus.
Porphyrio.
Platina.
Philolaus.
Phrynichus.
Petrus Aaron.
Petronius Arbitr.
Plin. nepos.
Plautus.
Pomponius poeta.
Pompon. Iur. conf.
Priscianus.
Papinianus.
Propertius.
Pompon. Mela.
Philostratus.
Proclus.
Paulus Diaconus.
Procopius.
Phocion.
Paulus Iurifcon.
Pindarus.
Philippus.
Publius uictor.
Plato.
Paulus Aegineta.
Philo.
Pappus.
Porus.
Ptolem. Interp.
Prudentius.
Polybius.
Possidonius.
Pythagoras.
Phocylides.
Plin. historicus.
Quintus Curtius.
Quintus Serenus.
Quintilianus.
Raphael Volaterran.
Rasis.
Robert. Valturius.
Ruffinus.
Rhemnius Fannius.
Ruffus.
Rabanus.
Strabo.
Sext. Pomp.
Seneca.
Scribonius Largus.

FRANCISCO VALESIO

REGI POSTENTIS. ET

Christianissimo,

Guilielmus Philander Castillionius, Victoriam.

FVISSE TEMPVS, Cum in montibus ac syluis dispersi dissipatiq; homines bestiarum more uagarentur, & sibi uictu ferino uitam propagarent, Rex inuictiss. legimus, nondum ij prudentium consilij, aut disertorum oratione deliniti, a fera agresti que uita, ad humanum hunc ciuilemque, cultum deducti, se oppidis mœnibusque sepserant. Et principio quidem, cum id tantum agerent, ut se sua que ab aduersis tempestatibus tuerentur, ut contra Solis ardores tuta diffugia haberent, coeperunt aliqui e frondibus tecta facere, speluncas alij fodere, qui ingenio præstabant, furci erectis, & intertextis uirgultis luto parietes inducere, ea fuerunt ædificatorie rei incunabula. Proxime qui sequuti sunt, ijs inijtjs non contenti, non modo quæ ad salutem essent necessaria curauerunt, sed eorum quæ ad expeditas quasque pro innata tamen frugalitate commoditates assequendas conferrent, nihil usquam prætermisum uolebant. Itaque eam frugalitatem & parsimoniam in ædificijs, posteritas publice & priuatim sequuta est, quoad per bonos mores licuit. Inde, rerum affluentia & ocio abundantes, opportunitate admoniti atque allekti, eò

Solinus.
Stesichorus.
Seruius.
Sebast. Serlius.
Suetonius.
Suidas.
Symmachus.
Statius Papinius.
Septuagint. Interpret.
Sext. Rufus.
Stephan. de urbibus.
Simonides Poeta.
Sinesius.
Strabus.
Sidonius Apollinaris.
Serapion.
Theophrastus.
Thrasylus.
Trebatius Iuriscor.
Theon.
Timeus Locrensis.
Tertullianus.
Tibullus.
Tebitius.

Thylesius.
Theodotus.
Theodoricus Ostrogot. rex.
Theopompus
Terentius.
Theodorus Gaza.
Thomas Magistri.
Theodosius Imperator.
Varro.
Volusius Metianus.
Vegetius.
Vannocius Biringucius.
Virgilius.
Varinus Fauorinus.
Valerius max.
Valentinianus Impera.
Valens Imperator.
Vibius sequester.
Valerius Flac.
Vlpianus.
Verrius.
Xenophon.
Zenodotus.

deueneret, ut etiam que ad uoluptates explendas face-
ret, sectarentur, quicquid ad lautitiam uenustatemque
uspiam excogitari posset, adiungerent, necessitati fe-
cisse satis, leue quidem esse existimantes, commodita-
ti prospexisse ingratum, ubi offenderet operis inelegan-
tia. Hinc pyramidum miracula, amphiteatrorum mo-
les, insanie palatiorum substructiones, templorum stu-
pendi fornices, hinc arcus, porticus, mausolea, & in
modum prouinciarum extructa therma. Magna illi edi-
ficabant, ut posteris magni esse uiderentur, operis uero
pulchritudinem, facile adducebantur ut crederet ab in-
festis hostibus impetraturam ut iras temperarent, atque
inuiolatam se esse paterentur. Ergo prestantissimi uete-
res, ut esset edificandi aliqua certa & constans ratio,
que de huiusmodi rebus ab alijs tradita, & a se exco-
gitata erant, mandarunt literis, ex Græcis Agatarchus,
Democritus, Anaxagoras, Ctesiphon, Metagenes, Icti-
nus, Carpion, Philo, Hermogenes, Argelius, Satyrus, et
alii quidam: ex nostris Fuffitius, Varro, P. Septimius,
Cor. Celsus. Horum preclarissima monumenta (pro do-
lor) temporum iniquitate, aut hominum negligentia in-
terierunt. Restabat unius ex tanto ueluti naufragio
M. Vitruuij Pollionis opus uix satis ex merito laudan-
dum, sed adeo affectum, maculosum & ulcerosum, ut ne-
que ab auctore si reuiuiscat, satis agnoscatur. Id effe-
cit ut Vitruuij preter nomen, iam multa retro secula
nihil auditum sit. Accedebat difficultas, nam ut omittam
uocabulorum ex artis propria necessitate conceptorum
insolentiam, que obscuritatem adferebat, & rerum ip-
sarum que tradebantur, in scitia, a legendo retardabat,

præstantissimarum enim structurarum, unde quasi uia
sternatur, tantum non cadauera cum admiratione &
lacrymis conspiciamus ac ueneramur. Itaq; rei difficul-
tate deterriti qui libros Vitruuii habebant, uolebant
legere, quorum se cognitionem assequi posse diffide-
bant. Ex illo fluere, & retro sublapsa referri archite-
ctonice, ut, qui ædificarunt, nouis ineptiarum delirami-
tis appareat delectatos, nisi forte hoc ineptire non est,
posthabitis probatissimis laudatissimorum operum ratio-
nibus, inepta atq; ociosa ornamenta, ne dicam a rerum
natura abhorrentia, frustra & ambitiose comminisci,
& his offuciis ac præstigiis a probis abducere, & fu-
cū facere. Neq; n. audiendi sunt, qui pro cuiusq; libi-
dine uariam & mutabilem esse ædificiorum formā di-
cunt. Commune hoc (inquit ille) ignorantia uitium est,
quæ nescias, nequicquam esse profiteri. Hæc cū ita es-
sent, non poteram facere, quin de emendando Vitru-
uio, idq; Romæ, ubi antiquitatis uestigia adhuc nonnul-
la reliqua erant, & sepe & diu cogitarē. Itaq; iā ter-
tius actus est annus, cum per æstatem succissimis operis
summopere contendi, ut ea restituerem, quæ mihi de-
prauata, luxata & mutila uidebantur. Paucis mensibus
tot mendis purgavi, ut ausim omni asseueratione adfir-
mare, præter unum atque alterum locum, quos neque
ipse Apollo sanauerit, parum abesse, quominus hic au-
ctor quàm emendatissimus in manus hominum ueniat.
Inter emendandum, multa sese offerebant difficilia &
obscura, quæ si scholio illustrarem, uidebar factururus
operæ præcium. Id a nobis pro uiribus est factum. Il-
lud quodcunq; fuerat laboris, cum intelligerem Pont.

Max. probatū, & me aliquot huius sacrosancti purpuratorum patrum collegij principes Viri, ceu à tota penè Italia duos annos incredibili cum desiderio expectatum, ut aderem hortarentur, si facerem, gratificaturum me in primis Romanis, qui literarum & uirtutis ergo, nihil minus sperantem aut expectantem, ciuitate donauissent, sub cuius nomine (si quam fortasse eare utilitatē studiosis adferre possem) sinerē in uulgū prodire, dubitabam. Tu unus omnium occurrebas Rex, regum (quod de Alexandro scribit Arrianus) βασιλεὺς καὶ ἡγετῆς, καὶ ἡγετῆς καὶ βασιλεὺς καὶ ἡγετῆς, nisi uererer, ne quid tue Maiestati decederet. Scripsit libros suos Vitruuius Augusto Italus, Regi scriberem Gallus. Scripsit Imperatori, qui urbem latericiam cum inuenisset, marmoream reliquit; Regi ego, cuius auspicijs & liberalitate, nobilissima in toto orbe terrarum templa, palatia, & propugnacula extructa sunt, qui uia præiuit, ut quæ fuerat pulcherrima in regno Gallie domus, centesimū non obtineat locum. Dum animi penderem, uicit auctoritas Meccœnatis mei Geor. Armenia ci Ruthenorum Episcopi, tue Maiestatis apud Max. Pont. Paulum, prudentissimi, uigilatissimi & integerrimi Legati. Obtendebat regiam illam toties iam multis cognitam, & ab omnibus prædicatam humanitatem principem sicut fortunarum, ita & fructus sue ditioris ingeniorum partem sibi iure uendicare, officiumque eius, et animum qui dat, magis spectare, quam quod offeratur, quicquid a me ea parte peccatum esset, id uni sibi assignari licere. Hæc sunt Res Max. quæ me eò inclinarunt, à quo pudor reuocabat, impuleruntq;

ut Maieſtati, tuæ Caſtigations has atq; Annotationes
in auctorem longe difficillimum, & cuius latinorum
primi procelloſum & auium ſulcauimus mare, nuncu-
patas dicatasq; uellem. Quas ſi intellexero non uſque-
quaq; fuiſſe ingratas, cauſa erit quamobrem quos ſe-
rijs lucubrationibus libros inchoaui de ſectione & po-
lituris marmorum, de pictura & certa colorum com-
poſitione, de infectoria & fullonica, de ſigulina, de
ſutrina, de Vitraria, de tetrina quæq; radio, quæq;
lais ideſt ponduſculis perficitur, tãdem aliquando ab-
ſoluam. Valeat tua Maieſtas. Roma Cal. Auguſti,
M. D. XLIIII.

VITRUVII VITA EX IPSO
opere per Philandrum collecta.

M. Vitruuij Pollionis quæ fuerit patria, uideo in du-
bium reuocari, quibusdam Romanum nullo argumẽto,
alijs Veronenſem exiſtimantibus, quod Veronæ in Ve-
teris ſtructure arcu ad hunc modum legatur:

L. VITRUVIUS. L. L. CERDO
ARCHITECTVS.

Ea inſcriptio fecit, ut uir doctiſſimus Andreas Alcia-
tus, decem librorum de Architectura auctorem L. Vi-
truuium Pellionem appellare ſe mihi dixerit, & po-
ſtea ædiderit, quod Pellio, aiebat, id quod credo ſigni-
ficaret. In cuius ſententiam ne tranſeam, multa me mo-
uent. Primum, quod in omnibus exemplaribus, M. non,
L. & Pollionem non Pellionem legerim. Deinde, quod
cerdonem, pace tanti uiri dixerim, non eſſe continuo

quod pellionem, facile intelligit, cui utriusq; uocabula
li originis uenit in mentem, alterum enim a lucro, idest
ἀπό τοῦ Κέρδους, a pellibus alterum ductum est. Et
si idem sit, quid Architecto cum pellibus? Cerdo enim
in illa inscriptione, hominis non studij est index. Ut
si idem credi par fuit, fuerit tamen Cerdonis non Pel
lionis appellatio restituenda. Quin & quod Vitruuius
noster reprehendit, Architectus ille sub mutilis denti
culos collocauit. Itaque uulgatam codicum scriptio
nem retinentes, diuersos esse arbitramur. Et nostrum
quidem apparet parentum cura liberalibus discipli
nis ab ineunte etate fuisse institutum, encyclopediãq;
absoluisse, quod ipse fatetur in Libris sexti prooemio.
Statura uero se fuisse humili, indicat in præfatione li.
2. Julio Cesari fuit non ignotus, post cuius obitum, in
grauescente iam etate, aut affecta potius, ut ex memo
rato libri secundi loco conijcimus, ab Octauia fratri
Augusto commendatus, apparationi balistarum, scor
pionum, ceterorumque tormentorum, cum M. Aurelio,
P. Minidio, quem alij Numidicum uocant, & Cn. Cor
nelio præfectus est, annuo ei redditu quoad uiueret con
stituto. Qua munificentia excitatus, ut indicat in præ
fatione operis, omnem edificandi rationem Augusto
scripsit, quam decem libris complexum se esse, sub fi
nem operis testatur, ne quis figuras quas in suis singulis
libris extremi uoluminis nomine deformabat, in priua
tum librum, hoc est undecimum aliquem reiectas fal
so existimet. Ingenui foelicisque fuisse ingenii, libri se
ptimus, nonus, & decimus argumento esse queant. Ha
ctenus quod astruere possumus.

G V L I E L M I
PHILANDRI CASTILIO-
NII GALLI CIVIS RO. IN PRI-
mum Lib. M. Vitruvii Pol-
lionis de Archite-
ctura, Anno-
rationes.

CAP. PRIMVM.

RAPHIDOS SCIEN-
TIAM HABERE. Graphis
est linearis deformatio, siue designa-
tio. Non desunt in qui eam quæ ad
Architectum pertinet, $\gamma\rho\alpha\mu\mu\iota\kappa\eta\nu$
quasi lineationem dicas, vocent.

$\Gamma\rho\alpha\mu\mu\omega$ vero, & ad Scriptorem, & ad Pictorem
Sculptorem ve referant, cum ad illum descriptionem, cum
ad hos designationem transferentes. & $\gamma\rho\alpha\phi\epsilon\iota\nu$ quidem
ad virosque pertinere, Ægyptiorum ratio docet, quos erat
necesse pingere, aut sculperere, quod significare, vel moni-
mentis mandare volebant, quod genus pleraque Romæ
visantur, & extra Urbem via appia, haud procul
à sepulchro Cæcilie Metellæ vxoris Crassi, in Hippo-
dromo qui ab Antonino Bassiano extructus fuisse credi-

tur, obelisci partes cum notis Ægyptiis, Nam Vergi-
 lius lectione etiam ad picturam refert, Æneid. vi. his ver-
 bis, Quin protinus omnem perlegerent oculis. EUTHYGRAMMI ET CIRCINI TRA-
 DIT VSUM. Per Euthygrammum intelligo regulam,
 quasi directilineam dicas. Nam ad regulam ex pendentur
 lineæ rectæ, vt circulus quæq; eius partem aliquam re-
 ferunt ad circumum. Quod significasse mihi visus est,
 cum inferius de Ichnographia loquens, circini et regulæ
 vsum continere dixit. Præclaræ eruditionis eximiusq;
 iudicii homo, Franciscus Priscianensis, monuit fieri potuis-
 se, vt pro circini scriptum fuerit cyclicis, vt legatur, eu-
 thygrammis et cyclicis tradit vsum, idest rectæ circu-
 larisq; lineæ. Id vero existimauit, quod in cæteris di-
 sciplinis quæ à Vitruuio percensentur numerando, quibus
 ornatum vult Architectum, animaduertit non eò
 venisse, vt maxime necessaria, atq; adeo vulgaria com-
 plecteretur. Non debui amici et docti viri comiectu-
 ram negligere. Vocem vero Turbigrammi quæ in an-
 tiquis aliquot exemplaribus inuenitur, ceu spuriam et
 degenerem, omnino legitimarum numero eximimus et
 reuicimus. Lineis autem omnem Graphidos scientiam
 perfici existimamus, iisq; ex Heronis sententia, rectis
 aut non rectis. Rectarum vna est ratio. Nam ex æquo
 intra sua concluduntur puncta. Non rectarum (vt in-
 quit ille) aliæ circulares, aliæ obliquæ, aliæ inflexæ.
 Mathematicus Apollonius diuisit simplicius, in rectas,
 circulares, et obliquas. Vt Parmenides dixerit figu-
 ram omnem esse aut rectam, aut circuncurrentem, aut
 mixtam. Geminus, lineas in planas et solidas, partitus est.

ET LIBRATIONVM. Idest libramenti, quod perficitur libella instrumenti genere, quo ad regulam vniuersa quæ in plano iacent coæquantur. **PER OPTICEN RECTE DVCVNTVR A QVAVIS REGIONE LVMINA.** Optice perspectiua transfertur, de qua Gellius noctium atticarum Lib. xvi. Cap. xiiii. Huc vero referri potest locus Libri sexti Cap. ix. in quo docet quo pacto cõmunium parietum altitudini, aut angustiae loci, immittendo lumine occurratur. Quod sicui credibile erit spectasse Vitruuiũ ad dispositionem, vt noxius aer vitetur, aut vt ad cœli regionem directiones fiant, vt vsui et salubritati ædificia idonea esse possint, quod tradit Lib. vi. Cap. vii. Id vero sciat Physicorum atque Astrologorum placitis scitis ue præscribi. **DIFFICILESQVE SYMMETRIARVM QVÆSTIONES GEOMETRICIS RATIONIBVSET METHODIS, INVENIVNTVR.** Sunt (inquit) quædã Symmetriæ, quæ nisi per Arithmeticen facile probari non possint. Nam plurima quæ de magnitudinibus per rationem geometricam traduntur, arithmeticis supputationibus apertius explicãtur, aut certe multo facilius. Sicut, sunt quæ nullis numeris efficere possis, sed grãmicis rationibus, vt in quadrati parium laterũ duplicatione fieri scribit Lib. ix. **QVÆ CARYATIDES DICVNTVR.** Caryatidum idest Statuarum muliebrum in columnis, meminit Pli. Lib. xxxvi. Cap. v. **DESIGNAVERVNT EARVM IMAGINES ONERI FERVNDQ, COLLOCATAS.** Eiusmodi

Statuam fœmineam vidimus Romæ, in Macello Coru-
rum. Sed hoc loco nescio rideam magis, an desyderem
in eis iudicium, qui ex quibuscunq; antiquis fœmineis
statuis quas tulisse onus cognouerint, existimant Vi-
truvianarum, idest Græcarum Caryatidum figuram pos-
se conici. Quasi vero vna et simplex fuerit mulie-
brium in columnis statuarum ratio, ac non potius, ad
Græcorum imitationem, licuerit Romanis, et cæteris
gentibus, repræsentare earum rerum imagines, quas
vellent posteris memoriæ tradi. Certe ei quam vidis-
se retulimus, capitulum erat Doricum, vt capite tan-
tùm sustineret. Athenæus autē lib. Dipnosophiston. vi.
ex Lynceo Samio refert Eucratem Corydon bibentem
apud quendam cuius domus esset marcida, dixisse, ibi
cœnantem oportere sinistram manum sapponere instar
Caryatidum. Ceu Caryatides sinistra manu suscinere
tectum siue epistylum fingerentur, dextra autem aliud
quippiam referre. Eius verba sunt, Εὐκράτης ὁ κό-
ρυδον πίνων παρὰ τινὶ σαρκῶς οὐδὲ τῆς οἰ-
κίας, ἠτοῦ δὲ φησὶ δεξιὰ εἶναι τὴν δεξιὰν ἔχειν
τὴν αἰετὴν αἰ χεῖρα ὡς πῶρ αἰ κερύατιδες.
Sed de Caryatidibus et illud non prætermittendum, Lu-
tacium apud Statium scribere à nuce dictas, quod ibi Vir-
ginum chorus, metu ruinæ conscendisset nucis arborem,
cum Athenæus, Pausanias, et cæteri à Caryæ Laconiæ
dictas velint. PAVSANIA ELEOM-
BRONTI FILIO DVCE. Thucydides
Cleombroti dicit filium, Suidas matrem addit Anchitheā,
Quidam codices hic pro Cleombroti habent Agæsi poli-
dos nescio quo auctore. PORTICVM PER-
SICAM.

SICAM. De ea porticu legito Pausaniam in Laconicis, ubi de iis quæ Spartæ in foro spectatu digna visebantur. **CAPTIVORVM SIMVLACHRA BARBARICO VESTIS ORNATAV.** Visuntur senes duo captivi isliusmodi Romæ in ædibus Columnensium. Sunt et Tyburti iuvenes duo, alti pedes duodecim, quos aliquando antepagmentorum fuisse loco sunt qui existimēt, ornatu capitis Ægyptio. Videas & Romæ Satyros duos, etiã nūc oneri ferūdo collocatos in ædibus Barptol. à Valle. Ita Romani, quod Lacones in Persarum ignominiam fecerant imitati, Vartarum rerum imagines in columnas transtulerunt. **CANONICAM RATIONEM ET MATHEMATICAM.** Mentio est Lib. v. cap. iii. Sunt & quædam quæ huc pertitent apud Cellium Lib. xvi. Cap. xviii. & apud Boetium musices Lib. i. Cap. ii. et Lib. v. Cap. i. et. ii. **BALISTARVM, CATAPVLTARVM, SCORPIONVM, TEMPERATVRAS.** De his lib. x. cap. xv. xvi. xvii. & xviii. Sed semel dictum velim, me secutum esse in citando Vitruvio, distributionem capitum ex codice Florentiæ impresso, non tam quod probarem (nam multis in locis ineptissima est, & Vitruvius perpetua oratione scripsit) quam ut quærentium & legentium consulerem labori. **PER QVÆ TENDVNTVR SVCVLIS ET VECTIBVS.** In aliquibus codicibus ante vocabulum *suculis*, adduntur duæ hæ dictiones, *ergatis* aut, *neq; abs re.* Nam libro decimo, cap. xvi. *Balistarum* aliquas *suculis*, nonnullas *polyspastis*, alias *ergatis*, quasdam etiam *tympanis*

nis torqueri scribit. Sed de ergatis & fuculis nos alio loco dicemus. **QVÆ SI NON HOMOTONAFVERINT.** Id est non æqualiter tensa, ut manibus tacti funes, æqualem in utroque sonitus habeant responsum, quod ex cap. xviii. libri decimi didicimus. Nam capite eius libri decimoquinto, anatona dicit, si capitula altiora facta fuerint quam latitudo, sicut catatona si minus alta. **IN THEATRIS VASA ÆREA.** Cap. v. lib. v. v. s. forum rationem ad augendam in Theatris vocem ex Musicorum concentuum partitionibus sumptam tradit diligentissime. Quidam codices hic habent ebetica, id est, ἕβηται id est sonora, sed quod lib. v. cap. v. fieri ærea vasa scribat, nihil muto. **HYDRAULICAS QVOQVE MACHINAS.** Hydraulicæ machinæ partim sicut ad aquarum expressiones, partim ad excitandas in organis musicis harmonias, imitandos avium cantus, movenda sigilla, ad horologiorum versationem, & si quid huiusmodi. De quibus lib. ix. cap. ix. & multis lib. x. capitibus maxime. xiii. **INCLINATIONES COELI QVÆ GRÆCI CLIMATA.** Clima appellant plagam duobus interiectam parallelis, a verbo κλίω hoc est inclino, quod certo spatio inclinetur ad polum, siue declinet ab æquatore. **STILLICIDIORVM ET CLOACARVM ET LVMINVM.** Quis non videt fore controversias locatori, si Architectus nesciat quantum liceat in vicini re, ius ne sit cloacæ immittendæ, an aperto pariete cõmuni liceat immittere fenestras, liceat ne vicinorum luminibus officere, parietem communem liceat alterutri demoliri

demoliri et reficere. Atqui ista omnia sunt ex iuris scientia petenda, ut nihil sit mirum si Vitruvius disciplinas omnibus tinctum velit Architectum. Porro de seruitutum omni genere, consulendus liber Pandectarum octavus.

LOCATORI ET CONDUCTORI.

Qui dat domum ædificandam, is dicitur locator, qui recipit conductor vocatur. Idem & redemptor ab Alpheno & Laboleno Iurisconsultis dicitur Pandectarum. lib. xix. locati & conducti. Nam Architecti est ædificiū instituire & arbitrari. **AD SVMMVM TEMPLVM ARCHITECTVRÆ.**

Templum pro culmine dixit et fastigio, quoniam templa in tectis supra canterios ponuntur, ut lib. iiii. cap. 2.

RATIONIS PLASTICÆ NON

IGNARVS. Cœnationum enim lacunaria, & ca-

merarum innum cœlum aliquando paulò ornatius erit distinguendum cœlandum ue.

Sigilla etiam imagunculæq; relictis in parietibus ædiculis (Italia nichios appellat credo quod imbricatis conchis soleat earum superior pars ornari, conchas enim ethrures nichios nominant) collo-

candæ aut fastigiorum acroteriis. Id fiet non nisi plasticis beneficio, cuius fuit fingere ex argilla similitudines,

ex gypso reddere hominum imaginem, rubrica item & creta, ut ex cap. xii. lib. xxxv. Plinii didicimus. Nosiræ

ætatis artifices quod hmoi in antiquorū ruinis reperiunt, Stucchum appellant, illosq; imitati, marmoreas nonnulli

assulas pilis ferreis contusas cribris excernunt, subtilissimamq; scobe, admixta purissima calce, in lacu macerata utuntur, effinguntq; quodlibet. Longè politius fuerit

illustriusq; si pro marmore, silice fluuiatili candido &

pellucido, ut vna pars ad duas calcis respondeat, vtaris
 (eo saxo Venetæ Muranæ officinæ, è Ticino fluvio cõ-
 portato quanquam & ex alijs peti potest, vitrum cristal-
 linum perficiunt.) Quod si subtilissime pistum marmo-
 reæ illi scobi admiscueris, non parum splendoris & nito-
 ris accessisse experieris. **NON ANIATRO-
 LOGICVS.** Aliàs aniatrologetus, idest non vsque-
 quaq; medicinæ expertus. **DE VENARVM
 RYTHMO.** Qui spectatur pulsum sublati-
 nis & depressionis celeritate, remissione, æqualitate, in
 æqualitate. Rythmus auctore Aegineta, lib. xxiiii. cap.
 xii. aut est eurythmus, idest boni rythmi, aut arrythmus
 idest inconcinni rythmi, aut pararythmus non admodum
 à bono abhorrens, aut heterorythmus longius à bono ab-
 scedens. Errythmus autem omnem concinitatem corrumpit.
**IN QVADRATIS ET TRIGO-
 NIS DIATESSARON ET DIAPEN-
 TE.** Cum figuris vtantur tribus Astrologi, Trigono,
 Tetragono & Exagono, sintq; apud musicos diastema-
 ta, idest interualla simplicia symphoniarum maxima,
 diatessaron proportionis sesquitertiæ, diapente sesquial-
 teræ, diapason duplæ, has proportiones in figurarũ illa-
 rum angulis, signis, & gradibus reperiri, auctor est anti-
 quus Græcus Ptolemæi interpretis lib. i. $\alpha\pi\tau\epsilon\lambda\epsilon\sigma\mu\acute{\alpha}-$
 $\tau\omega\upsilon$ quod Quadrupartitum appellant, Trigonus itaq;
 constat angulo vno recto & triente. Tetragonus vno re-
 cto solum, Exagonus vnius recti $\delta\iota\mu\omega\iota\gamma\omega$ idest bessæ-
 li angulo. Angulus Trigoni ad angulum Tetragoni ses-
 quitertiæ est proportionis cum eum superet triente, &
 fit diatessaron. Angulus Tetragoni ad bessalem exago-
 ni,

ni, sesqui alteræ; continet enim ipsum & semissem, & fit diapente. Trigoni angulus ad exagoni angulum duplæ est proportionis, habet enim unum & trientem, id est trientes quatuor, siue beses duos, hic besalis est, id est duorum trientum. fit igitur diapason. In signis, eadem ratio. Trigonus quatuor habet signa. Tetragonus tria. Exagonus duo. 4. ad. 3. proportio est sesquitertia. 3. ad 2. sesqui altera. 4. ad. 2. dupla. Superest vt de gradibus dicamus. Trigonus, gradus habet. 120. Tetragonus, nonaginta. Exagonus sexaginta. 120. ad. 90. proportio sesquitertia. 90. ad. 60. sesqui altera. 120. ad. 60. dupla. En Sympathia concentuū et figuratū ex multis verbis et difficillimis illius Interpretis, cuius mihi copiā fecit Illustrissimus Ruthenorū Episcopus, Georgius Armenia- cus tuus FRANCISCE Rex maxime & Christi- stianissime Legatus ad summum Pōtificem Paulum ter- tium, Mecænas meus. Sed & planetarum aspectus pro- portionibus harmonicis perficiuntur, quod & refert Ioan- nes Froschius cap. 7. Musica. Respectus enim sextilis fit secundo signo, quæ distantia ad reliquā Zodiaci par- tem est quintupla, ad ipsum vero totum sextupla. Sed reliqua illa pars in sesqui quinta est proportione. Aspe- ctus quartus tertio fit signo, quæ distantia ad reliquam Zodiaci partem est tripla, ad ipsum totum Zo- diacum quadrupla, sed illa reliqua pars sesqui- tertia. Trinus aspectus quarto fit signo. Distantia ad totum signiferum circulū est tripla, ad reli- quam partem sesqui altera.

CAP. SECVNDVM.

CHNOGRAPHIA. Vestigium operis, quam planam formam mei Galli, Itali Græcæ alludentes voci, plantam nominant.

ORTHOGRAPHIA AVTEM EST ERECTA FRONTIS IMAGO. Siue ea sit operis frons exterior, siue interior. Nam non ante quale futurum sit opus intellexeris, quam singularum partium speciem deformeris, ut videatur interna etiam operis descriptio. **SCIOGRAPHIA.** Quod de Orthographia dictum est, id etiam velim de Scioграфия dictum, siue Scenographiam appellemus, ut Heronolus scribendum putat, quod (ut inquit) sit vniuersæ tecti quod Græci Scenam vocant, deformatio, non frontis ut Orthographia, non aræ ut Ichnographia. Sæpe vero dubitatum est num & architectus ligno formam futuri operis (modulum appellant) strueret, & nos, fecisse existimamus. Ita enim futura deprehenduntur errata, & minimo impendio, nullogq; incommodo priusquam fiant, castigantur. Sic sculptor cera protypum, sic plastes creta proplasticea fingit. Inde Archesilai proplasticea pluris venire solitam ab artificibus ipsis, quam aliorum opera tradit Plinius lib. xxxv. cap. xii. Quin & Vitruuius lib. x. ad finem, exëplar helepoleos machine, pro modello (ut vocant) nominauit. **AVTEMBATE IN BALISTA FORAMINE QVOD GRÆCI ΠΕΡΙΤΡΗΤΟΝ VOCANT.** Scribunt quidam Embatere, quasi ingressorem dicas, quod Embatem lib. iiii. vertat moduli. Sed nec

prior

prior illa nostra lectio displicet, si inducta vocula aut, ita distinguamus, & primum in ædibus sacris ut è columnarum crassitudinibus, aut è triglypho embate, ut interpretetur Triglyphum embatem idest modulū ex qua scilicet in genere Dorico partes omnes metiendæ, ut in aliis generibus ex columnarum crassitudine, deinde sequatur, in baliſta, foramine quod Græci $\pi\epsilon\epsilon\lambda\tau\gamma\eta\tau\omicron\nu$ vocitāt. De eo foramine scribit lib. x. cap. xvii. **HYPÆTHRAQVE CONSTITVNTVR.** Idest subdialia siue subdualia, nam $\alpha\iota\theta\epsilon\eta$ aerem significat. Fieri vero & hypæthria ante templorum vestibula consueuisse, vel vnus Zenodotus in paroemiis auctor esse poterit, sed de hoc alibi. **ÆDES DORICÆ.** Ædes sacræ hoc loco triplici tantum differentia considerantur, Dorico genere, Ionico, & Corinthio. Nam de Tuscanicis lib. iiii. cap. vii. Doricarum est neglectior & incultior structura, vnde & seuerior. Corinthiæ quod plura habent ornamenta, delicatiores sunt. Mediæ sunt Ionicæ inter harum teneritatem, & illarum seueritatem. **SI INTERIORA PERFECTVS HABVERINT ELEGANTES.** Aliqui codices habent perspectus, verbis si diuersis, eodem certe spectantibus. Nam quæ absoluta perfectæque sunt opera, non possunt non oculis, arridere, et adblandiri. **ITEM SI DORICIS EPILYLIIS IN CORONIS DENTICVLI SCALPENTVR.** Qui Theatrum architectatus est, quod Augustus sub nomine Marcellinepotis ex sorore Octauia extruxit, denticulos in Dorica corona scalpsit, quod Ionicarū erat proprium, ad De-

ricas transferens. AVT IN PVLVINA-
 TIS COLUMNIS, ET IONICIS
 EPISTYLIIS EXPERIMENTVR
 TRIGLYPHI. Ionicarum columnarum capitula
 sunt puluinata, vnde & puluinatæ columnæ vocari po-
 tuerunt. At non in earum Zophoris (quæ freggia vulgo
 vocantur voce vt existimo a phrygiombus qui acu fa-
 ciunt ducta, vt enim illorum opera acu picta figuris qui-
 buslibet insigniuntur, ita Zophororum fere ratio, scal-
 pturam desiderat) triglyphi scalpuntur, quorum guttæ de-
 pendent in Epistylia vt lib. iiii. cap. iii. docet, sed sunt
 Doricarum. Illarum autem Zophori sunt puluinati, id est
 subtumentes in circulum, id est delumbata circinatione
 rotundi. In quibusdam exemplaribus pro puluinatis co-
 lumnis, scriptum est puluinatis capitulis, vt lib. iiii. cap.
 ultimo. SIC VBI CVLIS ET BIBLIO-
 THECIS AB ORIENTE LVMINA
 CAPIENTVR. &c. De balneis lib. v. cap. x.
 De reliquis quas cœli regiones spectare debeant, idem
 scribit lib. vi. cap. vii. ET AD PECVNIAE
 COPIAM, ET AD ELEGANTIAE
 DIGNITATEM ÆDIFICIA ALTE
 DISPONENTVR. Fœneratoribus & publica-
 nis ædificia commodiora & spaciosiora & ab insidiis tu-
 ta esse facienda scribit lib. vi. cap. viii. vt hoc loco scri-
 bendum sit, aliter, non alte.

CAP. TERTIVM.

DIFICATIO. Hæc libris octo primis
 absoluitur. GNOMONICE. Decla-
 ratur libro nono, ea autem est quæ ex gnomonice

nis, idest styli umbræ, horologiorum descriptiones & rationes docet. MACHINATIO. Eam liber decimus explicat. MOENIVM ET COMMVNIVM OPERVM IN PVBLICIS LOCIS COLLOCATIO. Quæ ad publica ædificia pertinent, totis quinque primis libris traduntur. PRIVATORVM ÆDFICIORVM EXPLICATIO. De his liber sextus tractat. DEFENSIONIS EST MVRRORVM TVRRIVMQVE. Defensio ex lib. primo & secundo petenda. RELIGIONIS IMMORTALIVM DEORVM Liber tertius & quartus ad religionem spectant. OPPORTVNITATIS. Lib. quinto hæc docetur, Quamquam ad opportunitatem referri possunt quæ libro octavo de aqua & aquæ ductibus dicuntur. FIRMITATIS ERIT HABITA RATIO. De firmitate scribitur cap. xi. lib. v. UTILITATIS AVTEM. Hanc docet libri sexti caput septimum, præter alia loca. VENVSTATIS VERO. Huc referri possunt quæ de politionibus & pictura traduntur libro septimo. Quamquam ad Symmetrias spectavit Vitruvius, quæ antecessoribus libris præscribuntur.

CAP. QVARTVM.

LECTIO LOCI SALVBER.

RIMI. Magna profectò loci aerisq; est habenda ratio, quòd is à nobis separari non possit, perpetuòq; veluti connatus adhæreat, ambiatq; &

lædat vel quod calidos immodice, vel quod frigidos, aut
 siccos, aut humidos nos efficiat, quod tradit Galenus
 lib. i. de sanitate tuenda. IN CELLIS ENIM
 VINARIIS TECTIS LUMINA NE-
 MO CAPIT A MERIDIE. Et Plin. lib.
 xiiii. cap. xxi. scribit latus cellæ vinariæ, aut certe fe-
 nestras obuerti in Aquilonem oportere, vel vsq; in exor-
 tum æquinoctialem. Neq; abs re videatur cellas vinarias
 tectas dixisse. Scribit enim Plinius dicto loco ali-
 quas gentes vinis coelum præbere. Alibi vero imposi-
 tis tectis arcere. Et Campaniæ nobilissima vina expo-
 sita sub diuo in cadis verberari Sole, Luna, imbre ac
 ventis aptissimâ videri. Sed et Constantinus lib. de agri-
 cultura. vii. cap. ii. fortius vinum sub dio, leuius vero
 sub tecto ad seruari præcipit. GRANARIA
 QUÆ AD SOLIS CURSVM SPE-
 CTANT, BONITATEM CITO
 MUTANT. Granaria spectare oportere Septen-
 trionem docet lib. vi. cap. ix. & nos aliquid ibi dicemus.
 OBSONIAQUE ET POMA. De po-
 mis seruandis Plinius lib. xv. cap. xvi. hunc in modum
 præcipit. Pomaria in loco frigido ac sicco contabulari.
 Septentrionalibus fenestris sereno die patere, austros spe-
 cularibus arcere, Aquilonis quoq; afflatu poma detur-
 pante rugis. NAM SEMPER CALOR
 CVM EXCOQVIT, AERIBVS FIR-
 MITATEM ERIPIT. Forte à rebus, aut
 corporibus, vt paulo post, omnia corpora calore fiant im-
 becilla. NAM QVIA EX PRINCI-
 PIIS QUÆ GRÆCI ΣΤΟΙΧΕΙΑ
 APPELLANT

**APPELLANT OMNIA CORPORA
 SVNT COMPOSITA.** *Elementa esse qua-*
tuor, omniâq; horum mixtione constare, præter alios Ga-
lenus scribit Method. lib. i. aut potius totis libris de elec-
mentis. Item Hippoc. eius argumêti lib. IN QVI-
BVS CORPORIBVS CVM EXVPE-
RAT E PRINCIPIIS CALOR. *Si*
calidi, frigidi, humidi & sicci temperies sanitas est, cer-
te huius contrarium necesse est morbum esse, vel aucto-
re Galeno lib. i. de morborum differentiis. PLVRI-
MVMQVE EX AERIS ET TERRE-
NI SVNT COMPOSITÆ. *Aliqui codi-*
ces scribunt, ex aere & terrenis, ego, ex aere et terreno,
ex Vitruvio paulo ante. Quod autem hic tradit piscium
natures temperatas esse a calido, id videtur ex Empe-
doclis sententia dictum, quem reprehendit Aristoteles
libro de respiratione, quod dicat animalia calidissima, &
summam ignis vim habentia, aquatilis esse generis, quò
caloris exuperantiam quam in se sentiunt, vitent. CA-
STRA STATIVA CONSTITVE-
BANTVR. *Castra sunt aut temporaria, idest mo-*
mentis mutabilia. Aut stataria quibus hostem dum se in
munito loco continuerit occupare instituas. Aut sustento-
ria quibus urgentem & laceissentem hostem sustineas.
De quibus Leo Baptista libro quinto, cap. x. & xi.
multa. INSPICIEBANT IOCINO-
RA. *Ex animalium iocinoribus illæsi, maiores,*
loci salubritatem ratiocinabantur. Sin autem vitio in-
fecta apparuerant, vitandam loci insalubritatem argue-
bant, vetere instituto, & vsque à Demetrio ducto.

SVNT SPLENETICA. In alijs codicibus legitur, splenem habent. Neq; enim dicit esse lienosa, idest quorum Lienes intumescant, sed habere apparentes, verum non affectos. Lienosos autem fieri scribit Aristot. lib. iiii. de partibus animalium, quoties plus excrementi, in lienem diuertit, quam excoquere possit. Coerceri Lienem aqua in qua candēs ferrum subinde tinctum sit, Auctor est Celsus lib. iiii. cap. ix. argumento esse, quod animaduersum sit animalia apud fabros ferrarios educata exiguos lienes habere. Sed hæc alterius sunt instituti.

ITA EAM HERBAM COLLIGENDO, CVRANT LIENOSOS HOC MEDICAMENTO, QVOD ETIAM CRETENSES ΑΣΠΛΗΝΟΝ VOClTANT. Herbam Asplenium, vulgus Cetrac vocat, estq; Scolopendræ Vermi, idest Centipedi tam similis, vt qui alterum viderit, vtrunq; nosse iudicari possit. Namq; quæ Scolopendria credita est eâ Dioscorides Phylitim appellat. Errorq; ille multis rationibus exploratus est. Ridicula est Marcelli Virgilii notatio, qui Asplenon dictum ait quod longitudine latitudinēq; sua fasciolarē & emplastelli formam haberet. Quamq; inter splenium & emplastrum hoc tantum esse discriminis ex medicorum libris animaduerto, quod id demum emplastrum asplenium vocatur, quod in longitudinem magis quam latitudinē extēsum est, quæ figura est splenis.

EXEMPLAR HVIVS REI, GALLICÆ PALVDES POSSVNT ESSE, QVÆ CIRCVM ALTINVM, RAVENNAM.

Altinum & Ravennam scribit Strabo Lib. v. in paludibus

in paludibus esse, sed hanc quamvis odore tetro afficeretur, aere tamen fuisse non pestilenti, quod plurimo mari inuadatur. AQVILEGIAM. Alii Aquileiam vocant. SALEPIA VETVS. Salapiam Plinius lib. 3. cap. ii. oppidum in Apulia ponit, Annibalis meretricio amore inclytum. Et Plutarchus in vita Marcelli Salapianorum meminit. QVATVOR MILLIBVS SPASSIBVS PROGRESSED. Pro passuum dixit passibus.

CAP. QVINTVM.

ALVBRITATIS IN MOESIVM COLLOCANDORVM. Scribendum, & mœnium, mutata præpositione in coniunctionem, aut potius vacare existimandum est vtranz, quod & aliqui codices agnoscunt. ITINERA NON SINT DIRECTA, SED ΕΚΑΙΑ. Aliqui codices pro Græca dictione, eiusdem significationis habent latinam scœua, hoc est obliqua, sinistra, læua, vnde cognomen Scœuolæ Mutio inditum, & porta Troiana vocata scœua, quod in sinistra vrbis parte esset, quanquam nonnulli ad artificem referunt, alii quod Troianis parum fuerit fortunata. COLLOCANDA AVTEM OPPIDA SVNT NON QVADRATA. Muros non directos, sed sinuosos anfractibus fecisse antiquos, scribit Vegetius libro quarto. TVM IN GRASSITVDINE PERPETVÆ TALEÆ OLEAGINEÆ VSTVLA.

TÆ, QVAM CREBERRIME IN-
 STRVANTVR. Per muri crassitudinem gra-
 ciliores trabes, quātum satis erit exugendo humori vs̄tae
 (ita enim siccescendo permanent ad diuturnitatem) in-
 ter se si reuinciantur. peētinatim ferratim ue, aut cancel-
 latim, eam colligationem connexionemq̄, fibulatam qui-
 dā putarunt esse. Nos verò interpretamur quas in stru-
 ctura vocant clauēs. & fibulas, traiecta veluti transuil-
 la per trabium capita, nostri ferreis subscudibus armil-
 lata trabiū capita traiciūt, itaq̄ retinent. ET ITI-
 NERA SINT INTERIORIBVS
 PARTIBVS. Melius alii codices, vt itinera,
 IN ROTVNDATIONIBVS AV-
 TEM. Cum rotundæ turres veluti multorum cuneo-
 rum cōpactione consistēt, alteriq̄ alterorū collaterarium
 ope confirmentur, non poterat vllus se de occupata protru-
 di. Itaq̄ omnium videbatur esse firmissimæ. PECTI-
 NATIM DISPOSITA QVEMAD-
 MODVM SERRÆDENTES SO-
 LENT ESSE. Non absimile est quod lib. 6.
 cap. vltimo ait, de fundamentis loquens. Præterea in-
 trorsus contra terrenum, vti dentes coniuncti muro ser-
 ratim struantur. Sed hoc addit amplius, quod in extre-
 mis angulis cum recessum fuerit ab interiore angulo spa-
 tio altitudinis substructionis, in vtriusq̄ partem signetur,
 & ab his signis diagonios structura collocetur, & ab ea
 media, altera coniuncta cum angulo muri. Libet & hoc
 loco admonere quod Ouidius lib. 9. Metamorph. dicit
 digitos inter se peētine iunctos, id Plinium de eadem re
 loquentem lib. 28. cap. 6. dicere digitos peētinatim in-

ter sese amplexos. Sed & Apuleius lib. 3. de Asino, dicit palmulas in alternas digitorum vicissitudines connexas, eundem gestum exprimens. NEQVE VNIVERSA PONDERE PREMENS, POTERIT VLLA RATIONE EXTRUDERE MVRI SVBSTRVCTIONES. Scribendum priuatiue, non poterit. VBI SAXA SVNT QVADRATA. Hoc nomine non tam significantur saxa paribus lateribus cæsa, quam, planis superficiebus, æqualibus angulis. SIVE CÆMENTVM. Lapis rudis, non cæsus, vulgaris, vnde cæmentitia structura, & cæmentitii parietes lib. secundo. cap. septimo & decimo. PRO CALCE ET ARENA, ET COCTO LATERE. Scribo, pro calce & arena, eo & cocto latere. Tradit enim lib. 8. cap. 3. bitumine & latere testaceo, structo muro, Semiramis cinxisse Babylonem.

CAP. SEXTVM.

D AVTEM VERVM ESSE
 i EX ÆOLIPILIS ÆREIS LICET ASPICERE. Æolipylæ (ita enim scribendum) dictæ quasi αἰὸς ὑ πύλας. id est æoli portæ, qua figura qua ue materia fiant, non in magno discrimine posuero, dum caue sint, exiguumq; habeant foramen per quod infusa aqua dum ad ignem collocatæ feruere cœperint, tantisper flatum efficiant, quoad quicquid intus habent humoris, sit feruore exhaustum, &

in fumum resolutū, sit efflatum. SANGVINIS
 EIECTIO. *Αἷμα ἔκτολις*, idest sanguinis expul-
 sio. Palladius lib. 3. cap. 31. reiectionem sanguinis vo-
 cat. MAXIME Q VIDEAM ANDRO-
 NICVS CYRRHESTES. Varro lib. 3.
 de re rustica cap. 5. nomine Cyprestis hoc refert.
 VTI VENTO CIRCVMAGERE-
 TVR, ET SEMPER CONTRA FLA-
 TVM CONSISTERET. In summis tem-
 plorum pyramidibus (licet & metas appellare) in nobi-
 lium item & privatarū ædium speculis, collocamus bra-
 cteas, siue petala, à vertendo gyroillos vocantes, pro ar-
 bitrio etiam variis ventorum iudicibus utimur, sed quæ
 vento auersa, ipsum tamen quis sit, indicent. COL-
 LOCETVR AD LIBELLAM MAR-
 MOREVM AMVSIVM. Deformata ta-
 bula, cuius ad regulam, & libellā, summum libramentum
 sit leuigatū, & depolitū, exactis si libet ad normā angu-
 lis. COLLOCETVR ÆNEVS GNO-
 MON. Gnomon significat æneum stylum, siue veri-
 culum, quod stans in medio amussio collocatur, ad umbras
 indagandas. Vnde & à Græcis dicitur $\Sigma\kappa\alpha$ $\Delta\eta\gamma\omega\sigma$,
 quod $\Delta\eta\gamma\omega\sigma$ indaginem significet. Est & ipsa tota ma-
 chinula, qua utimur in designandis, & metandis vrbum
 viis, ad auertendam ab eis vim ventorum molestam, vt
 in fine huius cap. Apud Sext. Pomp. reperio gnomam
 dici à nostris. Huiusmodi (ni fallor) describitur machina à
 Plinio lib. 18. cap. 34. Alii aliter componunt. Apud
 Plutarchum in vita Marcelli, οὐτὸ $\Delta\eta\gamma\omega\sigma$ sunt quædam
 mathematica instrumenta. HVIVS ANTE
 MERIDIANAM

MERIDIANAM CIRCITER HO-
 RAM QVINTAM. Non admodum refert, id
 si fiat alia antemeridiana hora, dum fiat propius meri-
 diē (qui semper est idē inquit Plinius lib. 18. cap. 34.)
 Vtrunq; vero non nisi cōmoditatis gratia dictum velim,
 quod ante horam quintam, prolixior sit vmbra, quam ve
 circulo contineri satis cōmode possit. DECUSSA-
 TIM DESCRIBENDVM. Decussare est
 in decussem formare, idest in speciem. X. græcæ lite-
 ræ, siue eius notæ, qua nos denarium numerum signamus,
 ut cū diagoniæ lineæ duæ, se in centro secant. QVÆ
 TANGIT CIRCINATIONEM. Scri-
 bendum quæ, aduerbium. ET PLATEARVM
 ET ANGIPORTORVM VIDEN-
 TVR DEBERE DIRIGI DESCRI-
 PTIONE S. Plateæ, sunt viæ latiores. Angiporti,
 arctiores & angustiores. Vias autē quæ exitum non ha-
 bent, & peruiæ nō sunt, fundulas dici reperio apud Var-
 ronem de lingua Latina libro quarto. Dicuntur & angu-
 portus Terentio, & Horatio, si credimus Acroni. AD
 ANGVLOS INSVLARVM. Insulæ di-
 cuntur domus ab aliis seiunctæ, idest, Auct. Sext. Pōp.
 quæ non iunguntur communibus parietibus cum vicinis,
 sed circuitu publico, aut priuato cinguntur. In urbibus me-
 tandis, insulas accipimus, quicquid quatuor plateis, aut
 Angiportis, aut alteris cum alteris mixtis, cinctum est.
 QVI MVLT A VENTORVM NO-
 MINA NOVERVNT. In ventorum parti-
 tione, non satis inter Auctores conuenit. hebetius aliis,
 aliis ratione nimis subtili & concisa, vtentibus. Veteres,

quatuor omnino seruari per totidem mundi partes. So-
 lanum, Austrum, Fauonium, & Septentrionem. Alii octo
 esse dicunt. Solanum, Eurum, Austrum, Africum, Fauo-
 nium, Corum, Septentrionem, Aquilonem. Sunt & auct.
 Plin. lib. 2. cap. 47. quibus visum est esse duodecim.
 Subsolanum, Vulturum, Austrum, Africum, Fauoniū,
 Corum, Septentrionem, Aquilonem, Thrasciam, Cæciam,
 Phœniciam, & Libanotum, Alii addiderunt Mesen &
 Euronotum, vt essent quatuordecim. Necdum finis. Vi-
 truius viginti quatuor refert. Solanum, Ornithias, Cæ-
 ciam, Eurum, Vulturum, Leuconotum, Austrum, Alta-
 num, Libanotum, Africum, Subuesperon, Argesten, Fauo-
 nium, Ethesias, Circium, Caurum, Corum, Thrasciam,
 Septentrionem, Gallicum, Supernalem, Aquilonem. Bo-
 ream & Carbā, vide si libet Aristot. lib. 2. Meteororū.
 & lib. de mundo. Cellium, Vegetium, Senecam lib. 5.
 Quæst. naturalium, quoniam inter auctores non satis in-
 ventorum appellationibus, aut flatibus conuenit. IN-
 VENTAM DVCENTORVM QVIN-
 QVAGINTA DVVM MILLIVM
 STADIORVM. Hoc sic Plinius lib. 2. cap.
 108. de mensura terræ loquens, Vniuersum autem hūc
 circuitum, Eratosthenes in omnium quidem literarū sub-
 tilitate, & in hac utiq; præter cæteros solers, quem cun-
 ctis probari video, ducentorum quinquaginta duorū mil-
 lium Stadium prodidit. Quæ mensura, Romana compu-
 tatione efficit trecenties quindicies centena millia pass.
 Magna vero est inter auctores in terræ ambitu cōtrouer-
 sia, quibusdam singulis Cœli gradibus, terræ spatium
 quoddam statuentibus, aliis maius minus ve respondere
 existimantibus.

existimantibus. Nos quid cuiq; visum est, exponemus, sed ita ut quod illi stadiis dixerint, miliaribus interpretemur. Eratosthenes miliaria statuit supra triginta & vnum millia, ducenta & quinquaginta, siquidem recte quis eum intelliget (nam Vitruuius, Plinius, Martianus, & Macrobius supputat triginta millia et quingenta) Hipparchus vult esse miliarum triginta quinq; millium, sexcentorum & viginti quinq;. Possidonius autem triginta tantum millium, Ptolemæus viginti duorum millium & quingentorum. Alphraganus & Tebitius viginti millium & quadringentorum. Cætera quæ ad terræ magnitudinem attinent, peti possunt ab Aristarcho Samio lib. de magnitudine Solis & terræ. SVNT AVTEM NONNVLII, QVI NEGANT ERATOSTHENEM VERAM MENSURAM ORBIS TERRÆ, POTVISSE COLLIGERE. Ad Eratosthenis mensuram, Hipparchus aducit stadiorum paulo minus. 25. millia, auctore Plinio, dicto cap. 108. VISVM EST MIHI IN EXTREMO VOLUMINE FORMAM. Scribendum formas, nã et duæ sunt, et postea sequitur, siue vti Græci Σχηματα dicunt. Annotavi aliquot aliis locis, ad finem librorum suas cuiq; (id enim significare extremum volumen indicat libri quinti caput nonũ) promitti figuras, quæ omnes perierunt, magna iactura lectorum, Loca hæc sunt, lib. 3. cap. 2. de adiectione in medietate columnis. De scamillis in Stylobata, & voluta capituli Ionici cap. tertio eius libri. De harmonia vasorum in Theatro lib. quinto, cap. quinto. De chorobate lib. 8. cap. 6. De duplicatione quadratæ

cap. 1. & scalarum collocacione cap. 2. lib. 9. De cochleæ
 hauſtorio organo lib. 10. cap. 11. Poterat vero Pliniū
 Cæciliū auctoritas, ſcrupulum iniicere, qui de auunculū
 libris ſcribēs, inquit, Qui tres libri, ſunt in ſex volumi-
 na propter amplitudinem diuiſi. Ceu ſit liber, pars ope-
 ris, volumen autem, libro minus, pro commoditate deſcri-
 ptum, poterat, inquit, difficultatem adſerre, niſi ipſe Vi-
 truuſ lib. 3. perpetuo, librum extremum vocaret, quod
 hic extremum volumen. Non iuerim tamen inficias, vo-
 lumina dicta eſſe ab inuolutione, quæ etiam a pugno pu-
 gillares, Græci, quod manu geſtarētur, ἐγχευδία vo-
 cauerūt. IN ROTVNDATIONIS, ET
 SEPTENTRIONALIS LINEA. Me-
 lius in aliis codicibus vacat particula et. RELI-
 QVÆ PARTES DEXTRA TRES
 DIVIDENDÆ. Deſunt hæ tres dictiones, ac ſi-
 niſtra tres, Nam ſubiungit, quæ ſunt ad Orientē, in qui-
 bus. l. & m. & ab Occidēte in quibus ſunt literæ. n. et. o.
 ET ITA DIRIGANTVR PLA-
 TEÆ, ET ANGIPORTORVM DI-
 VISIONES DVODECIM. Si inter an-
 gulos octogoni, platearum, & angiportorum diſtributio-
 nes ſunt dirigendæ, neceſſe eſt non plures eſſe octo. In-
 genui (inquit ille) eſt pudoris ſateri per quos profeceris.
 Hunc mehercule locum cum ante annos aliquot emendaſ-
 ſem, erroris occaſionem non ſatis videram, eam feliciter
 attigit. C. Ptolomæus noſter (libenter enim eius mentio-
 nē facio, quod a viro multis nominibus claro profecta, nō
 poſſit non ſummopere ab omnibus commendari) qui do-
 cuerit ſcriptum fuiſſe. IIX. pro octo, quaſi demptis duo-
 bus

bus ex decem, sicut. IX. idest nouem scribimus, ablato scilicet vno ex decem. Indicem marmorcum ostendebat in regione Translyberina, haud procul a Ponte S. Marixæ parieti adpañtum, hac inscriptione.

D M MELLVTIÆ
ROMANÆ VIXI
ANN. XXVI MES IIX
NVMITIA BENEDICTA
FEC SORORI BENEMERE.

Eius sententiam eò libentius sequor, quod in antiquo alio marmore, quod in Capitolina Cõseruatorũ porticu, colũnæ pro stylobata subest, eam scripticnem repperi. Quam visum est addere, quò plus, amicissimi hominis animaduersio, haberet ponderis. Ea vero est huiusmodi.

IMP. CÆSARI
VESPASIANO AVG.
PONT. MAX. TR. POT. III.
IMP. IIX. PP. COS. III. DES. IIII.

S C.

QVOD VIAS VRBIS
NEGLIGENTIA
SVPERIOR. TEMPOR.
CORRVPTAS IN
PENSA SVA RESTITVIT.

Quin et in peruetusto Varronis codice lib. de re rust. I. cap. 28. scribitur, XLIIIX, pro quadraginta octo, sicut paulo ante, XXCIX, pro octoginta nouem, demptis bis decem, ex. C. centenarii nota.

XTRA MVRVM, VENERIS,

VVLGANI, MARTIS, FA-

NA. Venerem, Vulcanum & Martem, ve-

teres, Hetruscouum disciplina moniti, intra mœnium se-
pta, collocandos non putauerunt, quòd libidini, volupta-
tibus, incendiis, iurgiis, litibus præessent. Eos in vrbe
coluerunt, qui frugi essent, idest, qui eis rebus præessent,

vnde ad adolescentiam & matronas, mali nihil

deriuari posset. ET DE AREA.

RVM SYMMETRIIS.

Nihil muto, sed tantùm mo-

neo, melius esse si scri-

batur earum,

vt in fine

Libri Secundi.

G V L I E L M I

PHILANDRI CASTILIO-

NII GALLI CIVIS RO. IN SE-

cū dum Lib. M. Vitru, Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

T ILLE DINO CRA-
TES. Stasiratem Plutarchus in
vita Alexandri, & lib. de virtute
& fortuna eiusdem, vocat Archi-
tectum eum, qui ex monte Atho,
Alexandri facturum se effigiem pol-

licebatur, in cuius manu ciuitas assideret, capax decem
millium hominum. VT SI QVIS EDVXE-
RIT EO LOCO COLONIAM. Omni-
no scribendum, deduxerit eò loci Coloniā, vt huius lib.
cap. 8. Coloniā cōmunem eò loci deduxerunt. IVS-
SIT EVM SVO NOMINE CIVI-
TATEM ALEXANDRIAM CON-
STITVERE. Strabo, & Alianus, Alexandriæ
Architectum, Chinoeratem, siue vt aliqui scribunt apud

Strabonem Chironocratem, alii Chersicratem, Plinius et Solinus Dinocratem cum Vitruvio scribunt. Iustinus autem lib. 13. Epitomæ Trogi Pomp. tradit Cleomenem, Alexandriam ædificasse.

CAP. PRIMVM.

ENSÆ CREBRITATIBVS
 d ARBORES. Bononiensis manu scriptus codex habet densæ, crebritatis. PO-
 STEA RE QUIETA. Alias, post ea requie-
 ta, vt huius libri cap. 9. HABENTES AB
 NATVRA PRIMVM. Aliqui codices habet,
 præmiū. MATERIA EOS IUGVMEN-
 TANTES. Iugumentare, est cum substratis singu-
 lis hinc atq; hinc trabibus directis, supra, transuersarie
 aliæ hinc inde singulæ in angulis, rudiis, idest vt inter-
 uallum sit, & non alta incisura, siue crena, committuntur,
 vt quasi binæ per diuersum contignationes, quatuor an-
 gulis fiant. Iugumenta aliter accepit. M. Cato de re ru-
 stica cap. 14. Villæ (inquit) fundamēta ex cæmentis &
 calce supra terram, pede, cæteros parietes ex latere, iu-
 gumenta & antepagmenta quæ opus erunt, ex lapide in-
 dito. Iugumenta, videtur intelligere super liminare, & su-
 percilium portarum, & fenestrarum. Dicta autem hæc
 existimaucrim, a iugis, quæ arrectariis transuersa super-
 ponuntur, inde militare iugum, quod fiebat, duabus desi-
 xis hastis tertia superligata, & iuga in vitibus, quæ pe-
 damentis, quibus recta stat vinea, transuersa iugantur,
 unde & iugatæ vineæ dicuntur. SCANDVLIS
 ROBVSTEIS.

ROBUSTEIS. Idest, robore assulatum secto. Sunt autem scandulæ, tabellæ vicem tegularum præstantes, quibus cõtedam fuisse Romam annis. 470. Auctor est Cornelius Nepos apud Plinium. lib. 16. cap. 10.

Isidorus putat nomẽ esse fortitas, à scindendo. **SCHIDIIIS ET LVTO OBSTRVNT.**

Schidiæ hic & lib. 7. cap. 10 sunt ligni fragmenta, quæ in marmore dicuntur assulæ. lib. 7. cap. 6. **METAS EFFICIUNT.** Meta, græce pyramis, est ima parte lata, superiore angusta. Ita struem M. Cato appellat. cap. 55. de ligno condendo loquens. Et Columella libro. 2. cap. 19. de fœno. In metas (inquit) extrui conueniet, easq; ipsas in angustissimos vertices exacui. Meta inuersa eidẽ lib. 9. cap. 15. est cuiusmodi Qualus quo vinum liquatur.

MAXIMOS GRVMOS E TERRA. Cõgestitios globos, tumulos. Alioquin grumus collectio est terræ. Columella lib. 2. cap. 10. Grumosq; quos ad versurã plerũq; tractæ faciunt crates, dissipabimus. Vnde exgruminare dicitur Varroni lib. 3. cap. 14.

NONNVLLE EX VLVA PALVSTRI. Quod alga est mari, id paludi esse vlnã, visum est Seruio, Æneid. 6. **ROMVLI CASA IN ARCESACRORVM STRAMENTIS TECTA.** De hac Virg. Æneid. 8. Romuleaq; recens horrebat regia culmo. Et Ouidius Fast. 3.

Quæ fuerit nostri, si quæris, regia nati,
Aspice de canna, straminibusq; domum. Requiret aliquis semel vniuersam fere tegendorum rectorum rationẽ, quæ aut fuerit, aut nunc in vsu est, explicari. Quare non ab re hic visum est, subiungere tectã tegi animad-

uertimus ex Vitruuio harundinibus & fronde, fronde et luto, harundinibus & stramentis, subacta cū paleis terra, stramentis. Scandulis vero, idest ligneis assulis vsq; Romanos, auctor est Plinius lib. 16. cap. 10. Idem libri eius cap. 37. tradit, mauros mapalta sua scirpis tegere. Paulus Diaconus refert pantheonæ æreis tegulis tetum, quarum nos in summo fornice prægrandes aliquot vidimus. Iabolenus iuriconsultus pandectarum lib. 50. de verb. signific. plumbo tegi indicat, quod receptum est nunc est. Mei vtuntur latastris lapideis, aut tegulis, inq; vel planis, vel hamatis cum imbricibus, sed ita collocatis, vt in duabus hamatis singuli imbrices inuehantur. Vtuntur et cerulei lapidis scetilibus laminis, crustis ue. Is lapis ferra dentata, vt lignum secatur, assulatimq; frangitur, non vt cæteri in cæmenta, ardosiam vocamus, Eo etiam Musici & Algoristæ pro abacis vtuntur, idest tabulis in quibus illi notas vocum sonituumq; idest $\alpha\beta\gamma\delta$, isti numeros subinde deletiles ducūt. **TUNC VERO ET FABRICATIONIBVS.** Muto & cōiunctionē, in e præpositionē. **MATERIA QVE ET TEGULA TECTA.** Aliqui codices scribunt tectas, vt referatur ad domos. **NEQVE RES SINE PRINCIPIORVM COETV NASCI.** Cap. statim proximo sic ait.

Ex his ergo congruentibus cum res omnes
 coue nasciq; videantur, vt fortasse
 non abs re hoc loco coitu pro
 cœtu, legatur.

CAP.

CAP. SECVNDVM.

HALES QVIDEM PRIMVM
 AQVAMPVTAVIT OMNI-
 VM RERVM ESSE PRINCI-
 PIVM. &c. Hæc repetit in Proæmio lib. 8. & nos
 ibi non nihil scribemus. QVOD EA CVM
 SINT DISIVNCTA NEC LEGVN-
 TVR. Hoc dicit. Quod infecabilia illa & individua
 corpuscula (quos atomos Democritus et eū secutus, Epi-
 curus vocabant) antequam concurrant & coeant, inter-
 necionem non recipiunt, nec læduntur, simulatq; in cor-
 pus coierunt æuo obnoxia fiunt. CVM RES O-
 MNES COIRE NASCIQVE VI-
 DEANTVR. Non coeunt res, sed ex atomorum
 coitu fiunt.

CAP. TERTIVM.

ACIENDI AVTEM SVNT
 f EX TERRA ALBIDA CRE-
 TOSA. Plinius lib. 35. cap. 14. albi-
 cæte. AVT ETIAM MASCULO SA-
 BVLONE. Sabulum est album, rubrum, itemq; ni-
 grum, auct. Plinio lib. 17. cap. 4. PROPTER
 LEVITATEM HABENT FIRMI-
 TATEM. Prima syllaba producta intelligendum est,
 siue ut aliqui scribunt leuitatem, idest quod pinguis &
 tenacis materiæ, sit naturæ. Qua in significatione Plin-
 iusurpauit leuorem lib. 35. cap. 6. de paretonio loquens,
 E candidis (inquit) coloribus pinguisimum & testorius

tenacissimum, propter leuorem. Alioquin, leuitas con-
 traria est asperitati & scabritiei, Plinio lib. 9. cap. 29.
 Martiano lib. de Astrologia, Apuleio lib. de demonio So-
 cratis. Plinius etiam leuorem vocat memorati libri cap.
 35. Sed & Gaza, quam Theophrastus λεϊόντιον dicit
 leuitatem transfert. **DUCENDI AVTEM
 SVNT PER VERNVM TEMPVS
 ET AVTVMNALE.** Palladius lib. 6. cap.
 12. lateres vult fieri mense Maio. fieri autem terra cre-
 ta diligenter & omni asperitate purgata, mixta cum pa-
 leis, diu macerata, & intra formam lateri similem, de-
 pressa longitudine pedum duorum, latitudine vnus, alti-
 tudine quatuor vnciarum. Semel admonendum, lateres ad
 Solem siccari, testas igni percoqui, vt infra cap. 8. Hæ
 madefactæ & exsiccate rursus, ad miraculum durescunt.
 Nostri etiam testas vitro illinunt, vocantq; vitreatas.
**FIVNT AVTEM LATERVM GE-
 NERA TRIA.** Animaduerti Romæ in veteri
 monimentis, tribus his laterum generibus non fuisse cõ-
 tentos, sed pro commoditate, aut gratia, maioribus, mino-
 ribus ve esse vsos. **LONGVM PEDE, LA-
 TVM SEMIPEDE.** Plin. lib. 35. cap. 14.
 Diodoron, λόγum sesquip. de latum pede, dicit, quasi à lō-
 gitudine nomen acceperit, hoc est duorum maiorum pal-
 morum, qui sesqui pedem efficiunt. Quam scripturam in-
 ueni in quodam Vitruuii codice, sed pro dyodoron, erat
 scriptū, λιχum, mendose. Lichas quidē, vt ex Polluce di-
 dicimus, est, quantum spatii est inter pollicem & indicem
 extensos, Georgius Valla dichada legit, sed quod duos
 palmos ait habere, hoc verum esse non existimo. Sed quid
 ad rem

ad rem? Nostrum vero codicem, qui emendatum hac parte credit. Vitruuium fortasse ad longitudinem & latitudinem putabit respexisse. Vero tamen similis est, de palmo minore intellexisse, & latitudinem spectasse, nam duo palmi efficiunt semipedem. Sed de palmo lib. 3. cap. 1.

EX HIS VNVM PENTADORON, ALTERVM TETRADORON DICITVR. DORON AVTEM GRÆCI APPELLANT PALMVM, QVOD MVNERVM DATIO GRÆCE ΔΩΡΟΝ APPELLATVR. ID AVTEM SEMPER GERITVR PER MANVS PALMVM, ID QVOD EST QVOQVOVERSVS, &c. Hunc locum ita legendum existimo. Ex his vni Pentadoron, alterum Tetradoron dicitur. (Doron autem Græci appellant palmum, eo que munerum datio græce δωρον appellatur, quod semper geritur per manus palmum.) Id quod est quoquouersus, &c. Nam Plin. lib. 35. cap. 14. ita scribit de lateribus loquens. Genera eorum tria. Dyodoron quo utimur longum sesquipede, latum pede. Alterum Tetradoron. Tertium Pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant. Et ideo dor a munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout sunt nominantur. Eadem est latitudo, minore in priuatis operibus, maiore in publicis vtuntur in Græcia.

ALTERNIS CORIIS PARIETES ALLIGANTVR. Id est cursibus & ordinibus. EST AVTEM IN HISPANIA VLTERIORE CALENTVM, ET IN GAL.

LIIS MASSILIA, ET IN ASIA
 PITANÆ, VBI LATERES CVM
 SVNT DVCTI ET AREFACTI,
 PROIECTI NATANT. Plin. lib. 35.
 cap. 14. addit Massiam Hispaniæ, siue vt in aliquibus
 codicibus scriptū est, Massiliam. Vt fortasse apud Vi-
 truuium, Massilia, aut Massia, aut certe Maxilua, re-
 lictis duabus dictionibus (in Galliis) & pro verbo est,
 sunt apposito, scribendum sit ad hunc modum. Sunt autē
 in Hispania vltiore Calentum & massia, aut massilia,
 siue maxilua. Sic enim inquit Plinius. Pitanae in Asia,
 & in vltioris Hispaniæ ciuitatibus, Massia & Calen-
 to sunt lateres, &c. Maxiluum ideo nominavi, quod eam
 Ptolomæus in Hispania Bætica nominat, Massiam vero
 Theopompus apud Stephanum in eadem ponit. Laterum
 autem Pitanae meminit Strabo lib. 13.

CAP. QVARTVM.

E ARENA QVÆRENDVM.

Arenæ genera tria sunt. Fossitiæ e quarta
 pars calcis addi debet, fluiatili, aut marince,
 tertia, auctore Plinio lib. 36. cap. 23. & Vitruuio cap.
 sequenti. Sed si vti necesse sit maris arena, erit commo-
 dum, vt scribit Palladius lib. 1. cap. 10. prius eam lacu-
 na humoris dulcis immergi, vt vitium salis, aquis suauis-
 bus lota deponat, vt mirum videri non debeat, quod Vi-
 truuus lib. 1. cap. 2. marinam lotā dixerit. GENE-
 RA ARENÆ FOSSITIÆ SVNT
 HÆC. NIGRA, CANA, RVBRA,
 CARBVN.

CARBUNCVLVS. Omnium, rufa siue rubra optima, meriti se quentis est cana. Tertium locum nigra possidet, ut scribit Palladius lib. i. cap. 10. **VTI SIGNINVM.** Signinum opus fit ex testis tuffis addita calce, auct. Plinio lib. 35. cap. 12. Aliter etiam fieri ipse Vitruuius docet ad finē libri octaui. Nos Galle cimentum vocamus, nam cæmentum quid esset diximus.

CAP. QVINTVM.

E CALCE DILIGENTIA EST ADHIBENDA, VTI DE ALBO SAXO, AVT SILICE COQVATVR. Cato Censorius cap. 38. Lapidem quàm durissimum, & quàm minime varium in fornacem indendum scribit. Lege reliqua apud Plinium lib. 36. cap. 23. & Palladium lib. 1. cap. 10. Quamquàm oīa penē hauserunt è Vitruuio, sed illud ex Palladio addere visum est. Calcem quoq; (inquit) ex albo saxo duro, vel Tyburtino, aut columbino fluuiatili coquemus, aut rubro, aut spongia, aut marmore, postremo quæ erit ex spisso & duro saxo structuris conuenit, ex fistuloso vero, aut molliori lapide, tectoriis adhibetur utilius. Quod autem ad Silicem attinet, tria vidimus genera. album, nigrum, & rubrum, Et ex eo quidem fieri calcem, sed eatenus, si statim quam ex lapidicina exemptus est coquatur. **SI QVIS TESTAMTVSAM, ET SVCCRETAM.** Id est cribratam, Nam succernere & incernere & excernere Vitruuio dicuntur pro cribrare, hic & lib. 7. cap. 1. &

cap. 6. vnde incerniculum, pro cribro vsurpatur.

CAP. SEXTVM.

ST ETIAM GENVS PVL-
 VERIS. Puluis hic, puteolanus dicitur
 quod in puteolans collibus nascitur, mersusq;
 protinus fit lapis vnus inexpugnabilis vndis, & fortior
 quotidie, vtiq; si Cumano miscatur cemento, auct. Plin-
 io lib. 35. cap. 13. Puteolani mentio est apud Sene-
 cam lib. 3. quæstionū naturalium. QVOD SVB
 HIS MONTIBVS, ET TERRÆ
 FERVENTES SVNT, ET FONTES
 CREBRI. Melius aliqui codices, quod sub his mō-
 tibus & terra, feruentes sunt fontes crebri. TO-
 PHVS EXVGENS EST. Tophus est lapis
 notus friabilis, minimum ponderis in structuris habens.
 Est autem coloris differentia triplex. ruber, niger, & al-
 bus. vt cap. proximo. ERGO CVM TRES
 RES CONSIMILI RATIONE. Pul-
 uerem puteolanum, calcem, & tophum intelligit.
 SPONGIA SIVE PVMEX POMPE-
 IANVS. Plinio lib. 3. cap. 5. Pompeii oppidum
 est Campaniæ, vnde Pumicem Pompeianum vocatū exi-
 stimamus. COLLIBVS MYSIÆ, QVIA
 GRÆCIS KATAKEKAYME'NOI NOMI-
 NATVR. Scribendum, qui a Græcis κατακε-
 καιμενοι nominantur, aut potius, quæ a Græcis κα-
 τακεκαυμωνη nominatur. Ita enim appellari Mysiam
 docemus lib. 8. cap. 3. cum de vino catacecaumenite lo-
 quimur.

loquimur. TRANS APENNINVM VERO QVÆ PARS EST AD ADRIATICVM NULLA INVENIVNTVR. Et Plin. lib. 36. cap. 23. ab Apennino ad Padum non inveniri arenam fossitiam auctor est. Quod falsum esse, usu comprobatum est. PROCREATVR ID GENVS ARENÆ, QVOD DICITVR CARBUNCVLVS. Carbunculus etiam est terra, Plinio lib. 17. cap. 4. De gemma Carbunculo, ignorat nemo. Hoc autem arenæ genus fieri in Hetruria ex materia, quæ ignibus natura intra montes inclusis perusta, ita reddita sit, ut Topho sit mollior, & solidior quam terra non coëta, ex Vitruvio tradit Leo Baptista. At ille non id dicit, sed ex materia quadam molliori tophe, & terra solidiori, quæ ignibus natura peruritur, fieri Carbunculum.

CAP. SEPTIMVM.

EQVITVR ORDO DELAPI

CIDINIS EXPLICARE. Quæ

do hoc capite de lapidibus sermo est, quibus in structura utendum, facere non possum, quin de eo referam, qui est à me Romæ multis locis visus, quod præstat commoditatem, & antiquorum (quod sciam) nemo meminit. Is grumosus est, ut credas multos coaluisse, colore fuluo. Vtq; leuitate cædit Topho, ita duritie facile superat. Veluti spongia aquam bibit, & reddit guttatim. Itaq; utuntur huiusmodi pendentibus ad pacis Tyburini pumicis glebis ad imaginem specus & roscidi antri ar-

te reddendam. Occultis enim plumbeis tubulis erogata
 superne aqua, extracti eo lapidis genere fontium forni-
 ces, perinde atq; si Topbis laqueati essent, et Pumice vi-
 uo, stillas exudant, magno spectantium stupore & oble-
 tamento. Spronium vulgus nominat, fortasse quod inde
 stillæ aquæ tanquam exprimantur, vel ab asperitate po-
 tius, quasi aspronium, siue asperonium. Est enim propter
 grumos, is lapis scaber. Mirum autem videri non debet,
 quod hoc loco & alibi lapidinas dicat, nam & lapicædi-
 nas Iulianus pandect. lib. 50. de verbor. signific. dicit,
 Vterq; melius quam qui lapidinas nulla ratione, aut nõ
 fœlici necessaria ue metathesi vocant, cū a lapidibus cæ-
 dendis appellatæ sint, quas iam vsurpato Latinis voca-
 bulo, Græci, latomias, & latomos, qui lapides ad ædificia
 eximūt, nominant. IN VMBRIA, ET PI-
 CENO, ET VENETIA AL-
 BVS QUI ETIAM SERRA DEN-
 TATA, VTI LIGNVM SECATVR.
 Plin. lib. 36. cap. 22. In Liguria quoq; Umbria, &
 Venetia albus lapis dentata serra secatur. Dentatam ve-
 ro dixerunt qua molliores lapides exsecantur. Nam alia
 non dentata secantur marmora. Id quod expressit Plin.
 memorato. 22. cap. Serra (ait) in prætenui linea pre-
 mente arenas versando tractusq; ipso secante. Ad hoc, ad-
 modum refert qua arena vtaris, crassior enim laxioribus
 segmentis terit, & plus erodit marmoris, maiusq; opus,
 ipsa scabricia, polituræ relinquit, mollior autem leuius
 atterit, & veluti lingit, eodq; polituræ accommodatior pro-
 ximiorq;. Illud quoq; animaduerti, interfecandum asper-
 gi solere aqua arenam. De qua re fusius in libro de sectio-

ne marmorum & polituris explicabimus, quem librum non inchoatum, sed absolutum fere, habemus, in quo de lapidum origine quantum ingenio, & varia multipliciq; auctorum vtriusq; linguæ lectione consequi potui, altius repetens explicui, ex aquæ ne ac terræ mixtione in limum principia illa prius, ac deinde in lapidem duruerint, quod quibusdam visum est, frigoris ne an caloris vi, Solisq; densata radiis concreuerint, quæ sententia non proletarios obscuros ue habet auctores, an potius, vt rerum aliarum, sic & lapidum sint a rerum natura indita semina, quod alii existimauerunt. Præterea de eorum coloribus, ex rata corpusculorum terrenorum cū liquenti aqua confusione insint, quæ sententia suos vindices inuenit, an ex innata seminis ipsius vi, vt aliis placet, an potius ex concepta radii impressione adsint, non oscitanter & perfunctorie (nisi me & cæteros fullo) disputauit.

SIMVLQVE VT SVNT AB EO TACTA DISSILIUNT ET DISSIPANTVR. Hoc etiam Plinius dicto cap. Tyburini (inquit) ad reliqua fortes, vapore dissiliūt. CIRCA LACVM VVLSINIENSEM, ITEM PRÆFECTVRA STATONIENSI. Plinii lectio paulum ab hac diuersa. Lege dictum caput. 22. NEQVE AB IGNIS VEHEMENTIA NOCENTVR. Pro non eis nocetur, vt infra cap. 2. Larix ab carie, aut tinea non nocetur. CVM ÆDIFICANDVM FVERIT, ANTE BIENNIVM EASAXA, NON HYEME SED ÆSTATE EXIIMANTVR. Plinius lib. 36.

cap. 22. *Remedium est in lapide dubio, æstate eum exi-
mere, nec ante biennium eū inferere tecto domitum tem-
pestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea stru-
ctura aptantur utilius. Quæ resisterint, tutum est, vel
cælo committere.*

CAP. OCTAVVM.

ETICVLATVM, QVO NVNG
 OMNES VTVNTVR. Reticu-
 latum opus dicitur cum cæmenta non iacentia,
 sed in latus stantia ponuntur, ea enim structura rete
 videtur referre. Quamquam multò melius, si cæsis fiat
 lapidibus, ac non potius rudibus & vulgaribus. Aut co-
 stilibus laterculis, quadratis, sed in angulum stantibus,
 cuiusmodi Romæ videtur in multis ruinis ex Topho, par-
 te tantum quæ extaret speciosa & quadrata, quæ autem
 in interiorem structuram inderetur, temere & vulgari-
 ter ducta. Reticulatum opus Græci didi yotheton vocant,
 ut tradit Plin. lib. 36. cap. 22. Sed & illi *ἀντιτύχου*
 dicunt retis in modum structa & quasi cancellata, ut in
 Augusti Mausoleo, & vestigiis Palatii Pincii, quod est
 non ita procul à porta Pinciana, cui olim fuit nomen Col-
 latia, videre licet, & aliis locis. INTER SE
 QVE IMBRICATA. Id est ut vnum, duo-
 rum cæmentorum angulis, atq; adeo cæmentis ipsis inue-
 hatur, sed eatq; imbricum tegularum modo. Sunt autem
 Imbrices tegulæ aduolutæ, & canalis in modum ductæ,
 & veluti semitubuli, id est, quæ crurum tuendorum arma
 imitantur. MEDIO CAVO SERVATO
 SECVNDVM

SECUNDVM ORTHOSTATAS.

Orthostatæ arrectaria quacunq; sint materia. Ligneorum quamuis procumbentium mentio est lib. 10. cap. 19. Lapideorum autem, ratio intelligi potest, ex Tyburtini lapidis spondis pontium Adriani, Fabritii & Cessii. Quauis plus semidirutis. Inciduntur in his canales in quos veluti fœmmas, aliud quidpiã ceu masculum ineat committaturq;, cuiusmodi sunt quas regnâtes nostri, idest, perpetuas mortestas, quasi mordestas à mordendo vocât, commissuræ scilicet genus. Hoc autem loco interpretamur pro erectis coriis, secundum quæ excitandi bipedales parietes. Reuinciuntur verò in se eiusdem plani corii lapides, ansis ferreis, aut æreis potius. Quauquam & ligneis securiculis (nostri byrundinis caudas vocant) cæra & amurca perfusis veteres in alligationibus vsos, ipsa opera docent. Inferiores autem lapides cum superioribus configuntur clavis & connectuntur. QVOD CVBILIA ET COAGMENTA EORVM Cubilia sunt sedes lapidum, aut laterum. SEV DE LAPIDE DVRO ORDINARIAM. Ordinaria structura media est inter eam, quæ fit è quadrato lapide, & quæ ex informi cœmento, temere congesto, vbi lapides & si ad normam non respondent, à se inuicem non abhorrent, & ordine coagmentatur. EX HIS VNVM ISODOMVM, ALTE-RVM PSEVDISODOMVM. Plinius lib. 36. cap. 22. ita expressit Græcorum structuram. Græci (inquit) è lapide duro, ac silice in quo, construunt veluti lateritios parietes. Cum ita fecerint, Iso domon vocât genus structuræ. At cum inæquali crassitudine structa

Et sunt, Pseudisodomon. Tertium est Emplecton, tantummodo frontibus politis, Reliqua fortuito collocat. Quod autem ad rem attinet eodem loco scribit alternas coagulationes fieri debere, ut commissuras antecedentium, medii lapides obtineant, in medio quoque pariete, si res patitur, sin minus utique a lateribus mediis parietibus fractis caementis. CVM OMNIA CORIA A QVA CRASSITVDINE FVERINT STRVCTA. Coria, idest ordines, & cursus. SED CONSERVANT EA IN SVO HVMORE. Scribo eam, quia refertur ad materiam. SED E SVIS FRONTATIS PERPETVVM. Frontatum lapidem, qui per tendit ad utraque frontem parietis, Graeci Diatonon vocant, quasi extentum dicas. aliam Diatoron, idest, penetrantem. Sunt enim & aliqui vna tantum parte frontati de quibus hic agitur, sicut de utraque parte frontatis paulopost, quos in muris referunt taleae uti ex cap. quinto. lib. I. liquet. Maior enim est crassitudo publicorum urbium murorum, quam priuatorum parietum. IN VETVSTATE NON RVINOSA. Scribendum in vetustatem, ut supra hoc ipso cap. Sed in vetustatem parietes efficiunt ruinosos. Hoc etiam animaduertendum est, tres negationes vim duarum habere. DE LATERICIIS VERO DVMMODO AD PERPENDICVLVM SINT STANTES. Totos viginti sequentes versiculos mutuatus est Plin. cap. 14. lib. 35. IN ITALIA ARETIO VETVSTVM EGREGIE FACTVM MVRVM. Plinius Meuaniam addit.

ITEM

ITEM HALICARNASSI POTENTISSIMI REGIS MAVSOLI DOMVS CVM PRO CONNESIO MAR-MORE OMNIA HABERET ORNATA. *Præter locum superius citatum, Plinius hoc scribit lib. 36. cap. 6. CVM ESSET ENIM NATVS MYLASIS. Mylasa oppidum Carie, Plinio lib. 5. cap. 29. IN QVA MEDIA MAVSOLEVM ITA EGREGIIS OPERIBVS EST FACTVM. De Mausolo Sepulchro ab Arthemisia vxore, Mausolo Carie Regulo factõ, et Artificibus, scribit Plin. lib. 36. cap. 5. Meminit et Strabo lib. 14. MARTIS FANVM HABENS STATVAM COLOSSI. Colossos vocant moles statuarum turribus pares, auctore Plinio lib. 34. cap. 7. Annotatum est a Põponio Gaurico libro de sculptura, statuas eas, quæ intra humani habitus staturam fierent, vocari signa, et sigilla, cubitales, palmares ue, et si quæ essent harum quotæ partes. Dicitur autem pariles, cum eius qui exprimitur staturam vndiq; præsentabimus, dariq; benemeritis, ac sapientibus viris. Magnas vero esse, cum infra sesquialteram staturæ continebuntur, dicariq; Regibus, et Imperatoribus, sicut maiores, id est, quæ ad alteram excreuerint, solis Heroibus. Maximæ autem hoc est quando ter humani corporis statura continebitur, iteq; rursus ac rursus quæuis eas sibi Romani et Barbari reges vëdicauerint, propriæ tamen sunt Deorum, suntq; Colossi nominate, vel ab auctore ipso, vel ab noxia radiorum effusione, quæ fieri solet eiusmodi moles intuen-do, vel (vt ille opinatur)*

a specubus vastaq; intus inanitate, id enim esse $\kappa\theta\lambda\theta\sigma$
 $\nu\omicron\alpha\sigma\ \omicron\upsilon$. Sed quid prohibet, ne non omnia communi demus
 vtilitati, & illud adiungere, Statuas quæ diis fiunt, vocarē
 $\epsilon\dot{\iota}\delta\omega\ \lambda\alpha$, quæ Heroibus $\xi\theta\alpha\upsilon\alpha$, quæ Regibus $\alpha\upsilon\delta\sigma\iota$
 $\alpha\upsilon\tau\alpha\ \varsigma$, quæ sapientibus, $\epsilon\dot{\iota}\kappa\epsilon\ \lambda\alpha$, quæ benemeritis vi-
 ris $\beta\epsilon\tau\alpha$. NOBILI MANV TELO-
 CHARIS FACTA. Alias Leocharis, vt in
 proœmio lib. 7. & apud Plinium lib. 36. cap. 5. IS
 AVTEM FALSA OPINIONE PV-
 TATVR VENEREO MORBO IM-
 Plicare eos, QVI EX EO BI-
 BERINT. Salmacidis fontis Carie, præter vul-
 gi sententiam fabulosam, naturam explicat Vitruuius.
 Strabo autem lib. 14. dum eos refutat qui hominum mol-
 litiem eam ab aere, aut aqua fieri existimant, non in ea
 quidem, sed in diuitias & victus incontinentiam, causam
 reuicit. EPIBATIS COMPARATIS.
 Epibata Hircio libris de bello Africano & Alexandri-
 no, dicuntur classarii milites. Ne dicam Demosthenem,
 Herodotum, Xenophontem, Harpocratonem, Pollucem,
 Porphyrium in quæstionibus homericis, Appianum, Sui-
 dam, & alios. LEGES PVBLICÆ NON
 PATIVNTVR MAIORES CRAS-
 SITVDINES QVAM SESQVIPE-
 DALES CONSTITVI LOCO COM-
 MVNI. Plinius lib. 35. cap. 14. de lateritio muro
 loquens. Romæ non sunt talia ædificia. Quia sesquipe-
 dalis paries non plus quàm vnam contignationem tollerat.
 Cautumq; est ne communis crassior fiat, nec in tergerino-
 rum

rum ratio patitur. LATERITII VERO
 (NISI DIPLINTHII, AVT TRI-
 PLINTHII FVERINT. Idest duorum,
 aut trium ordinum laterum, qui plinthe græce dicuntur.
 ERGO CVM RECIPERE NON
 POSSET AREA PLANA TAN-
 TAM MVLTITVDINEM. Aduerte
 Romana ædificia principio fuisse vnus contignationis,
 post multarum. ET COENACVLORVM
 ADSVMMAS VUTILITATES PER-
 FICIVNT, ET DESPECTIONES.
 Alterutra tollenda est vocula, præpositio ad, aut poste-
 rior coniunctio. ERGO MENIANISET
 CONTIGNATIONIBVS VARIIS
 Meniana erant podia, pergulae ue, cuiusmodi sunt ea, quæ
 hodie ita proiicere assueuimus, vt mutulis (Coruos di-
 cimus, Itali Modigliones) firmis simis quiescant & ni-
 tantur. Romani vocabulo eo etiam hodie vtuntur, Græci
 Orthas appellant, vt scribunt Theodosius & Honorius
 Imp. Cod. lib. 8. de ædificiis priuatis. SVMMIS
 PARIETIBVS STRVCTVRA TE-
 STACEA SVB TEGVLA SVBII-
 CIATVR ALTITVDINE CIRCI-
 TER SESQVIPEDALI. Hoc etiam mo-
 net Palladius lib. 1. cap. ii. HABEATQVE
 PROIECTVRAS CORONARVM.
 Coronæ hic dicuntur protecta, siue proiecta, meis Gallis
 Larmerii vocantur, Bononiensibus Grundæ, idest, promi-
 nentiæ & veluti supercilia parietum arcendis stillicidiis
 inuenta. Quod etiam admonuit Budæus. Eam proiectu

ram paulopost loricam testaceam vocat. NON PATIETVR LORICA TESTACEA LÆDI LATEREM. Idest, testacea structura, aliàs lorica est tectorium, vt lib. 7. cap. 1. CRATICII VERO VELIM NE INVENTI QVIDEM ESSENT. Craticii parietes appellati sunt ab arrectariarum, trasuersarumq; cannarum structura in cratis modum. Sed locus hic admonet, vt semel complectamur percenseamusq; parietum genera. Sunt autè marmorei, alii quadrato saxo constât, fiunt & cœmētici ex informibus, sed imbricum modo hærentibus lapidibus, sunt testacei ex latere igne percoctis. Latericij vero crudis lateribus, idest, Sole tantum coctis, fiunt. Craticii ligneis cratibus, aut cannis in modum cratis insertis, cōstant. Formacei vero parietes fiunt ex terra, dicti, auctore Plinio lib. 35. cap. 14. quoniam formarum modo circumdati vtrinq; duabus tabulis, infarciuntur verius quàm instruuntur. Locum hunc Plinii emendauimus ex Isidoro lib. 13. etymol. cap. 9. qui formatum, siue formatium vocat, id genus parietis. Vtuntur & sepiendis fundis, vel hortis, maceris, idest, ex puris cœmentis, sine arenato parietibus, vt taceã quod scribit Plinius lib. 5. cap. 5. Hammanientes domos sale e montibus suis exciso, ceu lapide cōstruere. & quod idem refert lib. 7. cap. 2. Pygmæos casas suas luto pennisq; & ouorum putaminibus construere, & si quid huiusmodi a scriptoribus memoratur. RIMAS IN HIS FACIUNT ARRECTARIORVM ET TRANSVERSARIORVM DISPOSITIONE. De his lib. 7. cap. 3. Vitruuius.

CAP. NONVM.

ATERIES CÆDENDA EST
A PRIMO AVTVMNO AD
ID TEMPVS QVOD ERIT
ANTEQVAM FLARE INCIPIAT
FAVONIVS. Quo tempore materiem cædi
 oporteat, præter ea quæ a Catone scribuntur cap. 17.
 Plinius lib. 16. cap. 39. hunc in modum ait, Cædi tẽ-
 pestium quæ decorticentur, vt teretes, ad templa cœte-
 ras vsus rotundi, cum germinant: aliàs cortice inextricæ-
 bili, & carie subnascente ei, materiãq; nigrescente. Ti-
 gna & quibus aufert securis corticem, à bruma ad fauo-
 nium, aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu & ante
 eum Fidiculæ. Nouissima ratione Solstitio. Certe Con-
 stantinus Imperator, qui ex vtriusq; linguæ auctoribus
 Πρωτονικῶν, idest, de re rustica græce libros vigin-
 ti scripsit. & Heron qui ante illum totidem, vterq; lib. 3.
 tradit, cædendam materiam maxime mensibus Decem-
 bri & Ianuario, idq; Luna iam senescente, & sub terra
 abdita. Vegetius autem lib. de re militari. 4. cap. 35. à
 Solstitio æstuali ad calendas Ianuarias. & à xv. Luna
 ad xxiii. cædi præcipit. Columella vero lib. ii. cap. 2. à
 xx. Luna ad xxx. cædi. Liber Theophrasti quintus de
 platarum historia, quicquid hoc cap. de materie traditur,
 absoluit exactissime. **ANTEQVAM FLA-**
RE INCIPIAT FAVONIVS. Fauo-
 nius incipit flare. 6. Idus Februarii, Plin. lib. 15. cap. 2
 lib. 16. cap. 25. lib. 18. cap. 26. Columellæ aut lib. ii
 cap. 2. dicit. 7. idus. **NEQVE IN VENA**

LIBVS EA CVM SVNT PRÆ-
 GNANTIA PRÆSTANTVR SA-
 NA. Aliter Vlpianus Iurifcon. Pandect. lib. 21. de
 Edil. tio. edicto. Si mulier (inquit) prægnas venierit, in-
 ter omnes conuenit sanam esse eam. Maximum enim ac
 præcipuum munus foeminarum, concipere, ac tuere con-
 ceptum. Subscribit Iustinianus codicis lib. 6. de indicta
 viduitate. Mulieres (ait) ad hoc natura progenit, vt
 partus ederent, & maxima eis cupiditas, in hoc consti-
 tuta est. Sed hoc volebat Vitruuius, imbecillum esse præ-
 gnantem, & ad munera obeunda minus aptam, quod em-
 bryo detrabat in se alimentum. Vlpianus autem, intelle-
 xit non morbosam, id est non redhibendam. Nam cum es-
 set edictum ædilium curulium, vt venditores certiores fa-
 cerent emptores, si quid morbi, aut vitii inesset, contra
 qui fecisset, re improbata cogi posset habere id quod ante
 habuerat. Certe qui prægnantem vendidisset, nec empto-
 ri dixisset tamen, ædicto cogi non poterat mancipium re-
 cipere. Id redhibere dicebant, vnde redhibitio vocata.
 Sed quid bonæ valetudini cum conceptione? Vt enim in
 id natæ sint foeminae vt gignant, grauis non esse non po-
 test in operis, non valida, ne dicam alendum esse quod
 nasci potest, multos annos antequam vsui esse possit, &
 nos si tantum partu capimur, quis metuere non possit ab-
 ortum, aut in nixu mortem? Mea profecto sententia, ne-
 mo prægnantem pro sana acceperit, aut me auctore, com-
 parauerit. CÆDI AVTEM ITA OPOR-
 TET, VT INCIDATUR ARBO-
 RIS CRASSITUDO AD MEDIAM
 MEDVLLAM. Plinius lib. 16. cap. 39. ea de
 re in

re in hunc modum tradit. Circuncisas quoque ad medullam
 alii non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus
 defluat. Idem Palladius dicit lib. ii. cap. 15. PRO-
 FUNDUNT E MEDULLIS QUAE
 HABENT IN SE SUPERANTEM
 ET VITIOSVM PER FORAMI-
 NA LIQVOREM. Circumfosso stipite, et
 ab ima parte, usque ad medullam foratis arboribus, detra-
 hitur inutilis succus, et succo emisso, fit veluti detractio
 sanguinis, et defluens quasi pituita abstrahitur. PRO-
 PTER NODATIONIS DVRTIEM
 DICITVR ESSE FVSTERNA. Pli-
 nius lib. 16. cap. 39. Abietis quae pars à terra fuit, eno-
 dis est, haecque quam diximus ratione, fluuiata decortica-
 tur, atque ita Sapius vocatur, superior pars nodosa du-
 riorque, fusterna. Ibi tamen fusterna scriptum est, mendose istud
 quidem. IMA AVTEM CVM CIRCUN-
 CISA QVADRIFLVVIIS DISPA-
 RATVR. Idest quadripartito venarum cursu, (ut
 loquitur Plinius.) Qui et fluuiatam ob id Abietem vo-
 cat. Theophrastus lib. de plantarum historia. 5. tradit ar-
 borum τετραζωω, hoc est quadripartitas dici, qui-
 bus in utraque partem medullae, bini venarum cursus na-
 turae contrariae, pertendunt, διζωω, idest, bipartitas,
 cursum venarum vnum tantum in utraque partem medul-
 lae gerere, eosdemque inuicem contrarios habere, μονο-
 ζωω, siue simplices appellari, quae vnum duntaxat ve-
 narum habent cursum. Theodorus Gaza (si credimus
 Hermolao) vertit quadriuiuas, biniuiuas, et vniuiuas.

quod τε τριζωνων, διζωνων, & μονοζωνων, legis-
set. Manifesto errore. Plinius significantius transfert,
quæ habeant quadripartitos venarum cursus, bifidos, aut
omnino simplices. **ELECTO TORVLO.**

Intelligo partes medullæ proximiores, quas Architecti
(auctore Theophrasto lib. 5. de platarum historia,) au-
ferendas præcipiunt, ut quod spissimum molliissimumque
materiei sit, tantum relinquatur. **AD INTESTI-**

NA OPERA COMPARATUR. Opus
intestinum, dicitur quicquid materia, idest ligno constat.

TORQUETUR ET EFFICIT IN
QVIBVS EST OPERIBVS, EA
RVINOSA. Et lib. 7. cap. 1. scribit asses quer-
nos simul humorem perceperint, se torquentes rimas fa-
cere in pavimentis. **VITEX.** Alias Latinis voca-

tur Amerina salix, Græcis α'γνος, quasi castum dicas,
ab insita scilicet vi. Vulgo, nomenclatura græca adiecta
latina interpretatione, appellant Agnum castum.

IGNIS ET AERIS SATIATÆ, AT-
QUE HVMORIS TEMPERATÆ,
PARVUM TERRENI HABENTES.

Enuncianda sunt adverbialiter, satiate & temperate.

IN PALVSTRIBVS LOCIS IN-
FRA FVNDAMENTA ÆDIFICIO-
RVM CREBRE FIXA. Alnū palationi-
bus utilem indicat lib. 3. cap. 3. & lib. 5. cap. ultimo.
SED CELERITER PANDANT.

Pandare, contrariū est fornicari. Plin. lib. 16. cap. 42.
Populus contra omnia inferiora pandatur, Palma econ-
trario fornicatur. **AVT IN AGRO PER-**

FECTÆ.

FECTÆ. facilis lapsus Typographi, pro perfectæ.
 ITEM CARPINVS. Carpinum Græci Zy-
 giam vocant, quòd ex eo Iuga fiant, sunt qui putant Ace-
 ris esse genus, rubens, fissili ligno, cortice linido & sca-
 bro. Alii proprii esse generis malunt. auctor. Plin. lib.
 16. cap. 15. SIC EX CEDRO OLEVUM
 QVOD CEDREVM DICITVR, NA-
 SCITVR. Plin. dicitur Cedraëum. lib. 15. cap.
 17. Cedria etiã aliis, De eo liquore caput est. Dioscor.
 90. lib. i. QVO RELIQVÆ RES VN-
 CTÆ (VTI ETIAM LIBRI) A TI-
 NEIS ET A CARIE NON LÆ-
 DVNTVR. Cedri oleo peruncta materies, nec tinea
 nec cariem sentit, inquit Plinius lib. 16. cap. 39.
 Idem lib. 13. cap. 13. ex sententia Cassii Hemine,
 scribit, libros Numæ tineas non tetigisse, quòd cedrati
 fuissent. ARBORES AVTEM EIVS
 SVNT SIMILES CVPRES SEÆ FO-
 LIATVRÆ. Scribendum arboris. Folia (inquit)
 Cedri sunt cupressinis similia. EPHESTI IN
 ÆDE SIMVLACHRVM DIANÆ.
 Templi Ephesiæ Dianæ tectum fuisse ex cedrinis trabi-
 bus, conuenire inter omnes auctores scribit Plin. lib. 16.
 cap. 40. De simulachro ipsius Deæ ambigi, cæteris ex
 ebena tradentibus, vno Mutiano vitiligineum fuisse tra-
 dente, Vitruuius Cedrinũ existimauit. NASCVN-
 TVR AVTEM HÆ ARBORES MA-
 XIMÆ CRETÆ, ET APHRICÆ,
 ET NONNVLIS SYRIÆ REGIO-
 NIBVS. Hoc etiam Plinius lib. 16. cap. 39. Ceo

*drus in Creta, Africa, Syria, laudatissima. NEC
 TAMEN TVNC FLAMMAM RE-
 CIPIT, NEC CARBONEM RE-
 MITTIT. Laricem nec ardere, nec carbonem fa-
 cere, nec alio modo ignis vi consumi, auctores sunt Pli-
 nius lib. 16. cap. 10. & Palladius lib. 11. cap. 15. Eius
 rei cum periculum facere vellem Venetiis, monitus Vi-
 truvii lectione, spectante Illustrissimo Mecænate meo,
 Legato tum ad Venetos Regio, nunc ad Paulum Ter-
 tium Pont. Max. incensa arsit, ita tamen, ut videretur
 flammam dedignari, & velle à se discutere. CVM
 AVTEM EA PER SE EXTINGTA
 ESSET ET REQUIETA. Sic huius lib.
 cap. 1. usus est. post ea requieta. IN SVBGRVN
 DIIS. Subgrundia sunt tecti partes prominentiores,
 Ita appellat Labolenus pandest. lib. 50. de verb. signific.
 Varro subgrundas, Græci γᾶσα & ὑπογᾶσα.
 HABETQVE RESINAN LIQVI-
 DAM MELLIS ATTICICOLORE.
 Plinius lib. 16. cap. 10. Plusculum huic erumpit liquo-
 ris, melleo colore, atque lentiore, nunquam durescentis.
 Resina autem (ut obiter dicam) e viventibus plantis de-
 fluit, tæda, picea, abiete, terebyntho, larice, pinu. Mate-
 ria vero ubi comburitur, fluit pix, principio liquida, po-
 stea, decocta fit sicca. ET SINON IN O-
 MNIBVS, CERTÆ TABVLÆ. Scri-
 ba certè citra diphthongum, pro saltem, quod etiam di-
 citur at certe, idest, ἀμὲν & οὐκ. QVÆ IN
 VRBE SVPERNAS DICITVR A.
 BIES, DETERIOR EST, QVAM
 QVÆ*

QVÆ INFERNAS. Abies dicitur *supernas* & *infernās*, à superiori & infero mari, vt cap. sequenti traditur.

CAP. DECIMUM.

**ONTIS APENNINI PRIMÆ
RADICES, AB TYRRHENO
MARI.** Tyrrhenum mare, inferum

vocatur. Adriaticum vero superum. Quæ Abietes ex Apennini ea parte quæ ad Tyrrhenum mare protèditur, aduehuntur, dicuntur *infernates*. Quæ autem ab ea quæ vergit ad mare Adriaticum, eæ *supernates* nominantur.

**AUGENTVR AMPLISSIMIS
MAGNITVDINIBVS.** Palladius lib. ii. cap. 15. scribit quæcunq; ex parte meridiana cæduntur, utiliores esse, quæ vero ex Septentrionali, proceriores, sed facile vitari.

**IDEO INFERNATES
QVÆ EX APRICIS LOCIS AP-
PORTANTVR MELIORES SVNT,
QVAM QVÆ AB OPACIS DESV-
PERNATIBVS ADVEHVNTVR.**

Auctor est Plinius lib. 16. cap. 39. In arboribus robustiores Aquilonias partes, in totum deteriores

ex humidis opacisq; spissiores ex apricis,

& diuturnas, ideo Romæ inferna-

tem Abietem *supernati*

præferri.

G V L I E L M I

PHILANDRI CASTILIO-

NII GALLI CIVIS RO. INTER-

tium Lib. M. Vitru. Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

PORTVISSE HOMI-
NUM PECTORA FE-
NESTRATA ET APER-
TA ESSE. *Eam sententiã Lu-
cianus in Hermotimo, Momo repre-
hendenti in hoc Vulcanum tribuit.*

Nam cum suborta esset inter Neptunum, Mineruam, & Vulcanum, controuersia, quis artificii præstantia antecelleret, Neptunus taurum, Minerua domum, Vulcanus hominem componit. Qui statuat vnus deligitur Momo. Is cum in reliquis operibus multa damnaisset, hoc in Vulcani homine non probauit, quòd fenestellæ in pectore additæ non essent, vt videri posset quid cogitaret, verum an falsum diceret. SI NON PECVNIA SINT COPIOSI. Diuitiæ, & officinæ vetustas.

stas, adferunt artificibus auctoritatem. NAMQVE
 VTI CIVITATIBVS MAGNIS,
 AVT REGIBVS, AVT CIVIBVS
 NOBILIBVS OPERA FECERVNT.
Vel hinc discere non parum referre ad cōmendationem, cui
opus tuum dices, aut quo auctore faciendum recipias.
 NOBILIBVS ET HVMILI FOR=
 TVNA CIVIBVS. *Fortasse melius alii codi-*
ces, ignobilibus. VT HELLAS ATHE-
 NIENSIS, CHION CORINTIVS,
 MYAGRVS PHOCEVS, PHARAX
 EPHESIUS, BEDAS BIZANTIVS.
Myagri & Bedæ statuariorum mentio est apud Plinium
lib. 34. cap. 8. reliquorum quòd sciam non meminit.
 DEFORMATIONIBVS GRAMMI
 CIS. *Idest, descriptionibus, & designationibus quæ*
per lineas fiunt. ὅς μὴ enim linea dicitur.

CAP. PRIMVM.

DIVM COMPOSITIO CON=
 STAT EX SYMMETRIA.

Symmetria, non habet nomen latinum, aucto-
re Plin. lib. 34. cap. 8. Vitruvius hoc cap. videtur cō-
mensum transulisse. Eam primus vsurpavit Euphranor,
vt scribit Plinius lib. 35. cap. 11. Est autem, partium ad
partes, & partium ad vniuersum corpus responsus, con-
statq; numero certo partium, vt in corpore, quas si minue-
ris, aut auxeris, peribit concinnitas, Quantitate, idest
proportione lōgitudinis, latitudinis & altitudinis, & col-

locatione, nam suo loco positæ partes, venustatem adferunt, alieno & non decenti, mirū quā offendunt. Adeo oportet omnia respondere, summa imis, dextra sinistris, ne quid sit informe. Ardua profectō res, tam varias, tam dispares partes, ita collocare tamen, vt in organo non sit gravior concentus discordia illa fidium concordia, quam oblectat in structura, grata partium, & vniuersæ molis commodulatio. VTI OS CAPITIS A MENTO AD FRONTEM SVM. MAM, ET RADICES IMAS CAPILLI ESSET DECIMÆ PARTIS. Pomponius Gauricus lib. de sculptura, Hominis iustā aīe altitudinem, nouem esse capitum, idest, nouies quantum sit à mento imo ad vnum capillum, Idq; in adultis duntaxat, putorum autem infantium longitudinem, nisi quatuor constare faciebus. Non defuerunt qui in nouem partes & vnius tertiam, hominis corpus partiētes (cuius rei laudant auctorem Varronem) constituent partem vnā à mento ad radices imas capillorum, duas à summo pectore ad vmbilicum, ab hoc ad genitalia vnā, ab istis per femora ad genu duas, infra genu per tibias ad malleolos duas. Rursus vnius tertiam, à radicibus capillorum ad verticem statuunt, tantundem à mento ad summū pectus, Epigonatidi siue mylæ, quæ iuncturam femoris & tibiæ operit, tantundem tribuunt, à malleolis ad plantam pedis tantundem, vt sit à mento ad verticem septima totius corporis, à summo pectore ad imas radices capillorū, tantundem, ad summum verticem paululum supra sextā. Quod autē apud eum scriptum legimus, quartæ esse partem à summo pectore ad verticem, id quidem si agnoscerimus

mus (quod fecerunt Lucas a Burgo Sacerdos lib. de di-
 uina proportione, & Marius Aquicola de amoris natura
 lib. 2.) immemor Vitruuius tantum statuet ad verticem
 à radicibus, quantum à mento ad has ipsas, Cum tamen
 ostenderimus non esse eius interualli, vel tertiam partem.
 Est itaq; non quarta, sed pusillum infra quintam, Sed &
 cubitum cum dicit esse quartæ partis, accipit non vt cæ-
 teri ferè auctores, à iunctura brachii ad carpū siue bra-
 chiale, sed ad summum longissimum digitum. Pectus au-
 tem quomodo quartæ esse possit, non video. Nam si ad
 illa vsq; metimur, breuius erit quarta, si ad pudenda, lon-
 gius erit quam superior pars, quā diximus esse infra quin-
 tam. Quòd vero ad latitudinem corporis attinet, ita fe-
 rè statui video, vt sit pectus sextæ, Brachiorum vnum
 quodq; tantundem, cubiti duo duarum septimarum, & eo
 amplius pusillum, ambæ manus duarum decimarum, si-
 quidem corporis sit decima pars à mēto ad summā fron-
 tem. Animaduerti enim in nobilissimis statuis, Laocoon-
 tis, Apollinis, Veneris, & Cleopatrz, quæ in Vaticano
 Pontificum horto adseruantur, atq; adeo in omnibus quas
 pulcherrimas in vrbe vidimus, longiores esse manus à me-
 tacarpio ad extremum longissimum digitum, quàm sit à
 mento ad summam frontem. Videbant præstantissimi ar-
 tifices, gracilitate & accessione ea, ad ferri venustatem.
 Et mirum quàm, posteri, imo antiqui Sculptores, graci-
 lioribus sint modulis delectati. Adeo, virginalis tenerita-
 tis, & subtilitatis membrorum imitatio, effectus recipit
 ornatu venustiores. Quomocunq; id fiet, curandum est,
 vt ex passæ manus, ipsam corporis longitudinem æquent.
 Cæterum vniuersas penè partium omnium hominis sym-

metrias collationesq; ad inuicem copiosius docuit Albers
 tus Durerus pictor insignis, scripto de symmetria corpo-
 ris humani volumine. Et nos fortasse reliqua aliquando
 trademus. **CIRCINI QVE COLLOCA-
 TVM CENTRVM.** Centrum, pro altero cir-
 cini crure dictum est, pedem in circino mobilem & immo-
 bilem appellamus. Quod expressit Ouidius Metamor-
 pho. lib. 8. his verbis, de Talo Dædali sororis filio loquēs.
 Et ex vno duo ferrea brachia nodo iūxit, vt æquali spa-
 tio distātibus ipsis Altera pars staret, pars altera dūce-
 ret orbem. Hoc vero loco non omittendum duco, ex vete-
 ri marmore, quod Romæ in horto Angeli Colotii visitur,
 didicisse nos, duo etiā antiquis fuisse circinorum genera,
 vnum, eorum qui rectis & rigentibus cruribus constarent.
 Alterum, eorū qui Valgi Vatii ue (vt ita dicam) essent,
 hoc est, qui cruribus essent extrorsum incuruis, siue in-
 trorsum flexis. Illorum vsus quis sit, nemo non nouit,
 horum autem, soli artifices. Utuntur itaq; in dimetiendā
 stantiū colūnarum crassitudine, in circinādis spirarū par-
 tibus quæ subfugiunt, vti sunt scotiæ et earū quadræ, atq;
 adeo quicquid huiusmodi est. Vtrorumq; figuras subiūxi.

NAM SI A PEDIBVS IMIS AD SVMMVM CAPVT MENSVM ERIT. Et Plin. lib. 7. cap. 17. & Solinus cap. 5.

Auctores sunt, quod sit hominū spatium à vestigio ad verticem, id esse sparsis manibus inter longissimos digitos. Et nos aliquando experti sumus, quanquam non continuo id verum credi oportet, quandoquidem non omnium corporum syncerus & probus est membrorum ad vniuersam compositionem commensus & commodulatio.

QVÆ AD NORMAM SVNT QVADRATÆ. Id est quatuor æqualium laterum & angulorum, nā exiguntur ad normam anguli.

PERFECTVM AVTEM ANTIQVI CONSTITVERVNT NVMERVM QVI DECEM DICITVR.

Perfectionis numerorum varia est consideratio apud Martianum Capellā lib. 7. is est de Arithmetica, sunt etiam quædam apud Bapt. Alberum lib. 9. cap. 5. & Macrobiū in somnium Scipionis. Quod autem ad denarium numerum attinet, lege Aristotelem problematum sectione decima quinta.

DVABVS PARTIBVS ADDITIS, ET DECVSSI FACTO, BES AL-

TERVM. Bessē Varroni placet dictum à demptoriente, quod, vt assē efficiat triens desit. Sext. Pompeius mavult, quod, bis triens sit. Itaq; denarium numerum appellabant besalterum, quod ex senario, quem perfectum & veluti assē existimabant, & quaternario, qui bessis habebatur, componeretur. Nam & Pompeius alio loco lignum besalterum dici ait, pedem & bessē latitudinis habens. Credo, quod quemadmodum in sestertio se-

mis erat tertius, ita in eiusmodi numero, bes esset alter,
 hoc est secundus. EX EO QVOD PERFICITVR
 PEDVM NUMERO. Scribendum quo. ET IN DENARIO,
 DENOS ÆREOS ASSES CONSTITV-
 RVNT. Ante Pyrrhum Regem deuictum, vt memi-
 ni legere apud Plinium lib. 33. cap. 3. libralis dipondius
 appendebatur assis. Postea placuit denarius pro decem
 libris æreis, quinaris pro quinq; sestertium pro dipon-
 dio & semisse (nam Varro et Sext. Pomp. sestertium di-
 ctum produunt, quòd semis tertius sit, hoc est quod valeat
 duos asses & semissem) Deinde asses unciales facti,
 & denarius sedecim assibus permutatus, sestertium autem
 quaternis. QVADRANTESQVE OBOL-
 LORVM, QVÆ ALII DICHAL-
 CA, NONNVLII TRICHALCA
 DICVNT. Scribit Iulius Pollux lib. 9. drachmam
 obolos sex habere, dichalcon autem oboli esse quadrantē,
 idest partem quartam. Idem obolum octo habere chalcos
 vult, Plinius autem lib. 21. cap. ultimo, dicit decem.
 PALMVS AVTEM HABET QVA-
 TVOR DIGITOS. Palmus duplex esse tra-
 ditur, minor digitorum quatuor, qui græce τετραδουσι
 dicitur, & maior duodecim digitorum, à Græcis δω-
 δωμήν vocatus. Plinius lib. 7. cap. 2. dodrantem trans-
 fert, idest quantum est spatii inter expansos summū pol-
 licem & minimum digitum. Sed & lib. 21. cap. 7. de
 Tripolio loquens, palmum alto caule ait, quod Dioscor.
 dicit τετραδουσι τετραδουσι, idest dodrantalem. Et
 de Anthyllide lib. 21. cap. 29. D. Hieronymus cap.

Ezechielis. 40. scribit $\omega\omega\iota$ $\text{I}\alpha\mu\acute{\iota}\nu$ dici palmam, $\pi\alpha\lambda\mu$
 $\lambda\alpha\sigma\eta\nu$ vero palmum. **ET TOTIDEM AS-**
SES ÆREVS DENARIVS. Quod de-
 narius fuerit aureus, aut argenteus, ut ex Plinii libri tri-
 cesimi tertii cap. 3. didicimus, pro æreus scribo æreos, ut
 referatur ad asses. **ÆDIVM AVTEM**
PRINCIPIA SVNT E QVIBVS
CONSTAT FIGVRARVM ASPE-
CTVS. Septuplex templorum ratio hic scribitur, in
 parastadibus, idest in antis, prostylos, amphiprostylos,
 peripteros, pseudodipteros, dipteros & hypæthros. Quæ
 nomina propter appendices acceperunt. Nam istæ, aut in
 antico solo, idest fronte, siue pronao cellæ, adiciuntur,
 aut in fronte pariter & postico, aut ipsa tota cella obse-
 pitur. Idantis, aut columnis perficitur, has $\sigma\acute{\upsilon}\lambda\omega\varsigma$
 Græci, antas $\pi\epsilon\pi\epsilon\alpha\sigma\acute{\alpha}\sigma\epsilon\varsigma$, murum, modo $\pi\acute{\eta}\rho\alpha$,
 modo $\pi\acute{\eta}\rho\omega\iota\sigma\tau\alpha$ vocat. Apud Strabonem lib. 17.
 cum loquitur de peruetusto templo quod erat Heliopoli,
 reperio, pteromata dici muros æque altos, ex utraq; pro-
 nai parte ad templorum altitudinem surgentes. Sed illam
 quoq; quæ sit columnis ædium circunvallationem, et potiss-
 simâ in cellæ lateribus, pteromatos nomine intellexit Vi-
 truvius, quod alarum specie, quasi protegant. Vnde pe-
 ripteron ædem vocat, cuius cella vno tantum columnarum
 ordine cingitur, Dipteron, quæ duplicibus, Pseudodipte-
 ron, in qua sublato dipteri generis interiore columnarum
 ordine, relinquitur ambulationis circa cellam laxamen-
 tum. Nam monopteron lib. 4. cap. 7. dicit rotundam, cel-
 la carentem, & columnis pro muro obseptam. Prostylon

autem, nominat in fronte solum columnatam. Amphipro-
 stylon vero, utriusque, id est in fronte & postico columnas
 habentem. Genus ædium in antis fieri existimauit Her-
 molaus, antis per ambitum templi extra parietes adhibi-
 tis, Vitruuius certe, non nisi ex fronte ita appellauit.
 Hypæthri vocabulum, satis indicat cuiusmodi ædes esset,
 nempe sub diuo sine vlllo tecto. CVM HABE-
 BIT IN FRONTE ANTAS PA-
 RIETVM. Antas hoc loco interpretor lapideas pi-
 las in parietū extremis partibus. HVIVS EXEM-
 PLAR ERIT AD TRES FORTV-
 NAS, EX TRIBVS QVOD EST
 PROXIME PORTAM COLLI-
 NAM. Istorum templorum, ne ruinae quidem su-
 persunt, & apud alium auctorem quod meminerim, non
 legi. Porta autē Collina, in hodiernum diem Salaria vo-
 catur, ab antiqua proxima via. IN VERSV-
 RIS. Versura hic significat flexum angulorum in pa-
 rietibus exteriorem, nam aliud scribimus lib. 5. cap. 6.
 HVIVS EXEMPLAR EST IN IN-
 SVLA TYBERINA IN ÆDE IO-
 VIS ET FAVNI. Iouis quidem templum Ro-
 mæ fuit iuxta ædem Æsculapii, Fauni autem, in initio
 insulæ Tyberinæ. Ouidius Fastorum lib. 1.

Quod tamen ex illis licuit mihi dicere fastis,

Sacrare patres hæc duo templa die.

Acceptit Phœbo Nymphæq; Coronide natum,

Insula diuidua quam premit amnis aqua
 Iuppiter in parte est, cœpit locus vnus utrunq;

Iunctaq; sunt magno templa nepotis auro.

De templo Fauni, idem lib. 2.

Idibus, agrestis fumant altaria Fauni,

Hic ubi discretas insula rumpit aquas.

Neutrius eorum quorum meminit hoc loco Vitruvius, apparent vlla vestigia. Æsculapii autem esse quæ videntur in hortis. D. Barptolomei, omnium cōsensu receptum est.

ET AD MARIANA HONORIS, ET VIRTUTIS, SINE POSTICO A MV TIO FACTA. C. Mutium, ædem Honoris & Virtutis Marianæ cellæ, fecisse, Vitr. repetit. in proœmio lib. 7. & nos ibi de Mariana cella scribemus.

QVATERNAS COLUMNAS MEDIANAS. Architectonico vocabulo vsus, medianas colūnas dixit, ad differentiam angularium, quarū meminit cap. proximo. Eadem ratione vocat mediana acroteria, epistylia, capita leonina, & reliqua. ET MANGESIÆ, DIANÆ HERMOGENIS ALABANDI. Et huius meminit in dicto proœmio. EPHESIÆ DIANÆ IONICA AC TESIPHONTE CONSTITUTA. De hac etiam testatur memorato loco. HYPETHROS VERO ENDECASTYLOS EST IN PRONAO ET POSTICO. Idest subdiale templum vndecim habet columnas in fronte, & totidem in porticu quæ à tergo est. Sed omnino scribendum decastylos, neq; enim medianum intercolumnium patitur in his locis imparem columnarum numerum collocari, quod oportet ut vtrinq; ad eundem modum columnas habere. AD CIRCVCITIO NEM (VT PORTICVS) PERISTY-

LIORVM. Peristylia loca sunt columnis clausa & vndiq; septa. HVIVS AVTEM EXEMPLAR ROMÆ NON EST, SED ATHENIS OCTASTYLOS, ET IN TEMPLO IOVIS OLYMPII. Ioui templum constitui debere sub diuo, idest hypæthrum, monuit lib. i. cap. 2. Pantheon autem, & Fauni templum, quod est in Cœlio monte hodie diuo Stephano dicatum, quanuis solo foramine superne lumen admittant, Vitruuius hypæthra non dixerit. Non sunt illa quidē sub diuo, sed hemisphæricis, idest circularis cameris tecta, quanquam summa tantum parte singulis foraminibus circularis figuræ, lucem recipiunt. SED ATHENIS OCTASTYLOS, ET IN TEMPLO IOVIS OLYMPII. Expungo partitulam et.

CAP. SECVNDVM.

PECIES AVTEM ÆDIVM SVNT QVINQVE, QVARVM EA SVNT VOCABVLA. A spatio intercolumnii, nascitæ sunt ædes appellationes. Nam, cuius intercolumnium non amplius quam vnius & dimidiatæ columnæ erit, à frequentia, pycnostylos vocatur, cum duæ crassitudines dabuntur systylos, si integræ tres, diastylos, si superabit interuallū tres crassitudines, aræostylos vocatur ædes. Quæ maxime in ædibus probatur species, nominatur eustylos, quasi dicas decenter & probe columnatam, habetq; spatia duarū columnarum & quartæ partis vnius crassitudinis. Leo Albertus

bertus lib. 7. cap. 5. quo à me ordine explicata sunt, vocavit latine, *Confertam*, *Subconfertam*, *Subdispersam*, *Dispersam*, & *elegantem*. **QVEMADMODUM EST DIVI IVLII, ET IN CÆSARIS FORO VENERIS. Diuus Cæsar** propè forum suum templum habuit, in eodem foro fuisse templum *Veneris Genitricis* placet Appiano historico. **ET SPIRARVM PLINTHIDES.** Idest *Plinthe basis*. Est autè *Plinthus* ima pars *basis*, ita dicta, quòd forma sua referat laterem. Quamquam in columna *Tuscanica*, *Plinthus* non fit quadrata, sed ad circinum, vt scribit lib. 4. cap. 7. Negat autem se *Baptista Albertus* id genus *basis* vsquam in operibus veterum inuenisse. Et nos, cum sit Romæ antiquorum operum nihil quod non viserimus, vt si quid possemus perdisceremus, nihil eiusmodi repperimus. Sed mirum videri non debet, cum quæ rerum exempla restabant, ex quibus, tanquam ex optimis magistris, multa discerentur, non sine lacrymis etiã hodie videmus in calcem excoqui, aut in alia ædificia, mutata & diminuta trãfferri. Quin, & qui multis retro sæculis extruxerūt, apparet nouis ineptiarum deliramentis, potius quàm probatissimis laudatissimorum operum rationibus, delectatos. Sed quid (obsecro) hoc est, si non est insanire? si non est posteris inuidere? Illud quoq; admonebo, in peruetusto templo *Tyburti*, & in fornice *Arimini*, bases *corinthias* *Plinthus* non habere. Istud vero quam rectè, viderint, quibus inuentis frugibus placet glande vesci, atq; adeo qui, si quid est in antiquorum monumentis absurdum, eo maxime capiuntur. **QVEMADMODUM EST FOR**

TVNÆ EQVÆSTRIS AD THEA-
TRVM LAPIDEVM. Theatrum (nisi fal-
lor) intelligit Pompeii, quod mansurum primus omnium
extruxit, auctore Cornelio Tacito lib. 14. Cum antea
temporaria struerent. Capiebat autem loca, ut scribit P.
Victor siue potius Sext. Ruffus, octoginta millia. Eius
vestigia feruntur esse quæ in cæpo Floræ in Stabulo Vr-
sinorum visuntur. Porphyrio certè Ode Horatii. 20.
lib. 1. carminum tradit, non longe fuisse à monte Vatican-
no, in quo scimus. D. Petri basilicam esse sitam.

MATRES ENIM FAMILIARVM
CVM AD SVPPPLICATIONEM
GRADIBVS ASCENDVNT. Non pa-
rum ad maiestatem & dignitatem templi facit, si à cæ-
tero vrhis solo extet, ut gradibus ascendas. IPSA-
RVM ÆDIVM SPECIES SVNT
BARYCÆ, BARYCEPHALÆ, HV-
MILES, LATÆ. Cum in porticibus raræ, &
plusculum distantes statuuntur columnæ, ob interuallo-
rum laxitudinem, crassiores depressioresq; collocandæ
sunt, ob idq; & ipsas ædes minus attolli necesse. Eam
speciem vocat Barycam, Barycephalamq;. Verbis his
quid significari vellet, videtur mihi expressisse, cum in-
quit (humiles latæq;.) Nam quod pleriq; omnes ad
columnarum formam retulerunt, quas Balustrias, quasi
Balaustias vocant (credo à similitudine floris mali pu-
nici) non satis vidisse existimo, vel ipso auctore Vitru-
qui ait, In Aræostylis, ædium species esse Barycas, Ba-
rycephalasq;. Vfos autem esse antiquos his quas hodie
vocant Balustrias in candelabrorum scapis, didicimus ex
his

his quæ marmorea longe pulcherrima vidimus in æde.
 D. Agnetis, secundo fere ab Vrbe lapide, in suburbano
 viæ Nomentanæ sinistra, cæterum, portenta illa verbo-
 rum quæ in aliquot exemplaribus sunt, Baricæ, Paricæ,
 Phalæ, humiles, vrniles, latæ, his septis arcemus.

POMPEIANI ITEM CAPITOLII.

De Pompeiano Capitolio non succurrit quicquam apud
 alium auctorem legisse. Erit fortasse qui ita distinguat,
 Herculis Pompeiani, item Capitolii. Sed cum nec memi-
 nerim legere extructam Herculi ædem à Pompeio, nihil
 statuo, atq; in eis pono de quibus non liquet. Iouis certè
 Põpeiani meminit Sextus Ruffus in nona regione vrbis.

PRÆTER CREPIDINES ET PRO-
IECTURAS SPIRARVM. Sunt margi-
 nes basium, idest Plinthorum, atq; adeo partium omnium
 quæ scapum columnæ superant, proiecturæ. Sed hoc loco
 angulares tantum proiecturæ intelligendæ, cæteræ enim,
 in intercolumniis annumerantur. **SED IN ASIA**

THEOCTASTYLON LIBERI PA-
TRIS. Theoctastylon hic quid sibi velit, non video.
 Legendum autem, Teo octastylon, separatis dictionibus.
 Nam Teos Insula est cum Oppido. auct. Plinio lib. 5.
 cap. 31. vt infra cap. 1. lib. 4. Eodem errore in Proœmio
 lib. 7. scriptum est, Teomonopteron, pro Teo monopte-
 ron. Octastylus autem nominatur à columnarum nume-
 ro, cuius quidem medianum intercolumnium, sicut Te-
 trastyli et Hexastyli, vult Vitruuius tribus quartis cras-
 situdinis columnarum aliis esse maius. In qua re errasse
 videtur octastyli pronai Panthei, idest porticus. M.
 Agrippæ præstantissimus alioqui architectus, aut potius

instaurator, qui intercolumnium medianum, nihilo penè
 cæteris fecerit patentius. Dissimulando tamen errore, sus
 enim fuit opere in tanto somnii obrepere. Eodem vitio la
 borant scalptæ in marmore ædium frontes tres, Tetrasty
 los, Hexastylos, & Octastylos, in horto Andreae Card.
 a Valle. Quamquam fortasse erit, qui eam symmetriam,
 ad eustyla tantum pertinere existimabit. Sed videndum
 erat ne vacuum, idest hostii apertura, latius esset media
 no intercolumnio. EX DIPTERI ENIM
 ÆDIS SYMMETRIA, SVSTVLIT
 INTERIORES ORDINES CO
 LVMNARVM. XXXVIII. Scribendum
 xxxiiii. Sunt enim exteriores quadraginta duæ. VT
 ASPECTVS PROPTER ASPERI
 TATEM INTERCOLVMNIORVM
 HABERET AVCTORITATEM.
 Simili dicendi genere vtitur lib. 7. cap. 5. Itaq; cum
 aspectus eius scenæ propter asperitatē eblandiretur oïum
 visus. PRÆTEREA SI EX IMBRIVM
 AQVÆ VIS OCCVPAVERIT. Scri
 bendum, si et imbrium. Eandem autem ob causam dicit
 post scenam porticus esse constituendas lib. 5. cap. 9.
 ETIAMQVÆ ANGVLARES CO
 LVMNÆ CRASSIORES FACIEN
 DÆ EX SVA DIAMETRO QVIN
 QVAGESIMA PARTE. Cuiusmodi ferè
 Symmetriæ animaduersum est Pantbei & Templi An
 tonini angulares colūnas esse. CONTRACTV
 RÆ AVTEM IN SVMMIS CO
 LVMNARVM HYPOTRACHE

LIIS ITA FACIENDÆ VIDEN-
TVR. Hypotrachelii nomine, eam intelligo scapi par-
tem, quæ sub astragalo est, Apothesis siue Apophygis
conflexum (nam utroq; nomine appellantur cum limbis
conflexus qui sunt in summis, & imis scapis) ubi con-
tractura spectanda, & in dimensione columnarum, dia-
metros intelligenda. Vitruuius lib. 4. cap. 1. Basim sca-
pi appellat. Est autem diameter imi conflexus, breuior
diametro plantæ, septima parte. Quod vero ad superio-
ris contracturæ rationem attinet, hic designabo figuram, è
qua pro sententia Vitruuii peti possit.

Columnæ altitudo pedum vsq; .	Scapus imus partium.	Contractura sca- pi summi partium.
.15.	.6.	5.
vsq; 20.	6. semis.	5. semis.
vsq; 30.	7.	6.
vsq; 40.	7. semis.	6. semis.
vsq; 50.	8.	7.

Eatenus Vitruuius contracturas præscripsit superioris
scapi. Fuerunt & columnæ centum viginti septem, in té-
plo Dianæ Ephesiæ, à singulis Regibus facta. 60. pe-
dum altitudine, auctore Plinio lib. 36. cap. 14. (Nam

progressas ultra, non legi.) quarum scapus inferior debet fuisse partium octo et semis, contractura summa, partium septem et semis. **VTI SI COLUMNA SIT A MINIMO AD PEDES QUI NODENOS.** Quod de pede hic statuitur, de palmo, pollice, digito, aliisque maioribus minoribus ue mensuris censendum. Nam pro scaporum magnitudine, variis utemur modulis, dum referantur omnia ad istam ratione. **ET EARVM SEPTEM IN SUMMO SCAPI HYPOTRACHELIO CONTRAHANTVR.** Aduerte in columnarum contractura, quo altiores sunt, minus contrahi. Nam quæ plus ab oculo absunt, graciliora apparent. Et quemadmodum crescunt altitudines, proportione adaugendæ scaporum crassitudines. Quos in æde densiores sunt positæ columnæ, eò crassiores videtur, auctore Plin. lib. 36. cap. 23. vt plus minuendæ veniant præscripta ratione. Idem de striatis, dicendum, quòd visus fallatur, circuitione crebra peruagando, vt infra lib. 4. cap. 4. Illud vero scitu dignum, pilas adpactas et adfixas, contrahi etiã oportere. Earum autem nomine etiam atticurges, siue atticæ columnas accipi volo, quod genus sunt in summo amphitheatro Romæ. **DE ADIECTIONE QUÆ ADIICITVR IN MEDIIS COLUMNIS.** Scapi columnæ deformata altitudine et descriptis in ipsa quatuor diametris, duabus in summa, Astragali, aut si libet ipsius tantum limbi apophygis, et inflexæ ad contracturæ caput lineæ, (ita enim apophygin accipimus præter suum limbum, quæ appellatur et hoc loco à Vitruuio Hypotrachelium) duobus in

ima, calcis columnæ (qui est limbus altus ipsius diametri parte. 24.) & apophygis, idest conflexus qui proxime limbum succedit, cuius diameter est breuior diametro plantæ, septima parte, sicut Astragali diameter maior est contracturæ lumbi diametro, parte ipsius nona & amplius dimidia. Ipsam autem contracturam quomodo fieri oporteret paulo ante ex Vitruuii sententia indicauimus. His itaq; descriptis, signa in media colūna, diametrum parum calci sine plantæ imi scapi, ducq; lineas rectas à capitibus diametri apophygyum, ad capita ipsius mediæ columnæ diametri, videbis factam adiectionem, qui et venter dicitur, quod ibi videatur columna subturgere. Rectas autem lineas illas, molliter in dorsum inflectes, vt sint columnæ teretes, ceu tornatiles. Romæ obseruauimus, diuiso scapo in parteis tres, imam ad perpendicularum tornatam, duabus reliquis sensim retractis & diminitis, Quod contracturæ genus multò gratissimum. Superioris autē generis exēplar est in Basilica. D. Petri. In fine huius libri Vitru. docet crassitudines striarum esse faciendas, quantum adiectio in media columna inuenitur. Atqui compertum est columnarum striges esse viginti quatuor, singularum autem strias, esse nihil plus quam ex tertia ipsarum parte, nihil minus quam ex quarta, vt iam facile sit conicere & ratiocinari, quantum ex Vitruuii sententia in media columna sit adiciendum, nihil contracto imo scapo. Eiusmodi columna nulla mihi visa est, & haud scio an sit oculo responsura, cuius rationem habendā maximam semper duximus. Sed & lib. 5. cap. 1. indicare videtur colūnas, arborum naturam imitari, abietis, cupressi, pinus, quæ sensim ab imo ad sum-

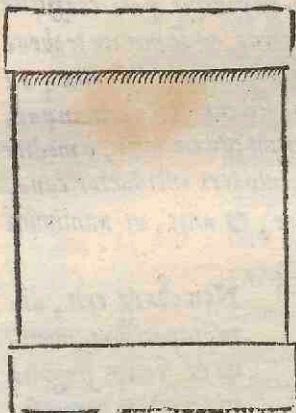

mum fastigiantur, vt adiectio ea quam in medio fieri præcipit, contra naturam videri possit, nisi potius humanum corpus imitari velimus, quod in ventrem crescit.

CAP. TERTIVM.

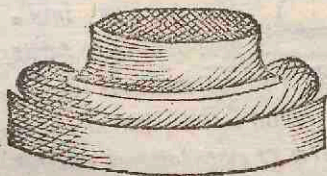
VONIAM In rei ædificatoriæ ornamentis, primas partes columnis, & quæ super astruuntur, tribuevit vel mediocriter in ea versatus, & de earum ratione hoc capite agitur, facturum me præcū operæ putavi, si quæ post Vitruuium hac parte animaduersa sunt ab aliis, aut quantum ex veterum monumentis ipse iudicio consequi potui, breuiter exponerẽ. Substructionibus igitur firmissime, & quam solidissime iactis, & finitis columnarum interuallis, excitandi sunt muruli qui columnas sustineant. Id non ante recte possis facere, quàm quo genere extruere velis, constitueris. Nos reliquos imitati, vniuersam columnationum, & tra-beationis, rationem, in genera quinq; distribuemus. Vt sit primum maximèq; simplex genus Tuscanum. Secundum Doricum. Ionicum tertium. Quartum locum dabitur Corinthio. Nouissimum Italicum siue mixtum & compositum appellabimus. De quo quanquã apud Vitruuium præscribitur nihil, conabimur quæ legerimus aut viderimus, paucis explicare. De Tuscano primum, de aliis deinde dicemus. A B I P S O Statim solo, murulus ille, idest Stylobata, extruendus. Fiet autem hoc modo. Quam lata futura est spiræ plinthus, tam magnum quoquo versum, constituatur quadratum, additis postea summa & ima tenis, altis quarta ipsius parte, & ali-

Et aliquantum proiectis, vt hæc sit vice basis, illa coronicis. Figuras singulis membris quia aduicere visum est, hinc incipiemus.

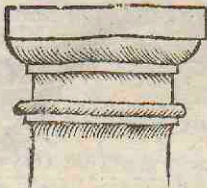
ta sunt, in aliis non item.

Stylobatam sequitur basis, quæ erit alta quantum crassus est medius imus columnæ scapus, ea altitudo in partibus diuidetur duas, inferior, erit plintho ad circumfactæ dicata. Alterius in partibus tres diuisæ, duæ tribuentur toro, tertia erit cum apophygi limbis, quæ licet verius pars erant scapi, hoc in genere pro basis parte habi-

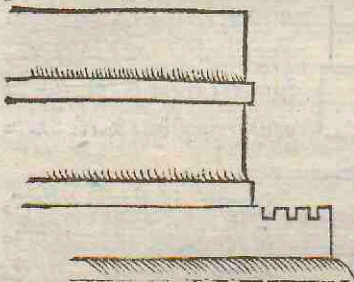
Scapus, idest ipsa colūna, super basim ad perpendicularum statuenda, alta sexies quatum est ima parte crassa, habetq; in summo astragalum et apophygim, sed vt sit astragalus

duplo maior quam apophygis, vtraq; non amplius quam media pars Hypotrachelii capituli. Columnæ imponendum capitulum, altum, quantum dimensa crassitudinis imi scapi pars media. Id diuidetur in partibus tres. Infima donabitur Hypotrachelio, mediæ diuisæ in partibus quatuor, tres partes erunt Echini, quarta Annuli, quod superest Capituli, erit Plinthos.

Trabs sequitur, Epistylum vocata.
Erit ea alta quantum capitulum, sed
pro tenia addetur sexta ipsius pars.
Epistyllo imponitur pari crassitu-
dine Zophorus, & summam trabea-
tionem sibi vendicat Coronix, ea

omnino crassitudine qua trabs, sed cum secta erit in par-
teis quatuor, ima & summa erunt pro cimatiis, è mediis
duabus fiet corona, in cuius mento tres incidantur cana-
liculi. Corona & in hoc genere, & aliis, vt minimum
proicietur quantum alta est.

Non abs re erit, di-
mēsis partibus, nomi-
na & seriem singulis
in generibus percense-
re, & figuras, quan-
tum voluminis angu-
stia patietur, inte-
gras describere (quæ

vero deerunt partes, ex adiectis ipsis membris formis,
peti debent) vt ea vsura fruatur lector, dum mea ope-
ra in Vitruuium graphicoteræ & emendatiores edantur
deformationes. Sunt igitur partium ordinis Tuscanicæ
nomina et series (ita in cæteris facturi sumus) TRA-
BEATIONIS, Cimatum, Corona, Cymatum,
Zophorus, Tenia, Epistylum, CAPITVLI,
Plinthus, Echinus, Annulus, Hypotrachelium, CO-
LVMNÆ siue Scapi, Astragalus, Apophygis su-
perior, nam inferiore Apophygin in Basi nominauimus.
SPIRÆ siue Basis. Limbus siue Apophygis, To-
rus,

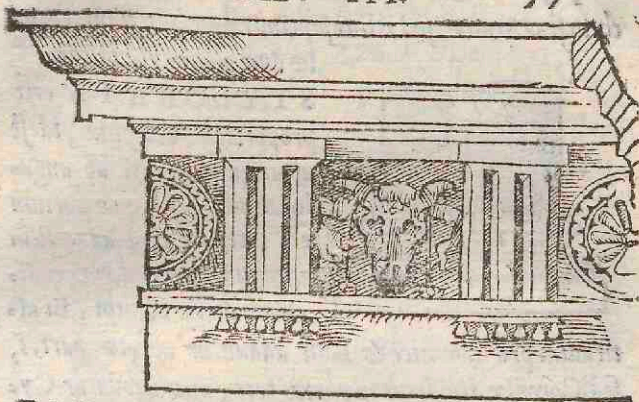
rus, Plinthus. STYLOBATÆ, Tenia pro Coronice. Quadratum perfectum. Tenia pro Basi.

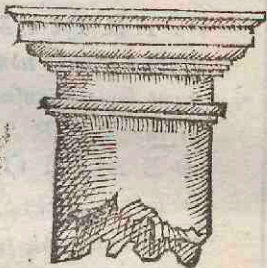
HACTENVS in scribendo sum eum ordinem sequutus, qui in extruendo seruari solet, vt indicare quo pacto à solo surgeret opus & per partes cresceret. Nunc mutata serie, quod sursum versus in Tuscanico dixi, in reliquis quatuor ostendam deorsum versus, exorsus à summa trabeatione, idest Coronice (ita enim vocabimus distinguendi gratia, quandoquidem Corona, quo nomine vititur Vitruuius, Coroniceis pars est.) Coronix itaq; Dorica constat Corona & Sima, alta media crassitudine Scapi (de imo semper intelligi volo) adiecta & octava parte, quæ sit Simæ regula. Ipsa Sima mediani altitudinem habet, reliquum cû diuisum erit in parteis quinq;, dabuntur tres Coronæ, duarum quæ restant, vna Cymatio superiori, altera inferiori cedit. Triglyphi qui Zophori locum obtinent, alii erunt quantum media crassitudo Scapi & totius quarta, lati mediani crassitudinem.

Latitudo ea in parteis duodecim diuidetur, quarum extremæ duæ erunt semicanaliculi, reliquarum decem, sex da-

buntur striis, idest planis (cogimur hic, vt apertius dicamus, Striæ abuti nomihe) Vitruuius femora vocat. Quatuor quæ super sunt duabus mediis strigibus, idest canaliculis ad normæ angulum cauatis, tribuentur. Ab his canaliculis, Triglyphi dicti sunt. Constant enim veluti tribus sulcis & sculpturis, duobus mediis integris, & semicanaliculis hinc atq; hinc cæsis. Fiunt autem hoc modo. In medio deformatur femur latum partes duas, dextra atq; sinistra excavatur ad normæ angulum canaliculi pari cum femore crassitudine, deinde, hinc atq; hinc alia femora nibilo angustiora primo, post, semicanaliculi duo extremas duas partes occupant. Inter Triglyphos relinquendum interuallum tam latum, quam sunt alti ipsi, ita enim fiet quadratū perfectum, id vocant Metopam, quod sit inter opas duas, ita enim dicunt tignorū, siue asserum cubilia, idest vbi quiescunt & sedent. Metopæ aut sunt puræ, aut sculptuntur lancibus, & Taurorum capitibus, reuinctis vittis cornibus, pendulis etiam floribus frondibus & fructibus, aut baccis. Aliqui aliter ornauerunt. Supra Triglyphos est Tenia, quæ quanuis eis ad perpendicularum respondeat, aliquantum exeritur, & ipsis capitulorum vicem præstat. Inter Triglyphos & Epistylium, est Tenia alta septima parte mediæ crassitudinis Scapi. Ipsum autem Epistylium totam mediam crassitudinem altum est. Bius partem sextam occupant respondentes singulis Triglyphis gutta sex turbinis inuersi figura, quarum regula vnde pendent, ipsarum pars est quarta. De Coronici proiectura dictum sit semel quod in Tuscanico diximus, ne toties eadem res repetenda sit.

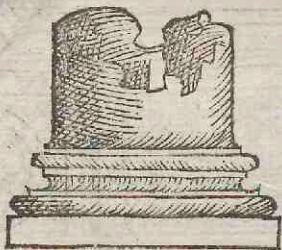
PAR erit altitudo Dorici capituli quæ & Tuscani, parq; distributio, in Plinthum, Echinum, & Hypotrachelium, Sed subtilior, suprema enim in tres secanda, quarum duæ Plinthe relinquentur, Tertiæ in tres diuisæ duæ partes efficiunt Cymatium, quæ restat, regula erit Cymatii, media pars Echini ascribitur. Eum ubi in tres partes diuiseris, ipse duas retinet, relictam tres partes annuli capiunt. Hypotrachelium diximus totius esse partem tertiam.

COLVMNA Habet Astragalum & Apophygin superiorem vt in Tuscana & inferiorem, alta septies quantum crassus est imus Scapus. Basis alta quantum media crassitudo, diuidetur in partes tres æquas, Imam Plinthus

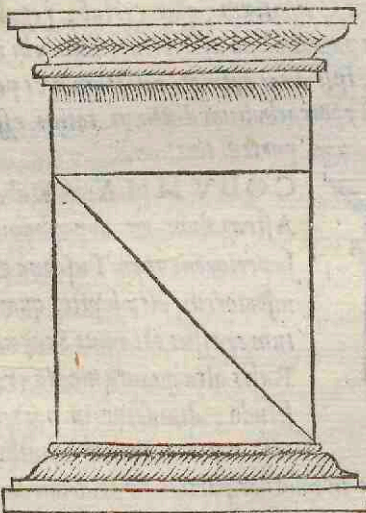
habebit, duæ reliquæ in quatuor partiendæ, Earum vna fiet superior Torus, quæ restant, in æquas duas partes vt diuisæ erunt, vna dabitur Toro inferiori, altera Tro-

chilo siue Scotiae, sed istius septimis partibus fiant regulae duae quibus clauditur.

STYLOBATA erit proportionis diagoniae, idest altus quantum est ab angulo Plinthe basis, quae parium est laterum, ad aduersum angulum, latus ad perpendicularum dictae Plinthe. Ei al-

titudini pro Coronice & Basi adduntur quintae partes, sed Coronix diuidetur in partes tres, duae dabuntur Cymatio cū regula quae ipsius est pars tertia, altera Astragalo & regulae, quae etiam ipsius tertia parte constat. Basi in duas diuisa parteis, vna Plinthe tribuetur, altera in duas diuidetur, Torus vnā accipiet, partito quod

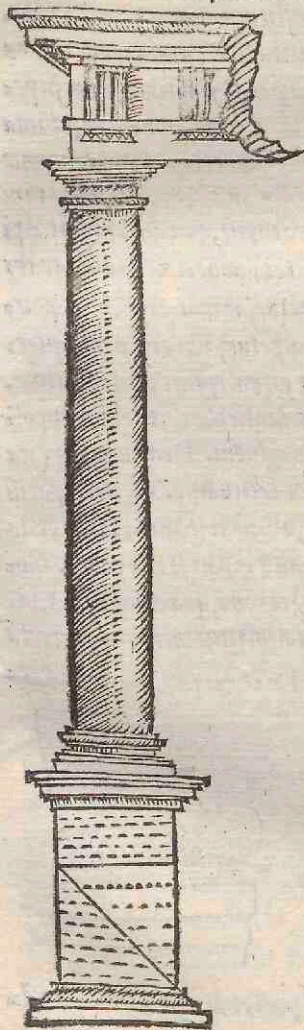
superest in tria, Astragalus duas habebit parteis, Regula tertiam.

PARTIVM

Dorici generis nomina et series huiusmodi sunt, **TRABEATIONIS**, Regula. Sima, Cymatium superius, Corona, Cymatium inferius, Tenia vbi capitula tri-

glyphorum, Triglyphi cum Metopis, Tenia, Regula in

Epistylion unde pendent guttæ sex, CAPITVLI,
Regula. Cimatum, Plinthus, Echinus, Annuli tres, Hy-

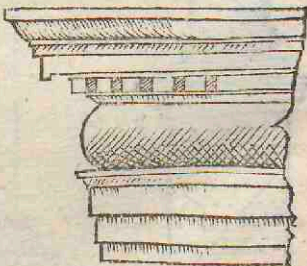
potrachelium. CO-
LVMNÆ. Astrag-
alus, Apophygis supe-
rior, & Apophygis infe-
rior. BASIS. To-
rus superior, Regula,
Scotia. Regula, Torus
inferior, Plinthus. STY-
LOBATÆ. Coro-
nicis. Regula, Cyma-
tium. Astragalus, Re-
gula. Quadratū diago-
nium. Basis. Regula,
Astragalus, Torus, Plin-
thus.

SEQVITVR ge-
nus tertium. Ionicum, in
quod explicando, non licet
quod in superioribus, in-
cipere à summa trabea-
tione, idest Coronice, sed
quod ima trabs, idest Epi-
stylion, est veluti modu-
lus quo i dimetiēdis aliis
partibus vsuri sumus,
inde initium capere ne-
cesse est. Epistylion Ioni-
ci non est simplex ra-

tio, sed ex magnitudine Columnæ, petenda illius altitudo. Ad quo modo fiat, scribit hoc cap. Vitruuius, ut minus imbi sit laborandum. Constituta quam oportet ex altoris præscripto Epistylîi altitudine, diuidenda erit ea in partibus septem, quarum vna fiet Cymatium, quæ superabunt sex partes, in tres fascias ita distribuuntur, ut ima (cuius crassitudinem respondere oportet summo columnæ scapo) tres habeat partes, media quatuor, summa, tam crassa quam crassus est imus Scapus, quinque. Ita fiat Epistylîi præter Cymatium, partes duodecim. Media trabs Zophorus dicta, si pura statuetur, minor Epistylîo quarta parte erit facienda, Sin scalpetur, illo erit parte quarta maior, addetur Cymatium altum ipsius parte septima. Supra Cymatium collocandus denticulus, ita enim appellatur fascia facta ad dentiû imaginem. Dentium aut (ita vocemus) altitudo duplo maior latitudine. Quod spaciû inter duos relinquitur cauum, altius erit quam latû tertia parte, adiungetur Cymatium altû ipsius sexta parte. Coronis (quæ summa est trabs) corona, quanta media Epistylîi fascia, habebit Cymatium, altitudinis ipsius quarta parte, Sima altior erit corona parte octaua, cui addita regula, eius erit sexta pars.

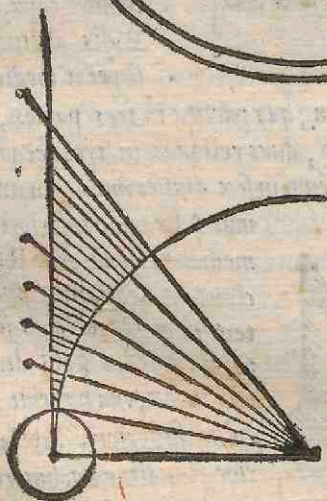
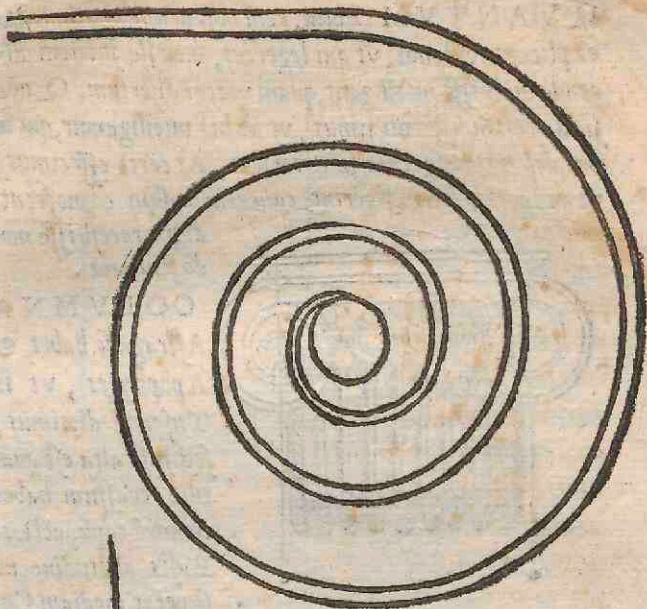
IONICVM Capitulum altum erit, quam crassa est pars tertia diametri imæ colûnæ. Abaci frons præter Cymatium latitudine respondeat toti diametro, sed ei latitudin in decem et octo partes diuisæ, vtrinq; ad-

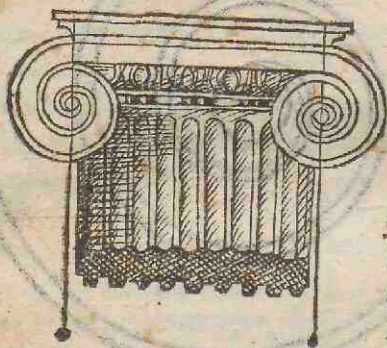
detur

detur vnus pars media pro Cymatii proiectura, vt sint
 in vniuersum partes decem & nouem. Ibi cum recesseris
 in interiorem partem, partis vnus & dimidiæ latitudi-
 ne, demittenda ad perpendicularum linea (Vitruuius Ca-
 theton vocat) alta partes nouem & dimidiam, harum su-
 prema erit Abaci, dimidia vero illa fiet ei Cymatiū. Su-
 perest voluta in qua circinanda & rotundanda, postquam
 Vitruuii perit deformatio, multi laborauerunt. Bapti-
 sta Albertus (quod sciam) primus cum beſtia conflictatus
 est lib. rei ædificatoriæ. 7. Quauquam locus men-
 dis non caret. Albertus Durerus secundus certamen inuit,
 egregius vterq; pugnator. Nouissimus omnium commis-
 sus Sebastianus Serlius (quo ego sum primis initiis huius
 artis vsus præceptore) videbatur feram confecturus, ve-
 rum post multa vulnera, respirantem adhuc, & mem-
 bra, licet ægre tollentem reliquit, vt si ita dimittatur, spes
 salutis supereſſe videri queat. Nos dum languet, peri-
 clitabimur ecquid possimus, vt si conficiamus, vel hinc
 aliquid gratiæ à spectatoribus expectemus, si non succe-
 det, hoc certe me nomine solabor, quod fortes illi & egre-
 gii citra controuersiam pugnatores, etiam re infecta è cõ-
 flictu redierunt. Et in magnis abunde est, voluisse. Vo-
 luta itaq; recte (nisi fallor) ad circinum inuoluetur hoc
 modo. Diuiso quod restabat lineæ perpendicularis post
 deformatum abacum, in parteis octo, in quinta quàm ma-
 gnâ est, describetur Ciclus qui oculus dicitur, vt sint su-
 pra oculum partes quatuor, infra tres. Ille ipse diuide-
 tur in partes æquas octo, ductis totidem lineis. Descri-
 betur idẽ in alia charta sectus linea perpendiculari quin-
 que partium, & plana linea partium trium, ducta ter-

22. linea à summa perpendiculari ad extremam planam. Collocato Circini pede stabili in puncto extremo planæ, ducito ad aliud ipsius punctum quod in centro oculi est, pedem mobilem, & circūagito dum lineam attingas quæ ducta est à summa perpendiculari ad extremam planam. Id circinationis diuidito in partes sex æquas, & à puncto planæ, ad perpendicularem ducito lineas rectas per sex illas partes. Quod interuallum erit inter singulas, partieris in quatuor, ducens item lineas à plana ad perpendicularem, vt in sex aliis feceras. Ductis his lineis, nota puncta vbi attigerint perpendicularem, & iisdem distingue angustam chartam. Hanc vbi ad veram illā perpendicularem transluleris, & in oculi centro acicula affixeris, vt circūagi possit, vbiunq; ea puncta in circūactione responderint ad extremum vsq; ii erunt termini Volutæ, & crassitudo corrigiæ, seu Baltheum dicere maui, sensim in finem imminutæ quantū oportet. Reliquum erit in octantibus Cæli, idest lineis quibus primū admonuimus octo secundum oculum, reperire, vnde ductus Circini mobilis pes ab octante in octantem, rectas circinationes efficiet. Nam locum præscribere, non ita licet, cum in multis eiusdem lineæ locis, plerunq; id fieri possit. Hoc possum monere, initium capi ab intrinseco octante plano, deinde sursum versus per reliquos octantes fieri circinationem. Inter pendentes vtrinq; Volutas, scalpitur Echinus ouiculis vsq; ad libramentum summi oculi, cum scalpto Baccis Astragalo ipsius tertin parte.

QVANTVM Potui, rem obscuram oratione ita explicare contendi, vt qui legerint, me esse facilem dicendo maluisse intelligant, quam videri disertum. Quod si id demum assecuti simus, vt ab his intelligamur, qui in hoc discipline genere sunt versati, At certe effecimus, vt qui periculum non fecerint, cum rem ipsam cognoscent, digno recessu esse modo statuunt.

COLVMNA

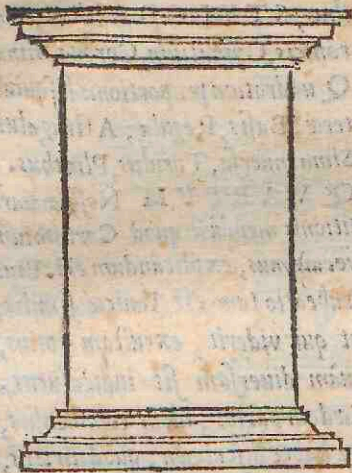
Astragalū habet & Apophyges, vt in Tuscana diximus, sed ipsa alta est quantum crassum habet inum Scapū, octies. Basis altitudine nō superat mediam Co-

lumnæ crassitudinem, qua partita in tres partes, imam relinquemus Plintho, duas reliquas in tres secabimus, quarum infimam cum in sex diuiserimus, vnā dabi-

mus Astragalo inferiori. Duæ medietates quæ erūt Regulæ, claudant Scotiam completantem id quod restabat sex partium. Media pars diuidetur etiā in sex, vnā habebit Astragalus superior. Scotia superior, clauditur duabus regulis, quarum quæ superior est, vnus

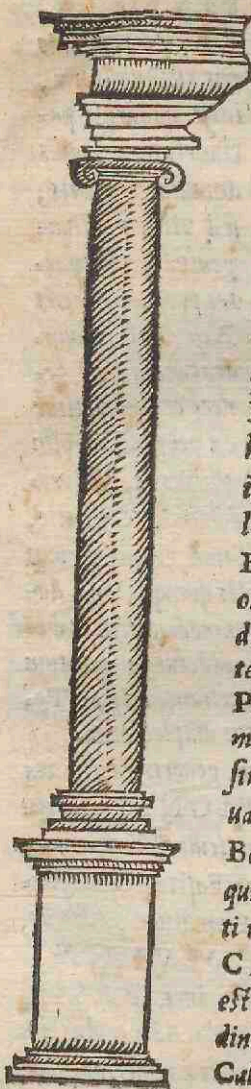
est partis, inferior dimidiæ, sūma tertia parte fit Torus Stylobata

STYLOBÆA.
 TA Proportionis
 erit sesquialteræ,
 idest quadrati pa-
 rium laterū & eius
 dimidiatæ partis,
 sed utrinq; adiun-
 gentur sextæ par-
 tes pro Coronæ et
 Basi (ipsam qua-
 dratum in hoc ge-
 nere et aliis petitur
 ex perpediculo plin-
 thi Basis.) Coro-

nix diuidetur in partes decem, duæ dabuntur Cymatio,
 vna eius Regulæ, tres Coronæ, duæ Simæ, & vna utrinq;
 pro Regulis. Basis diuidetur in partes quinq;. Vna da-
 bitur Astragalo, & Regulæ quæ eius medietatem habe-
 bit, secunda dabitur Simæ inuersæ, addetur & quantum
 eius tertia pars, pro ipsius regula. Tertiam accipiet To-
 rulus. Quartam & quintam Plintus amplectetur.

NOMINA Et seriem partium generis Ionici ita
 enumerauimus. TRABEATIONIS, Regu-
 la, Sima, Cymatium, Corona, Denticulus, Cymatium,
 Zophorus, Cymatium, Fascia prima, Fascia secunda, Fa-
 scia tertia. CAPITVLI, Cymatium, Abacus,
 Voluta, Echinus, Astragalus, COLUMNÆ,
 Astragalus, Apophyges, summa & ima, BASIS,
 Torus, Regula, Scotia superior, Regula, Astragalus pri-
 mus, Astragalus secundus, Regula, Scotia inferior, Plin-

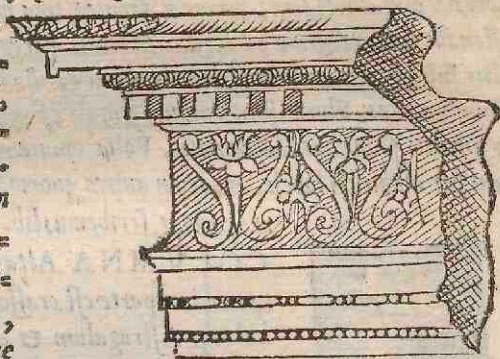
thus, *STYLOBATÆ*, *Coronicis*, *Cymatium*, *Corona*, *Sima*,
Quadratum proportionis sesquial-
 teræ. *Basis*, *Regula*, *Astragalus*,
Sima inuersa, *Torulus*, *Plinthus*.

Q V A R T V M Nostræ par-
 titiois membrū quod *Corinthium*
 vocauimus, explicandum est. Eius
 trabeatio tam est *Ionice* similis,
 vt qui viderit, excultam potius,
 quàm diuersam sit iudicaturus.
 Eadem partes, idem commensus,
 hoc habet discrimen, quòd in ista,
 inter *Coronam* et *denticulum*, col-
 locatur tam altus quàm est primæ
Epistylīi fascia Echinus, sculptus
 ouiculis aliquando integris, aliquan-
 do superne decacuminatis, cum in-
 terfertis vtrinque hamatis spiculis.
 Præterea sub *Epistylīi fascia sum-
 ma* et *media*, adduntur *Astragali*
singuli, crassi suæ fasciæ parte octa-
 ua, sed qui sub *summa* est, refere
Baccas filo cū *Verticillis* insutas,
 qui autem est sub *media*, est velu-
 ti *resticula*.

C A P I T V L V M *Corinthium*
 est veluti vas ab angustia in latitu-
 dinem paulatim sese laxans, effigie
Calathi, cui *Abacus* sit pro opercu-
 lo.

lo. Ipsi vasis labrū æquat amplitudine crassitudinem
 colunæ infimā, fundi autem latitudo est quanta in summo
 columna est præter proiecturas, idest quantum est sum-
 mum sca-

pi Hypo-
 tracheliū,
 siue con-
 tractura.
 Vestitum
 ipsum A-
 cantū fo-
 liis Vas,
 altitudine

cum Abaco æquabit imæ Columnæ amplitudinem (hac
 parte sequimur Vitruuium, quid ipsi censeamus, indica-
 bimus lib. 4.) Abaci crassitudo erit septima totius altitu-
 dinis parte, sed eius diuisi in partes tres duæ dabuntur

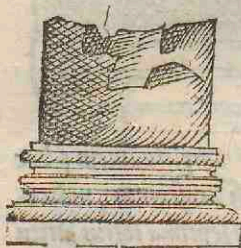

Abaco, tertia relinquetur Cy-
 matio cum Regula. Quod al-
 titudinis facto Abaco restat, id
 dimensum in partes tres, tripli-
 ci etiam foliorum differētia ve-
 stitur. Nam sunt ima octo, sunt
 quæ ad duas vsq; partes surgant
 octo. Nascuntur ex tertia ex
 caulibus qui octo sunt, mino-

ra sedecim, quæ ad Abacum pertinent. Ex his natæ cla-
 uiculæ bipartito disparantur, vt earum partes crassiores
 in Abaci angulos singulos protēdatur, efficiatq; Volutas,
 idest maiores Helices in vniuersum octo, sed enim binæ in

angulis conueniant. Alteræ partes sub flores procurrant (qui in frontium Abaci medio scalpei, totam eius crassitudinem occupant) reddantq; minores Helices, idest minores Volutas totidem. Singulæ frontes ima duo folia ostendūt, vnum tantum ex mediis ad floris perpendiculū, aliis sub angulis existentibus. Inter hæc & illud surgunt singuli caules. Flores sunt quatuor singuli i singulis Abaci sinuatis frontibus deformati. Folia omnia resupinis sunt per ambitum labris. Abacum autem quomodo sinuari oporteat, scribemus lib. 4.

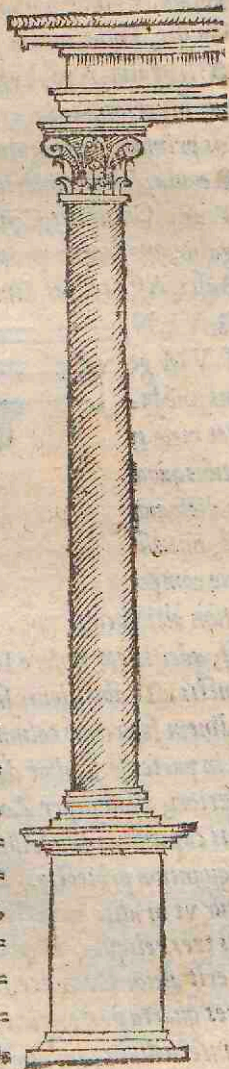
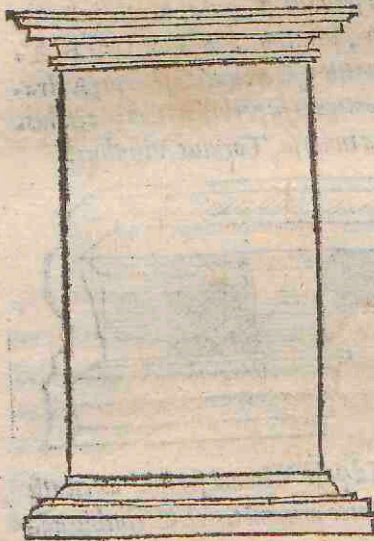

COLVMNA Alta est quantum in ima parte est crassa nouies, habetq; Astragalum & apophyges, vt in aliis diximus. Basis fiet alta media parte crassitudinis columnæ, quæ diuidetur in partes quatuor, inde vnus Plinthus erit. Re-

liquæ tres diuidendæ sunt in quinque, & vna pars fiat Torus superior. Inferior erit vna quarta maior. Quod restat, diuidatur æqualiter, vna pars fiet cum Astragalo et Regulis duabus, Trochilus inferior, sed ita distribuatur, vt sit Astragalus sexta pars Trochili. Quæ autem regula illum tangit, sit eius medietas, Nam quæ est super Torum Astragali habebit tantum duas tertias. Altera pars diuidetur pari dimensione in Trochilum, regulas duas, & Astragalum.

STYLOBATA Erit proportionis superbipartientis tertias, idest quadrati perfecti & duarum tertiarum, sed eius proportionis addetur septima pars, pro Coronice, & tantundem pro Basi. Huius Coronix differt ab Ioni-

ea quod pro Sima habet Zopbo-
rū et Astragalum medietatis Zo-
phori. Basis sunt eadem partes
et omnium eadem mensura.

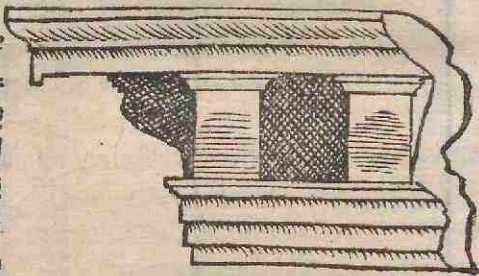

CORINTHII Generis
partium nomina et series. TRA-
BEATIONIS, Regula,
Sima, Cymatium, Corona, Echi-
nus, Denticulus, Cymatium, Zo-
phorus, Cymatium, Fascia prima,
Astragalus, Fascia secunda. A-
stragalus, Fascia tertia. CA-
PITVLI, Cymatium, Aba-
cus, Flos in Abaco sculptus, Cinc

gulum, Volutæ maiores, Volutæ minores, Folia minoræ,
 Caulis, Folia media, Folia ima. COLVMNÆ
 Astragalus, Apophyges quæ in Tuscana. BASIS, To-
 rus superior, Regula, Scotia superior, Regula, Astraga-
 lus primus, Astragalus secundus, Regula, Scotia inferior,
 Regula, Torus inferior, Plinthus. STYLOBA-
 TÆ, Coronis, Cymatium, Corona, Zophorus, Astra-
 galus, quadratum proportionis superbipartientis tertias.
 Basis, Astragalus, Sima inuersa, Torulus, Plinthus.

QVIN

TVM ge-
 nus sine sa-
 ciet meæ p-
 titiõis quod
 Italicũ qui-
 dã, mixtũ
 siue compo-

situm alii vocauerunt. Id post Vitruui scripta excitatũ
 est, aditis ex genere Ionico ornamenti, et Corinthio ad-
 iunctis. Trabeationis summa pars non superabit crassie-
 tudinem supremæ columnæ. Ea altitudo cum diuisa fue-
 rit in partes sex, duæ dabuntur Coronæ, vna Cymatio
 inferiori, quod super Zophorum distenditur facturũ mu-
 tulus capitulum, cum illis ad perpendicularum responderit
 aliquantum proiectius. Supra Coronam non Sima collo-
 catur vt in aliis generibus, sed Cymatium altum partes
 illas tres reliquas. Zophorus in quo mutuli scalpantur, ni-
 hil erit altior Coronice, tantundem ipsi mutuli, sed altio-
 riores quarta parte quàm latiores, inter mutulos relinque-
 tur interuallum quautum duobus satis sit. Mutilos nostrũ

Coruos.

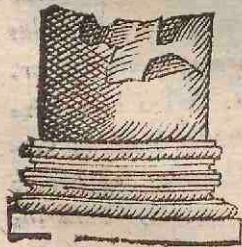
Coruos, Itali Modiliones appellant, repræsentant autem sinuatam Canteriorum proiecturam. Epistylum eadem altitudine est, qua altera trabeationum, sectum in fascias

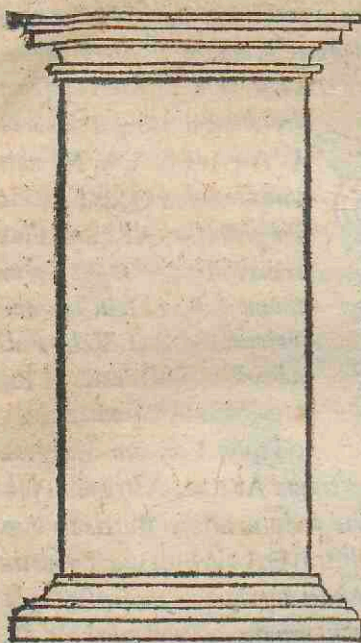
tres haud aliter quæ Ionicum. CAPITVLVM non vno fit modo. Quod maxime probatur, Abacum, Florem et Folia habet, vt Corinthium, sed pro Helicibus angulorum, et sunt Voluta non admodum abhorrentes ab Ionicis, inter Abacum & Oculatum Echinum emergen-

tes. Echinus altus est quantum Abacus. Astragalus sub Echino ipsius tertia parte, sculptus insutis Baccis cum Verticillis. Vidimus in Basilica. D. Laurentii via Tyburtina, ab imo capitulo ad Abaci angulos sculpta sigilla, ipsa fronte trophæis militaribus ornata, & post trophæa. C. Marii iuxta eadem. D. Eusebii, adactum parieti capitulum à fronte ad angulos protensa habens copiae cornua. Alia habent sculptam pro Voluta partem equi anteriorem alata. Sed quid moror? Non totus liber suffecerit ad-

notanda capitulorum varietate quam Romæ conspeximus.

IPSA Colūna alta est quantum est crassus imus scapus decies cum Astragalo & Apophygibus, vt in aliis. Basis petitur à Corinthia iisdem partibus & commensura.

STYLOBA-
T A Proportionis sit
 duplæ, additur vtrin-
 que pars octaua pro
 Coronice & Basi, sed
 illa sumitur ab Ionica
 aut Corinthia, hæc à
 Corinthia. Composita
 siue Italici generis
 partium nomina &
 series.

TRABEA-
TIONIS, Re-
 gula, Cymatium, Co-
 rona, Mutili in Zo-
 phoro, Fascia Episty-
 lii prima, Fascia se-
 cunda. Fascia tertia.

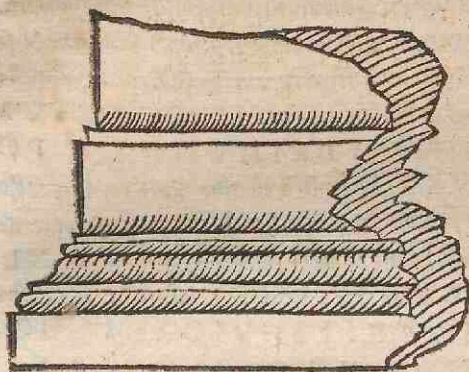
CAPITVLI, Cymatium, Abacus, Flos in Aba-
 co scalptus. Voluta inter Abacum & Echinum emergē-
 tes, Echinus, Caulis, Folia summa idest minora, Folia
 media, Folia ima. **COLVMNÆ**, Astragalus,
 Apophyges superior & inferior. **BASIS**, Torus
 superior, Regula, Scotia superior, Regula, Astragalus
 primus, Astragalus secundus, Regula, Scotia inferior.
 Regula, Torus inferior, Plinthus, **STYLOBA-**
TÆ, Coronice, Cymatium, Corona, Sima, aut Cy-
 matium, Corona, Zophorus, Astragalus, Quadra-
 tum proportionis duplæ, Basis, Astragalus, Sima in-
 uersa, Torus, Plinthus. **PERFECI** quanta pon-

tui diligentia, vt que ab alijs de his quinque generibus tradita essent, ipse excolerem, aut prætermissa, ex Romanis ruinis petita adicerem. Nec velim que à me scripta sunt, sancta esse, vt non liceat vel latius vnguem discedere. Nolim e contrario mihi obiiciat quisquam, ab antiquis Architectis non semper habitam esse harum omnium partem, aut dimensionis rationem. Hæc ita tradita sunt a me, cæterisque vt qui imitetur, perbelle genus à genere secernat. Eum autem Architectum oportet vsu esse peritum & solertem, qui demere aut adicere præscriptis velit, Idque demum, si nõ improbe fiet, vt admonet Vitruuius lib. 5. cap. 7. & lib. 6. cap. 6. (SI QVEANT INVENIRI) AB SOLIDO. ET IN SOLIDVM. Scribendum (si queat inueniri) ad solidum, & in solido, sic lib. 1. cap. 5. (Quauquam eo loco vitiose queant scriptum est) Tunc Turrium murorumque

fundamenta sic sunt faciēda, vt fodiatur si queat inueniri ad solidum & in solido. &c. SUPRA QVE TERRAM PARIETES EXTRVANTVR SVB COLUMNIS, DIMIDIO CRASSIORES QVAM COLUMNÆ SVNT FVTVRÆ. Hi parietes, modo stereobatæ, postea stylobatæ vocantur, (Vulgus Pedestala dicit) supra quos, Bases collocantur. Quod autem ait dimidio crassiores faciendas quàm sint ipsæ columnæ futuræ, ita accipiendum est. Spira maxima latitudine nõ superat columnam nisi dimidia crassitudine, idest hinc atq; hinc quarta parte, idq; in Dorica, nam proiectura Basis Ionicæ fit octava & decima sexta parte crassitudinis columnæ, idest in vniuersum vna quarta & octava, sicut Corinthiæ si supra alias collocatur, ab Ionica mutuanda, si in plano à Dorica. Ad Spiræ Plinthe perpendiculum (vbz summa latitudo spectatur,) fit Stylobatæ truncus siue quadratum, (adiiciuntur enim & quotæ partes vt scripsimus pro Coronice & Basi) Atq; id, est quod Vitruuius ait spirarum proiecturas non procedere oportere extra solidum, idest non oportere Plintheidē Basis procedere & latiore esse quàm sit Stylobatæ quadratum. Solidum enim non erit, vt id semel moneamus, si perpendiculum à pede superimpositi lapidis cadens, sub se aërem atq; vacuum inuenerit. Alias non negauerim stereobatam posse vocari ædificii veluti Basim, quod Bassamentum vulgo dicunt, sicut Stylobatam proprie Columnarum fulcimentum. Basis ædificii figuram subiunxi.

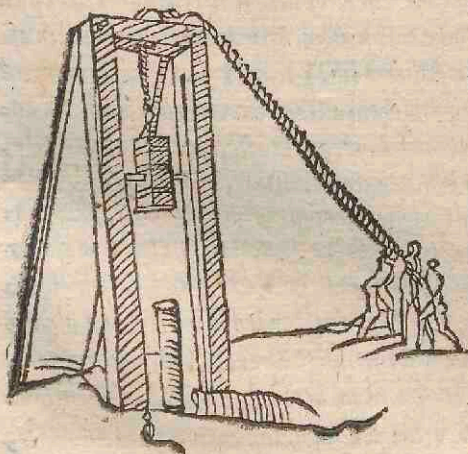
AVT SOLIDANDA FISTVCA-
 TIONIBVS. Idest palationibus, palis e robore

alno, olea,
 vstulatis,
 et fistuca
 machina
 adactis, vt
 hoc loco,
 et lib. 5.
 cap. vlti-
 mo. Sed et
 li. 2. cap.
 9. tradit

alnum in palustribus locis infra fundamenta ædificiorum
 palationibus crebre fixam, permanere immortalẽ ad æter-
 nitatem. SVBLICÆ QVE MACHI-
 NIS ADIGANTVR. Idest pali. Sublica,
 lingua Volsca trabes longas significat, vnde et pons
 Sublicius vocatus. Fistucæ eius qua serẽ vtuntur in pala-

tionibus, ap-
 posui figu-
 ram.

STRV-
 CTVRIS
 SOLIDIS-
 SIMIS
 FVNDAM-
 ENTA
 IMPLE-
 ANTVR.

Fundamenta vocat Vitruuius ipsas fossas vbi substruitur (ait) lib. 5. cap. vltimo. Inter septiones fundamēta fodiantur, ipsam autem structuram & fabricam, appellat substruccionē vt lib. 5. cap. 3. **ITEM IN SUMMO TEMPO PRIMVS ERIT PONENDVS.** In codice nomine Sulpitii impresso, deest dictio summo, & merito, nam non in summitate templi, sed in pavimento id fieri certum est. **VT NEQVE CRASSIORES DEXTANTE, NEQVE TENUIORES DODRANTE SINT COLLOCATÆ.**

Aliqui codices pro dextante, habent sextante, sensu plane absurdo, idest vt crassitudines graduū ita sint finiendæ, vt neq; superent uncias duas, idest duos pollices, neq; sint tenuiores uncias nouē, idest nouē pollicibus. Quis non videret si ita legatur, crassiorem tenuitatē præscribere, quam ipsam altam crassitudinem finiat? Nos pro sextante dextantem scribimus, idest vt neq; sint crassiores decē pollicibus, neq; tenuiores nouem. Miror eundem errorem esse in Baptista Alberto lib. 1. cap. 13. Quod autem ad graduum crassitudinem attinet, ex veterum ædificiis annotavi, satis commodam eos putasse, quæ ita esset ducta, quæ admodum à Vitruuio definitur. Nostri verò, quoad eius fieri potuit, castigatioribus & pressioribus, idest intra semipedem, vti consuere, interiectis etiam areis & refractionibus, quibus matronæ & grandæui sese lento ferant gradu, atq; inter conscendendū quiescant. Id quod Paulus III. Pont. Max. solet dicere, Princeps, cui præter dignitatis ornamentum accedit antiquitatis & linguarum, atq; a deò rerum penè omnium cognitio non vulgaris,

memoria

memoria maxima, & in bonos atq; doctos propensissima voluntas. & ut ad felicitatis cumulum nihil deesset, viuo videntiq; est Nepos Alexander Farnesius Cardinalis, quantum ætas patitur, doctissimus, idẽ liberalissimus, ne dicam modestissimum & in iis, quæ ad Remp. pertinent, vigilantissimum. Fœlix auus fœlice nepote. Sed locus hic admonet (quando iamprimum vtimur eo ratiocinio) vt semel dicamus, quare in interpretatione dodrantis, dextantis, sextantis, bessis, & huiusmodi mensurarum, vsi sumus vnciæ vocabulo, & pollicis, superstiticis hominibus ablaturi calumniandi occasionem. Sciendum itaq; pedem principio in palmos quatuor, idest digitos sedecim, diuisum fuisse (quod fatentur præter Vitruuiũ Columella, Frontinus, Isidorus, & alii.) Quæ ratio quum paulo difficilius aut minus expedita videretur, qui secuti sunt, pedem pro asse habentes, eum quemadmodum & omne aliud integrum (quod assem nominauerunt) in duodecim æquas partes diuisere. Vnam portionem vnciam dixerunt, Duas sextantem, Tres quadrantem, Quatuor trientẽ, Quinq; quineuncem, Sex semssẽ, Septem septuncem, Octo bessẽ, Nouẽ dodrantem, Decem dextantem, Undecim deuncem, Duodecim assem siue pedem. Eas vncias nostri cum viderent pollicibus quadrare, non amplius vncias, sed pollices nominarunt. Et certe si componas, tres pollices quatuor digitos efficiant. (Hic non ago de obseruatione illa, qua apud Frontinum lib. de aquæductibus digitus alius vocatur rotundus, alius quadratus, & rotundus tribus vndecimis suis, quadrato minor traditur, Quadratus autem tribus quartisdecimis suis rotundo maior) Veruntamen quoniam non statim ex cuiuscunq; pollicibus

aut digitis, quis fuerit apud antiquos Romanos pes, scire potest facturum me studiosis rem gratam putavi, si ad marginem libri (quod integrum non caperet) semipedem apponerem, petiti ex antiquo marmore quod est in Hortis Angeli Colotii Romæ, cuius etiam, nisi me fallit memoria, meminit Leonardus Porcius libro de seſertio. Eum autem nos cæteris, qui circumferuntur prætulimus, quod conueniret cum eo, quæ sculptum inuenimus in marmoreo Epitaphio. T. Statili. Vol. Apri-

menſori ædificiorum, quod opera Iacobi Meleghini, Summi Pont. Architecti ex Ianiculo non ita pridem reſoſſum, in Vaticanum hortum translatum eſt. Quauquam iacentem in Basilica Apoſtolorum columnam ex Porphyrite cum his græcis in calce literis.

Π Ο Δ'. Θ. Ideſt pedum nouem, nos cum dimenſi eſſemus, deprehendimus nõ reſpondere nõſtro, cum quo uſus fuerat eius columnæ artiſex, ſed nõſtro eſſe maiorem duobus ſcrupulis & beſſe, ideſt unciæ parte nona. Semipedis autem palmum unum digitis diſtinxiſimus, alterum unciis.

RETRACTIONES AVTEM GRADVVM NEC MINVS QVAM SESQVIPEDALES, NEC PLVS QVAM BIPEDALES FACIENDÆ VIDENTVR. Retractiones vocat ubi gradus calcantur, quos impares in Templis

probauerunt, fieri aiunt oportere, vt dextro pede aſcenſus

sus in Templum inchoetur, & eodem oportere vt desinat. Collocari animaduerti non plures continuos quam septem aut nouem, quod si pluribus conscendendum erat, post eū numerum, fiebat retractio amplior & veluti areola, vbi fessi respirare & quiescere possent. VTI QVADRÆ, SPIRÆ, TRVNCI, CORONÆ, LYSIS, &c. Quadras pro Plinthis interpretor, spiras pro reliquo Basis, vt paulo max, truncos pro exæquatis mediis, Corona quid sit intelligitur, id est Coronix, habet lysim id est gulam inuersam, vt vulgo dicunt. Ait itaq; oportere podii basim, medium, & coronicem, respondere iisdem Stylobatæ resilientis partibus. De Lysi quid censeam, scribam lib. 5. cap. 7.

VTI HABEAT PER MEDIUM ADIECTIONEM PER SCAMILLOS IMPARES. Scamilli hic & lib. 5. cap. 9. videntur, dicti quasi gradilli, Quid autem significent in Stylobatarum adiectione, non liquet, & descriptione pollicebatur Vitruuius designaturum se extremo hoc tertio libro, sed perit, vt illa de adiectione in mediis columnis, proximo cap. promissa, & alia multæ quas recensimus lib. 1. cap. 6. Si quid postea iudicium aut anni afferent, non inuidebimus studiosis eam utilitatem, Me profecto ne quicquam poenitebit mei, si huic Auctori instructissimo, sed lacero & obscuro, aliquid opis attulero, nam locis omnibus lucem adferre, prorsus est facultatis & eruditionis maioris, quam in me profitear, exorietur spero aliquis qui meo exemp'o excitatus, id præstabit, aut fiet vt ætas ventura demat eis tenebras. **VTI CRASSITVDO CVM PLINTHO SIT**

COLVMNÆ EX DIMIDIA CRASSITVDINE. Crassitudo intelligitur in spira, quæ & altitudo dicitur, contra, crassitudo in columna, pro latitudine scapi accipienda est. ALTITVDO EIVS SI ATTICVRGES ERIT.

Existimo esse columnarum earum quas Plinius lib. 36. cap. 23. Atticas appellat, quaternis angulis, pari laterum interuallo. Atticurges esse censentur, quæ sunt summo in Titi Vespasiani Amphitheatro, quod vulgo Colosseum appellant, quanuis non sint pariû laterum, sed ad partem, & quota tantum parte extantes. Alioquin atticurges eas habet partes quas quæ hodie dorica vocatur. Neq; Basis vlla Dorica describitur a Vitruvio, sicut nec Corinthis, sed Architecti, Vitruvianæ Ionicæ addiderunt inferiorem Torum, vt hanc efficerent, Quin & ista, pro Ionica vsi sunt, immo vero Ionicis & Corinthiis Columnis Basim, quam diximus Doricam, superposuerunt. FIAT QVE SUPERIOR TORVS QVARTÆ. Cum sint Basis partes, Tori duo, superior & inferior, obtulit se nobis Romæ videndam, sicut contra præscriptum, at certe non ineleganti neq; in venusta forma Basis, quæ præter sculpturas quas habebat singulis partibus varias, pro superiore Toro habebat aduersas duas Simas, idest vt nunc loquuntur gulas rectas duas oppositas, sed discretas vna regula, huiusmodi licentiam malo semel admonere fugias, quam permittere imiteris. Bases antiquorum marmorum si vniuersas complecti cuperem (Idem de Capitulis & Coronibus intellectum volo) graphide vtendum esset potius, q̄ scriptis. Quamquam mihi persuasum est posse certare cum Dictione aut Sculptore,

Sculptore, quis possit representare magis rem, illi ne, an
 quispiam verbis, Id nos aliquando tentauimus, neq; non
 cessit. **DIVIDATUR IN PARTES**
SEPTEM, INDE TRIVM PAR-
TIVM TORVS QVI EST IN SVM-
MO. Omnino Torus hic descriptus maior est quam
 decet, cum sint Astragali (si conferas) ad modum exiguae
 crassitudinis. Aliam Basis Ionicæ partitionem, & ve-
 nustiore, paulò ante indicauimus, vt liberum sit sequi
 Vitruuii auctoritatem, aut quam diximus. Nusquam ta-
 men in ruinis Romanis mihi contigit videre Ionicam Spi-
 ram, idest sine Toro sub inferiori Scotia. **VNA**
PARS FIAT CVM SVIS ASTRA-
GALIS ET SVPERCILIO SVPE-
RIOR TROCHILVS. Supercilium pro su-
 periore Scotiae siue Trochili **Quadra** siue **Regula** hic
 dictum est. Nam lib. 4. cap. 6. Supercilium appellatur
 quod statim super hostiorum antepagmenta ponitur, non
 ipsum quidem Hyperthyrum, idest superliminare, sed
 quod sub ipso est, vtrûq; verò, μεταφορικῶς dictû.
SPIRIS PERFECTIS ET COLLO-
CATIS. Subit hoc loco mirari, Iulium Pollucè lib.
 7. cap. 27. scribere, Stylobatâ esse Doricarum colūna-
 rum Basim, Spiram autem Ionicarum, cum sint res di-
 uersæ, & Stylobata Basim excipiat. **EXTERIO-**
RES AVTEM PARTES, VTI DI-
CANT SE EARVM CONTRA-
CTVRA. Scribo, vti dictum de earum contractura,
 ita (inquit) sunt tornandæ columnæ angulares, & quæ
 sunt è regione, vt partibus quæ ad cellam spectant, nihil

imminuantur, sed perpetua sint crassitudine, exteriores autem partes contrahantur vti præscriptum est proximo cap. Id, & si in speciem absurdum videri possit, experienti proculdubio nihil minus, nam & nos vsu ita esse comprobauimus, & nostræ castigationis vindices vtrûq; Sangallum nobiles nostræ ætatis Architectos, inuenimus.

CAPITVLORVM RATIO SI PVL

VINATA ERVNT. Puluina a, Ionica intelligit, à Pu uino, quem partem interpretamur quæ inter Abacum & Echinum est, vnde Volutæ propendent.

HIS SYMMETRIIS CONFIRMA

BVNTVR. Scribendum conformabuntur, vocabulo Vitruuio familiari, vnde conformatio Theatri lib. 5.

LINEÆ DEMITTENDÆ QVÆ

CATHETI DICVNTVR. Lineæ sunt

ad perpendicularum demissæ. Nam quæ alia linea in interiorem partem recedens demittitur, eam non aliam ob causam addi iudicauit, quam ut esset æquidistans, & prior vere Cathetos haberetur.

IN SINGVLIS

TETRANTORVM ACTIONI

BVS. Tetrantorum pro Tetrantum flexum est. Sunt

autem Tetrantes rei diuisæ in partes quatuor singulæ lineæ, siue potius iterualla ipsa, sed de his li. 10. cap. 11.

Visa est hætenus res ardua, Veruntamen si quis exactius animaduernerit, non ita difficilem comperiet. Eam

nos hoc modo acceptam volumus. Constituta Abaci latitudine, diuisa q; in partes decem & nouem, cum in interiorem partem recesseris partis vnius & dimidiæ latitudi-

ne, demittenda perpendicularis linea ex Abaci medi-

latitudine. Ea crassitudo in partes nouem & dimidiam di-

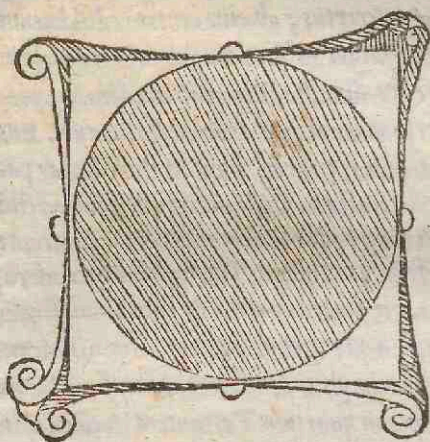
uidetur,

uidetur,

uidetur, quarum vna pars & semis, Abaco relinquatur, ex reliquis octo, volutæ constituantur, sed ita vt in quinta, quam magna est, ducatur circulus, qui oculus dicitur, eo modo cum erit descriptus, ab eius centro ad Abacum imum, erūt partes quatuor & dimidia, ab eodem deorsum versus, partes tres & dimidia, Per centrum deinde, perpendiculari lineæ respondens linea transversa agatur. Eas lineas vocat Tetrantes, quòd efficiant quatuor lineas paribus interuallis distinctas. Collocato igitur pede circini immobili in oculi centro, duc pedem mobilem à Tetrante qui sub Abaco est, in proximum Tetrantem extrinsecū, prior linea longa erit partes quatuor & dimidiam, sequēs erit longa quatuor, à qua agetur linea in tertium Tetrantem cuius linea non amplius demittitur, quàm sunt partes tres & semis, à qua in quartum Tetrantem circūacta linea non longior erit quàm sunt partes tres. Rursus agitur linea in primum Tetrantem, vbi ab Abaco imo distat partes duas. Deinde in secundum Tetrantem, vbi à centro oculi distat, partes duas, post in tertium Tetrantem, vbi interuallum est partium vnus & semis, inde in quartum Tetrantem, vbi distat à cetro partem vnā, postremo in primum Tetrantem, vbi conuenit cū oculi circumcurrente linea. Vides de Tetrante in Tetrantem minui quantum est mediū oculi spacium, idest quanta est media pars vnus earū in quas diuisa est perpendicularis linea. Illud autem scitu dignum esse duximus, in perisylliis, aut locis eis qui per ambitum parietibus adaptas habent columnas, non esse eandem angularium, quæ cæterorum medianorum capitulorum rationem, Alioquin, nonnullæ incavum cedium latus haberent obuersum, cum omnes, fron-

tibus ad interiorem partem & exteriorem spectare oporteat. Huius rei exemplar etiam nunc est Romæ in æde Fortunæ Virilis, idest. D. Mariæ Ægyptiacæ, et Tybur-

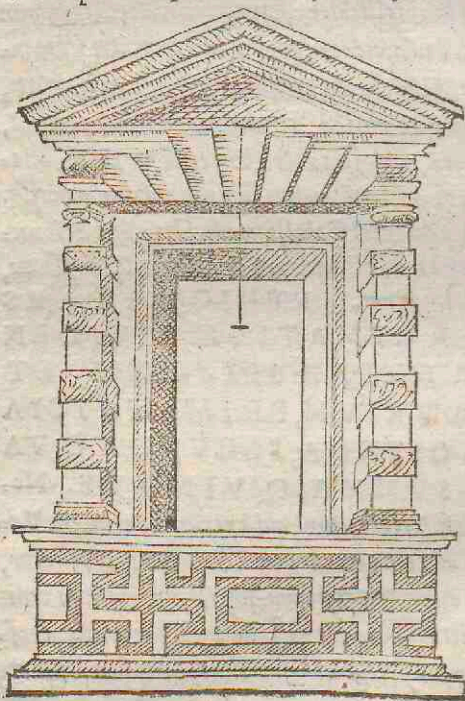
ti in æde. D. Petri. Nos istius Ichnographiâ subieci-
mus, (quia in illo templo colunæ non sunt expeditæ, sed adhaerent & parte tantum quota prominent,) ut intelligatur quo-

modo in expeditis operibus vtendum sit.

DONICVM IN EVNDEM TETRANTEM. Aduerbum antiquum pro donec, vt lib. 5. cap. ultimo. & lib. 9. cap. 4. Cato de re rust. cap. 149. Viri boni arbitrata resoluatur, donecum pecuniâ satisfecerit. **CYMATIO ADEMPTO, ABACO ET CANALI RELIQUA SIT PARS.** Immo Cymati est dimidia illa pars supra nouem, vt sit tollenda dictio adempto, aut fortasse eius loco, surroganda, addito. **VTI CIRCINI CENTRVM VNVM CVM SIT POSITVM IN TETRANTE.** Centrû Circini crus alterum siue pedem vocat, vt huius lib. cap. 1. diximus. **QVÆ SVPRA ERVNT RELIQUA**

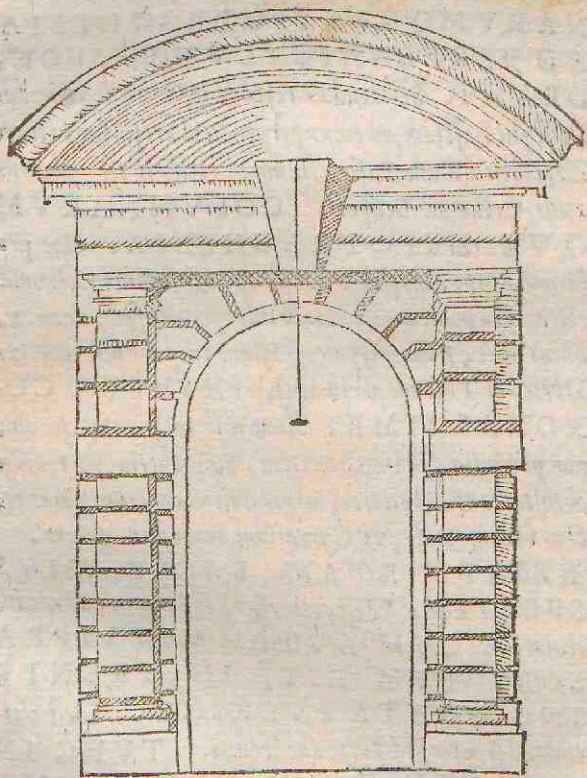
LIQVA HABEBVNT AD EVNDEM
 MODVM SYMMETRIAS. Velim pro
 reliqua scriptum reliquæ, vt sit sensus. Columnæ quæ su-
 perabunt pedes quindecim, habebunt capitulorum Sym-
 metrias dempto Abaco, ea proportione. AVT E-
 TIAM IPSA COLOSSI CÆTERA
 HABEBVNT MAGNITVDINVM
 RATIONEM. Scribendum ipsa colossicoterā ha-
 bebunt &c. Sunt autem onera siue opera, quæ excedunt
 iustam magnitudinem, amplitudinem ue, idest magni pon-
 deris, excelsa, de quibus lib. 10. cap. 4. Cæterum Her-
 molaus, pro ipsa colossicoterā, hypocolossicoterā legendum
 arbitratur, sed non video ecquid induci priorem scriptu-
 ram oporteat. Hoc in admonendū est, eū qui exscripsit,
 eū colossicoterā, & postea, certam, vocabulū reperiisset,
 pro colossicoterā, Colossi cætera, imperite, & certā, alio-
 quin necessariā dictionē, veluti subsaltantē summouisse.
 Potest & hoc admoneri Colossium adiectiue dici à Lam-
 pridio in Alexandro, à Plin. lib. 34. & 35. Colosseum,
 à Vitruuio colossicum. RELIQVA PARS
 PRÆTER CYMATIVM DIVIDEN-
 DA EST IN PARTES. XXII. ET
 EARVM TRIVM, PRIMA FASCIA
 EST FACIENDA, SECUNDA QVA
 TVOR, SVMMA Q VINQVE. No-
 lim imiteris eū Architectum, qui extruxit Fornicem Ve-
 ronæ qui est ad eam portam quæ à Leonibus appellatur,
 In Epistyllo enim, præposterum fasciarum vidimus ordi-
 nem, una scilicet fascia crassissima, media, secundæ cras-
 situdinis, summa, tertiæ crassitudinis. Id ipsum vitii ob-

seruauit in Fornice qui Spoletii Drusi & Germanici nomine extractus est. Hoc dixi, ne esses nescius etiam in veteribus monumentis esse, quæ nisi cum vitio imitari nõ possis. VT FRONS CORONÆ AB EXTREMIS CYMATIIS, TOTA DIMETIATUR IN PARTES NO- VEM, ET EX EIS VNA PARS IN MEDIO CACVMINIS TYMPANI CONSTITVATUR. Si cui præssior videbitur hæc Tympani altitudo (vt certè est) ita emédare poterit, Se- cto in partes æquas duas Cymatio, in medio demitta-

tur vni par
Cathetus,
idest perpe-
dicularis li-
nea, in qua
ima colloce-
tur pars cir-
cuni immobi-
lis, In Cy-
matio verò
extremo ps
mobilis cõ-
stituitur,
ducaturq; i
aliud extre-
mum circi-
natio, ad cu-
ius medium
à Cymatiis

utroque latere rectæ ducantur lineæ. Ea erit venusta tympani triangula species. Sunt etiam qui ea circumscriptione ad fastigia utantur, ut efficiant non trium angulorum, sed circulata, vocantque vulgo remenata, rationem potes videre in subiecta figura.

IMPONUNTUR Fastigio veluti arulee tres, quas Acroteria appellat, mediam oportet angularemque suis

parte octava excedere, tantumq; altam esse, quantum est
 medium tympanum. Scribit Plinius lib. 35. cap. 12.
 Dibutadem primum personas, tegularum imbricibus ex-
 tremis imposuisse. Id Buccidem fecisse prodit Baptista
 Albertus. lib. de re ædificatoria. 7. cap. ii. **DVM**
CONTRA EPISTYLIA, COLVM.
NARVM QVE HYPOTRACHELIA
AD PERPENDICVLVM RESPON-
DEANT. Scribendum respõdeat, vt intelligas inam
 Epistylia Fasciam, ad cuius perpendiculũ respondet etiam
 Zophorus. Nam Fasciæ summæ latitudo est, quantus
 imus Columnæ Scapus. **COLVMNARVM**
QVE HYPOTRACHELIA. Hic pro
 summi Scapi Apophygis confluxu, & summa Columnæ
 cõtractura ponitur (quo modo interpretati sumus cap. 2.
 huius libri, nam Hypotracheliam in capitulis ponitur
 Dorico et Tuscano, nõ in aliis. **INSUPER CO-**
RONAS SIMÆ. Simæ nisi in summis coronis
 non ponuntur, in imis non item. Sunt autem, partes illæ
 obtusiores & hebetiores, inftar nasi Caprarum, gulas re-
 ctas vocant Itali, vt Cymatium inuersam gulam.
RESVPINATAM FACIT EIVS
SPECIEM. Idest retrorsus pandam, in murum in-
 clinatam. **CVM AVTEM VTISV PRA-**
SCRIPTVM EST, IN FRONTE
INCLINATA FVERINT. Idest alti-
 tudinis frontis suæ parte duodecima **TVNC IN**
ASPECTV VIDEBVNTVR ESSE
AD PERPENDICVLVM. Cum in fron-
 tem inclinantur, oculo fiunt propiora, lineæq; visus bre-
 uiores,

iores, ita enim aliquid perit, ut in speciem summa & ima æqua videantur. **COLVMNARVM STRIGES FACIENDÆ SVNT.**

Striatarum Columnarum ipsum cavum Strix dicitur, pars autem eminula siue protuberans vocatur Stria, unde Striatam frontem dixit Apuleius lib. 10. Asini aurei, pro rugosa. Fieri autem Strias, in veterum operibus cõperias, nihil plus quàm ex tertia parte, nihil minus quàm ex quarta apertionis canaliculi. **VTI NORMA**

IN CAVO STRIGIS CVM FVERIT CONIECTA, CIRCUN-

CTA, ITA ANCONIBVS, &c. Ancones appellantur conplexus illi qui rectos angulos faciunt

vti videmus in norma, hic autem pro singulis normæ regulis, sed ea potissimum parte vbi iunctæ rectum angulum efficiunt. Quod autem excavandas ita Striges præ-

scribit, vti coniecta norma angulo tangat canaliculi imum, lateribus verò, striarum angulos, vult hemycicli excava-

ri lineamento. Nam qui non est geometriæ plane imperitus & rudis, nouit ex quo velis in semicirculi ambitu

constituto puncto, du-

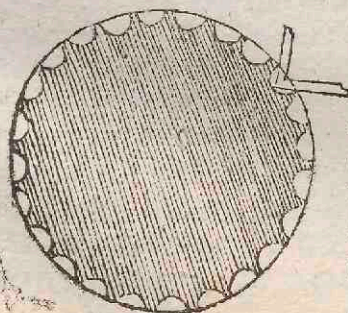
ctis lineis ad capita diametri, idest mediæ li-

neæ, effici orthogonion triangulum, idest emendatam normam.

NEQVE TRANSEVNTES PER-

FVNDANT.

Aut legendum persuna-

dat, vt referatur ad illud vis aquæ, aut scribendum per-
fundantur. Extant ad hanc diem sculpta in sima, capita
leonina in reliquiis templi. (Nam quidam quod archite-
cturam nescirent, pontis eius esse quem Caligula per fo-
rum Romanum à colle Palatino ad Capitolinũ duxerat,
existimantes, jœdelapsi sunt) extant inquam in reliquiis
templi, cuius in foro Romano cum tribus ex lateralibus
columnis, est Epistylii, Zophori, & Coronæ portio, vnus
ex capitibus Leoninis respondentibus subiectis mutilis et
columnis, alteris autem, ipsi intercolumniis. Sunt

& in Templo Fortunæ Virilis, (quod Pu-
dicitæ esse Raphael Volaterranus
& Fulvius existimauerunt,)

hodie. S. Mariæ Ægy-

ptiæ dicato,

haud pro

culà

ponte olim

Palatino qui nũc à di-

cto Templo, Sanctæ Mariæ vocatur.

G V L I E L M I

PHILANDRI CASTILIO-

NI GALLI CIVIS RO. IN QV AR-

tum Lib. M. Vitruvii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

CAP. PRIMVM.

VOD IONICI CAPI-
TVLI ALTITVDO TER-
TIA PARS EST CRAS-
SITVDINIS COLVM-
NÆ, CORINTHIITO-
TA CRASSITVDO

SCAPI. Hoc expressit Plinius. lib. 36. cap. 23.
in hunc modum. Et differentia, quoniam capitulis Co-
rinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudi-
ne ima, ideoq; graciliores videntur, Ionici enim altitu-
do tertia pars est crassitudinis. SED AVT E
TRIGLYPHORVM RATIONI-
BVS MVTLI IN CORONIS, ET
IN EPISTYLIIS GVTTÆ DORI-
CO MORE DISPONVNTVR. Q. uel.

admodum (inquit) in Dorico genere solent Triglyphi in Zophoris Scalpi, ita ad eorum imitationem deformati sunt in Corinthio genere in Coronis mutili, et quod Triglyphis supponerentur guttæ, quia non ita viderentur ab illis abhorrere mutili, subiecerunt & his guttas. Nos vero in antiquorum quæ extant monumentis, nusquam vidimus suppositas mutilis guttas, quod certe, si rem spectamus, magis rationi consentaneum videbatur, cum referant eanteriorum capita unde stillicidium fieri certum est, Triglyphi autem tignorum. Id ex recentioribus Balthesarem Senensem fecisse animaduerto, sed eatenus si Triglyphorum essent loco. Prætereundum & illud non est, Bramantem in ambulatione Vaticana, idest producta illa Pontificum Maximorum porticu, super Triglyphos collocasse mutilos.

DORVS HELLENIS ET OPTICOS NYMPHÆ FILIVS.
Dorum ex Isidoro & Rabano scribit Boecatus lib. Genealogiæ Deorum. 10. cap. 2. fuisse Neptuni & Elopis filium, à quo Dores nomen & originem duxerint. **IONI XVTHI ET CREVSÆ FILIO.**
Et Strabo lib. 8. Xuthum Ionis tradit fuisse patrem, Stephanus autem lib. de Urbibus, Apollinis & Creusæ Ericthei, filium scribit.

**ET QVA CRASSI-
TVDINE FECERVNT BASIM SCA-
PI.** Basim hic & paulopost non tam pro planta & infima Scapi parte, quam pro conplexu siue Apophygi, vnde crassitudo columnæ iudicanda est, accipit. Alioquin significat ipsam Spiram quæ Scapo supponitur.

ITA DORICA COLUMNA VIRILIS CORPORIS PROPORTIONEM.

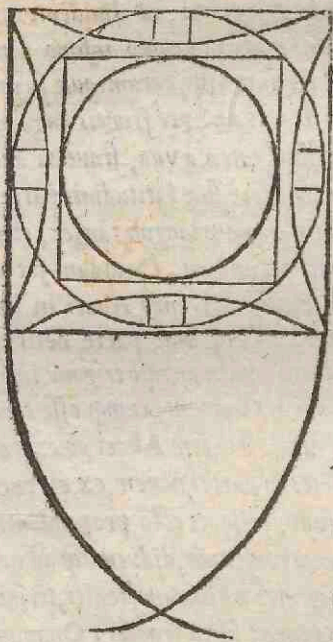
Columnarum

Columnarum hic referuntur genera tria. Doricarum quæ
 sex crassitudines sunt altæ, accepta dimensione à pede
 viri qui sexta est pars altitudinis corporis. Secundæ à
 muliebri specie ductæ sunt, quibus nomen est Ionicis,
 quæ sunt altæ crassitudines, imæ partis nouem. Ter-
 tium genus est Corinthiarum, quibus eadem altitudo quæ
 Ionicis, Auctore Plinio dicto cap. 23. ET EN-
 CARPIS PRO CRINIBVS DISPO-
 SITIS FRONTE ORNAVE-
 RVNT. Encarpus Græcis fructuosum significat,
 hoc loco ornamentum est, hoc est florum frondiumq; &
 pomorum implexus atq; contextus, coronario luxu foliis
 flores & fructus intercurstantibus, cuiusmodi sunt quæ
 festa & corollas triumphales nostri vocant, Itali ghir-
 landas, & festones à festiuitate, appellant. FOR-
 TVITO SVpra ACANTHI RA-
 DICEM FVERAT COLLOCATVS.
 Quæ Acantho Scriptores tribuunt, tam quadrant her-
 bæ vulgo, quod referat pedes vrsi anteriores, brancha vr-
 sina appellatæ, vt nihil amplius dubitandum sit eam ipsam
 esse. Dioscorides etiã Herpacantham ait vocari lib. 3.
 cap. 17. Folia habet multò quàm Lactucæ latiora, lon-
 gioraq; erucæ modo incisuris diuisa. Eatenus Archite-
 cti & reliqui artifices in Corinthiis capitulis sunt natu-
 ram imitati. Nam cum caule sit duorum cubitorum alti-
 tudine, crassitudine digiti, per interualla sub ipsum vsq;
 verticem foliolis quibusdam oblongis veluti nucamentis
 vestito, ex quibus candidus prodit Flos, semine oblongo
 & luteo, capitulo thyrsi figura, illi quod magis ad rem
 suam faceret, bipartiuuntur, vt inde procurrant in Abaci

angulum maiores helices, in eiusdem medium minores, ve
 scripsi lib. 3. in digressione. TVNC CALLI-
 MACHVS QVI PROPTER ELE-
 GANTIAM ET SVBTILITATEM
 ARTIS MARMOREÆ AB ATHE-
 NIENSIBVS CATA TECHNOS
 FVERAT NOMINATVS. Scribit Plin.
 lib. 34. cap. 8. Callimachum appellatū Cacizotechnon
 quòd semper esset calumniator sūt, nec finem haberet di-
 ligentiæ. Reperio & dictum esse τῆξι τεχνον, quòd
 artem subtilius expoliisset, siue vt Pausanias lib. x. ait.
 ὅς πρὸς τὸς ἐργάτας τοὺς λυδοῦς, Quauquam
 in impresso formis codice scriptū est, καὶ ζότεχνον.
 ANIMADVERTIT EVM CALA-
 THVM, ET CIRCA FOLIORVM
 NASCENTEM TENERITATEM.
 Vidi non semel Romæ capitula quauquam negligenter fa-
 cta, non ita abhorrentia ab hac inuentione. In mōte Quir-
 rinali est Calathus vario veluti viminum implexu conte-
 xus, Abacum pro tegula habens, & ii Satyri quos Ro-
 mæ in ædibus Barptol. a Valle esse oneri ferundo etiam
 nunc collocatos retulimus pro capitulis habent Calathos
 pendentibus racemis fructibusq; plenos, sed nullo Abaco
 opertos. VTI QVANTA FVERIT
 CRASSITVDO IMÆ COLUMNÆ,
 TANTA SIT ALTITVDO CAPI-
 TVLI CVM ABACO. Venustior & gra-
 tior futura est capituli altitudo, si tanta sit dempto Abaco,
 cuiusmodi fere sunt, quæ Romæ & alijs vrbibus anti-
 qua

qua vifuntur. ABACILATITUDO ITA
 HABEAT RATIONEM. Si ima colūnae
 craffitudinem quadrato claufam, circulo cinxeris, eumq̄
 ipfum alio quadrato includas, quæ ad angulos ducentur
 lineæ, duplo maiores erunt, imi Scapi diametro, eaq̄ erit
 iufta Abaci latitudo, qui finuatur nonnullis hoc modo.
 Collocant eum ad Regulam ex politum latum quatum di-
 ximus & quàm magna eſt frontis eius linea, deſc ribunt
 parium laterum triangulum. Quo autem ſpacio ſupera-
 tur ea latitudine craffitudo Scapi imi, id diuidentes in
 parteis quatuor, tum circini crure in angulo infimo con-
 ſtituto, alterum mobile ad tertiam uſq̄ earum quæ ſu per-
 rant craffitudinem Scapi deductam, per frontis angulos
 ita circūagunt, vt ablatis tribus, retenta vna, ſinuatur de-
 lumbeturq̄ & fornicetur nona ſerè ſuæ latitudinis parte,
 atq̄ vbi linea circinationis latera trianguli tanget, eum
 putant eſſe cornuum Abaci terminum. Quidam ſuſto
 triangulo quē diximus, ab angulis extremis Abaci in in-
 teriorem partem recedentes hinc atq̄ hinc parte decima
 octaua, collocato circini centro vno in angulo trigoni imo,
 altero per eas reſſiones ducto, circinant, eumq̄ eſſe cor-
 nuum terminū aiunt. Nonnulli frontem Abaci ab extre-
 mis angulis totam dimetiētes in partes nouem, ex eis par-
 tem vnam in medio collocant, reliquis octo propendenti-
 bus, in quarum ima circinum conſtituūt, diducuntq̄ ad no-
 nam illam, hinc atq̄ hinc agentes ad lineam frontis, termi-
 nantq̄ cornua vbi circinus tangit lineā frontis. Omnium
 ſinuandi ratio non diſplicet, ſed videntur mihi in cornū
 ſinitione errare, & qui extra quadratum petunt, & qui in
 quadrato ſecant, neutro enim modo Abaci latitudo habi-

tura est eam rationem quam præscribit Vitruuius, id est
 ut quanta fuerit altitudo, bis tanta sit diagonios linea, il-
 lo enim additur aliquid, isto demitur. Ego vero nihil præ-
 ter sinuationem fieri oportere existimo, cornuaq; in angu-
 lum desinere, quanuis in veterum monumentis nullū posse
 ostendi eiusmodi picē, adeo quæ supersunt, diuersa sunt
 a præceptis, quæ tamen ad hanc diem extant capitula,
 cornua habent ex priorū sentētia terminata. Nos quomō
 Vitruuiū fecisse intelligamus, subiecta figura ostēdemus.

PRÆTER APO-
 THESIM. Aliā
 dicitur Apophygis, re-
 fertq; Trochili siue Sco-
 tiæ partē dimidiatæ su-
 periolem in summo Sca-
 po, in imo inferiolem.
 Hoc autem loco pro lim-
 bo Apophygis intelligē-
 dum, cuius origo & pri-
 mordiu fuit huiusmodi.
 Veteres Architecti cum
 scirent columnas initia
 ligneas & rotundas, ut
 natura tulerat, hoc est
 ex arboribus perpetuis
 & non dolatis, sustinen-
 di fastigii tectorum gra-

tia inuentas (quod et Vitruuius innuit huius lib. cap. 2.)
 vidiſſentq; capitibus ferreos additos annulos, ne ad pon-
 dus funderentur. Postea marmorearum in calce, latū an-
 nulū

nulum fixerunt, quem hoc loco Apophygin nominat, in
 capite vero, Astragalum, id est, Torulum veluti torquem
 annulo addiderunt, quibus adiuventis ligneam columnam
 viderant communitam, adeo in hoc ut in cæteris naturam
 imitati prudentes artifices, quæ edificabant, æterna esse
 elaborarunt. EQVIBVS FOLIA NAs-
 CVNTVR PROIECTA, VTI Ab-
 ACVM EXCIPIANT, QVÆ EX
 CAVLICVLORVM FOLIIS NAs-
 TÆ PROCVRRVNT AD EXTRE-
 MOS ANGVLOS VOLVTÆ, MI-
 NORESQVE HELICES INTRA
 SVVM MEDIVM, QVI SVNT IN
 ABACO FLORIBVS, SVBIECTI
 SCALPANTVR. Luxatum & deprauatum lo-
 cum curo hoc pacto. E quibus folia nascuntur proiecta
 uti Abacum excipiant. Ex cauliculorum foliis natæ pro-
 currant ad extremos angulos Volutæ, minoresq; helices
 floribus (qui intra medium frontum Abaci sunt) subie-
 cti scalpantur. Cur ita scribam facile intellet qui no-
 stram capituli descriptionem legerit. Volo enim, veterū
 monumentorum auctoritate, esse Volutas, id est maiores
 helices, sub angulis, volo minores helices scalpi subiectos
 floribus, qui in frontium Abaci medio sunt collocati.

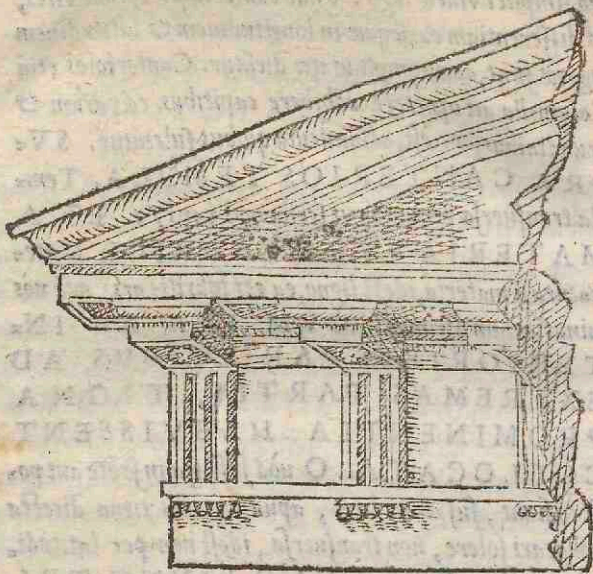
MINORESQVE HELICES. Voluta
 læ, dictæ à similitudine cauliculorum annulorum vi-
 tis, id est capreolorum qui helices nominantur ἀστράγαλος
 ἢ Μίση δαί, id est à circūagendo & inuoluendo. Cla-
 ssicula Plinio dicuntur lib. 23. in Proœmio.

CAP. SECVNDVM.

V P R A C O L U M N A S E T P A -
R A S T A T A S . De Parastatis di-
 cam lib. 5. cap. 1. **T I G N A E T A -**
X E S . Axes siue Asses, vnde coaxatio & coassatio,
 sunt sectiles tabulae lignae, asseres autem sunt trientales
 fere, idest lati fere quatuor pollices, sed crassiores, di-
 cti ab assidendo parietibus atq; tignis, Auctore Sexto
 Pompeio. Hermolaus Barbarus ait esse crassiorem, &
 angustâ in modum paruae trabis, materiem. **T R A N S -**
T R A E T C A P R E O L I . Trabes sustinen-
 tes Capreolos dicuntur Transtra, vsurpat & transtilla
 pro tigillis, lib. 5. cap. 12. Capreoli autem qui sint pau-
 lo mox dicam. **V N D E E T C O L U M N A E**
D I C V N T V R . Nam proprie columnae sunt arre-
 ctaria, quae columen, idest summum fastigii percurrens
 tignum sustinent, innituntur vero transtris, idest transuer-
 sis trabibus, habent & capreolos, hoc est proclinata
 hinc atq; hinc ligna quae canterios sustinent. Culmen au-
 tem dicit Seruius Aegloga prima esse tectum, quod vete-
 res aedificia culmis tegerent, idest paleis è messibus.
C A N T E R I I P R O M I N E N T E S A D
E X T R E M A M S V B G R V N D A T I O -
N E M . Canterii dicuntur ligna tecti oblonga à colu-
 mine ad extremum tectum ducta, quae vbi longius pro-
 minent, efficiunt suggrundam, idest tecti partem porre-
 ctionem vbi fit stillicidium. Aliae sunt Canterii vocabu-
 li significationes, nam ita appellat equum Portius Cato,
 eum cui exsecti sunt testes, & apud Plin. & Columellam
 pro

pro simplici vineæ iugo. Vnde canteriatus vocant vites, ad differentiam earū quæ in longitudinem & latitudinem iugatæ sunt, quæ compluuiatæ dicuntur. Canteriolas etiã Columella ait oportere adhibere capitibus cæparum & arundinibus, hoc est, adminicula quibus fulciatur. SV-
 PRA CANTERIOS TEMPLA. Tem-
 pla transuersa ponuntur vt scribemus cap. 7. ET A-
 MATERIATURA FABRILI. Mate-
 riatura à materia, idest ligno, ea est fabrilis ars, quã nos
 minutiariam dicimus. CVM ITA AB IN-
 TERIORIBVS PARIETIBVS, AD
 EXTREMAS PARTES, TIGNA
 PROMINENTIA HABVISSENT
 COLLOCATA. Quod fastigia in frôte aut po-
 stico fiant, suspicari licet, apud veteres tigna directã
 collocari solere, non transuersa, idest non per latitudi-
 nẽ traiectã. VTI NVNC FIVNT TRI-
 GLYPHI. Triglyphorum mentio est apud Ari-
 stot. lib. Ethicorũ. 10. Eius-Interpres Græcus Eustra-
 tius dicit à nonnullis vocari $\mu\omicron\upsilon\tau\lambda\alpha$, volētibus vt exi-
 stimo significare mutilos, res figura & loco diuersas, cum
 mutilorum locus sit in coronis, Triglyphorum sedes in
 Zophoris, vti in subiectã figura videri licet. Neque
 enim tantum velim tribui Architecto Amphitheatri Do-
 mitiani, vt quod in summo Zophoro mutilos collocat, idẽ
 omnibus licere arbitremur, poterat enim is citra repre-
 hensionem, inopiã, quam loci altitudo adferebat occurre-
 re, idest, quod in extrema ædificii parte positus Zopho-
 rus, humilior videretur, si cõsuetam & vsitatam Zopho-
 rorum seruasset altitudinem, quoniam a visu nostro lon-

ge esset positus, poterat inquam ei inopiæ, & ut ita dicam humilitati, occurrere, crassitudinis intervallo scandentis oculi fallens speciem. Qui latine verterunt Aristotelem, præter vnum antiquum Interpretem qui trisculptos vertis, laquearia transtulerunt. Hunc ut verbū verbo reddidisse inficias ire non possumus, ita rem ipsam intellexisse, non audemus asserere, certè illos contendimus lōge aliter quæ res haberet, expressisse. **ET EAS CÆRVLEA DEPINXERVNT.** Ceras coloribus pingi ad eas picturas quæ inuruntur, Auctor est Plinius lib. 35. cap. 7. ut mirum videri non debeat, si Iulius Pollux lib. 7. cap. 28. & Martianus Iuriscon. Pandect. lib. 23. de fundo instru.

eas.

eas in pictoris instrumento ponant. Ceris pingere, ac
 picturam inurere, quis primus excogitauerit, non con-
 stare prodit Plinius lib. 35. cap. ii. Eius præterea duo
 fuisse antiquitus genera, cera, et in ebore cestro, idest vi-
 riculo, donec classes pingi coepere, tum accessisse tertium,
 resolutis igni ceris, penicillo utendi. Id genus picturæ
 Callixenus Rhodius apud Athenæum lib. quinto, vocat
 κρηογενεστων, alii encausticen dicunt. Sunt enim et
 sua pictoribus cauteria, quorum præter cæteros memi-
 nit Martianus Iuriconsultus Pandect. lib. 33. de fun-
 do instructo, quo etiam in loco, conchas appellat vascula
 siue testas ubi pictores suos colores reponunt, quod ma-
 rinis conchis ad eam rem pictores uti fere soleant.

ITA DIVISIONES TIGNORVM.
 idest præcisiones. MUTILORVM SVB

CORONIS RATIO. Nō in Zophoro quod-
 tamen in Amphitheatro. T. Vespasiani factum videtur
 MUTILI INCLINATI SCALPTV-
 RIS DEFORMANTVR. Nusquam tamē
 vidi in fronte inclinatos, sed rectos et æquilibres.

CONTRAQUE TETRANTES
 COLUMNARVM. Cap. proximo explicabo.
 DISSOLVUNTVR ENIM ANGV-
 LORVM IN ÆDIFICIIS IVN-
 CTVRÆ. Fenestras in ædificiorum angulis nō præ-
 stat tollerādas, quo vitio Venetiis pulcherrimæ ædes labo-
 rant. VTI NOSTRI EA CAVA CO-
 LUMBARIA. Alioquin Columbaria lib. 10.
 cap. 9. sunt foramina, siue canales secundū singulos axis
 Octantes, per quæ aqua in Tympano haustoris organo

concepta, effluit. Priscianus lib. 5. ex Plauti rudente, Columbar interpretatur vinculi genus. Isidorus lib. 19. cap. 2. putat esse colūbaria in summis nauium lateribus loca concaua, per quæ eminent remi, dicta quædā sint similia latibulis columbarum in quibus nidificant. Varro enim & Columellæ sunt loculamenta in quibus singula paria scetificant, cum Palladius ipsum *τοῦ εἰσοδοῦ* *φείου*, idest locum alendis Columbibus destinatum, ita appellat. ITAQVE IN GRÆCIS OPERIBVS NEMO SVB MUTILO DENTICVLOS CONSTITVIT. Id vitii antiquorum, vti cætera omnia vsq; adeo p̄eriq; oēs Architecti aut per manus traditum acceperunt, & imbibebunt, aut non docti visum amplexi sunt, vt qui Vitruuium sunt secuti, nullius in operibus vitii fuga tam delectatos appareat, quam hoc quæsiuisse. Nimum cōtra naturam videas sub mutulis denticulos Romæ in Titi Vespasiani & Constantini, atq; Neruæ fornicibus, inq; eiusdem Neruæ porticu, & Thermis Diocletiani. Veronæ in Theatro & duobus veteris structuræ Fornicibus, Arimini vno, tota deniq; Italia, & vbi non? Verecundius qui extruxit Pantheon Templum Romæ, & Fornicem Beneuenti, vbi si Tenia sub mutilis est, at certe non secta in denticulos, vt colligere hinc possis, non continuo cū plausu excipienda esse quæcunq;, quam vultis magno ante tempore constructa. Iudicium sanè adhibendum, & ea demū in operibus imitanda, quæ à natura rerum non vsquequaq; sint abhorrentia, id quod & optat, & queritur non fieri Vitruuius lib. 7. cap. 5. NEQVE INSTITVERVNT IN FASTIGIIS DEN-

TICVLOS FIERI. Luxatus est locus hic, mihi autem videtur posse in artus redire hoc modo. Neq̄ instituerunt in fastigijs matilos aut denticulos fieri, subiungit enim. Ideo quod nec canterii nec afferes, &c. Mutilos vero in fastigiorum frontibus videre est Romæ, in Pronao Panthei & Turri semesa montis Quirinalis, quam Blondus falso Mecœnatis credidit, cæteri ferè Tēpli Solis partem fuisse existimant, Veronæ etiam in Fornicibus duobus, Arimini item in vetusto vno.

CAP. TERTIVM.

X EADEM COPIA EAM IONICAM LIBERO PATRI FECIT. Eius ædis meminit lib. 3. cap. 2.

et in Proœmio lib. 7. Cæterum cur Ionicam Libero patri fecerit Hermogenes, dubiũ videri poterat, nisi lib. 1. cap. 2. tradidisset Iunoni, Dianæ, Libero patri ita constructuri opertere. Nam cū Deorum triplex ratio habitafset, fortium, delicatorũ, & mediorum. Fortibus vt Marti, Herculi, Mineruæ, ædes Doricæ seuerioris structuræ constitutæ sunt. Delicatioꝝ, vt Veneri, Proserpinæ, Floræ, Corinthio genere propter teneritatẽ opis factæ sunt. Medijs, vt Iunoni, Dianæ, Baccho constructæ sunt Ionicæ, quod id genus ædes temperatæ sint, idest nec vsquequaq; gracili floridæq; sint structura, nec rursus seueræ. ET LACVNARIORVM DISTRIBUTIONE. Lacunaria quæ & laquearia & lacus dicuntur auctore Seruio, sunt contignationum cœlum, vnde laqueatæ cœnationes appellantur. Lucillius apud

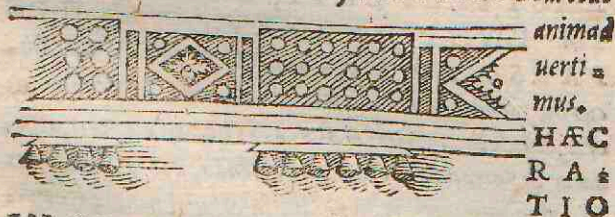
Ifido. lib. 19. Resultant ædesq; lacusq;. Quod autem
 ad lacunarium distributionem attinet, sciendum lacu-
 naria dici & tigna ipsa & intertignia. Itaq; cum Trigly-
 phi referant exteriorum tignorum partem, & quæ inter
 duo sunt interualla, ipsæ metopæ, si illorum erat impedi-
 ta distributio, & interiorum lacunarium necesse est fuis-
 se impeditam. Illud addam auctarii loco, antiquorum lu-
 xuriam versatilia cœnationum laquearia fecisse, & ita
 coagmentasse vt subinde alia facies atq; alia succederet,
 & toties tecta, quoties fercula mutarentur. Auctor eius
 rei Seneca Epistol. lib. 14. SED OBLON-
 GIORES TRIGLYPHIS DIMIDIA
 ALTITVDINE. Scribendū, oblongiores Tri-
 glyphi dimidia latitudine, vt sit sensus, sunt longiores quā
 deceret semimodulo siue vno Tetrante. Nam oportebat ef-
 se paribus lateribus quadratas, & occupare solum primum
 columnarum Tetrantem, medios duos seruari extremo hinc
 atq; hinc Triglypho. Si verò Triglyphi super duos ex-
 tremos Tetrantes collocentur, necesse est metopas produ-
 ci in duos priores. Quod autem dimidia latitudine hic et
 paulopost restituendum sit, facile iudicabit, qui sciuerit
 Triglyphorum median. altitudinem esse semimoduli &
 quartæ partis vnus moduli, cum ipsæ metopæ, quadratis
 solo semimodulo superēt. FRONS ÆDIS DO-
 RICÆ IN LOCO QVO COLV-
 MNÆ CONSTITVVTVR, DI-
 VIDATVR SI TETRASTYLOS
 ERIT IN PARTEIS. XXVIII. SI
 HEXASTYLOS. XLIII. EX HIS
 VNA PARS ERIT MODVLVS.

Scribendum,

Scribendum, si Tetraſtylos erit in partes. xxvii. ſi Hexaſtylos. xlii. Nam ſi ſupra ſingularum colūnarum Terantes collocantur ſinguli Triglyphi, et in ſingulis intercolumniis angularibus triglyphi duo, et metopæ tres, in mediano metopæ quatuor et triglyphi tres, metopæ autē cræſſæ ſint modulum vnum et ſemiſſem, ipſi vero triglyphi cræſſi modulū vnum, adiectis ſingulis in extremis angulis ſemimetopiis (vt vocat) ſi recte ſupputabis, reperies modulos omnino non eſſe plures viginti ſeptem ſi Tetraſtylos erit. Quòd ſi fuerit Hexaſtylos, ſient moduli quadraginta duo, adduntur enim vtriuſque triglyphi tres, et metopæ tres, ideſt moduli quindecim. **EX HIS VNA PARS ERIT MOBVLVS.** Modulum accipit pro meſſura qua partes omnes dimetiendæ ſunt, ea, in aliis à cræſſitudine imi ſcapi colūnæ, in dorico genere à triglypho, petitur. **ALTERA Eſt CHINVS CVM ANNVLIS.** Subaudi tribus, nam tot animaduerti addi veluti regulas ſub Echino in antiquorum operibus Doricis, in Tuſcanicis autem, vnicum annulum. **TERTIA HYPOTRACHELION CONTRAHATUR COLVMNÆ.** Qui ita emendauit, deceptus eſt, quòd paulo poſt hypotrachelion ſummæ colūnæ nominet, et cap. 2. lib. 3. de contractura hypotracheliorū, ideſt ſumarum colūnarum tradiderit. Sanè aduertendum eſt, Doricorum et Tuſcanicorū capitulorum partem imam, etiam hypotrachelio dici, vt liquet ex cap. 7. huius libri. Leo Albertus collum vocat. Vt hoc loco ſcribendum fuerit, tertia hypotrachelion, deinde. Cōtrahatur colūna, etc. Illud tamen ſacandum non eſt, animaduerſum minus con-

trahi doricæ columnas quam Ionicas. Ad hæc, hypotræ-
 chelia Dorica, alios pura reliquisse, alios rosas, aut achæ-
 ti folia scalpisse. **ALTI VNIVS ET DI-**
DIATI MODVLI, LATI IN FRON-
TE VNIVS. Syncerior scribendi ratio nõ patitur
 ita dici, sed, alti dimidiatum modulum, & lati vnum mo-
 dulum, ipse vero Vitruuius securus istiusmodi rerum, si-
 mili dicendi genere vtitur lib. 10. cap. 14. 15. & 19.
 Quin et Columel. lib. de arbor. cap. 5. si modo vitio nõ
 caret locus eo dicendi genere vsus est hunc vero in modũ
 scribit. Sulcum autem terrenum pedum duorum altum &
 longum septuaginta, vna opera effodit. Sed & Varronem
 annotavi apud Pliniũ lib. 36. cap. 13. non abhorruisse,
 cum Porfennæ sepulchrum describeret. **CONTRA**
TETRANTES MEDIOS SINT
COLLOCATI. Idest diuisa scapi crassitudine
 in partes quatuor, ita triglyphi supra colũnas collocentur,
 vt partes medias duas occupent, relictis vtrinque singulis,
 in extremis tantum deest, quantũ superatur summus sca-
 pus ab imo, hic autem crassus est duos modulos, triglyphi
 vnum solũmodo, contrahitur verò summus scapus vt scri-
 ptũ est lib. 3. cap. 2. Locatus itaque triglyphus super duos
 medios tetrantes, necesse est occupet paucillum plus quàm
 dextra atque sinistra relinquatur. Bramantes vt id obiter
 dicam in ambulatione Vaticana non triglyphos, sed meto-
 pas ad perpendiculũ colũnarum collocat, non imitanda li-
 centia, quanquã & suos inuenit imitatores. **IN IN-**
TERCOLUMNIIS RELIQUIS BI-
NI. Intercolumniũ hoc loco accipiendum, quantũ Epi-
 styliũ est à triglypho qui super columnam est, ad alium qui
 super

super proximam est collocatus. IN EXTRE-
 MIS ANGVLIS SEMIMETOPIA
 SINT IMPRESSA. Semimetopia dicuntur,
 quod dimidiarum metoparum sint loco, quanquam non ea-
 rum dimidiatarum sed semimoduli ferè habent crassitudi-
 nem, idq; propter scapi summi contracturam ad cuius re-
 spondent perpendiculum. CORONA EST
 COLLOCANDA IN PROIECTV-
 RA DIMIDIA. Id est coronæ proiectura facièn-
 da est ex dimidia parte moduli, quantum scilicet alta est,
 vt subiungit. In quo non possum non valde mirari, quid
 venerit in mentem Architecto Theatri. M. Marcelli, qui
 coronam proiecerit duplo ferè magis quàm par erat. Id ta-
 men video non displicuisse Sangallo, qui in extruèda Far-
 nesiorum domo, eadem sit vsus corona. ITA VTI
 GVTTÆ SEX IN LONGITVDI-
 NEM, TRES IN LATITVDINEM
 PATEANT. Sūt omnino guttæ quæ in corona ima
 scalpuntur ad perpendiculum singulorum triglyphorum,
 decem & octo, figura diuersæ ab eis quæ sub triglyphis
 propendent. Nam hæc coni siue metæ figura deforman-
 tur, illæ verò ad circinum fiunt, vt in Theatro Marcelli

animad-
 uerti-
 mus.

HÆC
 RA-
 TIO

IN OPERIBVS DIASTYLIS ERIT
 CONSTITVTA. Id est, in his operibus quorum

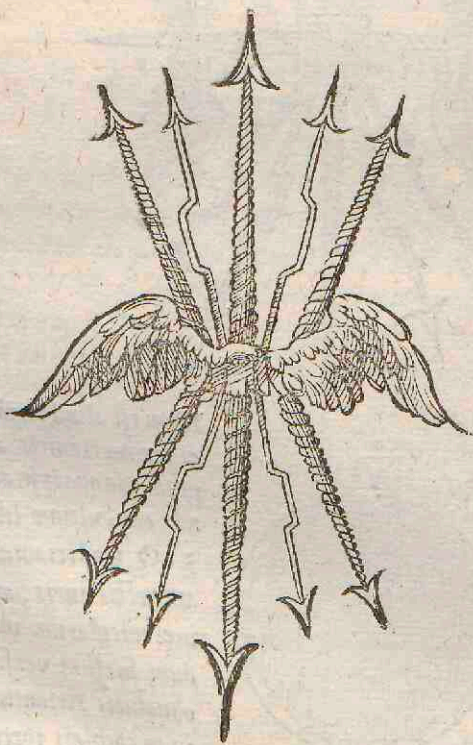
intercolumnia trium columnarum crassitudinem habebūt
interpositam. Ita lib. 3. Vitruuius exposuit, sed in tri-
glyphorum & metoparum distributione, alia ratio habenda
est, nam præter trium columnarum interuallum, addi-
tur intercolumniorum Epistylis (ut diximus) semimodulus.
**SI VERO SYSTYLON ET MONOTRIGLYPHON OPVS
ERIT FACIENDVM.** Id est, cuius inter-
columnium tantum patet quantum crassæ sunt columnæ
duæ, nec habet plures triglyphos quam vnum, quem circū-
stient duæ metopæ. Systylon verò, hoc loco non proprie
dicitur, quia à colūna ad columnam solum est trium mo-
dulorum interuallum, cum Systylon sit quatuor, siquidem
habet spacium duarum columnarum. Sed quemadmodum
nō ita multū ante, intercolumniū interpretati sumus quā-
tum à triglypho ad triglyphum est spacii, non quantum à
columna ad colūnam, ita si hoc loco accipimus, non dubiū
est, quin sint futuri moduli quatuor, id est, duæ metopæ &
triglyphus vnus. **FRONS ÆDIS SI TE-
TRASTYLOS ERIT, DIVIDA-
TVR IN PARTES. XXIII. SI HE-
XASTYLOS ERIT, DIVIDATVR
IN PARTES. XXXV. EX HIS
PARS VNA ERIT MODVLVS.** Lo-
cus hic mendosus est. Scribendū autem. Si tetrastylus
erit, diuidatur in partes. xix. S. Si hexastylus erit, diui-
datur in partes. xxix. S. id ita ostendo, hoc differt opus
Systylon monotriglyphon à diastylō, quod in huius angu-
laribus intercolumniis sunt metopæ tres et triglyphi duo,
quæ efficiunt modulos sex cum dimidio, in mediano verò
metopæ

metopæ quatuor, triglyphi tres, idest moduli nouem, in il-
 lius autem intercolumniis angularibus sunt metopæ duæ
 cum triglypho vno, idest moduli quatuor, in mediano verò
 metopæ tres, triglyphi duo, idest moduli sex et semis. (Nō
 enim est necesse admonere supra tetrantes colūnarum me-
 dios, singulos esse triglyphos, idest totidem modulōs) su-
 peratur, igitur Systylō opus vtrinque singulis modulis duo-
 bus & semisse, & in medio totidem (de tetrastylō enim
 nūc mihi est res) idest in vniuersū septē modulis & semis-
 se. Atqui ostēdimus tetrastylī dyastylī, modulos esse. 27.
 à quibus si auferes septē eos modulōs & semissem quibus
 superat Systylōn, videbis superesse. 19. S. Quod si
 erit hexastylōn, superabitur duodecim modulis & se-
 misse, quibus ablatis, restabunt. 29. S. **ITA SV-
 PRA SINGVLA EPISTYLIA.** Supra
 singulas Epistylī partes, non solū quæ intercolumniis re-
 spondent, sed quæ sunt à triglypho ad triglyphum. **ET
 METOPÆ DVÆ ET TRIGLYPHI
 BINI ERVNT COLLOCANDI.** Im-
 mo singuli triglyphi, non bini, vnde & monotriglyphi no-
 men nactum est id operis genus, quare pro bini, singuli
 scribendum. Nec enim possunt esse in intercolumnio tri-
 glyphi duo, vbi sunt metopæ solū duæ. **IN ANGV-
 LARIBVS HOC AMPLIVS DIMI-
 DIATVM QVANTVM EST SPA-
 CIVM HEMITRIGLYPHI.** Expunge-
 da dictio dimidiatum, nam quantum hemitriglyphus am-
 plius est, tantū in angulis (quantum scapi contractura pa-
 titur, ea enim prudenti Architecto moderabitur) relin-
 quendum, idest semimodulus vtrinque, quæ diximus semi-

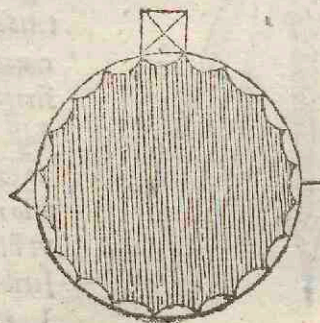
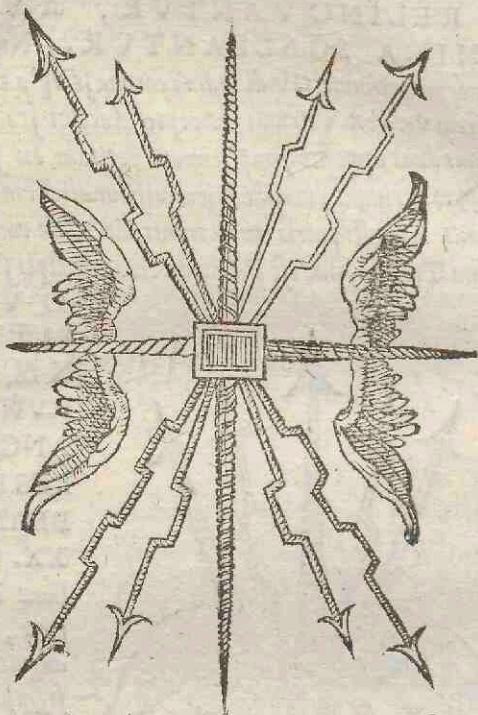
metopiorum nomine accipi. Quod si animadvertere seuerius, & castigare mihi permittatur, vel reclamantibus omnibus exemplaribus, isti scripturae notam inuram, & in deportatae locum hanc sufficiam. In angularibus non amplius quam quantum est spacium hemitriglyphi. Triplicem enim habendam esse in triglyphis distribuendis Epistylorum rationem censet, angularium mediani, & eorumque utrinque inter hoc & illa sunt, ista ait in Systylo & monotriglypho genere, habere metopas duas & triglyphum unum, Angularia autem semitriglyphi ferè spacium, neque amplius quicquam. Medianum verò, triglyphos tres & metopas quatuor, ita enim nos emendamus. **IN MEDIANO CONTRA FASTIGIUM TRIVM TRIGLYPHORVM ET TRIVM METOPARVM SPACIVM.** Fieri non potest ut collocatis supra columnas triglyphis, in mediano intercolumnio triglyphi tres constituentur, & non plures quam tres metopae. Quare si eam descriptionem recipimus, exigenda loco, dictio trium, & pro ea scribendum quatuor, ut sit, trium triglyphorum & quatuor metoparum. Statim enim post collocatos supra columnas triglyphos, sequitur metopa, deinde triglyphus, post, metopa, inde triglyphus, post metopa tertia, deinde tertius triglyphus, sequitur quarta metopa, inde, supra columnam triglyphus. Vides in intercolumnio esse metopas quatuor, cum sint triglyphi tres, sed quod vel nostra emendatione censuerimus diastyli & systyli diuersa esse mediana intercolumnia, scribendum existimamus, duorum triglyphorum & trium metoparum. **VIARVM DIREPTIONES.** Alias hic & paulo ante legitur directiones.

Cuiusmodi

Cuiusmodi autem sculptura fuerit non conuenit. PV-
 RA RELINQVANTVR, AVT
 FVLMINA SCALPANTVR. Nusq̄
 in antiquorum monumētis vidi in ima corona scalpta Ful-
 mina, sicuti vero ex Vitruuii præcepto placebit scalpe-
 re, formæ duas apposui, simpliciore[m] petitam ex for-
 nice antiquo Arimini, cuiusmodi: fere visitur etiam in nu-
 mismatibus Augusti patris & Neronis, alterâ ex cochl-
 lide colūna Traiani, quæ est Romæ in eius principis foro.

QVÆ
 SI PLA-
 NÆ E-
 RVNT,
 ANGV-
 LOSHA-
 BEANT
 XX. Co-
 lūnæ Do-
 ricæ, aut
 angulis in-
 signiuntur
 viginti aut
 totidē ex-
 cauantur
 strigibus,
 sed suo quo-
 dā & pro-
 prio modo,
 vt hic præ-
 scribitur.

Nam est aliud striā-
 di genus Ionicis an-
 ptum, de quo ipse di-
 xit cap. ultimo lib.
 3. Quae striantur
 aut rectis lineis, aut
 in clauicularum mo-
 dum sursum versus
 obuolutis striantur,
 ut in cochleis torcum

larium videre licet. Corinthiæ ab Ionicis strias mutuatur, sed aut totæ à summo ad imum excavantur, aut partium triū infima, veluti baculo inserto oppletur. Sunt Romæ in Basilica. D. Petri striis alterno ordine, clauiculatim spiratimq; obuolutis striatæ, & frondibus, sigillis, auctis, palmitibus, racemis, asperæ. VTI INTER TIO VOLVMINE DE IONICIS EST PERSCRIPTA. Cap. 2. perscripsit.

CAP. QVARTVM.

LVTEIS MARMOREIS SI-
 VE EX INTESTINO OPE-
 RE FACTIS. Plutei, hoc loco dicuntur
 septa marmorea, aut ex lateribus alia ue materia, quibus
 intercolumnia obsepiri, intercludiue solent. Opus autem
 intestinū est quod ligno constat. CIRCA STRI-
 GIVM CAVA. Nam Strix est canaliculus lib.
 IO. cap. 15. Strigæ autem, auctore Sexto Pompeio sunt
 ordines rerum inter se continuatarum, qua in significatio-
 ne vsus est Columella lib. 2. cap. 19. de scæno loquens.
 Vtrunq; (inquit) siccatum coartabimus in strigam, atque
 ita manipulos vinciemus. Quamquam in Aldino exem-
 plari est scriptum striam. Striges etiam, Pompeio sunt in-
 auspicate aues, vnde et maleficiis mulieribus inditum no-
 men. SIN AVTEM QVADRATO
 SAXO. Lapide cassò paribus angulis, licet non pari-
 bus lateribus. EMINENTES EXPRES-
 SIONES. In asperitatem excisa, prominentes, &
 quod vulgo dicimus, releuata. Quod genus visuntur in

superbissimi pontis reliquias qui ad Narniam extructus erat. O tempus edax, inuidiosamq; vetustatem, aut potius o immanem feramq; Barbariem. Quenquam fuisse precordis adeo adamantinis, adeoq; hostem Romani nominis, vt pulcherrimæ in toto orbe structuræ manus adferret violentas? Sed quid hoc tantum queror? ac non potius vrbis calamitatem deploro? cuius refodi ossa, idest vastissimas Columnas, Capitula, Coronices (locupletissimos in exhaustæ voluntatis testes) sed in calcem, aut nana, si cum antiquis conferas, opera, nos quotidie cernimus. Parum erat externum hostem sæuisse, nisi et intestino veluti odio Ciues, atq; adeo Principes viri in reliquias maiorum flagrarent. O ter crudelissimos egregiorum excellentiorumq; animorum nepotes. GRAPHICOTERAM EFFICIENT IN ASPECTU DELECTATIONEM. Vehementius oblectabunt, metaphoricis dictum, magis expressam, maioris energię efficient.

CAP. QVINTVM.

TI ÆDIS SIGNVM QVOD
 ERIT IN CELLA COLLO-
 CATVM SPECTET AD VE-
 SPERTINAM COELI REGIONEM.

Templa ita sunt constituenda, vt eorum frontes in occidentem vergant, ita enim futurum est, vt altaria, & simulacra, ea sint parte qua primum terra illuminatur, vt inde veluti surgentia cum Sole hæc, conspiciamus. Vetus enim fuit apud gentes omnes in adorandis Diis religio,

vt ad

ut ad Orientem conuerterentur, & nos recepit. Mercurius autem Trismegistus in fine Asclepii, tradit, Sole Occidente cum quis Deum orare voluerit in Austrum intendere debere, Sole autem oriente, in eum qui subsolanus dicitur. Sed illud præterire non debui, quod Sextus Pompeius refert antiquos Diis superis in ædificiis à terra exaltatis sacra fecisse, Diis terrestribus in terra, Diis infernalibus in effossa terra. Et conferre quidem arbitramur, si statuae in Templis ponantur, ut imperitorum animi retineantur, dum se diuos ipsos adire credant, simul, ut dū videmus eos qui bene de hominum genere meriti sunt, aut vitæ integritate cæteris præstiterint, in diuos referri, ad virtutis imitationem incédamur. Id verò tum maxime fieri poterit, si & habitu & gestu, quoad per artificem possit, vita & mores exprimantur, si gratiam & maiestatem Diuis dignam præ se ferant, si supplicantiibus gratificari, ultro velle videantur. Ita autem extructa esse templa oportet, ut externos ad se visenda alliciant, presentes retineant, locum ubi sint futura, maximæ venerationis, procul ab omni re, quæ accedentes supplicatū offendere possit.

CAP. SEXTVM.

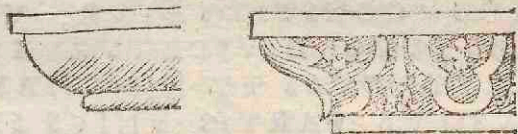
TEORVM ANTEPAGMENTORVM. Antepagmenta sunt lapides utrunq; hostii latus munientes, qui et Antæ dicuntur, παρὰ τοὺς ἀντὶ τῶν ἀντῶν à Græcis siue ἀντὶ τῶν ἀντῶν nominantur, nam parastatas aliud esse dicemus lib. 5. cap. 1. sed & parastatas ex nonnullorū sententia pars est Græcorum ædificiorum ut scribit Vitruuius lib. 6. cap. decimo.

GENERA ENIM THYROMATON
 HÆC. Idest hostiorū, portarum. ATTICVR-
 GES. Pro Corinthio hoc loco intelligendum, ex fine hu-
 ius capituli. Quamquam Atticurgem Basim lib. 3. dixisse
 se videtur pro ea quæ est hodie Dorica. AEQVE
 LIBRATA SIT CAPITVLIS SVM-
 MIS COLVMNARVM QVÆ IN
 PRONA OFVERIT. Istiusmodi corona sua
 altitudine erit deformis. LVMEN AVTEM
 HYPOTHYRI CONSTITVATVR.
 Hypothyrum ὠτὸ ῥὸ χάσμα τῆς θυροῦ, idest
 hiantem inanitatem & vacuum ipsius hostii dixit. Iulius
 Pollux lib. 10. cap. 4. τῶς θυροῦ, nisi mendosus est
 codex, vocat, Hermolaus enim τὸ θυροῦ legit, &
 τῶς θυροῦ pro ipsiis foribus & valuis, alias hypo-
 thyri nomine limen inferius significatur. Illud fortasse
 non fuerit negligendū, valuas dici quæ intus aperirentur,
 fores autem foris, atq; istud à Grammaticis, quos tamen
 negligere in his quæ Architecturæ sunt, fuerit aliquando
 necesse. VTI QVÆ ALTITVDO Æ-
 DIS A PAVIMENTO AD LACV-
 NARIA FVERIT. Lacunaria (nisi valde
 fallor) respondent libramento coronæ pronai, aliis magis
 placebit Epistyllo, quod mihi nō probatur. AD PER-
 PENDICVLVM VIDENTVR O-
 PORTERE COLLOCARI. Idest sine
 contractione. COLLOCANDVM EST
 HYPERTHYRVM. Superliminare dicitur à
 Plinio lib. 29. cap. 4. Græci θυροῦ ianuam vocant,
 quod

quod vocabulum Germani retinuerunt, thur appellantes, sicut ὄπις Ἰούρον vberthur. ASTRAGALVM LESBIVM SIMA SCALPTVRA.

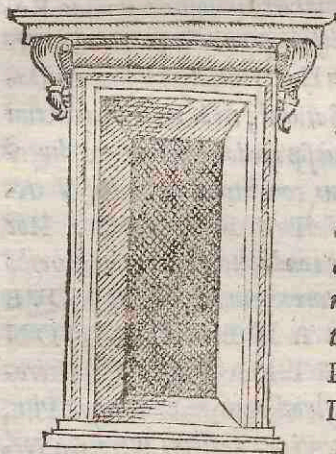
Monui aliquando Sebastianum Seruicum, locum hunc corruptum non esse, pro sine sculptura, dicebam enim simæ sculpturæ esse Astragalum qui fieret parum eminentibus expressionibus (id vulgus vocat humiliter releuatum) siue qui resimas Caprarū nares sua sculptura, idest linea-mento imitaretur, & non torulum vt cæteri, sed Echinulum, nā Cymatium Lesbium cuius hoc loco meminit Vitruuius ab alio non abhorreere obseruari (si modo Lesbium est quod hodie videmus) nisi & quis sculpturæ ornamentum descripinis loco additum velit existimari.

Noluit mutati iudicii defraudare studiosos, & hoc, ne possēteri errarent, & alia quædam à se male tradita dū Bal- thasar em Senensem audit, post veteres facile principem (semper vnum Bramantem excipio) correxit annotata à nobis cum eius quartum commentarium simul legimus, Restabat tertius qui est de antiquorum monumentis, cui tum nostram operam præstare non potuimus, non dum visa vrbe peragrataq; Italia, Venit in manus hominū non satis emendatus, ne dicam mendacem, Atq; utinam non fuisset coactus auctor æditionem præcipitare, aut ea tantum scripsisset, quæ viderat, ac non potius quæ ab aliis di-

*mensa acceperat, non arripuissent occasionem acerbius
 in eum inuehendi, graphydos atq; adeo architecturæ ois
 ignari prorsus homines. Laudandi erant eius conatus,
 quod prodesse voluerit, & si dissimulandi errores nõ fue-
 runt, at certè a peritis indicari oportuit, & moderatius
 cum viro bono agendum. VTI CREPIDI-
 NES EXCURRANT. Idest margines.
 LVMEN ALTVM AD EVNDEM
 MODVM QVEMADMODVM IN
 DORICIS FIERI VIDEMVS. Cum
 graciliores sint & altiores Colunæ Ionicæ Doricis, de-
 buerat certè Ionicorum hostiorum lumen, non idem, sed
 altius esse, id quod si non fiet, crescet in immensum coro-
 na, fietq; ex deformati, amplius non toleranda. LATI-
 TVDO CONSTITVATVR, VT
 ALTITVDO DIVIDATVR IN
 PARTES DVAS ET DIMIDIAM,
 EIVSQUE PARTIS VNIVS SE-
 MIS IMA LVMINIS FIAT. Hoc si
 verum sit, rationemq; habeas symmetriæ intercolumnio-
 rum quam antea præscripsit, fiet vt lumen in ima parte
 latius sit ipso medio intercolumnio, quod certè & vitio-
 sum & deforme est. HARVM TRIVM
 PRIMA CORSA FIAT CVM AC-
 STRAGALO. Idest prima fascia antepagmento-
 rum. QVEMADMODVM IN DORI-
 CIS HYPOTHYRIDIBVS. Scribendum
 hyperthyridibus. ANCONESSIVE PRO-
 THYRIDES VOCENTVR. Sunt men-
 sulæ quæ capitibus suis in volutarum anfractus implicã-*

tur ad S maiusculi formam et propendent ab una corona secundum antepagmenta ad libramentum imi supercilii, vt in subiecta figura vides, quanq̃ tantum valuit error, vt præstantes serè nostri sæculi architecti, vnum exemplum, quod prænesse in Fortunæ templo visitur, in quo infra supercilium pendent, imitari maluerint, Supercilium

quid significaret diximus supra, probè sculptas vidimus, sed semel in vetusto templo quod nunc. D. Concordio dicatū est, ad Spoletinū Vmbriae urbem, vbi præter alia antiquitatis monumenta, hostia tria visuntur, VTI SCAPICARDINALES SINT EX ALTITVDINE

LUMINIS TOTIVS DVODECIMA PARTE. Cardinales pro cardinibus dixit. Oportet inquit scapos eos quorum cardinibus, idest cuspidibus inuertuntur fores, esse aduersis ex duodecima parte luminis longiores. Ea verò lōgītudo additur, quod cardines in cæsa caua inferioris et superioris liminis veluti in fœminas immittantur. IMPAGIBVS DISTRIBUTIONES ITA FIANȒ. Impages sunt regulæ quæ circundant tympanū valuarū. Tympanum autem nostri fabri materiarii pannellum vocant. ITEM REPLVM DE IMPAGE

DIMIDIA ET SEXTA PARTE.

Replum dici coronicem impagis arbitramur, quæ orna-
 menti causa impagi adpingeretur, præter Cymatiû, quod
 partem esse impagis animaduertimus. Vsurpatur & ea
 vox lib. 10, cap. 17, sed alia significatione, Cheloni (in-
 quit) Replum, quod est operimentum securiculæ, includi-
 tur. Valuas quidem antiquas æreas vidimus multas Ro-
 mæ, Panthei, ad limina, idest in pronao Basilicæ. D. Pe-
 tri, in ædibus Sanctorum Hadriani, atq; Cosmæ & Da-
 miani (quarum illa olim Saturni, ista Romuli ac Remi
 fuisse creditur) sed suo quasq; modo perfectas, & diuer-
 sas ab his quas Vitruuius constituit. **SI QVA
 DRIFORIS FVTVRA EST.** Hoc
 est, secta in partes quatuor conduplicabiles, vt vtar verbo
 ab Isidoro usurpato, & rem exprimete. **IPSA QVE
 FORIVM ORNAMENTA NON
 FIVNT CEROSTRATA.** Lego cero-
 strata, vt intelligatur cerostroti opus, cuius meminit Plin.
 lib. ii. cap. 37, idest ramenti & tessellis pictorum cor-
 nuum compositum, vt litostrotum, lapidibus, eadem figu-
 ra fortasse appellare possimus hyalostrotum opus, quod
 Venetiis conspicitur vitreis tessellis versicoloribus insi-
 gnitû & pictum, & xylostrotû ligneo vermiculatum em-
 blemate segmento ue, quod Bononiæ in æde. D. Domini ci
 pulcherrimum vidimus, opus Damiani monachi. Ea ope-
 ra inter picturæ genera nominantur.

CAP. SEPTIMUM.

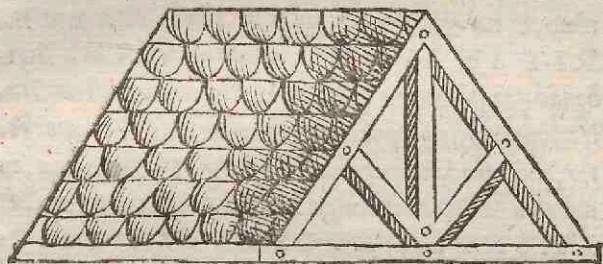
**ÆQVE SINT IMA CRAS-
 SITVDINE ALTITVDINIS
 PARTE SEPTIMA.** Miratus sum

non semel, cum Tuscanæ columna sit omnium simplicissima, minusque partibus ornata, ecquid septimam partem altitudinis in ima crassitudine haberet, Dorica autem, sextam tantum, cum pro gracilitate & teneritate, partes temperari soleant, id est augeri aut minui. **ALTITUDO TERTIA PARTE LATITUDINIS TEMPLI.** Plinius lib. 36. cap. 23. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. **TORVM IN SVPER CVM APOPHYGI.** Apophygis refert Scotiæ partem mediâ inferiorem, si quidem in imo scapo nominatur aut Basi ut hoc loco, cum verò in superiori scapo dicitur, Scotiæ refert superiorem partem, ut paulopost, vocaturque & apothesis. Huius libri cap. x. pro ipso tantum confluxu accepimus, nam ex confluxibus, columnarum crassitudinem intelligendum arbitramur, non ex calce aut summo Astragalo. Et in aliarum columnarum dimensione cum sit cû lumbo pars scâpi, in Tuscanæ sit pars Basi. **PLINTHO QVÆ EST IN ABACO.** Scribendum esse, pro Abaco, aut, quæ est Abacus, qui rem intelliget, facile iudicabit. **ALTERA ECHINO.** Subaudi cum annulo vno. **TERTIA HYPOTRACHELIO CVM APOPHYGI.** Scribendum cum Astragalo & apophygi, quanquam ista erant potius partes scâpi quam capituli. **SVpra COLUMNAS, TRABES COMPACTILES IMPO-NANTVR.** Tignis cõiunctis cõpositæ quas everganeas (ut interpretor) vocat lib. 5. cap. 1. **ITA SVNT COMPACTÆ SVBSCVDI.**

BVS. Subscudes sunt tabellæ lignæ quibus inter se
 trabes compinguntur, dicitur & ferrea subscus lib. 10.
 cap. 10. sed pro ea quæ molam sustinet. ET SE-
 CVRICLIS. Nostri id genus subscudis tenones
 & claves vocant, scribemus & aliud lib. 10. cap. 15.
 CONCALEFACIUNTUR ET PV-
 TREFIUNT. Pro concalescunt dictum. In hu-
 iusmodi vitiis Vitruvius indulgendum conuiuendumq; est.
 Petiit enim à Cæsare, & his qui ipsius volumina lecturi
 erant, ut si quid parum ad artis Grammaticæ regulam es-
 set explicatum, ignosceretur. Id autem fecit lib. 1. cap. 2.
 TRAIECTURÆ MUTILORVM.
 Hoc loco sunt proiecturæ tignorū. IN EORVM
 FRONTIBVS ANTEPAGMENTA
 FIGANTUR. Improprie vsus est vocabulo an-
 tepagmentorum, pro ornamentis quibus^d tignorum frontes
 sunt operiendæ. SUPRAQVE EA TYM-
 PANVM FASTIGII STRUCTV-
 RA SEV DE MATERIA COLLO-
 CETUR. Id est opere cæmentario aut laterculis, id
 enim structuræ nomine significatur, vel ligno, quod mate-
 riæ siue materiei vocabulo ferè intelligitur. SUPRA
 QVE ID FASTIGIVM COLVMEN.
 Columen est tignum quod summum totius culminis fasti-
 gium occupat, ut supra cap. 2. TEMPLA. Tem-
 pla hoc loco sunt assamenta quæ transversa supra cante-
 rios ponuntur, supra quos collocantur asseres, qui viden-
 tur esse oportere crassiores quàm latiores, quod eorū pro-
 iecturas, denticulorū referre imaginem dixerit. Scribatq;
 lib. 3. denticulū oportere altitudinis suæ dimidiam par-
 tem

tem habere in fronte. Insuper afferes ponuntur tegulæ vt
ex cap. 2. huius libri docemur. **VT STILLI-**
CIDIVM TECTI ABSOLVTI,
TERTIARIO RESPONDEAT.

Tertiarii vocabulo, intelligimus cum transtris ligna quæ
à tecti culmine ducta in vtrunq; latus, à capreolis & co-
luminari columna sustinentur.

FIVNT AVTEM ÆDES ROTVN-
DÆ. Templorum quæquam alia sunt quadrata, alia
exagona, alia multorū angulorum. Cæli naturam imita-
ti veteres, imprimis rotundis sunt delectati. Eorum, quæ
sine cella sunt sed columnis tantum circumvallata, mono-
ptera dicuntur, quæ cellam habent, periptera vocantur.
INSUPER STYLOBATA COLV-
MNÆ CONSTITVANTVR. Scriben-
bendum insuper Stylobatas. **DVO GRADVS**
ET STYLOBATÆ AB IMO CON-
STITVANTVR. Atqui, libro tertio dixit o-
portere fieri gradus impari numero, sed fortasse, ibi quod
fieri oportuit, hoc loco quod eius generis ædis erat pro-
prium, docuit. **DIMIDIA ALTITVDO**
FIAT THOLI. Tholus est alias testudinis

umbilicus, idest veluti scutum in medio tecto, quo trabes omnes conveniunt, ubi dona suspendebantur, auctore Seneca Aeneid. 9. Varro lib. de re rustica. 3. cap. 5. de Ornithone loquens, Tholum dixit ædificium rotundum columnatum, duplici columnarum ordine, inter quas retibus pro parietibus obiectis, aves omne generis, maximeq; cantatrices nutriebantur. De Tholo multa Varinus Phauroninus, & nos alibi. QVANTA HABVERIT IN SVMMO CAPITVLVM. Scribendū quantā. Supra Tholum (mei laternā appellant, Itali tribunam) fiebat pyramis supra pyramidē flos addebatur, quod quadantenus imitatus est Bramantes Romæ, in ædicula periptera in monte Aurelio. D. Petro dicata.

ET INTER DVOS LVCOS VEIOVIS. Hoc Ovidius Fast. lib. 3. Sacrata quod illis, Tempa putant lucos Veiovis ante duos.

Erat id templum propè asylū inter Capitolium & arcem Tarpeiam. ARGVTIVS, NEMORIANÆ. Locum hunc tripliciter intelligimus. Aut enim Templum fuit in luco qui in suburbano agri Tusculani colle, qui Corne appellatur, Dianæ sacratus fuit, vt scribit Plinius lib. 16. cap. ultimo. Aut quod multis ornamentis insigne in Auentino monte (quæ syluis omnis generis plenum fuisse constat) Ancus Martius collatis ab vrbibus pecunis extruxit commune Romanis & Latinis auct. Dionys. Halicarn. lib. 3. Fuit & Templum Dianæ in luco propè Ariciam, de quo Virg. Aeneid. 7. Triviae templo, lucisq; sacratis. ATHENIS IN ARCE MINERVÆ. Meminit in Proœmio lib. 7. Fuit autem id Templum ad Acropolim, curante Pericle

Pericle constructum ab Ictino Architecto, auct. Strabone. libro nono. ET IN ATTICA SVNIO PALLADIS. Sunium promontorium Atticæ. Auct. Q. Curtio lib. 10. & Scholiaste Callimachi in Hymno Deli, præter alios nam Homerus, & Aristophanes in nubibus $\alpha\upsilon\pi\omicron\upsilon\alpha\iota\delta\upsilon\alpha\iota\alpha\upsilon\alpha$ dicunt. Suniadis autem Mineræ, meminit Pausanias in Atticorū principio.

CAP. OCTAVVM.

LTITVDINES AVTEM EARVM SIC SVNT EXPLICANDÆ. Altaria pro Deorum natura, auctoritateq; sunt excelsa aut humilia constituenda, spectare vero omnia ad orientem oportere & scribit hoc cap. & supra cap. quinto.

K

G V L I E L M I
 PHILANDRICA STILIO
 NI GALLI CIVIS RO. IN QVIN-
 tum Lib. M. Vitruvii Pol-
 lionis de Archite-
 ctura, Anno-
 tationes.

EX PROOEMIO.

ONSTITVERUNT
 QVE CVBVM. CCXVI.
 VERSVVM. Cubus hic, ex
 senario fit, qui se multiplicans, efficit
 superficiem quadratam Cubi, idest
 triginta sex. Eam autem Senarius
 si multiplicauerit faciet cubum. 216. Cubus dicitur
 Tessera a Martiano lib. Arithmeticae. Eum scribit Ti-
 meus Locrensis lib. de anima mundi (vt refert Reuchli-
 nus de Cabalistica lib. 2.) ex Tetragono nasci, solidis-
 simum et stabile omnino corpus, sex quidem latera, octo
 vero angulos habens. Eius verba sunt. Ἐκ δὲ τῆς τε-
 τραγώνου κεννάσθαι τὸν κύβον ἐσφαλιότατον
 καὶ σα. δοῦλον πάντῃ σώματι, ὅζ μὴ πλ. θυρῶν,
 οὐκ ἔστι γωνίασ' ἔχειν. IVDICAVI

SCRI.

SCRIBERE. Eo dicendi genere vsus est lib. 2.
cap. 1. putavi exponere.

CAP. PRIMVM.

RÆCI IN QVADRATO,
AMPLISSIMIS ET DVPLI-
CIBVS PORTICIBVS FO-
RA CONSTITVVNT. Græci quadrato
foro vsi sunt. Itali oblongo, vti fori latitudo duas longi-
tudinis tertias haberet. Ego verò non improbauero si du-
plæ erit longitudinis ad latitudinem. GLADIA-
TORIA MVNERA IN FORO DA-
RI. Veteri instituto, munera gladiatoria in foro ædi-
solita esse, ex cap. 1. lib. 19. Plin. Asconio Pediano, &
Suetonio in C. Cæsare, didicimus. MENIANA
QVE SVPERIORIBVS COAXA-
TIONIBVS COLLOCENTVR. Me-
niana sunt protectæ proiectæ ue pergulæ, dictæ à Menio,
qui cum domum quam habuerat ad forum spectantem,
excepta vna columna vèdidisset, tigna proiecit, atq; tabu-
latû cõstruxit, vnde ipse & posteri, gladiatores spectarunt.
Auct. Ascon. Pedianus, Sext. Pomp. & Porphyrio. Coax-
ationes aut dixit pro tabulatis, ab axibus, idest tabulis.
COLVMNÆ SVPERIORES QVAR-
TA PARTE MINORES QVAM
INFERIORES SVNT CONSTI-
TVENDÆ. Hic de crassitudine loquitur, quanquã
& eandem rationem in altitudine sequi oportet. VT
IN ARBORIBVS TERETIBVS,

ABIE TE, CUPRESSO, PINV. *Con-*
tractura columnarum ducta est à nascentibus arboribus,
quæ ad radices crassæ, sensim sese contrahentes fastigian-
tur. **BASILICARVM LOCA AD-**
IVNCTA FORIS. *Regiæ domus Basilicæ*
interpretantur, ut videatur fuisse initio loca, quò conue-
nirent Principes ad iusdicendum, postea cùm additum es-
set Tribunal, etiã Basilicæ negotiatoribus cessione, Tri-
bunali magistratibus relicto, ut mox ipse Vitruvius re-
fert. Si libet legito de hac re Baptistam Albertum de re
ædificatoria lib. 7. cap. 14. **SIN AVTEM**
LOCVS ERIT AMPLIOR IN LON-
GITVDINE, CHALCIDICA IN
EXTREMIS CONSTITVANTVR.
Existit no chalcidica fuisse ambulationes secundũ Tribu-
nal transuersas, vbi Rhetores & Causidici etiam ver-
sarentur, diuersas scilicet a porticibus. Eam ambulatio-
nem vocat Leo Albertus Causidicam, ut fortasse nõ ma-
le hoc loco legi possit, causidicæ in extremis constituan-
tur, ut subaudiatur ambulationes. De chalcidicis nihil
apud alium scriptorem legere memini. **HABEN-**
TES POST SE PARASTATAS. *Hoc*
loca postponuntur. Sunt aliàs parastatæ pilæ quadratæ
aut lapides pilarum modo ad columnarum latera apposi-
ti, vulgo pilæ stratae dictæ, prominentibus ipsis columnis,
partibus duabus, aut secundum alios parte solummodo sui
mediæ. **HEMICYCLI SCHEMATIS**
MINORE CURVATURA FOR-
MATVM. *Periphrasis est arcus circuli, cum non*
est integer semicirculus, sed flexa eo minor linea.

TRABES EVERGANEÆ. Compacti-
les superius vocavit, idest tignis iunctis compactas, nisi
cui magis placebit affabre factas, quod $\epsilon\upsilon\sigma\pi\upsilon\epsilon\varsigma$ Græcis
sit accurate fabricatum. ET PLUTEORVM
COLVMNARVMQVE SVPERIO-
RVM DISTRIBUTIO. Plutei sunt supe-
riorum ab inferioribus columnis intersepta, vt paulo ante.

CAP. SECVNDVM.

RARIVM, CARCER, CV-
RIA, FORO SVNT CON-
IVNGENDA. Carcerum quod ad no-
strum tempus pertinet, duo sunt genera. Vnum quo ære
alieno obnoxii tantisper detinentur, dum persoluerint,
aut parum ex cultis moribus & petulantes, vt ab inita vi-
tæ lasciuia, & petulantia absterreantur, detinentur, Al-
terum quo flagitiosi & scelerati coercentur. Is quomodo
extrui debeat, docet Leo Albertus lib. 5. cap. 13.
CORONIS EX INTESTINO OPE-
RE AVT ALBARIO. Coronas pro coronis-
cibus integris dixit, idest præcinctiõibus & veluti trãs-
uersis cingulis quibus præcinguntur parietes, ne vox prius-
quam intellecta sit dissipetur. Eadem ratione pulpita &
suggesta concionantium obtegimus, & hemicyclas sedes
chori in Templis. Itaq; præcinctiõibus illis fiebat vt
vox non elaberetur, sed veluti repulsa cogeretur, & ple-
nior confirmatiorq; fieret. Alias corona ornamentum est
cameræ, vt lib. 7. cap. 3. vnde coronarium opus eiusdem
libri cap. quarto & sexto.

CAP. TERTIVM.

VDORVM SPECTATIONIBVS

I ELIGENDVS EST LOCVS THEA-

TRO. Spectaculorum loca triplici fuerunt

apud veteres differentia. Erat enim Theatrum veluti pars circuli dimidia, & eo amplius diametri quarta pars, si modo hemicycli cornua rectis & coæquabilibus lineis producerentur, nam cum flexis post semicirculum lineis vterentur, ex integro circuli ambitu quartam partem adimenes, quod reliquum erat, Theatro dabant. Theatrum autem non constituisse solo hemicyclo, & forma ipsa minus arridens, & Amphitheatrorum, quæ extant ouata Romæ, Otricoli, Veronæ, Nemausi, Arelatis, & aliis locis, figuræ probant, In eo fiebant fere ludi Scenici. Duobus Theatris iunctis ceptum est ædificari Amphitheatrum, ad ludos magis gladiatorios & conclusarum ferarum venationes. Quomodo contra belluas decertaretur, scribit Cassiodorus Variarum lib. 5. qui auctor quia non omnium teritur manibus, & ab alio quem viderim, ratio concertandi non traditur, non erit ab instituto alienum, eius verba adscribere. Primus (inquit) fragili ligno confusus currit ad ora belluarum, & illud quod cupit euadere, magno impetu videtur oppetere, pariter se cursu festinat prædator, & præda, nec aliter tutus esse potest, nisi huic quam vitare cupit occurrerit. Tunc in aere, saltu corporis eleuato, quasi vestes leuissimæ, supinata membra iaciuntur, & quidam arcus corporeus supra belluam libratus, dum moras discedendi facit, sub ipso velocitas ferina discedit. Sic accidit, vt ille magis possit mitior videri,

qui

quæ probatur illudi. Alter angulis in quadrifaria mundi
 distributione compositis, rotabili velocitate præsumens,
 non discedendo fugit, non se longius faciundo discedit, se-
 quitur insequentem, poplitibus se reddens proximum, ut
 ora vitet Vrforum. Ille in tenuem regulam venire suspē-
 sus, inuitat exitiabilem feram, & nisi periclitatus fuerit,
 nihil vnde viuere possit acquirit. Alter se gestabili mu-
 ro cannarum, contra sæuissimum animal, ericii exemplo
 receptatus, includit, qui subito in tergus suum refugiens,
 intra se collectus absconditur, et cum nusquam discesserit,
 eius corpusculum non videtur. Nam sicut ille, veniente
 contrario reuolutus in sphaeram, naturalibus defensatur
 aculeis, sic iste consutili crate præcinctus, munitior reddi-
 tur fragilitate cannarum. Alii tribus, ut ita dixerim, di-
 spositis hostiolis, paratam in se rabiem prouocare præsu-
 munt, in patenti area cancellosis se postibus occultentes, mo-
 do facies, modo terga monstrantes, ut mirum sit euadere,
 quos ita respicis per Leonum vngues dentesq; volitare.
 Alter labenti rota feris offertur, eadem alter erigitur ut
 periculis auferatur. Sic hæc machina ad insidi mundi for-
 mata qualitatem, istos sæpe refouet, illos timore discerni-
 tiat, omnibus tamen vicissim, ut decipere possit arridet.
 Hactenus Cassiodorus amphitheatrales ludos explicuit.
 Amphitheatrum postquam in oblongam formam tractum
 est, Circus cœpit vocari a circuitu dictus ad ludos curru-
 les, cursus, & naumachias. De circi verò ratione qui vo-
 let intelligere, velim consulat Cassiod. librum tertium va-
 riarum. IN QVAS INSIDVNT AV-
 RARVM FLATVS. Quiescentium & attē-
 torum corporum facilius perfiantur vitiosis, & insalubri-

bus ventis patetes venæ. DE FVNDATIONI-
BVS ÆDIVM SACRARVM IN
TERTIO LIB. EST SCRIPTVM.
CAP. III. PRÆCINCTIONES AD
ALTITVDINES THEATRORVM
PRO RATA PARTE FACIENDÆ
VIDENTVR. Præcinctiões hoc loco graduum
superiorum ab inferioribus diuisiones. Tota enim grada-
tione in partes tres diuisa, singulis diuisionibus fiebat gra-
du duplo cæteris latior. Altitudinem obscurius signifi-
cavit Vitruuius cum ait, Præcinctiões non esse altiores
quam quanta sit itineris præcinctiões latitudo, idest in-
teriectas veluti graduum refractiones & areolas, altio-
res esse non debere quam sint latæ. Latitudinis non finit
rationem, sed fuisse eam quã dixi animaduersam est ve-
terã monumentis. VTI LINEA, CVM AD
IMVM GRADVM ET AD SVM-
MVM EXTENTA FVERIT. Hic li-
nea pro funiculo accipitur vt lib. 6. cap. 9. et lib. 9. cap.
9. Vtutur Plinius lib. 32. cap. 2. & Columella alicubi.
DIRECTOS ET SINE INVERSV-
RIS FACIENDOS. Sine flexu, ne in angu-
lis dum diuertendum & flectendum est, quando è specta-
culis descendat populus, confluentes se cõprimant. EA
MOVETVR CIRCVLORVM RO-
TVNDATIONIBVS INFINITIS.
Consert vocem cum orbibus & circulis, quos vnda iacto
lapide reddit, Philosophice istud quidem. DIESI
AD CHORDARVM SONITVVM
CLARITATEM PERFICIVN-
TVR.

T V R. Diesis, intelligitur statim quam sonus sensu percipi potest, hoc loco pro sonituum quodam discrimine, capite proximo in harmonico pro quarta toni parte. Et Diesim quidem Philolaus apud Boethiū lib. Musices. 5. cap. 4. esse ait spaciū quo duobus tonis maior est sesquialtera proportio, id est hemitonium minus, cuius dimidiū vocatur Diachysma (Quamq̃ in æquas duas partes diuidi non potest re ipsa, cū contineat Diesis supra tria commata ferè dimidium.) Hemitonium aut̃ maius, quæ Apotome dicitur, est hemitonium cū commate, in superpartiente proportione obseruatum.

CAP. Q V A R T V M.

**T E I V S D I A G R A M M A S V B
e S C R I B A M.** Diagramma designationem, deformationē, descriptionemq̃ significat.

Istius autem Diagrammatis vt aliarum omnium quas Vitruuius pollicetur, iacturam fecimus, nam quod à Locundo Veronēsi additū est (si modo eius est quod excusam cernitur) vitio non caret, vt reliqua ferè omnia. Quin & Vitruuius ipse sibi aduersabitur si quidem vulgatam & receptam retinemus scripturam, vt sine controuersia, sit hoc & sequenti capite aliqua mutare necessariū. **V O X
E N I M M V T A T I O N I B V S C V M
F L E C T I T V R, A L I A S F I T A C V -
T A, A L I A S G R A V I S.** Soni quidem grauitatem fieri cum ex intimo quidam spiritus trahitur, Acumen verò, ex superficie oris emitti, auctor est Martianus Capella lib. 9. **E Q V I B V S V N V S
H A B E T E F F E C T V S C O N T I N V A -
T O S, A L T E R D I S T A N T E S.** Mar.

tianus idem lib. eodem, idest de Musica, triplicē vocis rationem esse scribit. Continuum, velut colloquū, Diuisam siue Diastematicam, quā in modulatione seruamus, & mixtā, qua carmina recitatur. Vide in Boethiū lib. Musicae I. cap. 1 2. nā lib. 5. cap. 4. et. 5. tradit de vocibus unisonis & nō unisonis. ITA QVE INTERVALLIS EA CVM VERSATVR. Intervals, dicuntur diastemata, idest vocis spacia quibus acuta & grauis includitur. Quemadmodū autē ex eis fiunt systemata, ita hęc ex phthongis, qui elementorū vice in musica funguntur auēt. Adrasto Peripatetico. Quod verō triū tantū modulationū generum meminit Vitru. harmoniæ Chromatis et Diatoni, id fecit plurimorū sententiā secutus, Nā Pappus & Cleonides mixtū addiderunt vel cōmune, hoc quidē existimentibus phthongis, illud verō in quo duo aut tria genera inessent. DISSIMILES SVNT TETRACHORDORVM DISPOSITIONES. Exponit Capella Tetrachordū quatuor sonorū in ordine positorum congruentē & fidam concordiam. DIATONI, DVO SVNT CONTINVATI TONI, TERTIVM HEMITONIVM. Hoc demū verū est, si ab Hemitonia incipiēs, duos tonos substituas. SONITVS QVI GRÆCE ΠΟΟΓΓΟΙ DICVNTVR IN VNO QVOQVE GENERE SVNT DECEM ET OCTO. Phthongus quid esset, varii tradiderunt. Ptolemæus volumine de musica sonū esse ait vnū & eundem tenentem tenorem. Eius Interpres Porphyrius tradit esse sonum per vnū eductū tenorem. Bacchius intervalloꝝ minimum. Aristides Quintilianus minimū vocis per se electum. Aristoxenus casum vocis modulatilis ad tonū vnū,

cui suffragantur Pappus & Emmanuel Bryennius, nam
 Thrasyllo & Theoni est sensibilis instrumenti vocis enhar-
 monius. Antiqui pbthongos septem statuerunt, Heptachor-
 dum Lyram cōponentes, vt referret Lunam hypate, Mer-
 curium parhypate, Venerem hyperparhypate quæ & Li-
 chanos, Solem mese, Martem paramese, Iouem parane-
 te, Saturnum nete. Nicomachus in harmonices Encbiri-
 dio contrario ordine enumerat, & planetis distribuit vt
 sit summa hypate Saturno, & ima nete Lunæ dicata.
 Alii quindecim voluerunt, alii pbthongorū, idest sonorum
 qui apte & cū ratione modulationem cōponerent esse de-
 cem & octo tropos tradiderunt, quorū hic Græcas appel-
 lationes Vitruuius ponit. Nos quomodo latine dici queāt,
 & ad scalā musices nostri tēporis referri valeāt, ex Mar-
 tiani, Gaphurii, Petri Aronis & aliorū Musicorum quos
 vidimus libris indicabimus, si prius monuerimus ex sen-
 tentia Franchini Gaphurii clauis esse viginti duas, cū Io-
 annes Pontifex. xxii. & Gundo Aretinus (qui vt refert
 Andreas Ornithoparchus primus ex hymno. D. Ioannis
 Baptiste sex illas syllabas. vt. re. mi. fa. sol. la. Musicis
 cōsonātiis cōuenire perpendit) viginti tantū velint. Certè
 Ioan. Froschius fides his literis. F. b. bb. □ □ .cc. dd. et
 ee. insignitas antiquis ignotas scribit. Neq; libet recēdere
 alia quæ de his tradūt Berno Cluniacē Abb. D. Bernar-
 dus Abb. Clareuallēsis, ciuis meus, quibus alii Fontenaium
 putēt, Ioan. Tinctor. libris oēs de Musica scriptis. Ante
 oīa dicimus nō esse cui cōferre possimus nostrarū summā
 & imā, idest. E. LA. & G. VT. deinde nō esse eundem
 ordinem. Quid cum quo conueniat, descriptis nostrorum
 numeris intelliges. Itaque incipiemus à Proslambano-
 meno qui Troporum primus & infimus est.

1.	Proslambanomenos.	A. equifitus.	A. re.	2.	Тонис.	Тонис.	Тонис.
2.	Нупатеупратон.	Principalis princip.	B. mi.	3.	Диефис.	Немитон.	Немитон.
3.	Парбуупатеупратон.	Subprincipalis princ.	G. fa. vt.	4.	Диефис.	Немитон.	Тонис.
4.	Личанос сиве диатонос Нупратон.	Extenta principaliū	D. sol. re.	5.	Дитонис.	Трисемигон.	Тонис.
5.	Нупате мезон.	Vltima mediarum.	E. la. mi.	6.	Диефис.	Немитон.	Немитон.
6.	Парбуупате мезон.	Subprincip. mediarū.	F. fa. vt.	7.	Диефис.	Немитон.	Тонис.
7.	Личанос сиве Диатонос мезон.	Extensa mediarum.	G. sol. re. vt.	8.	Дитонис.	Трисемигон.	Тонис.
8.	Мезе.	Media.	A. la. mi. re.	9.	Диефис.	Немитон.	Немитоним.
9.	Трите сумемменю сиве сумезугменон.	Tertia cominctarū.	B. fa. B. mi.	10.	Диефис.	Немитоним.	Тонис.
10.	Паранете сумемменю.	Penultima cominct.	C. sol. fa.	18.	Дитонис.	Трисемигон.	Тонис.
11.	Неге сумемменон.	Vltima cominctarū.	D. sol.	19.	Тонис.	Тонис.	Тонис.
12.	Паранете.	Prope mediam.	B. fa. B. mi.	17.	Диефис.	Немитон.	Немитон.
13.	Трите Диефугменю.	Tertia diuisarum.	C. sol. fa. vt.	11.	Диефис.	Немитон.	Тонис.
14.	Паранете диефугмене.	Penultima diuisarū.	D. la. sol. re.	12.	Дитонис.	Трисемигон.	Тонис.
15.	Неге диефугменею.	Vltima diuisarum.	E. la. mi.	13.	Диефис.	Немитоним.	Немитон.
16.	Трите гиперболеон.	Tertia excellētium.	F. fa. vt.	14.	Диефис.	Немитон.	Тонис.
17.	Паранете гиперболею.	Penultima excellēt.	G. sol. re. vt.	15.	Дитонис.	Трисемигон.	Тонис.
18.	Неге гиперболеон.	Vltima excellētium.	A. la. mi. re.	16.	Дитонис.	Трисемигон.	Тонис.

TARTONIA
 COLONIAS
 TONIS

EX Decem & septem p̄thongis (Proslambanomenos enim in Tetrachordis non recipitur) cōstituantur Tetra-
chor̄da quinq̄, hypaton, meson, synemmenon, Diezeugme-
non, & hyperboleon. Quæ cum in tribus modulationum
generibus, harmonico, chromatico, & diatonico, duobus
tonis & hemitonio perficiantur, dissimiles tamen habent
interuallorum dispositiones. Primum quidem ab hypate
hypaton, ad hypaten meson designatur. Secundum ab hy-
pate meson ad mesen. Tertium à mese ad neten synemme-
non. Quartū à paramese ad neten diezeugmenon. Quin-
tum à nete diezeugmenon ad netē hyperboleon. Ea autem
omnia in harmonia sunt duabus diesibus & ditono, In
chromate duobus hemitonis & trisemitonio, in diato-
no, hemitonio & duobus tonis. Ita magnitudine quidem
peræquantur, sed interuallorum distantia, sunt dissimilia.

IN DIATONO VERO TONVM. In
manuscripto exemplari quod Bononiæ in. D. Saluatoris
Bibliotheca vidimus, desunt hæ quatuor dictiones, & re-
cte quidem. Eam scripturam sequuntur quidam codices, ip-
si impressi.

CAP. QVINTVM.

X ORDINE AD DISDIA-
PASON. Id est ita fabricata sint vasa, vt
collocata cum tacta fuerint, reddant sympho-
niarum differentias omnes, id est, Diatessaron, Diapente,
Diapason, Diapason & Diatessaron, Diapason & Dia-
pente, & Disdiapason, id est ratione interualli sesquiter-
tia, sesquialtera, dupla, dupla sesquitertia, dupla sesquial-

tera, quadrupla. His septis clausurunt Pythagorici vocum concentum, Quicquid supra esset, putauerunt stridorem esse verius quàm concinnam vocem. Vide Boethium lib. de Musica. I. et Plutarchum, nam recentiores baud inscite disdiapason cū diapente addiderunt, idest nonam decimam, (Diateffaron enim quartam vocant, Diapente quintam, Diapason octauam, Diapason cum Diapente duodecimam, Disdiapason quintamdecimam. Quin cum natura comparatum sit, vt vox hominū baud ferè ad disdiapason intendatur (siquidem inter se quantū aut intendi aut deprimi possunt, expendatur) fidibus adiectis ad vigesimum vocis gradum progressos, atq; adeo ad trisdia-
pason & vigesimum secundum gradum, sensu nec quicquā eatenus reclamante, tradit Froschius. Addamus & hoc auctarii vice, Diateffaron, recipere sonos quatuor, spacia tria, tonos duos & semissem. Diapētē sonos quinq; spacia quatuor, tonos tres & semissem. Diapason, sonos octo, spacia septem, tonos sex. Diapason & diateffaron, sonos vndecim, spacia decem, tonos octo & semissem. Diapason & diapente, sonos duodecim, spacia vndecim, tonos nouem & semissem. Disdiapason, sonos quindecim, spacia quatuordecim, tonos decem.

SUPPOSITOS CUNEOS. Hoc loco cuneis ferreis altis semipede sustententur ærea vasa, proximo cap. cunei sunt Theatri graduum vbi sedent spectatores ordines qui diriguntur in intervallis duarū linearum à centro ad circumferentiam cunei modo ductarum (centrum hic pro Orchestræ puncto medio accipimus.) Spectantur autem à summa gradatione ad imā. Inter cuneos fiebant itinera, id nos ex Theatri. M. Marcelli :chnographia animaduertimus, nam Vi-
truius

Vitruuius tradit à præcinctiõibus itineribus alternis cuneos
 describi oportere, vt quemadmodum sunt præcinctiões
 tres, sint & cuneorum genera tria per eas, alterna & non
 directa. VTI EA ECHEA. Idest Sonituum
 & Troporũ discrimina illa decem & octo. QVART
 TA DIATESSARON, AD NETEN
 SYNEMMENON. Hoc falsum est, quare ex-
 pungenda dictio diateffaron. VT AB GEN-
 TRO PROFVSA SE CIRCVMMA-
 GEN S. Huc pertinet quod scribit. 3. cap. de motione
 vocis ad circinũ. TACTVQVE FERIE NS
 SINGVLORVM VASORVM CA-
 VA. Existimauit Aristot. Problematon Sectione. ii.
 non parum ad vocis conferre consonantiam vasa vacua et
 puteos. Vitruuius in graduum præcinctiõibus quas di-
 ximus esse tres. (Siquidem magna sunt Theatra) toti-
 dem cellarum regiones constituit vbi collocentur vasa in-
 uersa quorũ percussione ad spectatorum aures vox vege-
 tior, clarior atq; suauior perueniret. Eas regiones in tre-
 decim cellas diuidit æqualibus interuallis, sex hinc atque
 hinc, & vnã mediam. In ima præcinctiõne ponuntur va-
 sa quæ rationem habent harmoniæ, hoc modo. In cornuum
 cellis collocantur quæ sonitum habent Netes hyperboleon.
 Subsequuntur vtrinq; quæ sunt ad Neten diezeugmenon
 interuallo consonantiæ Diateffaron. In tertiis cellis sunt
 quæ ad Neten paramesen, interuallo item Diateffaron.
 Quæ sunt in quartis, tono solũmodo distant & sunt Ne-
 tes synemmenon. In quintis cellis sunt ad mesen inter-
 uallo Diateffaron. In sextis cellis ad hypaten meson, item
 Diateffaron spacio. In media cella sunt ad hypaten hy-

paton interuallo Diatessaron. In media præcinctiōne sunt
 vasa chromatos. Collocantur autem in cornibus vasa quæ
 sunt ad paraneten hyperboleon. In secundis cellis ad pa-
 raneten diezeugmenon spacio diatessaron. In tertiis ad
 paraneten synemmenon spacio diapente. In quartis ad
 Lichanon meson, interuallo Diatessaron. In quintis ad
 Lichanon hypaton, item diatessaron. In sextis ad para-
 mesen, quod ad paraneten hyperboleon distat diapente, et
 paraneten synemmenon, diatessaron. In chromatis media
 cella nulla sunt vasa, quod à Lichano hypaton ad proslā-
 banomenon, aut ad aliam omnino decem & octo vocū nul-
 la sit consonantia, Sunt enim hemitonia tantum duo et
 tonus. In tertia præcinctiōne collocantur vasa diatoni. In
 cornibus quidem ea quæ sunt ad paraneten hyperboleon.
 In secundis cellis ad paraneten diezeugmenon, spacio
 Diatessaron. In tertiis ad paraneten synemmenon, diapente.
 In quartis ad Lichanon meson, diatessaron. In quintis ad
 Lichanon hypaton, diatessaron. In sextis quæ ad proslā-
 banomenon, diatessaron. In media, quæ sunt ad mesen.
 Quod ea ad proslābanomenon habet consonantiā dia-
 pason, et ad Lichanon hypaton diapente. Hæc ego scripsi
 ut locus apud Vitruvium mendosus emendari possit, cui-
 us me rei submonuit, ne quem laude sua defraudem, Lu-
 douicus Lucenius, vir liberalibus disciplinis præter medi-
 cinæ peritiā eruditus, cuius tantum semper tribui, quan-
 tum homini nemini, eo erat morum cādore, ea ingenii fæ-
 licitate eo iudicio ut acerrimi cuius æquari posset, ami-
 citia quidem nescio an habuerim parem neminem, quod
 tamen nolo testimoniū hæc in re eleuet meum. Semel autē
 statuendam est, eos troporum qui Lichani et paranetæ di-
 cuntur,

cuntur, in chromate dici etiam chromaticas, & in Diatono, diatonos. Quod tradit Boethius lib. Musicae. 1. cap. 22. IN TERTIIS DIATESSARON AD CHROMATICEN SYNEMMENON. Non diateffaron, sed diapente est consonantia. ET AD CHROMATICEN MESON, DIATESSARON. Pro meson, scribendum, synemmenon. Alioquin Vitru. non satis viderit. TERTIIS DIATESSARON, AD DIATONON SYNEMMENON. Immo diapente, non diateffaron. MVLTA THEATRA ROMÆ QVOT ANNIS FACTA. Theatra ex vetere more, lignea ac temporaria primum fiebant, post etiam versatilia, cuiusmodi. C. Cutionem in funebri patris munere fecisse scribit Plin. lib. 36. cap. 15. Postea lapide cæso & marmore extructa sunt, non temporaria mora verum æternitatis destinatione, vt dicam cum Plinio.

CAP. SEXTVM.

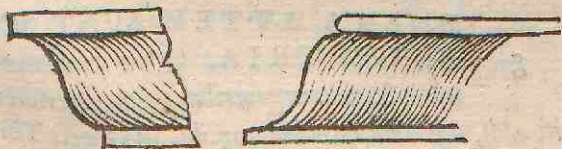
VÆ DISIVNGAT PROSCENI PVLPI TVM. Proscenium, auctore Diomed. est locus ante Scenā. QVOD OMNES ARTIFICES IN SCENAM DANT OPERAM. Secus apud Græcos, apud quos, cum reliqui artifices per Orchestram peragant sua, soli Tragici & Comici suas in Scenā præstant actiones. Est autem Scena vt Cassiodoro placet variarum lib. 4. frons Theatri, id est ea Theatri pars quæ ab vno eius cor-

nu ad alterum cum coopertura ducebatur, quòd fieret
 Theatri in hemicycli fere formam. Ea aut versilis fuit,
 quum subito tota machinis quibusdam verteretur & aliã
 picturæ faciem ostenderet, aut ductilis, quum tractis ta-
 bulatis hac atq; illac species picturæ nudaretur interior.
 Auctor Seruius lib. 3. Georg. sed libet Cassiodori verba
 de origine Theatri adferre, sunt autem ex Epistola ad
 Symmachum. Cum agricultores (inquit) feriatis diebus
 sacra diuersis numinibus per lucos vicofq; celebrarent,
 Athenienses primum agreste principium, in urbanũ spe-
 ctaculum collegerunt, Theatrum græco vocabulo, visoriũ
 nominantes, quod eminus astantibus turba conueniens sine
 aliquo impedimento videatur. Frons autem Theatri sce-
 na dicitur, ab umbra luci densissima, vbi a pastoribus in-
 choante verno, diuersis somis carmina cantabantur, hæte-
 nus Cassiodorus. **EXTREMI DVO SPE-
 CTABVNT ITINERA VERSV-
 RARVM.** Versuræ sunt vbi vno latere absoluto in
 aliud deflecti necesse est. Sic Columella lib. 2. cap. 2. de
 Iuuenis arantibus loquens. Sed nec in media parte ver-
 suræ consistat, & paulopost. Cum ventum erit ad versu-
 ram in priorem partem iugum propellat, idest cum ventum
 erit ad extremum sulcum & reflectendum erit, vt alium
 proscindas. Hoc verò loco sunt porticus à Scena ad Thea-
 tri cornua ductæ non quidem pertinentes, vti in Theatro
 Marcelli obseruatum vidimus, quãquam in eo quod Pola,
 quæ vrbs est Dalmatiæ, cernitur, ad ipsa cornua ita pro-
 currant, vt liceat ipsum Theatrum plano pede ex eis in-
 gredi. **NE MINVS ALTISINT PAL-
 MO PEDE.** Idest viginti digitis, siue palmis quina-
 que,

que, dictione composita.

CAP. SEPTIMUM.

ORCHESTRA NOMEN A SAL-
 TANDO NACTA. *Orchestram*, ab
 ὄρχηστρου, Id est salto siue gesticulor di-
 ctam, locum esse in medio Theatro, vbi sunt designata
 Senatorum loca, proximo cap. voluit. Id quidē apud Ro-
 manos. Nam Iulius Poll lib. 4. cap. 9. chori dicit esse
 propriam, vt Scenā actorum. ET QUÆ PRÆ-
 CISIO FVERIT. Scribendum, quā. PO-
 DII ALTITVDO. Podium, menianorum ha-
 bet speciem, cuius pars quæ magis prouehitur, pulpitu est,
 veluti pergula quædam. CVM CORONA ET
 LYSI. *Lysim* & paulopost vndam, pro eodem dicta
 existimauerim, nempe pro sima recta aut inuersa, id est,
 gula recta aut inuersa, (vt Itali vocant) quæ coronæ im-
 poni solent, & vndam imitantur, hoc est, vndæ instar, si-
 nuosæ sunt. Sed in coronis quæ supra Zophorum consti-
 tuuntur, nunquā nisi rectæ fiunt, In stylobatarum autem
 coronis, inuersæ aut etiam rectæ. In Stereobatis, quæ bas-
 samenta vocant, animaduerti nisi inuersas collocari. Fi-
 guras subiunxi. recta, inuersa.

PLUTEVM IN SVPER CVM VN-
 DA. Pluteum monui esse quo inferiores columnæ à su-
 perioribus se iunguntur. Hoc autem loco vbi lib. 4. cap. 4.
 pro podio dictum est, vt vel hinc Vitruuius noster quan-
 uis doctissimo lectori negocium facere possit, quòd eodem
 vocabulo diuersis in rebus vtatur. DIAZOMA-
 TA. Præcinctiões & veluti transversa cingula, idest
 interiectas gradibus areolas. ITA VTI ME-
 DIÆ VALVÆ ORNATVS HABEANT
 AVLÆ REGIÆ. Trium valuarum, media
 Βασίλειον, aut οἶκος ἄδδξος à Polluce dicitur.
 SEV DEORVM ADVENTVS CVM
 TONITRIBVS REPENTINIS.
 Quæ ad hoc pertinent sunt tria vocabula apud pollucem
 lib. 4. cap. 19. θεολογῆον, vnde Dii è sublimi super
 Scenam apparebant, κερωνοσκοπεῖον, alta versa-
 tilis machina instar speculæ, ex qua fulmina Iupiter eia-
 culabatur, βροντῆον, locus post Scenam, in quo vtribus
 calculis confertis & per æra versatis, tonitrus similitu-
 dinem imitabantur. SECVNDVM EA LO-
 CA VERSVRÆ SVNT PROCVR-
 RENTES. πελοκτοι à Polluce vocantur.

CAP. OCTAVVM.

ENERA AVTEM SVNT SCE-
 2 NARVM TRIA. Quæ sequuntur de
 tribus Scenarum generibus, velim superiori ca-
 piti addi, vt sit initium octavi cap. ibi. In Græcis Thea-
 tris. Nam quæ vsque illuc dicentur, ad Romanos perti-
 nent.

nent. At ibi de conformatione Theatri Græcorum incē-
 pit tractare, argumento si non diuerso, certè gentium vā-
 riarum. Neq̄ tamen velim quenquam existimare à Vi-
 truuio sectos in capita libros, quin potius, quod alibi testa-
 ti sumus, perpetua & continua vsū dictione. Eius rei si
 non sit aliud argumentum, certè tria libri non prima ca-
 pita fidem facere possunt quæ constat partem esse Proœ-
 mii. **IN TOPIARII OPERIS SPE-
 CIEM DEFORMATIS.** De Topiariis li-
 bro. 7. cap. 5. dicam. **PARALLENOS LI-
 NEA DESIGNATVR.** Æquidistans, coræ-
 quabilis, mutuo cum alia correspondens. **ET QVÆ
 SECAT CIRCINATIONIS LI-
 NEAS.** Scribendum quæ. **ITAQVE EX EO
 SCENICI ET THYMELICI GRÆ-
 CE SEPARATIM NOMINAN-
 TVR.** Scenici complectuntur Comicos & Tragicos.
 Thymelicorum nomine intelligimus Cytharædos, Cytha-
 ristas, Lyristas, & Tibicines, atq̄ id genus Symphonia-
 corum. **EIVS LOCI ALTITVDO.**
 Non desunt exemplaria vbi pro loci scriptum est logei,
 neq̄ fortasse abs re, nam logeum, id est λογέον, pulpi-
 tum significare pauloante dixit, & apud Iulium Pollucem
 legimus lib. 4. cap. 19. **SVNT ENIM NON
 NVLLI LOCI NATVRALITER
 IMPEDIENTES VOCIS MOTVS.**
 Cum sint loci aut dissonantes, aut circumsonantes, aut re-
 sonantes, aut consonantes, horum maxima est habenda ad
 vocis in Theatris effectum ratio, reliquæ differentiæ,
 vitiosæ sunt.

CAP. NONVM.

HORAGIAQVE LAXAMEN-
 TVM HABEANT AD CHO-
 RVM PARANDVM. Choragia

significant & eos qui ludorum instrumentum suppeditat, & locum vnde totum instrumentum promitur. De vestibus quidem Tragicis & Comicis scribit pleraque Iulius Pollux lib. 4. cap. 18. De Choragis vero Libanius in argumento orationis Demosth. καὶ τὰ μέγιστα. Solebāt indumenta a Choragiis assumi, quae aediles praebenda locabant, ut est apud Plautum in Persa, verba eius sunt, Satura paras, τῶν τε ὀνυμῶν ὀνυμῶν: Toxillus, abs chorago sumito, dare debet, praebenda aediles locauere. ET EX-

EVNTIBVS E THEATRO SINI-
 STRA PARTE ODEVM. Odeum etiam Romani habuerunt ut meminit praeter alios Ammianus lib. 16. Ἀπὸ τῆς ὠδῆς inquit Suidas, idest à cantu dictum. Erat autem gradatim, veluti θεῶν ἱεῖον, idest minuscūlū Theatrum, structus locus, vnde musica certamina spectabantur. Scribit enim Tranquillus, Neronem, Musicum certamē instituisse, Domitianum item, vbi praeter Cytharædos certaret Choristæ & Psalloytharistæ, atque etiam Odeum excitaſſe. Et Plutarchus in vita Periclis auctor est retulisse regii tabernaculi formam, nam et Suidas ait in eo διασθεροπ τῆς ἀρχαίων τοῦ εἶναι.

REX ARIOBARZANES RESTI-
 TVIT SMYRNÆ STRATAGEVM.
 Strategeum, armamentarium dici potuit vbi reponerentur hostium spolia, aut Prætorium, quò milites conuenirent.

Hermolaus

Hermolaus castigationum Plinii lib. 36. cap. 25. A saronotum cecum videtur legisse, de quo nos infra nonnulla.

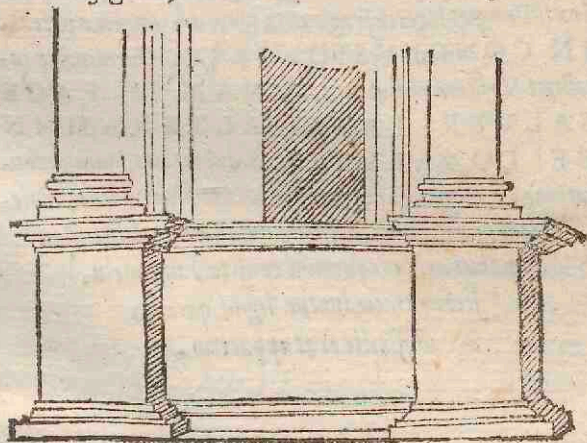
QVÆ VIDENTVR ITA OPORTERE COLLOCARI, VTI DVPLICES SINT. Porticus duplices, appellatæ sunt à duplici columnarum ordine. Nam & Galienus Imperator, porticum Flaminiam vsq; ad Pontem Miluium parauerat ducere vt Tetraſtiche fieret, aut etiam Pentastiche (inquit Iulius Capitolinus in eius vita) idest quatuor aut quinque ordinum columnarum. **VTI IN TERTIO LIBRO EST DEMONSTRATVM.** Cap. 3. eo certe loci & ex sententia nostra indicauimus quomodo describeretur ad circinum Ionicum capitulum, idest rectæ volutæ inuoluerentur. Nam quæ sunt ex Vitruuii præscripto, nisi artificis manu adiuuentur, haud scio an superbo iudicio sint facturæ satis. & quanquam hætenus is locus habitus est vt Delio (quod dicitur) haberet opus natatore, & Oedipo coniectore, ni fallor quæ scripsimus, ita scripsimus, vt quæ tradiderit parum culta & difficilia, pro viribus nõ negligenter, & dilucide tractauerimus. **QVEMADMODVM IN QVARTO LIBRO EST SCRIPTVM.**

Cap. 1. Nos tamen vt semel totam columnationis rationem traderemus, lib. 3. in Digressione nostra Corinthii capituli rationem maluimus indicare. **STYLOBATIS ADIECTIO QVÆ FIT PER SCAMILLOS IMPARES.** Ampliasimus libro tertio, cum diceret ita exæquari oportere Stylobatas, vti haberent per medium adiectionem per scamillos impares. Quid verò iam tunc suspicaremur libet hoc

loco exponere (nam fortasse non fallet à diuinatione pe-
 titum auxilium. Quid enim huiusmodi in rebus aliud fa-
 cias?) Eandem plane habuisse in Stylobatis rationē Vi-
 truuum quam in columnis putabamus. Atqui ex eius sen-
 tentia (perierat enim promissa deformatio) demonstraue-
 ramus columnis veluti ventrem adiici, vt intumescerent
 in medio, capitibus summo atq; imo contractis & diminu-
 tis. Itaq; cum intelligeremus Athenis vrbe Græciæ vetu-
 stissima, etiam hodie ostendi Stylobatas ad Basis Plinthe
 latitudinem non respondentes, (quæ alioquin forma est et
 pulcherrima & Romanis perpetuò vsurpata) sed contra-
 ctos, Existimabamus Græcorum consuetudine per sca-
 millos impares, idest ceu gradibus quibusdam, fieri adie-
 ctionem in mediis stylobatis, hoc est, fieri, vt gradatim à
 supremis atq; infimis partibus quadratorum, quæ coronis-
 cibus suis & Basis clauduntur, medium versus subtur-
 gerent & adaugerentur. Id cum non satisfaceret, cœpi-
 mus & istud expendere. Initio Stylobatam fuisse statim
 à fundamentorum substructione veluti perpetuum parie-
 tem qui columnarum bases exciperet. Eius superiorē par-
 tem coronice, inferiorē basi, relinquo medio spacio ad li-
 bellam exæquato ornari solitam. Eo modo cum esset, al-
 ueolatum visum fuisse, pari scilicet præter circuncurren-
 tes partes perpendicularo, id qui sequuti sunt cū vitare vel-
 lent, ad spirarum perpendicularum quicquid reperiebatur,
 spacio quod cum intercolumnio conueniebat sua relicta
 specie, efficiebant vt resiliet, sed nusquam magis aut mi-
 nu, quam vt ad amplitudinem Plinthe basis præter suas
 proiecturas responderet, & intersepti siue plutei partes
 (ita enim voco quod ex stylobata non resilit) cum proie-
 cti partibus, idest coronix cum coronice, medium exæqua-

cum cum exæquato medio, & basis cum basi consentirēt. Huiusmodi resilientes stylobatas (quos nisi fallor scamillos Vitruuius vocat siue scabellos, aut scamillos ut aliqui codices habent, impares autem, quod inter stylobatis, id est interseptis perpendicularo non responderent) cum magis ad rationes podiumum vnde spectari solet, pertinere arbitrarentur, aut quando sine apertionibus, id est sine podiumo frontes vel latera ædificiorum sunt, & columnæ ita parieti adhærent, ut tantum pars quæa promineat (quod diximus huius lib. cap. I. cum de Parastatis loqueremur) ubi itiones habere vellent expeditiores, tantum ex illo perpetuo pariete sub basibus reliquerunt amotis interseptis, quantum ipsis excipiendis satis esset. Ut sint omnino genera stylobatarum duo, perpetuum, & expeditum. Illud aut vno eodemque ductu percurrit, aut resilit ad spirarum perpendicularum. De expedito dixi lib. 3. ubi singulorum generum trado rationes. Posterioris nostræ sententiæ inueni vinctes Antonium & Baptistam Sangallos architectos insignes, ut minus me coniecturæ pœniteat.

Quod ad rem faciat, ex antiquorum monumentis aliud
 conicere non potui. QVÆ SVPRASCRIP-
 TA EST IN LIBRO TERTIO.
 Diximus eius libri cap. 3. Scamillorum deformationem
 promitti quidem à Vitruuio, sed nescio quo malo fato, ad
 nos non peruenisse. SVB DIVO HYPÆ-
 THRISQVE. Fiunt enim & hypogææ ambula-
 tiones, vt loquar cum Egesippo & Petronio arbitro, idest
 subterraneæ, quibus non sunt absimiles Cryptoporticus,
 vndiq; scilicet parietibus tectæ. ET DEXTRA
 ATQVE SINISTRA STRUCTI-
 LES CLOACÆ FIANTE. Cloacam locum
 esse concavum per quem colluuiæ quædam fluat, eiusq;
 appellatione tubos & fistulas contineri, Auctor est VL-
 pianus Pand. lib. 43. de cloacis. PRÆTEREA
 IN HIS OPERIBVS THESAURI SVNT
 CIVITATIBVS IN NECESSARIIS
 REBVS AMAIORIBVS CONSTI-
 TUTI. Thesaurum cuiuscunq; rei esse copiam, qui
 Sexti Pompei legerit fragmenta ignorare minime potest.
 IN CONCLUSIONIBVS. Eo nomine in-
 telligit Urbium obsidiones. VNAM IN PACE
 SALVBRITATIS, ALTERAM IN
 BELLO SALVTIS. Salubritatis, quia ambu-
 latione & motu ne corporis, humorum plenitudines mole-
 stiores exuguntur, Salutis, quia ex hypæthris (in
 quibus arbores fuerant consitz) in conclu-
 sionibus cæduntur ligna, quorum
 difficilis erat apparitio.

CAP. X.

RIMVM ELIGENDVS LO-
 P CVS EST QVAM CALIDIS-
 SIMVS. Pene quicquid hic de balneis scri-
 ptum est, Palladius in libri sui primi caput, 40. transtu-
 lit. De eius nominis derivatione si quis requirat, videndus
 Etymologus, & Suidas. Sed illud prætereundum non est
 quod tradit Spartianus in Adriano, neminem nisi egrum
 lauari in publico passum ante horam octauam, Martialis
 certe lib. Epigrammaton. 4. palestræ nomine, horam octa-
 uam lotioni adscripsit. Epigramma quoniam est pulcher-
 rimum visum est subiungere, est verò ad Euphemum.

Prima salutantes, atq; altera detinet horas

Exercet raucos tertia causi dicos,
 In quintam varios exercet Roma labores.

Sexta quies lassis, septima finis erit.

Sufficit in nonam nitidis octaua palestris,
 Imperat extructos frangere nona toros.

Hora libellorum decima est Eupheme meorum.

Temperat ambrosias cum tua cura dapes:
 Et bonus ætherio laxatur nectare Cæsars:

Ingentiq; tenet pocula parca manu.

Tunc admitte iocos: gressu timet ire licenti

Ad matutinum nostra thalia Iouem.

IPSA AVTEM CALDARIA TEPI-
 DARIA QVE. Hic, pro cellis accipiuntur, mox
 pro vasis. EX HYPOCAVSTO. Paulopost
 hypocaustum vocat, id est fornaculam in qua ignis succen-
 ditur, unde aqua calefit. Papinius Sylvarum libro primo.

Tenuem voluunt hypocausta vaporem,
 Cicero ad Quint. fratrem, vaporarium appellat. Hypo-
 causti mentionem facit Vlpianus Pandect. lib. 17. man-
 dati fornacatorem in Papiniano Pandect. lib. 33. de fun-
 do instr. interpretor seruū qui in balneo curā habet suc-
 cendendi ignis. **EX COMMUNI HYPO-
 CAUSI CALEFACIENTVR.** Pro ca-
 lesiant dictū, vt lib. 4. cap. 7. concalesciūtur. **RVR-
 SVS REDEAT AD PRÆFURNIVM.**
 Præfurnium os est hypocausti, quo nomine vtitur Cato,
 cap. 38. **LATERCVLIS BESSALI-
 BV S.** Octo vnciarum, idest pollicum, Pes enim in duo-
 decim vncias, idest pollices diuiditur. Et vt semel dicam,
 pes diuiditur in palmos quatuor. Palmus constat quatuor
 digitis siue pollicibus tribus. Digitus tam latus est quā
 sunt lata quatuor Ordei grana. Mendose citatur Isido-
 rus a glossematicis Iuriscons. vt dicat pedem constare di-
 gitis. xv. Scribendum enim. xvi. Annaduertendum est
 antiquos pedem pro asse siue pondo habuisse, quod in duo-
 decim æquas partes diuideretur, vnde Columella lib. 6.
 cap. 18. dupondium dixit pro duobus pedibus. & lib. de
 arboribus cap. 16. Ab ipso (inquit) arboris crure peda-
 le spacium intermittito, deinde sulcum in quatuor pedes
 longum, in tres altum, in dupondium & semissem cum fe-
 ceris, &c. **DEINDE OPERE ALBARIO.**
 Hoc sit pura calce. **SIVE TECTORIO.** Tex-
 torium cōplectitur arenatum, idest mortarium, & mar-
 moratum. **PRÆTER SCHOLAM LA-
 BRI.** Schola, Hermolao pars est labri, siue solii aut
 aluei, idest fossæ lapideæ balnearum, vbi posteriores, oc-
 cupato

cupato à prioribus labro, præstolabantur, & spectantes stabant, aliis magis placet porticum esse circum labrum.

LACONICVM SVDATIONES QVE. Laconicis sudorem ex calore sicco elici auctor est Cornelius Celsus lib. 2. cap. 16. Unde illud Columellæ in Proœmio lib. 1. Quotidianâ cruditate[m] laconicis excoquimus, & exucto sudore sitim quærimus. Erant autem veluti Turriculæ cameratæ in hemisphærium. Quæ loca significat, cum ait, sudationes, ea Seneca in epistolis sudatoria vocat. Cornelius Celsus lib. 3. cap. 27. dicit assas sudationes, ad differentiam earum quæ fiunt balneis. Apud Dionem libro. 53. legimus Laconicum dici, quod Lacædemonii huiusmodi sudatorii cruditate[m] coquerent.

MEDIVM QVE LV. MEN IN HEMISPHERIO RELIN. QVATVR. Hemisphærium à testudine differt, & hæc ex duobus arcibus in crucem se in centro secantibus constare videtur, illud autem plane sphericum & orbiculatum est.

CAP. XI.

ONSTITVNTVR AVTEM IN TRIBVS PORTICIBVS HEXEDRÆ. Hexedra à sedium frequentia dicta est. Eius figuram referunt quæ in Carnobiiis vocantur capitula.

QVOD GRÆCI VOCANT ΔΙΑΥΛΟΝ. Diaulon dicunt curriculum siue spacium ita constructum ut cum cursores ad stadii metam peruenissent, flexo cursu per uersuram rea-

dirent vnde essent digressi. Alioqui Diaulos Heroni ha-
 bet in longitudinem pedes mille ducentos, Stadium vero
 sexcētos. Certe hoc loco Vitruuius *ἑξακῶντα* dicit quod
 duorum stadiorum ambulationis habeat circuitionem.
EPHOEBEV MIN MEDIO. Ita appella-
 tur locus vbi puberes exercebantur, quos Censorinus lib.
 de die natali vult esse decimo sexto ætatis anno. **S V B**
DEXTRO CORTICEVM. Lego aut Co-
 riceum pro loco vbi puellæ exercebantur, aut Couriceum,
 pro Tonstrina. **DEINDE PROXIME CON-**
NISTERIVM. Scribo Conisterium à *κνῖς*, vbi
 puluere post vnctionem luctaturi aspergebantur, vt præ-
 hensiones essent firmitiores & non lu'ricæ. Nicolaus ta-
 men Perotus vir alioquin de lingua latina non male meri-
 tus pro Apodyterio accepit idest cella in balneis vbi loturi
 vestes deponebant, parū prospiciens. Hoc vtuntur Varro
 lib. 2. de re rustica, Cicero & Plinius in Epistolis.
AD SINISTRAM EPHOEBEL ELEC-
THESIVM. Locus vbi ceromatæ, idest cerato oleo
 perfundebantur, quanquam eleodeusium potius dicendum
 videtur. *Ἐλεῶ* enim rigo significat. Ceroma apud Pli-
 nium lib. 35. cap. 2. pro conisterio & elcothesio inter-
 pretantur, alii pro loco vbi Athletæ exercebantur. Vte-
 bantur oleo & in balneis, item strigilibus ad distringen-
 dum detergendū ue sudorem. Artemidorus lib. de Somio-
 rum interpretatione. 1. cap. 66. (vbi de balneis multa)
 Lecythum tradit vocari in quo oleum, Xystrophyllacem
 in quo strigiles adseruaretur. Strigmenta autem sunt sor-
 des gymnasiolorum, hoc est quæ ex vnctorum Athletarum
 corporibus

corporibus radantur. Græci Γλῆϊοσ, σε λῆϊομα το
 ε εἰ ὡσ vocant. Nam sordem in palæstris acceptam
 ποτὸν dici tradit lib. simplicium medicamentorum. 8. Ga-
 lenus. Strigmentorum gymnasiolorum mentio est apud Pli-
 nium lib. 15. cap. 4. De eis & balnearii scribit Dioscor.
 lib. 1. cap. 28. A Plin. lib. 34. cap. 8. ut id quoque addā,
 dicitur Apoxyomenos et Perixyomenos qui se distringit,
 sed hic vndiq̃. PROPNIGEV M IN VER-
 SVRA PORTICVS. Id est suffocatorium aut
 præfurnium. DVÆ DEXTRA ATQVE
 SINISTRA STADIATÆ. Porticus sta-
 diatæ dictæ sunt, quod in eis ceu tectis stadiis per hye-
 mem cælo non sereno Athletæ exercerentur aut spectan-
 tibus hominum copius certarent. AVT PLATA-
 NONES. Loci platani confiti, Refert Plinius lib.
 12. Platanos Athenis fuisse cœlebratas in ambulatione
 Academicæ. Nos multas non sine voluptate vidimus Ro-
 mæ in vinea Cardin. Saluiati, & aliis locis. QVOD
 ATHLETÆ PER HYBERNA TEM-
 PORA IN TECTIS STADIIS E-
 XERCENTVR. Stadium præter vulgatam si-
 gnificationem vsurpant auctores pro curriculo, id est loco
 vbi cursores aut Athletæ exercentur, in qua significatio-
 ne (quantum iudico) accipitur ab Aphthomo in descri-
 ptione Arcis Alexandriae. Eius Scholiastes pro Thea-
 tro interpretatur. NOSTRI XISTA AP-
 PELANT. Xistus & Xistum cum apud Græcos idē
 significant, apud Latinos nonnihil habent discriminis, nā
 Xistos vocant porticus tectas vbi Athletæ per hyemem

exercebantur, Xysta autem subdiales ambulationes ubi
 suado caelo suas exercebant palestras. Tertullianus lib.
 ad martyres. Xystarchen vocat eum qui Xysto praest.

CAP. XII.

E OPORTVNITATE POR-
 TVVM NON EST PRÆTER-
 MITTENDVM. Portus est locus cō-

clusus quò portantur merces, & inde exportantur, aucto-
 re Vlpiano Pandect. lib. 50. De verb. & rerum signifi.
 Cothona neutraliter, & Cothanes masculino genere dici
 artificiales portus, auctor est Seruius Æneid. lib. primo.
 CIRCVM ENIM PORTICVS SIVE
 NAVALIA SVNT FACIENDA.

Navalia intelligit loca ubi construuntur naues, aut sub-
 ductæ quassatæ ue instaurantur & adseruantur. Quorū
 rationem tradit in fine huius capituli, SIVE EX POR-
 TICIBVS, ADITVS AD EMPORIA. Qui-
 dam codices pro porticibus habent portubus. Emporia ve-
 rò, sunt loca ubi merces venduntur. Vnde scribit ad finē
 libri primi, Mercurio vti Isidi & Serapi, in emporio eadē
 constituendam. SED ERIT EX VNÀ PAR-
 TE STATIO. Stationem Vlpianus Pandect. lib.
 43. de fluminibus, interpretatur locū ubi tutò naues sta-
 re possint. EXPEDIANTVR PROGRES-
 SVS. Progressus appellat agerum illam continuatam se-
 riem, quam nos ab elata terra leuatam dicimus. VTI
 PORTE TVR PVLVIS A REGIO-
 NIBVS QVÆ SVNT ACVMIS CON-
 TINVATÆ

TINVATÆ AD PROMONTORI-
 VM MINERVÆ. Hic vocatur puteolanus, de
 quo lib. 2. cap. 6. Solidatur autem aquis vel teste Sido-
 nio Apollinari in Panegyrico. VTI IN MOR-
 TARIO DVO AD VNVM RESPON-
 DEANT. Mortarium hic non significat arenatum, sed
 locum vbi rutro subigimus calcem et huiusmodi. Ita au-
 tem miscbuntur pulvis et calx, vt ille ad hanc proportio-
 ne dupla respõdeat. ARCÆ STIPITIBVS
 ROBVTIS ET CATENIS INCLV-
 SÆ IN AQVAM; DEMITTENDÆ DI-
 STINENDÆQVE FIRMITER. Id
 genus aquarii septi vulgus vocat catarractas. Figũtur ex-
 cauata et sulcata à summo ad imum tigna, pari inter se
 spacio. Vbi obfirmata sunt, tam longe quam magnam est
 interuallum et aliquanto plus, sed pro ratione caui crassie
 comparatæ tabulæ indũtur in summis canalibus, vt ad in-
 fimas vsq; partes descendant, induntur aliæ super alias
 vti bene cohæreant dum ad eam altitudinem septum ere-
 ctum sit quæ erit necessaria, post haustoriis machinis, in-
 elusa septo aqua exinanitur. DEINDE INTER
 EAS EX TRANSTILLIS. Tigillis, asse-
 ribus. DONICVM COMPLEATVR
 STRVCTVRÆ SPACIVM. Pro donec,
 vt lib. 3. et lib. 9. TVNC AB IPSA TER-
 RA SIVE CREPIDINE. Id est à summo
 litore quod fluctibus eliditur et alluitur. PVLVI-
 NVS QVAM FIRMISSIME STRVA-
 TVR. Fundamentum factum cæmentis aut arena.
 Alias puluini. Seruius lib. 10. Ænei, ait à nautis vocari

ri duriolem arenam quæ remeantibus fluctibus & eunti-
 bus densatur, & in modum saxi durescit. Beroaldo pla-
 cet molliorem esse arenam. Et puluinos scribit Isidorus
 lib. 19. esse machinas quibus naues in portum deducun-
 tur aut subducuntur. Vnde illud Plauti in Cassina, vt
 subducam nauim in puluinarium, quod tamen non desunt
 viri docti qui à puluino arena dictum putent. MARGI-
 NESTRANTVR ÆQVILIBRES EI PLANITIÆ. Pari libramento,
 ad regulam coæquata. RELATIS TABVLIS. Commissis vt in Oribostatis fieri diximus lib. 2.
 MERONIBVS EX VLVA PALVSTRI FACTIS. Aliàs peronibus, idest saccis
 vt apud Plinium lib. 36. cap. 14. TVNC COCHLEIS, ROTIS, TYMPANIS COL-
 LOCATIS. Haustoria sunt rotæ de quibus lib. 10. cap. 9. QVEMADMODVM IN THEA-
 TRORVM ET MVRI FVNDATIONIBVS EST SCRIPTVM. De muris
 dixit lib. 1. cap. 5. De Theatro lib. huius cap. 3. Quam-
 quam eorum fundationes vult peti ex lib. 3. cap. tertio.
 RVDERATIONE SIVE STRVCTVRA COMPLEATVR. De ruderatione inte-
 grum est cap. 1. lib. 7. HIS PERFECTIS NAVALIORVM EA ERIT RATIO.
 Pro naualium mutata declinatione. TINEAM, TEREDINES. Separauit Tineam à Teredine
 vt Plinius lib. 16. cap. 41. qui scribit Teredinem in
 mari sentiri, terrestres esse Tineas. Id ante eum dixerat
 Theophrastus lib. de Historia platarum quinto. Insuper,
 esse

esse Teredinem corpore paruum, capite magno & den-
 ribus, Tineas verò similes vermiculis, quibus paulatim
 materies perforatur. Libro secundo, cap. nono. termitem
 vocavit. Est & Thrips lignarius vermiculus, hoc est qui
 ligna rodit, sicut Ips cornua & vites, Cis frumen-
 ta, Midas fabam, Ix vitrum, Sis vestes

Auctore Phocione Crammatico in

Lexico. MINIME

SVNT MATE

RIAN.

DA.

Ligno extruen-

da non sunt, immo
 omnino à Ciuium domibus

propter incendia sunt

naualia semo-

uenda,

arcendaque, vt

eius quoque rei nos lectorem moneamus.

G V L I E L M I PHILANDRICASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN SE

xtum Lib. M. Vitruvii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno

tationes.

EX PROOEMIO.

ENCYCLIO QVE DOCTRI-
NARVM OMNIUM DI-
SCIPLINA. Encyclion disci-
plinam siue Encyclopædiã vocat cir-
cularem orbiculatãq; disciplinarum
omnium scientiam, quas vt nemo me-

diocriter doctus coniunctionem communicationeq; inter
se habere iuerit inficias, ita lib. I. cap. I. vult in omnibus
Architectum si nõ excellere, at certe tinctum & non im-
peritum esse. PHILOLOGIS ET PHI-
LOTECHNIS REBVS. Ista tribuit rebus
quæ sunt hominum, Nam philologus, is dicitur qui vehe-
menti disciplinarum tenetur amore, quiq; discendi studio
inhiat, in eoq; commentatur, & totus incubit. Philotechnus
aut artium opificiorumq; studiosus, & artificiorũ cultor.

CAP.

CAP. PRIMVM.

AMQVE ALITER ÆGYPTO,
 ALITER HISPANIA. Habent enim diuersos horizontes. Est autem horizon qui hemisphærium manifestum ab occulto terminat, ab ω , idest finio nominatus. Macrobius superstantis cæli terminum, Martianus Capella finitorem, Ptolemæus & Alphagranus hemisphærii circulum vocant. SVB SEPTENTRIONIBVS NVTRIVN TVR GENTES IMMANIBVS CORPORIBVS, CANDIDIS COLORIBVS, DIRECTO CAPILLO ET RVFFO. Hoc etiam narrat Galenus lib. 2. de temperamentis. Et scribit Tacitus lib. de Germanis, eorum comas esse rutilas, & procera corpora. Vide Plin. lib. 2. cap. 78. Nam flauos esse, memini legere apud Iuuenalem satyra. 3. Lucanum lib. 1. & 2. Strabonem lib. 7. Herodianum lib. 4. Claudianum, & Chonradum Celtem in elegiis. ANIMO SVSTINENTES. Idest fingetes & imaginâtes, vt vulgus loquitur. VTI ORGANI, QVAM ΣΑΜΒΥΚΗΝ GRÆCI DICVNT. Sambuca, musicum organum triquetrum, imparibus longitudine fidibus & sonis. SPIRITVS VOCIS HABENTES HVMORE REPLETOS, AD HYPATOS ET PROSLAMBANOMENOS. Vocum varietas ex climatum diuersitate nascitur. Nam gentes quo breuiorem habent Poli elevationem, eò sunt acutioris vocis, quo sublimiorem, eò sunt sonitibus gra-

moribus, à Nete scilicet (transseûdo per Mefen) ad Hypa-
 paten & Proslambanomenon pertingendo vt in Musica
 Theatri designatione, superiore libro. Id verò fieri ait
 propter breuitatem altitudinis, aut distantiam ad mun-
 dum, vt in organo Sambuca, chorda quæ est angulo pro-
 ximia, (Ita enim Vitru. loquitur) idest quæ est breuissi-
 ma tenuem & acutissimū habet vocis sonitum, ab ea quæ
 ab angulo maxime abest, idest a longissima grauior ex-
 primitur sonitus. Sed animaduersione dignum putamus
 quod ex Capella & Ausonio refert Ianus Parrhasius in
 arboribus musicā rationem diuersam esse. Nam vt quæq;
 procerior arbor est & in altū tendit, eo magis acutiū red-
 dit sonum. Quæcunq; verò quam minimum absunt ab
 radice, grauius & rauco murmure quatiuntur. Scribo au-
 tem hoc loco ad hypatas & Proslambanomenon. HOC
 AVTEM ITA ESSE, A SERPEN-
 TIBVS LICET ASPICERE. Tradit
 Galenus extremo secundo libro de affectis locis, calorem
 motum excitare, frigus verò octosum, & ad motiones pi-
 grum efficere animal. Inde animalia frigidioris naturæ
 per hyemem solere latere, ipsasq; adeo Viperas si cōtra-
 stentur deseranturq; non mordere, contra per æstatem
 atq; tum potissimum cum Caniculæ ardore exæstuant,
 sauire & furorem præ se ferre. Eò respexisse mihi vide-
 tur Ouidius secundo Metamorph. cum ait,
 Quæq; polo posita est glaciali proxima serpens
 Frigore pi gra prius nec formidabilis vlli,
 Incaluit, sumpsitq; nouas feruoribus iras.
 CVM SINT AVTEM MERIDIA-
 NÆ NATIONES ANIMIS ACV-
 TIS=

TISSIMIS. Nationes quæ ad meridiem vergunt, cum animi perspicuitate & consilio plurimum valeant, viribus minimum possunt, Septentrionem incolentes viribus innixæ, & consiliis destitutæ, franguntur, ut verû sit cœli qualitate ingeniis aliquid accedere aut adimi. **ITA DIVINA MENS CIVITATEM POPULI ROMANI EGREGIA TEMPERATAQUE REGIONE COLLOCAVIT.** Decebat scilicet eam urbem quæ erat futura mundi caput, quæ tot populorum discordes ferasque linguas sermonis commertio contraheret ad colloquia, quæ vna cunctarum gentium in toto orbe esset, utura princeps, & pollere consiliis, & viribus valere.

CAP. SECVNDVM.

**TI CVM DE SYMMETRIA
V SIT DETRACTVM AVT
ADIECTVM.** Oportet omnino Ar-

chitectum ingenio esse solerti, multa doctrina, maximo usu, atque imprimis acerrimo esse iudicio, cui pro loci commoditate, aut decore, artis interdum præcepta negligenda. Nec enim in omnibus locis omnes symmetriæ effectus respondere possunt. Tum animaduertendum quibus rationibus ad loci naturam aut magnitudinem, opus debeat temperari. Ibi erit ingenio opus & acumine ut de symmetriis adiectiones aut detractioes fiat, ingenio ut inueniat, usu ut cognoscat, iudicio ut seligat, consilio ut componat, arte ut perficiat quod constituerit. In re autem ædificatoria laus est omnium prima iudicare quid deceat. **SIGNO***

RVM FIGVRÆ PROMINENTES
 CVM SIT TABVLA SINE DVBIO
 AD REGVLAM PLANA. Pictores pro-
 minentias ex tabula, vmbri, lineis, & cōminutis angulis
 monstrare elaborant. Vmbri quomodo fiat docet Plinius
 lib. 35. cap. ii. Omnes inquit qui volunt eminentia vide-
 ri, candidantia faciunt coloremq; con diunt nigro. Magna
 prorsus ars, in æquo extantia ostendere, & in confractō
 solida omnia. Sed de ea re nos libro de pictura scripto do-
 cebimus, vbi præter quam quod indicabimus quicquid sub
 picturam cadit, id regulæ & circini beneficio fieri posse,
 vt cunq; pictores negēt Empirici & ἄπειρος ἄπειρος,
 id est verbis tenus pictores, ita enim libet appellare pe-
 niculi ductores indignos non qui pingant cuiusmodi nullos
 videmus, sed qui nec terāt colores (egregios enim pictores
 aut potius tolerandos ætas nostrā vnū atq; alterum tulit)
 præter inquam quod docebimus circino & regula vniuersa
 pingendi rationem perfici oportere, ostendemus etiam qua
 symmetria partes ad vniuersam corpus referantur, quotu-
 plices sint status & flexus corporum & rerum pingenda-
 rum, quaq; ratione omnem colorem non temere, sed certo
 iudicio componas misceas ue. Sunt de vmbri nonnulla scri-
 pta à Leone Baptista libello de pictura non infeliciter
 quidem illa, sed quæ meos conatus nihil sunt tardatura.
**NON ENIM VEROS VIDETVR
 HABERE VISVS EFFECTVS.** Ocu-
 lorum profectō sensus acerrimus, veruntamen qui non ra-
 ro fallatur. Remi enim (quod & ipse & omnes fatentur)
 cum sint sub aqua recti, oculis tamen fracti videntur.
 Causam vel ex Ioanne Cātuariensi Archiepiscopo, par-
 te

te perspective tertia, hanc esse liquet, quod pars quæ in aqua est, prior apparet quam sit reipsa, pars quæ extra aquam est suo in loco apparet. Itaque cum partes hæc directe continue apparere non possint, apparent continue indirecte. Reliqua quia paucis explicari non possunt, præstat ad opticæ scriptores reticere. VTI NON CONSIDERANTIBVS ASPECTVS EVRYTHMIÆ DVBIVS. Eurythmia est venusta species commodusque in compositionibus membrorum aspectus, auctore Vitruvio lib. I. cap. 2. ea concinnitas nascitur ex Symmetriis præscriptis, aut iis quæ a solerti & acuto Architecto pro occasione quaruntur.

CAP. TERTIVM.

IN QVIBVS TRABES IN ATRII LATITVDINE TRAECTÆ HABEANT INTERPENSIVA. Interpensiua Hermolaus ait esse tignilla aut asseres ab angulis parietum ad angulos tignorū interclusos ad imbres in colliquias derivandos. Ego eo etiam nomine dici crediderim ligna quædam, fulcræ stillicidiorum, aut quorum pars traectas & alioquin veluti pensiles trabes sustinet, altera parieti infixa. ET COLLIQVIAS. Id est canales qui defluentem ex stillicidiis aquam recipiunt. DISPLVVIATA AVTEM SVNT. Displuviata tecta sunt, trabium iunctis capitibus, mutuo innixu paribusque centra se ponderibus, pedibus imis diuicatis, quæ (nisi fallor)

Sext. Pomp. peccinata appellat, sicut testudinata in par-
tes quatuor deuenta. Nam aliter peccinatum dispositum
dicitur à Vitruuio lib. I. cap. 5. idest quemadmodum ser-
uæ dentes solent esse. **DELIQVIÆ ARCAM
SVSTINENTES.** Deliquias videtur intelli-
gere quas Sext. Pomp. dicit delicias, tigna quæ à culmine
ad tegulas angulares infimas versus fastigatum collocan-
tur, vnde tectum deliciatum, & deliciares tegulæ. Nam
collicias tegulas idem auctor ait per quas aqua in vas de-
fluere potest. **ET OPVS INTESTINVM.**
Pro fenestris hoc loco accipiendum. Aliàs omne opus ma-
teria constans significatur intestini operis appellatione.

CAP. QVARTVM.

**TRIORVM VERO LONGI-
TVDINES.** Statim ab interiori ianua
introcuntibus occurrit atrium, ædificium conti-
nens aream in quam collecta (inquit Sextus Pomp.) ex
omni tecto pluuia descendit. Dicitur vt Varro existimat
ab atriatribus Hetruriæ populis, vnde exemplum sit sum-
ptum, Seruius, *Æneid.* I. ab atro, quòd in eo culina esse
dici mauult. Illud verò non fuerit negligendum, quòd Sa-
cri Euangelii scriptores $\alpha\upsilon\lambda\eta\nu$ vocant, id interpretes
vertisse atrium, quanquam atrio Græci non vtuntur, vt
scribitur huius libri cap. 10. Gellius certe lib. 16. cap.
6. refert nonnullos existimasse primorem partem domus
quæ atrium vulgo diceretur, vestibulum esse, nam quòd
ad vocabulum græcum attinet, Athenæus tradit $\alpha\upsilon\lambda\eta\nu$
appellari perflabilem locum, & $\delta\iota\omega\lambda\omega\nu\iota\zeta\epsilon\nu$ dici lo-

cum utrinque ventum excipientem, usurpari autem sua
 etate (quemadmodum Menander et Diphilus vsi erant)
 pro regnis, quod ante se habeat ampla subdialia loca, quia
 ibi prætoriani milites obdormiant, Homerum verò, per-
 petuo aulae nomine subdialia loca intelligere, ubi hercei
 Iouis erat ara. Verba eius libitum est apponere, ea ve-
 rò sunt ex lib. *Ἰεῖ πνσοσθεσῶν* quinto. *Ὁ δὲ δια-
 πνεόμενος τῶπος αὐλὴ λέγεται, ἢ διαχω-
 ρίζειν φαρμὰ τὸ δὲ γέμονον ἰστέκα τερου πνῦ-
 μα χωρίον.* paulo post. *Nūn δὲ τὰ βασίλεια
 λέγονται αὐλὰς ὡς περ Μοαΐστος καὶ Δίφι-
 λος. ἢ τοι ὄντι τὸ μεγαλύτερον ἔχειν πρὸ τῆς οἴ-
 κων ὑπαιθείου τῶπος, καὶ παρακισιμάδα
 εὐδὲ δρενφόρου ὅτις βασιλείοις. Ὁ μῆρος δὲ
 τῆς αὐλῆς ἀπὸ τῆς ἑσπέρης ἕως τῆς ὑπαιθείων τό-
 πων, εἰ δὲ ἦν ὁ τῆς Εργείου Ζηνὸς βωμός.*

LACVNARIORVM ET ARCE.
 Id est cavi ipsorum laquearium. ALIS DEXTRA
 ET SINISTRA. Alæ dicuntur hoc loco, utrinque
 quod cōtinuò ab impluvio struitur. TABLINVM
 SI LATITVDO ATRII ERIT PE-
 DVM VIGINTI. Pro Pinacotheca Tablinum
 posuit. Nam in Tablino codices et monumenta rerum
 in magistratu gestarum adseruantur. In Pinacothecis
 aut pictæ tabulæ et statuæ, ut ex Plin. lib. 35. cap. 2.
 conuicere licet. Vide quæ sunt apud Alexandrum ab Ale-
 xandro lib. 5. dierum genialiū cap. 24. SI ENIM
 MINORVM SYMMETRIIS VTE-
 MVR IN MAIORIBVS. Scribendum, si

enim maiorum symmetris utemur in minoribus. Item paulopost. Sin autem maiorum in minoribus utemur, restituumdum, sin autem minorum in maioribus. Fugisset me locus hic, nisi coniuuenti mihi transfilientiq; summōstrasset acri vir ingenio Lucenius meus. **IMPLUVIUM LATVM ATRII NE MINVS QVARTA.** Deorsum quo impluit, impluuium dicitur, sursum qua compluit, compluuium, utrunq; à pluuia. Auct̃or Varro de lingua latina lib. 4.

GAP. QVINTVM.

TRICLINIORVM QVANTA

LATITVDO FVERIT. Tri-

clinium à tribus lectis dictum, à Cicerone 2. de Orat. conclaue transfertur. Seruius Rencid. 1. scribit antiquos stratis tribus lectis epulari solitos, errareq; eos qui Triclinium dicūt ipsam Basilicam aut cœnationem. Vel hic vnus locus facit contra Seruii sententiam, ne laudem Quintilianum & Valerium Maximum qui quod Cic. 2. de Oratore, de Scopa loquens conclaue dixerat, Triclinium interpretantur. Quis autem fuerit apud veteres accumbendi mos, quæsitum est, nec ab vllō cuius ad hanc diem ædita sit (quod sciam) sententia expositum. Nos verò quod lectione & marmoribus antiquis animaduertimus, non pigebit adferre, vt ad cæteros aliqua quoq; hinc utilitas perueniat. Itaq; præsuri aut cœnaturi illi (prandiorum enim ne cui Seruii auct̃oritas imponat, mentio est apud Hippocratē lib. 2. de victus ratione in morbis acutis, apud Plautum, Terentium, Valerium Max.

Plinium

Plinium Cæcilium, & alios, Quamquam Galenus lib. 6. de tuenda valetudine, refert se nisi tardius lauaret, cibum non fumpſiſſe, & illum quidem cum ſumeret, ſolo pane uti, abſq̃ potu, Quosdã verò oliuis, melle, atq̃ id genus, vſos cum potu, vt videri poſſit cibus quem interdum ſumerent, leuis & facilis fuiſſe, cœna copioſior, utcumq̃ grauiſſimus auctor Ariſtoteles Problematon ſeção. 3. ait prandere large, cœnare parce præcipi) Illi inquam pranduri aut cœnaturi, ſolebant lectos nonnunquam tres ſternere accubitorios, diuerſos ſcilicet ab eis in quibus dormitent. (Nam Heliogaballum tradit Lampridius ſolido argento habuiſſe lectos triclinares & cubiculares) vnde vocatum Triclinium, aliquando duos, inde Plautus quarto actu Bacchidum, biclinium formauit. Sed & Vitruuius huius lib. cap. 10. vt in Oeco quatuor Triclinia ſterni poſſint, præſcribit. Et Iulius Pollux lib. 1. cap. 8. tradit οἱ κεν dici τρικλινον, πεντοκλινον, δευκοκλινον, ex lectorum numero. Antiphanes & Anaxandrides τρικλινον dixerunt, Phrynichus ἐπιὰ κλινον & ὀννεὰ κλινον uſurpauit vt eſt apud Athenæum lib. 2. Et apud eundem lib. 5. ſcribit Callixenus ad prorã nauis Philopatoris fuiſſe οἱ κεν τετραδεκκλινον, vt coniecturã ſit locus, plures aliquãdo ſtratos lectos pro conuiuiarum numero. Quauis fere gratiarum numero eſſe delectatos, & in Muſarum deſuiſſe animaduerſum ſit. Notum eſt enim illud ex Iulio Capitolino in Vero, ſeptem conuiuium, nouem verò conuitium. Nam & Archestratus Poeta Syracuſius conuiuas eſſe aut tres, aut quatuor, aut nõ plures quinq̃ vult, alias futurum conuen-

tum manipulariū & rapto viuētium. Εἰς ὧν (inquit)
 δ' ἢ τρεῖς; ἢ τετταρακοῖς οἱ ξυμπαντες. Η' τῶν
 πέντε γὰρ μὴ πλείω, ἢ δὴ γὰρ αὖ εἶν. Μιατω-
 φόρων ἀρπαξιβίων σακηνήσρα πᾶτων. (Sunt
 autem hi versus ex libro qui secundum Chrysippum in-
 scribitur γαστρονομία, secundum Lynceum & Calli-
 machum ἡδυπαθεία, ut Clearchus vult δειπνολο-
 γία, ut alii ὀψοποιία. Id quod lib. 1. Diogenesophi-
 ston Athenæus annotauit) etiam si Platonis Symposium
 viginti celebrauerunt, ut idem prodit. Toties verò men-
 sas, quoties ferula & obsonia mutari, & onustus a duo-
 bus ferri, conuiuissq; accubantibus apponi solere, ex Alexi
 Poeta apud Athenæum lib. 9. & Plutarcho in vita Pello-
 pidæ coniecimus. Consueuisse autem in lectis discumbe-
 re, præter alia loca, indicat Virgil. Æneid. 1.

Tu das epulis accumbere Diuum. & Æneid. 2.

Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto. Et alibi.

Toris iussi discumbere pictis. Ad hæc Horatius lib. 1.
 Sermonum, Satyra quarta. Sæpe tribus lectis videas cœ-
 nare quaternos. & carminum lib. 1. Ode. 27. & cubi-
 to remanete presso. Item Ouid. Amorū lib. 1. Elegia. 4.
 Cum premet ille torum, vultu comes ipsa modesto Ibis ut
 accumbas. Suetonius in August. Neq; cœnauit vnâ, nisi
 ut in imo lecto assiderent. Et post. Solebat & inæqua-
 lissimarum rerū sortes, & auersas tabularum picturas. in
 conuiuio venditare, incertoq; casu spem mercatiū vel fru-
 stari, vel explere, ita ut per singulos lectos licitatio fie-
 ret. Terentius in Heauton. Accurrunt serui, soccos de-
 trahunt, video alios festinare, lectos sternere, cœnam ap-
 parare.

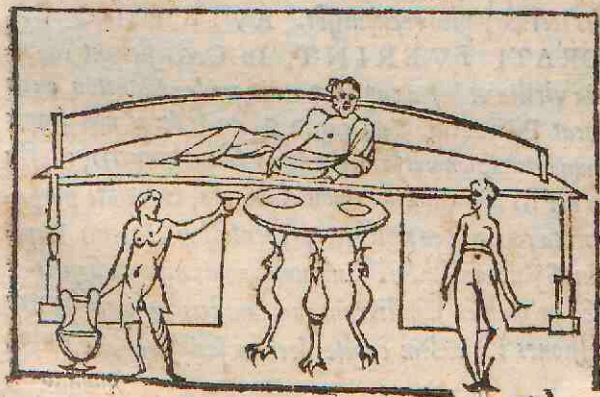
parare. Columella lib. ii. cap. i. Villicus sit frugalitatis exemplū, nec nisi feris diebus accubans cœnet, Valerius lib. 2. de institutis antiquis. Fœminæ cū viris cubatibus, sedentes cœnitabant. Et ne mihi necesse sit omnia omnium loca laudare, Romæ vidimus in æde. D. Eusthæti, & aliis locis, Mutinæ etiam sculptum in marmoribus singulis iacentem in lecto hominem subiecto puluillo cubito, apposita ad lectum tripede mensa, aliquando monopodio. Ostendit & Venetiis huiusmodi duo marmora Ioannes Franciscus Valerius Venetus, Romanum vnum, pusillum illud quidem, Alterum à Peloponneso vsq; aduectum. Præterea Romæ in ædibus Hieronymi Maffei & Matthæi Saffii, visuntur marmora non admodum absimilia, vbi sunt lecti duo decubitorii cum mensa vna. In vno sedet vir seminudus supposito humeris puluino, ad eius genua est & alter seminudus pronus innixus cubito. Iuxta Secundū lectū stat promissa barba ventrosus senex (Silenum esse crediderim) cui soleas nudus iuuenis, vt iacituro demit, (Soleas enim demere solitos esse puluinisq; inniti cœnantes, præter marmora, multis Martialis & aliorum scriptorum locis probari potest) ponē verò alius nudus inclinabundū sustinet dū detrahuntur. Quin & apud veteres Romanos non fuisse vsum accubendi, sed postea viros discumbere cœpisse, & mulieres sedere quòd turpis visus est in muliere accubitus, auctor est Isidorus libro Etymologiariū. 20. ex Varrone de vita populi Romani. Et Catonem Uticensē nunq̄ iacuisse nisi dormiturū, sed sedisse post cœpta ciuilia bella & auditam Pharsalicam cladem scribit Plutarchus in ipsius vita. Neq̄ tamen velim existimari nudos cum ederent iacuisse, quā-

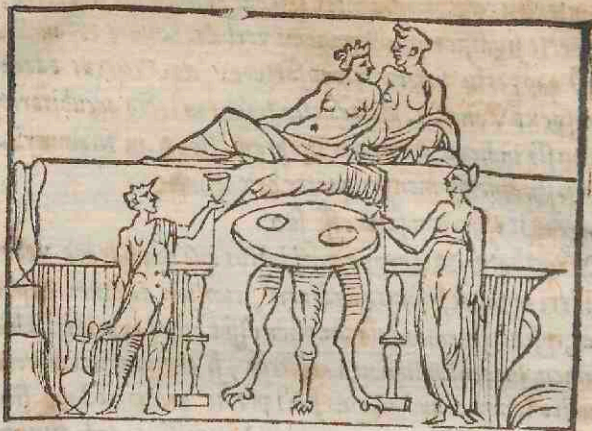

nis ita sculptores expresserint. Id certe effecerunt ut
 artis plus appareret, ibi musculos, venas, flexus elucere
 erat necesse, panno autem operire quod effingere non po-
 tuisse credibile sit, eius vero vel suspicionem à se alienam
 esse oportere existimabant. De his rebus cum ad Paulum
 Iouium Nouocomensem virum & disertissimum & si quem
 nostrum seculum tulit $\omega\delta\lambda\upsilon\iota\sigma\sigma\alpha$ retulissimam (soleo
 enim non raro mei amantissimum inuisere, & post lectas
 pulcherrimam & omnibus numeris absolutam Historiam quam
 scribit aliquot paginas, plerisque de rebus sententiam roga-
 re) dixit non defuisse qui existimarent triclinia veterum
 non admodum fuisse diuersa a monachorum nostrorum Tri-
 cliniiis (quæ refectoria vocant) ubi sternuntur mensæ tres,
 ad caput una, & ad latera duæ, tantum hoc interesse, quod
 illi in lectis sederent (quod eum facere mensa humiliore
 vidi, & Germanos in hypocaustis morem dicebat seruasse)
 hi autem nostri sedilibus utantur. Notari autem Ho-
 ratiano dicto verso conuiuatoris auaritiam, qui tribus
 lectis idest (ut interpretantur illi) stratis sedilibus, vole-
 bat cœnare duodecim, potius quam quartum lectum & men-
 sam sternere, ceu non amplior esse deberet lectus, quam
 qui tres caperet nisi anguste. Et certe in speciem videri
 possit ea sententia plausibilis, sed cum neque cuiusquam scri-
 ptoris, neque veteris marmoris auctoritati imitatur, haud
 scio an temere amplectenda sit. Animaduerto enim iam
 cuisse aut non sedisse ut nos solemus, idest ut spina cum
 femore rectum angulum efficeret, & item femur cum tibia
 (nam id esse sedere docuit Galenus lib. de usu partium cor-
 poris. 3.) sed distentis aliquando cruribus, nonnunquam
 dextro poplite læuum prementes genu, interdum compli-
 catis cruris in alternas vicissitudines, aliquando inco-

xantes seu cossim infidentes (liceat enim mihi si vetera,
 at certe significantia Pomponii verba renouare & molli-
 re) quo gestu sedere solent sartores, & Turcas edere
 conspexi Venetiis. Plures etiã tribus in lecto accubitorio
 iacuisse indicat Martialis Epigram. lib. 9. in Mamurrã.
 Et testudineum mensus quater hexaclinon,
 Ingenu it citro non satis esse suo.

Querebatur Mamurra quod lectus quẽ comparare velle
 videri optabat, minus quadraret, cum sex tantum cape-
 ret, ipsius autem mensa amplior esset atq; capacior. Illis
 tamen succensendum non arbitror, si antiquorum morem
 nostro tempore quo ad eius fieri potuit accommodare stu-
 duerint. Potuit autem eos aliquid mouisse, quod diutius
 & diligentius perscrutantibus atq; rectius consulentibus
 satisfacturum non erat. De me hoc certẽ profiteor, mul-
 ta incidisse sapius in mentem sententias, quas tum qui-
 dem maiorem in modum probauerim, de eis verò cum se-
 uerius & exactius anquirerem, errores inueni, in ea parte
 ipsa quẽ potissimũ delectasset, & valde castigandos Mu-
 tinensium quod pulcherrima videbãtur figuras subiunxi.

ALTITVDINES OMNIUM CON-
CLAVIORVM. Pro conclauium dictum est,
 variat a flexione. **SIN AVTEM EXHE-**
DRÆ. Exhedra enim & cellam significat ad colloquē
 dum, aut meridiandum, idest meridie dormiendum. Cic.
3. de Orat. de Cotta loquens. Cum dedita opera quie-
 scentibus aliis, in eam Exhedram venisset, in qua Cras-
 sus lectulo posito recubuisse. **AVT OECI QVA-**
DRATI FVERINT. In Oecis fiebant conui-
 uia virilia vt infra cap. 10. ait, vnde Asaroton œcon
 vocat Plinius lib. 36. cap. 25. quasi dicas non scopis
 mundatum, non versum, quod quæ solent conuerri, e testu-
 lis tinctis in pavimento erant elaborata, & veluti purga-
 menta cœnæ in eo relicta, representataq;. Staius Papi-
 nius Sylvarum lib. 1. Subeuntq; nouis asarota figuris.
 Sed & matres familiarum cum lanificis in œcis habere
 sessiones illo eodem capite decimo scripserat, vt eorum
 omnino

omnino nomine intelligamus, quas Salas plebeia voce vocamus, à saltando, ut putat Baptista Albertus, quòd in eis nuptiarum & conuiuiorum alacritas celebretur. CURVA LACVNARIA AD CIRCIVM DELVMBATA. Idest curua quidem sed non ad perfectam rotundationem, humiliter conformata. IMPONENDA CONTIGNATIO, SVpra EAM COAXATIO. Facta tignorum textura, sectiles tabulae (quae axes & asses dicuntur) supra statuendae, & clavis consurgendae. Qua autem sit materia ad coaxationem vtendum, docebit capite primo libri septimi.

CAP. SEXTVM.

CIVOS GRÆCI KYZH-
 α KINOYΣ. Κυζικηνους, idest Cyzicenos, à Cyzico oppido Milesiorum in Propontide, auctore Plinio cap. vltimo lib. 5. Fuit autem nobile, Arce, mœnibus portu, turribusq; marmoreis, ut tradit Florus. VTI VIRIDIA DE TECTIS PER SPACIA FENESTRARVM PERSPICIANTVR. Ea alii Viridaria appellant, sunt autem loca virentibus arboribus consita. Viridarios Vlpianus Pand. lib. 33. de fundo instructo, vocat præfectos curandis viridariis. Sed corrigendus est (vt opinor) hic locus proq; tectis legendum lectis, scilicet pro accubitoriis, è quibus cœnantes spectare sylvas, platanones, pomaria, aut hortos per fenestrarum loca posse cupiebat Vitruuius. TVM OPVS ERIT

196 GVL. PHIL. ANNOT.
VT INGENIO ET ACVMINE DE
SYMMETRIIS DETRACTIONES
AVT ADIECTIONES FIAN'T. Le-
ge quæ huc pertinent supra cap. 2. et lib. 5. cap. 7.

CAP. SEPTIMUM.

HYBERNA TRICLINIA ET
BALNEARIA, OCCIDEN-
TEM HYBERNUM SPE-
CTENT. Triclinia, ut non eadem sunt omnia, sed
pro anni temporibus mutantur, ita varias cæli regiones
spectare debent. Æstiuæ ita obuerti debent ut excipiant
septentrionem, Verna et Autumnalia, orientem, Hyber-
nis occidentem hybernum dari vult Vitruuius, alius magis
placet meridianum Solem. ET PLUMARIO-
RVM TEXTRINÆ. Plumarios, sunt qui à
pluma acu dictos putant, Alii à plumeis culcitrus. Nos
existimamus eorum nomine intelligi qui tomento quodcu-
que genus vestis aut straguli confarctum, inculcatum ue
acu pingunt. Eos nostri à punctis punctores vocant. Nam
polymitarios diuersos esse censemus à plumariis, utcumque
plumarii variis filis vtantur, sunt illi quidem, ut existi-
mamus, textores qui in texendo licis, idest filis diuerso-
rum colorum vtuntur. Certè, D. Hieronymus, Hermolaus,
et Egnatius, plumarios et polymitarios pro eisdem
intelligunt, à liciorum multiplici varietate,
multos, enim filum siue licium
significat.

CAP.

CAP. OCTAVVM.

VOD HI ALIIS OFFICIA
 PRÆSTANT AMBIVNDO
 QVÆ AB ALIIS AMBIVNT.

Mediocris fortunæ homines, quæ ab humilioribus officia expectant, ut salutationes, ea maioribus præstant, ut quare extat lepidissimè Martial. Epigrâ. in Maximû. lib. 2.

Capto tuam (pudet heu) se d capto Maxime cœnam.

Tu captas alias, iam sumus ergo pares

Mane salutatum venio, tu diceris isse.

Ante salutatum, iam sumus ergo pares.

Sum comes ipse tuus, tumidiq; ante ambulo Regi,

Tu comes alterius, iam sumus ergo pares,

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse

Qui Rex est, Regem Maxime non habeat.

IN ÆDIBVS CRYPTÆ. Cryptæ dicuntur

fossæ testudinatæ subterraneæ, aut concava loca, & serobes vbi triticum conditur. Nam ut scribit Varro lib.

1. cap. 57. de re rustica, Quidam habent granaria sub terris vti speluncas quas vocant Siros. Alii vtuntur ad

id, puteis. APOTHECÆ. Sunt cellæ vinariæ,

id est vbi vinû & feruatur & veditur. RVRI VE-

RO PSEVDVRBANIS STATIM

PERISTYLIA. Villa, auctore Columella lib. 1.

cap. 6. in treis diuiditur partes, Vrbana, rusticam, &

fructuariam. Pseudourbana siue urbana, ea villæ est pars,

quam sibi paterfamilias reseruat, Prætorium vocatur à

Palladio lib. 1. cap. 8. et à Neratio Iurison. Pandect.

lib. 8. de seruit. rustic. prædiorû. Rustica pars, villici est

& familiæ, ibi sunt Bubilæ, Equilæ, Ouilæ, Caprilæ,

omne deniq; rusticum instrumentum. Fructuaria pars, continet cellam oleariam, torcularia, cellam vinariam, de frutariam, Fœnilia, Paleariaq; & apothecas, & horrea.

CAP. NONVM.

VNC RVSTICARVM EXPEDITIONVM VT SINT AD VSVM COMMODÆ, &c.

DICAM. Aut aliquid deest, aut manifestissimus est solœcismus. Fortasse scriptum erat. Nūc rusticorum expeditiones, vt subintelligeretur, œdificiorum, aut nunc rusticas expeditiones. Dixit enim præscripsisse vrbanas rationes œdificiorum, nisi potius referatur ad vocabulum rationes, quod nos existimamus, vt sit capitis initiū. Primum de salubritate. Vt hinc intelligatur, ineptam ne quid grauius dicam, capitū sectionem. ITEM AGRICOLÆ REGIONVM IMPERITIALI. Aliqui codices habent periti. HABEAT QVE CONIUNCTAM VINARIAM CELLAM, HABENTEM AD SEPTENTRIONEM LVMINA FENESTRARVM. Cellam vinariam, Septentrionē spectare oportere scribūt Plinius lib. 14. cap. 21. et Palladius lib. 1. cap. 18. frigidam illam quidem, longè à balneis, stabulis, furno, Sterquiliniis. Columella tamē lib. 1. cap. 6. Apothecas recte superponi ait his locis, vnde plerunq; balnearum fumus exoritur, quoniam vina celerius vetustescunt, quæ fumi quodam tenore præcoquem maturitatem trahunt. ET NVMERVM, ET DO-

LIO.

LIORVM SVNT FACIENDÆ.

Posterior coniunctio abundat. QVÆ CVM
SINT CVLLARIA. Culleare vas, vigin-
ti amphoras continet, amphora autem quadraginta sexta-
rios. De culeo ita scribit Fannius, Est & bis decies quem
conficit amphora nostris Culeus, hoc nulla est maior mē-
sura liquoris. Sed præstat hoc loco paucis mensurarū ra-
tionem completi. Culeus amphoras viginti capit, idest
libras mensurales mille sexcentas, Amphora urnas duas,
idest libras octoginta, Vina Congios quatuor, idest libras
quadraginta, Congius sextarius sex, idest libras decem,
Sextarius heminas duas, idest libram & bessem, idest un-
cias viginti, Hemina quæ & cotyla quartarios duos, idest
uncias decem, Quartarius acetabula duo, idest uncias
quinque, Acetabulū sesquicyathū, uncias duas cū dimidia.
Cyathus ligulas siue cochlearia quatuor, idest fescunciā,
drachmam & scrupulum. IPSVM AVTEM
TORCVLAR. Quod hic describitur diuersum
est à nostræ tempestatis torcularibus. Illud etiam scien-
dum est Torculū, Torcular, & Torcularium dici à Co-
lumella, Plinio & Catone. SI NON COCLHEIS
TORQVETVR. Cochleæ sunt per quas cla-
uiculatim striatas, foratū prælum & ipsum spiratim, at-
tollitur & demittitur in torculari, vectariis fuculam ver-
santibus seu potius ergatam. Sed de his lib. 10. Sunt au-
tem vectes trahenti per eas machinas baculi, unde vocati
vectarii. SED VECTIBVS ET PRÆ-
LO PRÆMITVR. Scribit Seruius Georg. 2.
Præla esse trabes quibus vna iam calcata premitur.

GRANARIA SVBLIMATA, ET

AD SEPTENTRIONEM AVT A.
 QVILONEM SPECTANTIA. Scri-
 bit Varro rei rust. lib. 1. cap. 57. triticum condi oportet
 re in granaria sublimia, quæ perflentur vëto ab exortu,
 ac Septentrionû regione, ad quæ nulla aura humida è pro-
 pinquis locis aspiet. Lege Columellam lib. 1. cap. 6.
 Plinium lib. 18. cap. 38. Palladium lib. 1. cap. 19.
 EQVILIA QVAM MAXIME IN
 VILLA VBI LOCA CALIDISSI-
 MA FVERINT, CONSTITVAN-
 TVR. Equorû stabula vult Palladius lib. 1. cap. 21.
 ita meridianas plagas respicere, vt non tamen egeant Se-
 ptentrionis luminibus, quæ per hyemem clausa nõ noceât,
 per æstatem patefacta refrigerent, Plancas habere robo-
 reas suppositas cû stramine, vt iacentibus molle sit, stan-
 tibus durum. HORREA, FOENILIA,
 FARRARIA, PISTRINA, EXTRA
 VILLAM FACIENDA VIDEN-
 TVR, VT AB IGNIS PERICVLO
 SINT VILLÆ TVTIORES. Hoc etiã
 Palladius lib. 1 cap. 32. de fœnili, paleario, & lignario
 admonet. LINEA TENDATVR AB
 ALTITVDINE PARIETIS. Idest
 funculus, resticula, qua in significatione vtitur non semel.
 SIN AVTEM OFFICIENT TRA-
 BES SEV LIMINIA. Scribendum limina,
 pro superliminaribus vt cap. vltimo huius libri. Et apud
 Plinium lib. 36. cap. 14. Difficillime hoc contigit in li-
 mine ipso, quod foribus imponebat. Vnde Varro cap. 4.
 lib. 2. de re rustica, vocat limen inferius, vt discerne-
 ret

ret à superiori.

CAP. DECIMUM.

TEX ALTERA, HOSTIA.

e RIIS CELLAS. Iulius Pollux cap. 8.

lib. 1. tradit Ianitoris locū dici πυλῆειον,

subsequi, πρὸ σπομον ἔ πρὸ αὐλον, αὐλήν verò interiorē esse partē, quam αἰθρῶν (ἔν) ait ab Homero vocari. Enarrator autem Homeri Iliad. 9. hanc pro illa Strata Sole porticu interpretatur. Eius hæc sunt verba.

Πύλαμος μὲν γὰρ ὁ ἔστω οἴκῳ τῆς αὐλῆς, τὸ δὲ πρὸ αὐτῆς πρὸ σπομος, αἰθρῶσα δὲ πρὸ αὐλῶν, τοῦτ' ἔστι πρὸς ἥλιον τετραμυρία σῶα, παρὰ τὸ αἰθρῶσαι, ὁ ἔστι φλέγεσαι.

CONSTITVNTVR COECI MAGNI.

Scribendum Oeci de quibus supra, ἔ mox. QVO-

RVM VNVM THALAMVS. Viri ἔ

vuxoris cubiculum. Thalamus auctore Artemidoro lib.

de somniorum interpretatione secundo, cap. 10. quod ad

somnia rationem attinet, uxorem significat, aut si non

est, dominum domus, sicut andrones in quibus viri ver-

santur, cognatos ἔ seruos, Gynæcium verò seruus.

ALTERVM AMPHITHALAMVS.

Vbi ancillæ, neq; enim longius abesse oportet, quam vt

vocatæ extemplo audire possint, ἔ præsto ad iubentis

imperia esse. Hermolaus antithalamus legit, quod Plin.

in Epistolis procoetion idest antecubiculū vocat. HÆC

PARS ÆDIFICII GYNECONITIS

APPELLATVR. Cræci ædificium in partes

duas distribuebant, nam in qua parte viri sine fœminarum interpellationibus versabantur, eam andronitida appellabant, vbi autem congruerent mulieres, gyneconitida vocabant. Gynæcium video eam fuisse partem in qua mulieres præcipuè lanificio & textrinae dabant operam. Vnde legimus apud Paulum Diaconū lib. 8. vbi de Narsete loquitur, ei Augustam quòd Eunuchus esset mandasse vt cum puellis in Gynæcio lanarum pensa faceret diuidere. Inde Valètinianus & Valens Imperatores lib. ii. Cod. de muricilegulis & gynæc. eos intelligunt gynæciarios qui fœminis mixti ea opera exercent. **HABENTES LATIORA PERISTYLIA.** Dixi peristylum locum esse septum columnis. Addit Iulius Pollux lib. 1. cap. 8. dici & ποδῶν κλιῶν quòd σῦλλος & κλιῶν pro eodem Græci vsurpent, vocari autem secūdum Atticos περὶστυλον, quia σοῶν, πλάτους ἰδέσθαι idest latus significet. **PARES SUNT QUATVOR PORTICIS ALTITVDINIBVS.** Scribendum porticus. **VTI FACILITER IN EIS, TRICLINIIS QUATVOR STRATIS.** Triclinium pro lecto discubitorio siue accubitorio dixit, vt Varro lib. de re rustica. 3. cap. 13. Erat locus celsus vbi Triclinio posito cœnabamus. Et lib. 1. cap. 59. in quo quidam etiā Triclinium sternere solent cœnandi causa. Alias significat conclaue, vt supra cap. 5. Legi alicubi, nec succurrit locus, apud antiquos tres mensas fuisse vnde & Tricliniū vocatum esset, Primam domini, vxoris liberorumq̃, secundam hospitem, tertiam seruorum & domesticorum.

NOSTRI

NOSTRI AVTEM EAS ANDRONAS APPELLANT. Andronas (inquit) appellat itinera inter aulas idest atria, cum andron Græcis locus sit domicilii longitudine angustior in quo viri plurimi morabantur, Auctore Sexto Pompeio. Secundum autem Vitruvium Oeci ubi virilia conuiuia fiunt. Vide Suidam & Pollucem lib. i. cap. 8. nam & virilia conuiuia dici andronas ait Hermolaus. QVÆ GRÆCE DICVNTVR ΔΙΑΘΥΡΑ. Sunt repagula lignea quibus arcentur equi aut currus ab ædiū vestibulis. Andreas Alciatus lib. de verb. signific. eo nomine intellexit quæ ex tabulis conficiuntur ad arcendum valuæ aperiuntur irrampentia frigora, aut tabularum vice appositos tapetas siue aulea. NOSTRI TELAMONES APPELLANT, CUIVS RATIONES, QVID ITA, AVT QVARE, EX HISTORIIS NON INVENIUNTUR. Id Seruius Æneid. 1. ex Ennio explicat. Ait enim Telamonem latine, græce Atlanta dici. Mirum est Vitruvium id latuisse. FILIÆQVE EIVS ATLANTIDES (QVAS NOS VERGILIAS, GRÆCI AVTEM ΠΛΕΙΑΔΑΣ NOMINANT. Ouidius Fastorum quarto.

Pleiades incipient humeros releuare paternos,

Quæ septem dici, sex tamen esse solent.

Vide Aulum Gellium lib. noctium atticarum. 12. Vitruvius lib. 9. cap. 5. indicare videtur, eas esse in cauda Tauri, quod imitatur Plinius lib. 2. cap. 42. cum tamen Ouidius in Fastis, & ceteri tradant, posteriores par-

tes non videri. Ouidii versus sunt.

Vacca sit an Taurus, non est cognoscere promptum,

Pars prior apparet, posteriora latent.

Seu tamen est Taurus, siue hoc est fœmina signo,

Iunone inuita munus amoris habet.

CAP. XI.

DIFICIA QVÆ PLANO PE-
 DE INSTITVNTVR. Ita
 lib. 7. cap. 1. si plano pede erit ruderandum, &
 cap. 4. eiusdem lib. cōclambus quæ plano pede fuerint, ad
 differentiam contignationum. SIN AVTEM
 HYPOGEA CONCAMERATIO-
 NESQVE INSTITVENTVR. Sunt
 subterranea ædificia arcuato opere extructa, vt cellæ vi-
 narie, oleariæ, & eiusmodi. MEDIO SPACIO
 PANDANTES. Idest incuruata & ponderi ce-
 dentes. Ei contrarium est fornicari, idest remti, pondus
 sustinere, in diuersum curuari. FRANGVNT
 SVB LYSI STRUCTVRAS. Lego aut
 sua lysi, idest solutione, aut sublixi, aut vocabulū est ar-
 chitecton: cum, de quibus in Proœmio lib. 5. Vitruuius
 verba fecit. SINE MOLITIONE FVL-
 TVRARVM. Non necesse erit admouere tibici-
 nes & fulcimenta si quid immutandum erit. QVÆ
 PILATIM AGVNTVR ÆDIFI-
 CIA. Idest per pilas. Sunt autē pilæ quadratæ, quas
 Græci στήλας hoc est stelas vocant, quo nomine vititur
 Plinius lib. 6. cap. 28. Quauquam propriè dicuntur
 stantes

Stantes in monumentis columnæ. Quæ autem sunt rotundæ, vocantur κίονες & σῦλοι. A pila formavit Cicero Philipp. 2. oppilare pro obfirmare & obcludere, à quo postea recentiores Medici oppilationem appellarunt iocinosis præclusi, atq; adeo aliorum viscerum vitium. **PER COAGMENTA AD CENTRUM SEPARENTES EXTRUDERINT INCUMBAS.** Appellare videtur incumbentes cunas id est reliquos præter medium, qui unus rectus, id est ad perpendiculum ad centrū fertur, aut, quod omnino sentimus, eam pilæ partem ubi arcus innituntur, Itali impostas ab imponendo vocant, quo nomine etiam intelliguntur testudinum, fornicum, & lunulati generis cameræ, fulcræ et veluti mutuli, formam unam subiunximus.

Extruderint autem pro extruserint dictum est. Admonebo obiter post antiquos Architectos, omnes serè in peristylis, templis, fenestris, arcus non pilis, sed rotundis columnis adponere, fulcræ ue, magno vitio, cum debeant sum-

mis truncis respondere, atq; in huiusmodi operibus nõ possint, his rotundis, illis autem angulis constantibus, quos necesse est perpendiculum scaporum rotundorum superare, contra quam res expetit. **VTI OMNES STRUCTURÆ PERPENDICULO RESPONDEANT.** Perpendiculi præ-

ter id de quo lib. 7. demonstrabimus, est aliud genus quo exploratur vlla ne sit in structura proclinatio, fiet autem hoc modo. Sit regula per cuius medium, quam longa est, deformata sit recta linea. propendeat è filo plumbum, atq; vt commodius fiat in extrema una regula sit forami in quod intrare possit, aut aliud quippiam eiusmodi. Ea regula cum admovebitur structurae, si quidem recta erit, filum è quo pendet plumbum, tanget totam descriptam lineam, si aliqua inclinatio fuerit, & ipsum filum necesse est à linea discedere, eius figuram ad marginem adiecimus. **ANTERIDES SI VE ERISMÆ SINT.** Nos contrafortia & arcus obnitentes dicimus, Italis peronos, ceu sint calcaria, id est obnitentes muris pilas, vocant. **IN EXTREMIS ANGLVLIS CVM RECESSVM FVERIT AB EXTREMO ANGLV. LO.** Locum huc indicauimus lib. 1. cap. 5. **IDEO QVOD IN OMNIBVS LOCIS OMNIA GENERA COPIARVM NASCVNTVR.** Legendum negatiue, hoc est, non in omnibus locis. Nam lib. 1. cap. 2. dixit non omnibus locis arenam fossitiam nasci, aut cementorū, abietis, sapinorum, marmoris, copiam esse. Et in fine superioris libri de puluere puteolano hoc ipsum innotuit. **OFFICINATORIS EXACTIO.** Officinator ipse faber est qui extruit, Architecti autem est arbitrari & deformare, id est designare.

G V L I E L M I

PHILANDRICASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN LIB.

Septimum M. Vitruvii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROEMIO.

VM EGREGIAM BI-
BLIOTHECAM PER-
GAMI AD COMMU-
NEM DELECTATIO-
NEM INSTITVISSET.

In qua erant librorum ducenta millia

*Auctore Plutarcho in vita M. Antonii. NON MI-
NORIBVS INDVSTRIIS ADEVN-
DEM MODVM CONTENDERAT
ALEXANDRIÆ COMPARARE.*

*In ea Bibliotheca ad millia fermè voluminum septingen-
ta fuisse scribit Gellius lib. 6. cap. ultimo. Meminerunt
eius Eusebius lib. 8. de præparatione Evangelica, et Ari-
steas lib. de septuaginta interpretibus. IONICA
EPHESI, QVÆ EST DIANÆ. Hanc*

ædem Dipteron fuisse scribit lib. 3. cap. 1. ITEM
 DE ÆDE MINERVÆ DORICÆ
 QVÆ EST ATHENIS IN ARCE.
Scribendū Dorica, refertur. n. ad ædē, cuius species erat
Dorica. Dixi autē de ea cap. 7. lib. quarti. ET LI-
 BERI PATRIS TEOMONOPTEROS.
Admonui lib. 3. non vnā esse dictionem sed
duas, idest in Teo insula fuit ædes monoapteros dicata
Baccho de qua scripsit Hermogenes. Quid autem esset
ædes monoapteros scripsimus lib. 4. cap. 7. DE MAV
 SOLEO SATYRVS ET PHITEVS.
Meminit Pythii veteris cuiuspiā Architecti cap. 1. lib. 1.
qui ædem Mineruæ sit Prienæ architectatus. Et lib. 4.
cap. 3. Pytheum dicit, vt possit idem esse Architectus,
tantum moneo, nihil statuo. NANQVE SIN-
 GVLIS FRONTIBVS, SINGVLI
 ARTIFICES SVMPSERVNT CER
 TATIM PARTES AD ORNAN
 DVM ET PROBANDVM, LEO
 CHARES, BRIAXES, SCOPAS,
 PRAXITELES. De Mausoleo, Plin. lib. 36.
cap. 5. in hunc modum. Patet (inquit) ab Austro & Se-
ptentrione sexagenos ternos pedes. Breuius à frontibus
toto circuitu pedes quadrigentos. xi. Attollitur in altitu-
dinem. xxv. cubitis. ctingitur columnis. xxxvi. ab Orien-
te cœlavit Scopas, à Septentrione Bryaxes, à meridie Tim-
otheus, ab occasu Leochares, &c. COEGIT AD
 SEPTEM SPECTACVLORVM E
 IVS OPERIS PERVENIRE FOR
 MAM. Orbis septem miracula, præter cæteros recenset

set Cassiodorus, variarum lib. 7. eius verba sunt hæc.
 Ferunt prisca sæculi narratores, fabricarum septem tantum
 terris attributa miracula, Ephesi Dianæ templum, Re-
 gis Mausoli pulcherrimum monumentum, a quo & Mau-
 solca dicta sunt, Rhodi solis æneum signum, quod Colof-
 sus vocatur, Iouis Olympici simulachrum, quod Phidias
 primus artificum, summa elegantia, ebore auroq; forma-
 uit, Cyri Medorum Regis domus, quæ Memnon arte pro-
 digæ, illigatis auro lapidibus fabricauit, Babylonæ muri,
 quos Semiramis Regina, latere cocto, sulphure, ferroq; cõ-
 struxit, Pyramides in Ægypto, quarum in suo statu se
 umbra consumens, vltra constructionis spacia, nulla par-
 te respicitur. EVPRANOR. Scribo Euphranor
 vt apud Plinium lib. 35. cap. ii. IN DEORVM
 SESSIMONIO. Pro templis, quod non memini
 legere apud alium Auctorem. SED ETIAM A
 C. MV TIO, QVI MAGNA SCIEN-
 TIA CONFISVS, ÆDES HONO-
 RIS ET VIRTVTIS MARIANÆ
 CELLÆ. Eius ædis mētio est lib. 3. cap. 1. et apud
 Plutarchum lib. de fortuna Romanorum. Marmorea ta-
 bula inuēta in via Flaminia indicat de manubiis Cimbri-
 cis & Teutonicis extructam. Fuit autem in ea Esquilinī
 montis parte quæ hodie Merulana pro Mariana
 vocatur. Illud verò prætermitti non debet,
 quod. D. Augustinus intellexit, nemi-
 nem honoris templum ingredi
 posse, qui non sit
 prius vir
 tutis ingressus.

CAP. PRIMVM.

T INDVCATVR CVM STA-
 e TVMINE RVDVS. Statumen di-
 citur quicquid pro fulcimento sternitur, idest
 inductionis corium inum. Fieri statumen debere non mi-
 nore saxo quam quod possit manu implere paulopost tra-
 dit. FISTVCATIONIBVS GVM MA-
 GNA CVRA SOLIDETVR, Idest pa-
 lationibus, palis aut sublicis vstilatis confixis & machi-
 nis adactis. PANDATIONE SIDEN-
 TIBVS. Hoc ipso capite paulo mox. Contignatio-
 nes humore crescentes, aut siccitate decrecentes, seu pan-
 dationibus sidentes mouendo se, faciunt vitia pavimentis.
 ITEM DANDA EST OPERA NE
 COMMISCEANTVR ASSES ESCV-
 LINI Q VERNIS. Palladius lib. 1. cap. 9.
 Demde vt axes quernæ cum æsculeis non misceantur,
 nam quercus humore concepto, cum se cœperit siccare
 torquebitur, & rimas in pavimento faciet. Æsculus au-
 tem sine vitio durat. Sed si quercu suppetente æsculus
 desit, subtiliter quercus siccetur, & transfuersus atq; di-
 rectus duplex ponatur ordo tabularum clavis frequenti-
 bus fixus. NAMQVE DECERRO AVT
 FAGO SEV FARNO NVLLVS AD
 VETVSTATEM POTEST PER-
 MANERE. Palladius dicit de his arboribus, diutis-
 sime eas durare, stratis paleis vel filice. Farnum autem
 etiam hodie vocat Italia de genere quercuum arborem.
 COASSATIONIBVS FACTIS, SI
 ERIT

ERIT FILEX, SI NON PALEA
 SVBSTERNATVR. In Plinio lib. 36. cap.
 25. mendose scriptum est filice pro filice, & in meo exē-
 plari hoc loco filex pro filice, quanquam aliàs dicitur fi-
 lix, cuius duo sūnt genera apud Plinium lib. 27. cap. 9.
 NE MINORE SAXO QVAM QVI
 POSSIT MANVM IMPLERE. Facile est
 vel indoctissimo iudicare, scribendum esse, quam quod.
 RVDVS SI NOVVM ERIT, AD
 TRES PARTES VNA CALCIS MI-
 SCEATVR. Palladius lib. 1. cap. 9. Statumina-
 bis rudus, idest saxi contusi duas partes, & cum vna cal-
 cis temperatē constitutus. SI REDIVIVM
 FVERIT. Idest ē veteri renouatū. Vtuntur enim
 ad pavimenta duplici rudere, nouo quod fit ē lapide tunc
 primū contuso, aut testis, addita vna parte calcis ad duas.
 Vtuntur & vetere siue rediuiuo, ex pavimentis aut ædi-
 ficis dirutis, in quo miscendo minus opus est calcis, sed ad
 quinque sufficiunt partes duæ. DE CVRIIS IN-
 DVCTIS. Idest inducta hominū decuria siue mul-
 titudine qui ligneis vectibus pinsant & subigant materiā,
 vt mox. cap. 3. CRASSITVDINE SIT
 DODRANTIS. Idest nouem pollicum. Nam
 pollex vncia ē, idest pars pedis duodecima. INSVPER
 EX TESTA NVCLEVS INDVCA-
 TVR. Nucleum vocat maxime resistentem crustam,
 siue coriū, idest interius pavimētū, vniqus Italum animam
 vocat. AD REGVLAM ET LIBEL-
 LAM EXACTA PAVIMENTA
 STRVANTVR SIVE SECTILI-

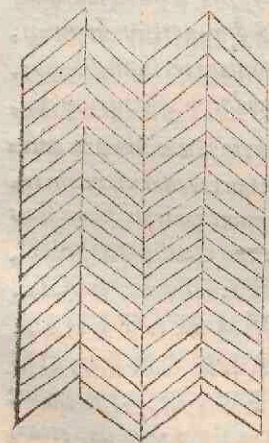
BVS, SEV TESSERIS. Pavimenta princi-
 pio picta fuerunt, postea facta sunt lithostrota, idest tes-
 sellatis lapillis strata, quorum fit mentio apud Varronem
 lib. rei rusticæ. 3. cap. 1. & Plinium lib. 36. cap. 25.
 Per scētilia intelligo scētas paruas marmoreas crustas in
 varios interdum colores, idest opus amusseatum, siue mu-
 siuum vt Spartianus in Pescēnio, nos mosaicum vocamus.
 Per tesseras, quadrata grandia. Opus musiuum expressit
 Nilus scholasticus Epigrammaton lib. 4. ἢ ὡς ἐκ λι-
 θου ἄλλοθεν ἄλλης συμφεροῦς, λεύκων ἰζο-
 πῆυς ὁδὲ τῶν ὄ. Alciatus vertit, Qua arte ex aliis
 alijsq; lapillis Tam cito compositū transferim in satyrū.
 Artifices dicuntur musiuari a Theodos. & Valentinia-
 no Codicis lib. 10. de excusationibus artificū. NVL-
 LI GRADVS IN SCVTILIS. Palla-
 dius lib. 1. cap. 9. tesseras & scutulas in pavimento di-
 xit pro frustis quadratis & rotundis à scuti figura, à qua
 etiam scutulatū equum dicunt, qui vulgo pomulatus vo-
 catur. Et scutulatum aranearum rete nominatur Plinio
 lib. 11. cap. 23. Nam scutulas idem auctor lib. 17.
 cap. 16. intelligit cortices qui in emplastratione ex arbo-
 ribus scuti figura eximuntur, & qui eadem forma impo-
 nuntur. SEV FAVIS EXTENT. Nos cum
 quæreremus quid hoc nomine significaretur, incidimus in
 apum aluearia, contemplati sumus cellas sex angulas, tum
 intelleximus Vitruuium fauos dixisse pro frustis ex ago-
 nis. Nam fauus, vt scribit Varro lib. 3. rei rusticæ. cap.
 16. est quem fingunt apes multicauatū è cera, cum sin-
 gula caua sena latera habeant, quot singulis pedes dedit
 natura.

natura. Quamq̄ non semper eiusdē figuræ reperiri, aut̄ est Columella lib. 9. cap. 15. sed & quadrata, & rotunda, & longa. ET SVpra LORICÆ EX CALCE ET ARENA INDVCANTVR. Idest tectorium, crusta, corium, vnde loricare parietes Varroni lib. de re rust. 1. cap. 57. & Plinio lib. 8. cap. 24. de Ichneumone limo se mergente siccantēq̄ Sole & huiusmodi coriis se loricante. Loricā diximus lib. 2. esse testaceam structuram, idest veluti coronices proiectas siue semifastigia quæ stillicidium à muris arce-
rent. Apud Vegetium lib. 4. loracula significat id munimentum quod vrbium obfessores vltra iactum teli ædificant, fossa, vallo, sudibus, & turriculis instructa, vt erumpentibus è ciuitate obsistere possint. Et loraculam in tecto Hieronymus contra Pelagianos lib. 1. ex Deuteronomii cap. 22. vertit pro murulo qui in circuitu tectorū sit, ne quis in præceps labatur. Quod Interpretes septuaginta se φάβην dixerunt, nam quod Ezechielis cap. 40. πῆξ. Βόλῳ Symmachus & illi verterunt. (Si modo eorum est versio, de quo video plerosq̄ dubitare, neq̄ id fortasse abs re, nam. D. Hieronymus non vno tantum loco, sed & Iosephus in præfatione Iudæicarum antiquitatum tradunt septuaginta illos duos legem tantum idest quinque Moysis libros in Græcam linguam translulisse.) Aquila autem & Theodotio murum, vt scribit Hieronymus, Id verò loraculam dici oportuisse contendimus. SVB DIO VERO MAXIME IDONEA FACIENDA SVNT PAVIMENTA. Subdialia pavimenta Græci inuenere, vt scribit Plin. lib. 36. cap. 25. CALCISQVE DVÆ PAR-

TES, AD QVINQVE MORTARII.
 Proportio est dupla sesquialtera. Aduerte autem hic mor-
 tartum dici, non pro ipso lacu ubi rutro subigitur, vt supra
 lib. 5. cap. vltimo, sed pro ipso rudere siue materia. Sic in
 sine lib. 8. vsurpatum reperies. Plinius hunc locū trāstū-
 lit memorato loco. Necessarium (inquit) ruderi nouo ter-
 tiam partem testæ tusæ addi, deinde rudus in quo duæ
 quintæ calcis misceantur. TVNC AVTEM
 NUCLEO INDVCTO. Crasso sex digitos
 inquit Plinius dicto cap. 23. FASTIGIVM
 HABENS IN PEDES DENOS, DI-
 GITOS BINOS. Plin. sesquuncem, id est vnciam
 cum dimidia siue pollicem cū semi sse, qui sunt digiti duo.
 Sane vncia continet digitum vnum & tertiam digiti par-
 tem. Sextans duos & duas tertias. Quadrans quatuor,
 qui est palmus minor, id est πρῶτον. Triens quinque &
 vnam tertiam. Quincunx sex & duas tertias. Semis si-
 ue semper octo. Septūx nouem & vnam tertiam. Bes de-
 cem & duas tertias. Dodrans duodecim. Estq; Græcis
 δέξω (mendosus enim est etymologus ubi pro δέξω-
 δεύω scriptum est δέξω.) Dextans tredecim & vnam
 tertiam. Deunx quatuordecim & duas tertias. Pes qui as
 & pondo habetur, (vnde dupondium Columellæ lib. 5.
 cap. 1. & lib. 12. cap. 2.) sedecim continet. Hoc ratio-
 cinii per digitos genus, diximus esse minus expeditum, sed
 illud adnotatione dignum succurrit, quod Columella libro
 12. cap. 34. decoquere ad palmū vsurpat, pro ad quar-
 tas. FRACIBVS QVOTANNIS AN-
 TE HYEMEM SATVRETVR. Olei
 fecibus,

fecibus, amurca, retrimento olei, sunt enim fraces olearum
 carnes, & inde feces auſt. Plinio lib. 15. cap. 6. T E-
 GVLÆ BIPEDALES INTER SE
 COAGMENTATÆ, &c. Hunc locum ita eſt
 imitatus Palladius lib. 6. cap. ii. Tunc antequam rudus
 ſiccetur, bipedas (intellige tegulas) quæ per omnia late-
 ra canaliculos habeât digitales, iungemus, ita vt calce vi-
 ua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter ſe cõ-
 neſtendi ſunt, impleantur, & earum coniunſtione rudus
 omne cooperiatur, nam ſiccata omnis materia vnum cor-
 pus efficiet, & nullũ trãsmittet humorem. ET VIR-
 GIS CÆDENDO SVBIGATUR.
 Frequenter bacillis rudibũs ue verberãdo denſetur. SI-
 VE EX TESSERA GRANDI, SIVE
 EX SPICA TESTACEA STRVAN-
 TUR. Spicatorum teſtaceorum meminit Plinius lib.

36. cap. 25. ſit autem pavimẽ-
 tum ſpicatum teſtaceum,
 laterculis cõtilibus iunſtis &
 in latus proclinatis ad ſpicarum
 imitationem, vulgus vocat pi-
 ſcis ſpinam. Romæ in eo pavimẽ-
 menti antiqui genere, viſuntur
 laterculi craſſi digitũ vnum, lati
 tres, longi ſex. Sunt & longi di-
 gitos quatuor, craſſi vnum, lati
 duos. Mille ſunt aliæ in Baſili-
 cis, pavimentorũ ſpecies ex mar-
 moris omni genere, Iaſpide, Por-

phyrite quorum materiem longo interuallo ſuperat opus,

quãq̃ nec illa quidẽ antiquorũ sunt opera, sed nec recẽtia.

CAP. SECVNDVM.

E ALBARIIS OPERIBVS
 d EST EXPLICANDVM. Te-
 fforia aut gypso fiunt, aut pura calce, hoc voca-
 tur albarium opus, aut calce & arena, & dicitur arenatũ,
 aut marmore & calce & marmoratum nominatur. Qui
 parietes tectoriis inducunt Græcis ΚΥΒΙΟΤΕΣ dicuntur
 οἱ δὲ ἑἰς τὸ πᾶσα ἔχοντες. Theodos. & Va-
 lentin. AA. Cod. lib. 10. de excusationibus artificum,
 vocant albinos siue potius albarios. SI GLEBÆ
 CALCIS OPTIMÆ, ANTE MVLT
 O TEMPORE QVAM OPVS FVERIT
 MACERABVNTVR. Calce non vno modo
 ad tectoria vtuntur, nam est quæ statim à gleba ad opus
 confertur, vilioribus albariis dicata. Intritam autem vo-
 cant quæ tempore macerata & fermentata, nobilibus re-
 linquitur albariis. Tradit Plinius lib. 3 6. cap. 23. In-
 tritam quo vetustior sit, eo meliorem, Inueniriq̃ in anti-
 tiquarum ædium legibus, ne recentiore trima vtretur re-
 demptor quisquam. Tertia quoq̃ parte pöderis quam suus
 fuerat lapis, leuior sit calx oportet ea, quam periti probet,
 vt hoc non prætermittam. SVMATVR ASCIA
 ET QVEMADMODVM MATERIA
 DOLATVR, SIC CALX IN LACV
 MACERATA ASCIETVR. Calcem vt
 vtilem ad albarium opus probes, post Vitruuium etiam
 docet Palladius lib. 1. cap. 14. Ascia (inquit) calcem
 quasi

quasi lignum dolabis. Si nusquam acies eius offenderit, & si quod ascie adhæret fuerit molle atq; viscosum constat albariis operibus conuenire. Hoc & Plinius scribit, lib. 36. cap. 23. **SVMATVR ASCIA.** Dolabra, notum fabricorum materiariorum instrumentum, quo asperitas dolatur & perpolitur. **SIC CALX IN LACV MACERATA ASCIETVR.** Lacum appellat conceptaculum vbi calx maceratur, vt si qua gleba parum ignibus excocta fuerit, maceratione soluat. **INDICABIT EAM EVANIDAM.** Raram, inanem, cum oporteat lentâ esse et glutinosam quam ad testoria probes. **CAMERARVM DISPOSITIONES IN CONCLAVIBVS DISPONANTVR NISI LACVNARIBVS EA FVERINT ORNATA.** Lacunaria contignationum sunt. Camere verò curuantur, aliæ in fornices, aliæ in testudines, aliæ in hemisphæria, aliæ complusculis arcibus constant, aliæ istorum quota sunt pars.

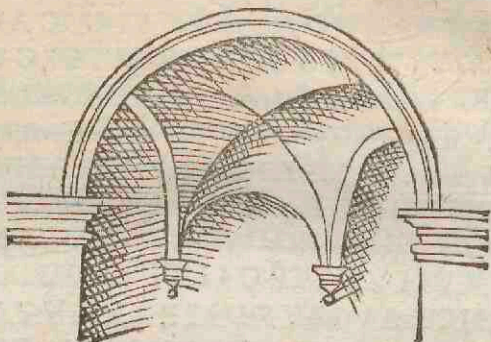
CAP. TERTIVM.

**VM ERGO CAMERARVM
c POSTVLABIT RATIO.**

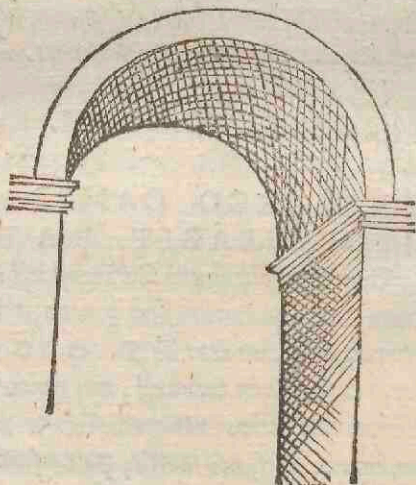
Camere dictæ sunt à Camuro, idest curuo, auctore Seruio Georg. 3. Earum sunt genera, testudo, & hemisphærium, de quibus dixi lib. 5. cap. 10. & fornix quæ oblonga & in arcum curua est, quo genere in hypogeis & cryptoportibus vtimur. Est & genus apud Italos non inuenustum, nec inutile, quod à forma lunulæ

tum vocant, media scilicet Testudo, fit autem quaquaversus, medio fornicato.

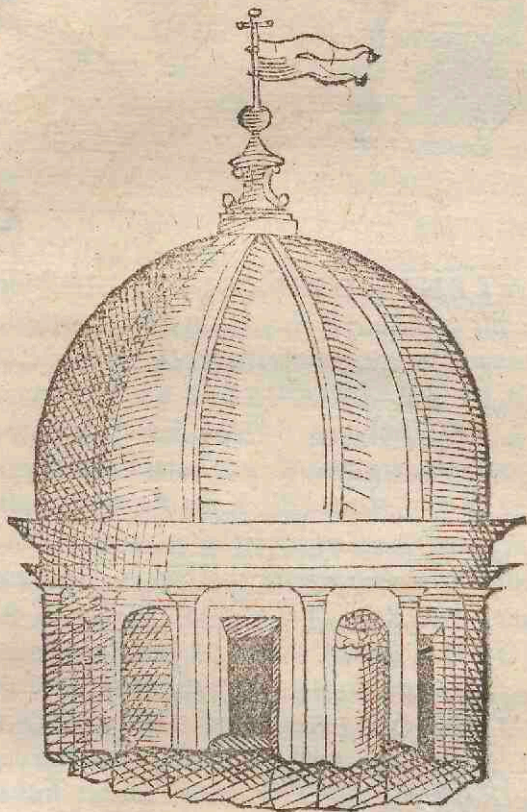
TESTUDO.

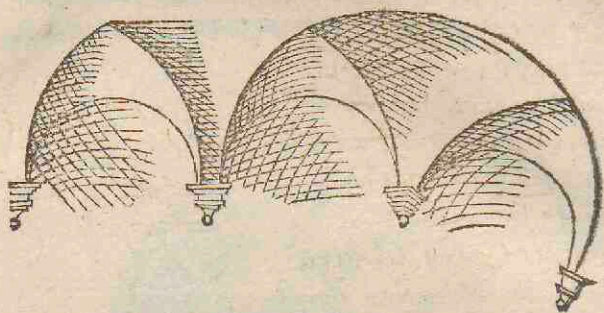
FORNIX.

HEMISPHERIVM,

LVNVLATVM.

CATENIS DISPOSITIS. Id est ligneis
vinculis quibus inter se compinguntur & eodem tenore re-
tinentur asseres, ita est vsus lib. 5. cap. vltimo. CRE-
BRITER CLAVIS FERREIS FI-
XI. Vsu cōprobatum est ferreos clauos in intestino ope-
re plurimū valere, æreos in cæteris atq; humido loco præ-
stare & penè æterna esse. Animaduertimus marmora
clavis ferreis maculari, labefactari & corrumpi. Rubigi-
nem qui verebuntur, cerussa, gypso, & pice liquida inun-
gant. BVXO, IUNIPERO, OLEA,
ROBORE, CVPRESSO. Hac materia fie-
ri oportere catenas scribit Palladius lib. 1. cap. 13.
TVM TOMICES EX SPARTO HI-
SPANICO. Scribendū tomice, aut tomica vt pau-
lo post auferendi casu. Sunt autem Tomices, siue tomi-
cæ leuiter tortæ restes ex sparto, aut ex harundinibus, ex
canabi etiā impolito & lino, iunco, atq; palma, vt ex Pli-
nio lib. 17. cap. 10. Columella lib. 12. cap. 32. Pal-
ladio lib. 1. cap. 13. & aliis deprehēditur. ET MA-
TAXÆ, TOMICÆ, AD IUSTAM
LON=

LONGITVDINEM VNA CRAS-
SITVDINE ALLIGATIONIBVS
TEMPERENTVR. Lego & mataxæ & to-
micæ, vt sit mataxa restis siue funiculi species. Isidorus
lib. 19. cap. 29. dictam existimat à circuitu filorum, à
meta, vel quòd transferatur, quasi metaxam. AQUITANI
MADAÏSSAM, HETRURES, ROMANI, & penè vniuersa Italia
mataÏssam vocant, *μῆτοξ* Græcis dicitur sericum, qua
in significatione opinor vsurpatum ab Arcadio & Hono-
rio lib. 11. Cod. de murcilegulis. Vnde metaxarii Iustli-
niano lib. 8. Cod. de pigno. et hypothecis. meminit et me-
taxæ Martianus Iuriscōn. lib. 39. Pandect. eodē titulo.
Actius & Actuarius medici, bomicum vermium vellus
antequam cortinam experiatur, idest vt vulgo dicūt seri-
cum crudum, Cataxam dicunt, luxata & inducenda di-
ctatione pro mataxa siue metaxa, vtcunq; Cataxam agno-
uit Ruellius lib. de stirp. 2. Adeo pertinax in illis Au-
toribus mendum irrepserat. Mattæ autem dicuntur Sto-
rææ, quo utitur Ouidius Fastorum libro sexto.

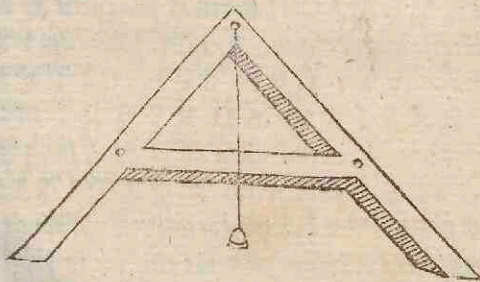
At dominus discedite ait, plaustrors morantes

Sustulit, in plaustro scirpea matta fuit.

ET HÆ AD-ASSERES (VTI SV-
PRASCRIPVTM EST) TOMICÆ
RELIGENTVR. Nusquam legi tomicam pri-
ma inflexione quod meminerim, nisi his locis, et apud Pli-
nium lib. 17. cap. 10. CVLPELLIQVE
LIGNEI IN EAS CONFIGANTVR.
Sunt vericula quibus transfiguntur tomices veluti spa-
thellæ. IMVM COELVM EARVM
TRVLLISSETVR. Idest gypso inducatur.

Alias est trullissatio trulla cuiuscunq; tectorii inductio.
 Sed quod paulopost gypsi meminit ceu nō admiscendi co-
 ronis, credidimus camerarum ipsarum primam inductio-
 nem gypso fieri, atq; ita trullissationem interpretati su-
 mus. Hic (nisi fallor) locus occasionem dedit Budæo vi-
 ro alioquin iudicio acerrimo, & nostræ Galliæ ornamento
 suspicandi trullissationem fieri gypso, ceu ea semper eius-
 modi esset, sed potuit eum admonuisse locus ex proximo
 capite. Pro arenato (inquit) testa trullissetur. **IN
 HISQVE MINIME GYPSVM DE-
 BET ADMISCERI.** Plinius tamen lib. 36.
 cap. 24. gypsum ait coronis esse gratissimum. Proxi-
 ma calci res est gypsum fit ex cocto lapide, & e terra fo-
 ditur ut in Cypro. Præter id quod densum est, vidi Ro-
 mæ duas non dissimiles alabastritæ, squameolam vtrinq;
 vocant, quod veluti squamis consistunt, sed vna maioribus,
 altera minoribus; hac non nisi ad gypsum vtütur, illa etiã
 secta in crustas ad tectoria. **AD REGVLAM
 ET LINEAM.** Exigenda rectitudine solent ferè
 artifices vti regula (ea Græcis $\nu\acute{\omicron}\nu\omega\nu$ dicitur) fabri au-
 tem materiarii siue carpentarii etiã amussi vtuntur, idest
 funiculo quem rubrica aut alio colore oblinunt, Græci
 $\sigma\acute{\omicron}\delta\delta\mu\lambda\omega$ dicunt, Cellius libro vltimo cap. vltimo lineam
 vocat, Angelus Politianus in Charmide Platonis regulam
 transfert. Ammonius in Categoriis Aristotelis siue
 Archite scribit, fabri amussi vti instrumento ad exigē-
 dam materiæ rectitudinem aut curuitatem, non aliter atq;
 domorum structor Calheto, idest Perpendicularo exiget pa-
 rietes recti sint an cōtra $\omega\varsigma\ \gamma\theta'$ ὁ πέντων τῆ σὺδμυ
 κέχρηται

κέρηται ὀρθάνω προς διακρίσιν τῶν ὀρθῶν
 ξύλων καὶ τῶν καμπύλων, ὁμοίως ὁοικε-
 ὁδμος τῆ καθετῶ διακρινούσῃ καὶ ὀρθοῦς ἢ
 καὶ μὴ τοιούτω τῆ τοίχων, Utuntur etiam libra
 quæ & libella dicitur, ad directiones exigendas, & longi-
 tudines, vt ex Vitruuio didicimus & Plinio lib. 3 6. cap.
 22. & 25. Constat autem gnomone, idest regulis dua-
 bus ita iunctis capitibus duobus, & diuicatis alteris, vt
 rectum angulum efficiant, ab angulo pendente è filo plū-
 bo, quod vbi transfuersæ compactæ tertiæ regulæ descri-
 ptam in medio ad perpendicularum lineam tetigerit, indica-
 bit libratam longitudinem. Instrumentum nostri Niuel-
 lum, Itali partim liuellum, partim arcipendulum nomi-

narūt si-
 cut quod
 ad perpē-
 diculū cē
 dicimus,
 id esse a-
 iunt fa-
 ctum ad
 plūbum.

ANGVLI AD NORMAM. Normam fa-
 bri appellant squadrā. Regulæ capiti coagmentant aliam
 prominentem, vt referāt duæ angulum rectum. Vitruuius
 lib. 9. cap. 1. veram normam ita derformat vt sit trian-
 gulus disparibus lateribus, vno tamen recto angulo. Su-
 mantur (inquit) regulæ tres, è quibus vna sit pedes tres,
 altera pedes quatuor, tertia pedes quinque. Hæc regulæ
 inter se compositæ tangant alia aliam suis cacuminibus

extremis Schema habentes trigoni deformabunt normam emendatam. CVM AB ARENA PRÆTER TRULLISSATIONEM NON MINVS TRIBVS GORIIIS FVERIT DEFORMATVM. Palladius lib. 1. cap. 15. hunc locum ita imitatur. Parietum tectura sic fiet fortis & nitida. Primo trullis frequentetur inductio. Cum sicari cœperit iterum inducatur, ac tertio, post hæc tria coria, ex marmoreo grano cooperiatur ad trullã, quæ inductio ante tandiu subi genda est, vt rutrum quo calx subigitur, mundum leuenius. Hæc quoq; marmorei gra ni inductio, cum sicari cœperit, aliud corium subtilius oportet imponi, sic & soliditatem custodiet & nitorem.

TRIBVS CORIIS FVERIT DEFORMATVM. Corium etiam pro ductu & directione tectorii atq; pauimenti dixit M. Cato cap. 18. de re rustica. **VTI CVM SVBIGITVR NON HÆREAT AD RVTRVM.** Contra in albario opere censendum docet Plin. lib. 36. cap. 23. **SED ETIAM MORTARIO COLLOCATO.** Pro loco mortariũ dixit vbi admitte certatim hominũ multitudine, materia pinsitur & subigitur. **ITAQ; VE PARIETIBVS VETERIBVS NONNVLII CRVSTAS EXCIDENTES.** Tectoriũ tanta fuit apud antiquos crassitudo, vt exactis logistæ idest algoristæ in supputationibus suis pro mensulis & tabulis deformatoriis vterentur. Porro illud admonendum puto, vj os esse antiquos ad parietũ tectoria, sectis in quadrata, tabulas, sex angula, triquetra, marmoribus, alabastrite, & id genus lapidibus, & vitro,

vitro, aut inductis crustis puris, vel pictis, aut cælati-
 s, idest albario opere, vel marmorato, nõ insignitis, nec aspe-
 ris, aut contra, insignito albario, marmorato ue, nos nisi
 fallor anaglyphicum opus dicere possumus cum exten-
 dit, sicut diaglyphicum quando introrsus fiet impressio.
 Admiscuerunt et incrustationibus conchas, potissimū fon-
 tium fornicibus, quod genus videtur in villa Ciceronis ad
 Formias Campaniæ oppidum, interspersis purpuris, pelo-
 ridibus & aliis conchis. Et Romæ aliquot locis. Id quod
 recentiores imitati sunt non infeliciter. **IPSAQVE**
TECTORIA ABACORVM ET SPE-
CVLORVM DIVISIONIBVS. Aba-
 cus auctore Capella lib. Geometriæ, res est depingendis
 designandisq; opportuna formis. **ET SPECV-**
LORVM DIVISIONIBVS. Neq; enim
 vlla specula reddüt certiores imagines, quam huiusmodi
 expolita tectoria, aut leuigatæ marmoreæ crustæ, ad quã
 rem vidimus Venetiis & Romæ Smirillo & Tripolea
 vi, vt nos docemus libro de polituris. Specula aut fieri
 solere ex stanno, & postea argentea, tradit Plinius lib.
 33. cap. 9. **SIN AVTEM IN CRATI-**
CIIS TECTORIA ERVNT FA-
CIENDA. Craticii parietes fiunt ex directis &
 transuersis lignis, aut cannis potius intextis in cratis mo-
 dum vt lib. 2. cap. 8. A Papiniano lib. Pandect. 17.
 pro socio, ex Mela, dicitur paries concraticius, idest cra-
 ticius inter duos communis, idest qui inter duos confines
 struitur & quasi intergeritur, vnde intergerinum appel-
 lant, Plinius lib. 35. cap. 15. & Sextus Pompeius.

CLAVIS MVSCARIIS PERPE-

TVÆ FIGANTVR. Clauos muscarios inter-
 pretor qui sunt umbellati, idest capitibus latioribus, &
 expansis in orbem cacuminibus, quomodo umbellatos fœ-
 niculi, sambuci, & anisi dicimus flores. Nam quæ Dio-
 scorides dicit *συνιστά*, idest comas & umbellas, Plin-
 lib. 12. cap. 26. vocat muscaria, semine (inquit) in mu-
 scariis pendente. Sunt & alii clauis vncinati, idest nō cir-
 culatis capitibus, sed qui pro umbella vncū habent, Vn-
 cinos Vitruu. lib. 5. cap. 10. appellat. **ITERVM**
LVTO INDVTO. Scribendum inducto. Est
 autem inducere, tectoriū addere. Inducuntur calx, gypsum,
 arenatum, marmoratum & similia trulla, colores & cera
 penicillo. Dicuntur etiam decreta & scripta atq; huiusmo-
 di, inducta, pro abolitis & oblitteratis, quod atramento in-
 ducto deleantur.

CAP. QVARTVM.

ABENS NARES AD LOCVM
PATENTEM. Nares intelligit extre-
 mam perstructi canalis partem, qua egeritur
 quicquid humoris conceptum est, idest ipsas canali fau-
 ces. **BESSALIBVS LATERCVLIS**
PILÆ SVBSTRVANTVR. Idest octo
 pollicum. **DEINDE INSVPER ERE-**
CTÆ HAMATÆ TEGVLÆ. Hamatæ
 ad differentiam earū quas lib. 5. cap. 10. dixit sine mar-
 ginibus. Sunt enim tegularum aliquæ planæ, sunt & in
 canaliculi modum ductæ, Aliæ habent margines vtrin-
 q; extantes, cætera planæ, eas hoc loco vocat hamatas. Te-
 gula

gulae praeterea Vitruvius sunt testae latiores quibus non tam ad structuram utimur, quam ad pavimenta et alia opera, in quibus tegendi usum praebent. **Q V A R V M I N T E R I O R E S P A R T E S C V R I O S I V S P I C E N T V R.** Pice liquata inungantur oblinatur ue. **NEC MEGALOGRAPHIA.** Megalographium interpretor picturam magni sumptus, et magnarum personarum aut rerum deformatricem atque figuratricem, uti Deorum, pugnarum, fabularum, ut proximo cap. sequenti. Eo modo dixit Plinius lib. 35. cap. 10. **Rhyparographon, sordidarum atque humilium rerum pictorem.** **NEC CAMERARVM CORONARIO OPERE SVBTILIS ORNATVS.** Hoc iam monuit proximo tertio capitulo. **ET SOLO FISTVCATO INDVCITVR.** Idest solo palato, alias significabit pauito fistulae aut vectibus. **DEINDE CONGESTIS ET SPISSE CALCATIS CARBONIBVS.** Hoc scribunt Plinius lib. 36. cap. 25. et Palladius lib. 1. cap. 9. **ET SVMMO LIBRAMENTO COTE DESPVMATO.** Idest leuigato, absterso. Plinius dicto capite, dicit despumare, et pauloposti. Cote depoliturum, interpretans illud despumare. **ET Q V O D P O C V L I S E T S P V T I S M A T I S E F F V N D I T V R.** Idest sputis et excreationibus, quae a Graecis πύσματα et πτύσματα dicuntur. Iuuenalis Satyra. ii. posteriore usus est, nam ita ut legatur placeat magis, quam ut alius visum est, paedemate. Qui Lacae demonium (inquit) ptyssmate lubricat orbem, pro annulo.

CAP. QVINTVM,

ÆTERIS CONCLAVIBVS

Idest tricliniis de quibus lib. 6. cap. septimo.

NANQVE PICTVRA, IMA-
GO FIT EIVS QVOD EST, SEV
POTEST ESSE. Vulgo iactari solet Horatia-
num illud ex arte Poetica. Pictoribus atq; poetis quidli-
bet audendi semper fuit æqua potestas. At non sine risu
spectari posse initio eius libri ait pictorē qui humano ca-
piti velit iungere equinam cervicem, & varias inducere
formas. Ea demum pingenda existimabat quæ à natu-
ra non abhorrerent. Nec mihi obiciat antiquorum huius-
modi opera etiam nūc ostēdi, & quod picturæ genus mox
reprehendit, Italici dictas grotescas, non possunt veræ
dici picturæ, quæ sunt à veritate alienæ, etiam si aucto-
res nactæ sint egregios. Sed de pictura scribemus aliquā-
do & colorum compositione proprio dicato ei rei libro,
quod nullus tentavit, & pictoribus ipsis vsu magis quàm
ratione cognitū. Quod autem ad reliquorum colorum ra-
tionem attinet, (quandoquidem vitrariis, sigulis, infecto-
ribus sua est & colorum ratio) id nos in Hyalurgia, pla-
stice, & Baphice, libris trademus. ET SILA-
CEORVM MINIACEORVMQVE
CVNEORVM INTER SE VARIAS
DISTRIBUTIONES. Silaceos à Sile pro
purpureis hoc loco interpretor ex cap. ii. & 14. huius li-
bri. Quamvis fuisse sil lutei coloris facile ex cap. 7. sumi
potest. Cum enim dixisset Ochram Atticam non haberi
subiungit. Itaque antiqui egregia copia filis ad politionem
operum sunt vsi, ut liberum sit vtrum voles dicere cuneos

Silaceos,

filaceos, purpureos, aut luteos. SCENARVM
 FRONTEs TRAGICO MORE, AVT
 COMICO, SEV SATYRICO DESI-
 GNARENT. Ea sunt tria Scenarũ genera de quib-
 bus scripsit lib. 5. cap. 8. VARIETATIBVS
 TOPIORVM ORNARENT. Topiaria
 arbusculis, fructicibus, & herbis variarum rerum effigies
 representant, à Topiis, idest funiculis. Topiarii autem
 dicuntur artifices formandarum arborum, aut herbarum
 in varias formas, quo nomine vtitur Africanus Pandect.
 lib. 32. de legatis tertio, & Ulpianus non semel de fun-
 do instructo. Pandect. lib. 33. FLUMINA,
 FONTES, EURIPI. Euripi, auctore Ciceron-
 ne lib. 1. de legibus sunt ductus aquarum, qui & Nili eoa-
 dem loco dicuntur, ita tamen vt existimem nilos esse se-
 maiores sint. Vtuntur Euripo hac significatione Plinius
 lib. 8. cap. 26. lib. 36. cap. 15. & aliis locis, Ovidius
 lib. 1. de Ponto, Suetonius in Casare Dictatore, Seneca
 Epistolarum lib. 14. & Lampridius in Heliogabalo.
 PRO FASTIGIIS, ARPAGINETV.
 LISTRIATI. Ornamenti genus quod quale fue-
 rit, ne suspicari quidem potui. IN MINVSCV-
 LO THEATRO QVOD E' KKAH-
 ΣΙΑΣΘ' ΠΙΟΝ APVDEOS VO-
 CITATVR. Locus quo spectatum conuenient,
 minusculum autem Theatrum à Græcis Θεατρῶν
 dicitur, vt apud Varronem lib. 3. de re rustica. cap. 5.
 PRÆTEREA SVPRA EAM NIHILO
 MINVS EPISCENIVM. Episcenium siue

Episcenos vt lib. 5. cap. 7. dicitur quod supra Scenam extruitur, idest columnationū siue contignationum ordines. IN QVA THOLI. Tholos, quorū mentio facta est lib. 4. cap. 7. (sed hoc omiseramus quod proprium erat eius loci) intelligimus rectiores testudines templis addi solitas, quas Itali tribunas vocant. Eæ sunt aut rectangulæ, aut ad hemicycli ducuntur ambitum.

ACCEDIT HVG CHRYSOCOLLA. Chrysocolla vtuntur Aurifices ad glutinando ferruminandoq; auro, Boracem vocantes, eam Venetiis vidimus quadruplici coloris differentia, albam, luteam, viridem, & nigricantē. Quamquam scribit Plin. lib. 33. cap. 5. ei colorem esse herbæ segetis læte virentis, esseq; humorem in puteorum scrobibus per venam auri defluentem, crassescente limo rigoribus hybernis vsq; in duritiã pumicis. Laudatiorem in ærariis metallis, proximam in argentariis fieri. Inueniri & in plumbariis, vilissimam aurariam, pingi etiam antequam pingat, lege reliqua.

OSTRVM. Purpuram vt infra cap 13. ARMENIVM. Armenius lapis Dioscoridi lib. 5. cap. 96. cerulei coloris est, Plin. lib. 35. cap. 6. viridis communicato colore cū ceruleo. VTA DOMINO, NON A REDEMPTORE REPRÆSENTENTVR. Idest qui recipit extruendam & inducendam domum, cogi non potest lege, in pingendo vti chrysocolla, ostro & armenio, quandoquidem id genus colores præciosiores sunt, quam vt inter reliquos haberi debeant nisi id pactus sis. Plin. lib. 35. cap. 6. floridos colores dicit esse quos dominus pingenti præstat, Miniũ, Armenium, Cinnabarim, Chrysocollam, indicum, & Purpurissimam.

CAP. SEXTVM.

RÆSTANT TECTORIIS

P ET CORONARIIS OPERI-

BVS UTILITATEM. Coronar-

*rium opus duplex est. Intestinũ, & albarium, vt cap. 2.**li. S. adest ex materia & ex calce, sed pro coronis, quibus**præcinguntur parietes, illo loco accipit, hoc autem cap. &**quarto, pro ornamento camerarum intelligendũ opus coro-**narium, de quibus coronis scripsit huius lib. cap. 3. SI-*

VE ASSVLÆ DICVNTVR. Assulas

*vocat quas Græci σὺν ὄρω dicunt, idest fragmenta siue**frustula quæ scalpendo marmore excidunt, ea ferreis pi-**stillis tunduntur & set acis incerniculis triplici differen-**tia cribrantur ad tectoria, quod crassissimum fuerit, sub-**actum inducitur primo, vbi aruerit mediocri fit secundum**coriũ, subtilissimo tertiu corium dirigitur. QVEM-*

ADMODVM SVPRASCRIPVTVM

EST. Cap. 3. huius lib.

CAP. SEPTIMVM.

OLORES, ALII SVNT QVI

e PER SE CERTIS LOCIS

PROCREANTVR. Colorum, alii

*natiui sunt, idest, vt vulgus vocat minerales, qui fodiun-**tur, quos numerat Plinius lib. 35. cap. 6. Sinopin, rubri-**cam, parætonium, eretrium, Auripigmentum, alii sunt fa-**ctit. i, qui mixtura & arte finguntur. De his qui nascun-**tur, hoc capite & proximis duobus loquitur. De aliis qui**fiunt, reliquis capitibus sermo erit. VTI QVOD*

GRÆCE ΟΧΡΑ DICITVR. Ochra
 lutea est, cum vritur fit rubra. Scribit Plinius dicto cap.
 6. Ochram etiam fieri exusta rubrica in ollis novis luto
 circumlitis. Nam et in Topazio, Insula rubri maris na-
 sci, idem ex auctoritate Iubæ refert. Vide Dioscoridem
 lib. 5. cap. 99. ITAQVE ANTIQVI
 EGREGIA COPIA SILIS AD PO-
 LITIONEM OPERVM SVNT VSI.
 Silis tria sunt genera apud Plinium lib. 33. cap. 12.
 Atticâ, Marmorosum, Præssum siue Scyricum, proprieq;
 limum esse dicit. Pauloante inaicauimus ex hoc loco exi-
 stimare nos Sil lutei esse coloris. Cum enim Ochra At-
 tica carerent, vsi sunt Sile, Non illo quidem Attico, sed
 quod proxime ad colorē accederet Ochrae. Nam Sil At-
 ticum existimamus coloris esse purpurei violacei (qui et
 ianthinus dicitur) Scribit enim Vitruuius cap. ultimo hu-
 ius libri ad hanc sententiam, Attici Silis colorem effici
 trita creta perfusa et macerata in aqua, in qua conser-
 buerint violæ et expressæ sint. Sane Georgius Agrico-
 la, lib. de metallis, post Hermolaum existimat id Latinis
 esse Sil, quod Græcis ΟΧΡΑ. Et Hermolaus fatetur se
 aliquando deceptum qui putarit ceruleum et Sil, idem es-
 se. ITEM RUBRICÆ COPIOSÆ,
 MULTIS LOCIS EXIMVNTVR, &c.
 Nihil necesse est admonere rubricam terram esse rubrâ
 qua pictores et fabri materiarii vtuntur. Quæ autem
 hic de rubrica scribuntur, ea de Synopide ait Plinius lib.
 35. cap. 6. Synopsis (inquit) inuenta est primùm in Pon-
 to, inde nomen à Synope vrbe, Nascitur et in Ægypto,
 Balearibus, Africa, sed optima in Lemno, et in Capado-

et effossa e speluncis. Quòd autem addit Cappadociam
 prætermisam à Vitruvio, & Strabo lib. 12. Scribit ru-
 bricam synopicam nasci in Cappadocia, & Dioscorides
 lib. 5. cap. 102. Palmam Lemnia fert, quòd sit rubore,
 minio proxima. **NON MINVS ETIAM**
LEMNO. Plinius dicto cap. 6. existimauit rubricam
 Lemniam non nisi signatam venundari vnde & sphragis
 appellaretur. Deceptus qui putarit eandem esse rubricam
 Lemniam, & Lemniam sigillatam, cum hæc, terra sit di-
 uersa à rubrica, vel auctore Galeno lib. antitodon. 1. ta-
 met si Paulus Aegineta lib. 7. eandem dicit. Lemnia lo-
 ta in tres differentias secernebatur. Nam quòd summum
 & unum erat veluti aquosum & terrenum. reiciebatur,
 quòd lutuum medium erat, exsiccatum deinde, imagine si-
 gnabatur. Vt videri possit qui Bolu Armenius falso ba-
 ttenus in officinis creditus est, terra esse Lemnia, cum nõ
 ex Armenia ille, sed Lemno Aegæi maris Insula adueha-
 tar, & à terra, qua etiam nunc Lemno aduecta sigillato
 vitimur, solum differat, quòd videntur admixta fuisse sa-
 bulonis grana vt commodius sigillo insigniretur. Id quòd
 monuit Antonius Musa, et nos Venetis probauimus, quã-
 quam Aloysio. Mundella aliter visum est in medicinali-
 bus Epist. Lege Dioscoridem lib. 5. cap. 104. & Gale.
 simplicium medicamentorũ lib. 9. namq; inter eos non cõ-
 uenit. Apud Nicanarum reperio milton Lemniam pro
 rubrica lemnia. **PARÆTONIUM VERO**
EX IPSIS LOCIS VNDE FODI-
TUR HABET NÖMEN. Parætonium à
 loco Aegypti vnde foditur nomen habet, fieri scribit Plin-
 lib. 35. cap. 6. ex spuma maris solidata cum limo, è cana

didis coloribus pinguiſſimum, & tectoriis tenaciſſimum
 propter leuorem, quod & dixerat lib. 33. cap. 5. EA-
 DEM RATIONE MELI MVM. Meli-
 num & ipſum candidū eſt, optimum in Meloniſula auēt.
 Plinio lib. 35. cap. 6. Melinū colorem latini giluum auēt.
 Seruio Georgicon. lib. 3. appellant, in floribus pro luteo
 dici animaduerto Dioſcoridi & cæteris. Meminit Paulus
 Iuriſconſ. Pandect. lib. 32. de legatis. 3. melini coloris.
 Et Galenus lib. 2. de compoſitione ſecundū genera docet
 quæ dicantur melina emplaſtra. Creta vi-
 ridis item pluribus locis
 nascitur. Ea eſt quantum conicere poſſum,
 quam veluti terram viridē appellant. Hanc au-
 tem Græci Θεοδότηον vo-
 cant, quod Theodotus no-
 mine fuerat, cuius in fun-
 do id genus cretæ primū
 eſt inventum. Videtur Plinius lib. 35
 cap. 6. id ceruſſæ tribuiſſe. Eſt & colos (inquit) tertius
 è candidis ceruſſæ, cuius rationem in metallis diximus.
 Fuit & terra per ſe in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ,
 qua veteres ad nauium picturas utebantur, Nunc omnis
 ex plūbo & aceto fit. Auripigmentum
 quod Ἀρσενικόν, Græce
 dicitur foditur ponto.
 Auripigmentum ſcribit Plinius lib. 33. cap. 4. in Syria
 fodi pictoribus in ſumma tellure, auri colore, ſed fragili,
 lapidum ſpecularium modo. Non tam differt re à ſanda-
 rachæ, quam colore. Nam præter eam quæ fit ceruſſa in
 fornace cocta, de qua cap. 12. inferius, Eſt alia foſſi-

ita apud Dioscoridem lib. 5. cap. 113. Reperitur autem cum auro & argento in fodinis colore flammeo, vulgus arsenicon rubrum vocat, quod autem mixtum lutei est coloris, dicitur auripigmentum, id est croceum arsenicon. Est & tertium arsenici genus album, etiam fossitium.

CAP. OCTAVVM.

INGREDIAR NVNC MINII

i RATIONES EXPLICARE.

Minium scribit Plinius lib. 33. cap. 7. esse arenæ coccinei coloris tritæ lotam farinam, quod subse-
dit iterum lauari, id esse visum nonnullis Minium opti-
mum, aliis quod prima lotura fieret. Explodendus eorum
error est, qui Cinnabarim & Minium idem esse credide-
runt, cum Cinnabarim scribant Dioscorides lib. 5. cap.
100. ex quorundam sententia, & Plinius dicto cap. san-
guinem esse Draconis elisi Elephantorum morientium ponde-
re, permixto vtriusque animalis sanguine, neque alium esse
colorem qui in picturis proprie reddat sanguinem. Arria-
nus verò in periplo tradit Cinnabari quod indicum appella-
tur, esse ex arboribus quibusdam veluti lachrymas. ID
AVTEM AGRIS EPHESIORVM
CLIVIANIS PRIMVM MEMORA-
TUR INVENTVM ESSE. In Plinii co-
dice dicto cap. scriptum est Cylbianis, & lib. 5. cap. 29.
cum de Epheso loqueretur, dicit allui Caystro in Cylbian-
nis iugis orto. Et in fine capituli, Cylbianorum populorum
meminit. CREBRAS EMITTIT LA-
CHRYMAS ARGENTIVIVI. Quas

tur esse argenti viui genera animaduerto. Est primum, Vomica liquoris æterni ex eo lapide fluentis qui in argenti venis reperitur. Auct. Plinio lib. 33. cap. 6. Secundæ generis meminit quod sciam, vnus hic Vitruuius. Colligitur autem ex Anthraxe subruffi coloris gleba, qua comedita in fornacem, qui fumus ex ea suscitatur, vbi in solum resederit, est argentum viuū, ipsa arfacta, confusa pilis ferreis, & molita lotaq; fit minium. Tertiū genus ex minio fingi & quomodo id fiat docet Dioscorides lib. 5. cap. 91. Quo in loco & quartum genus reperio, quod inter metalla nascitur. Plin. lib. 33. cap. 8. Hydrargyri nomine tertiū illud appellauit. **ID AVTEM CVM SINT QVATVOR SEXTARIO- RVM MENSVRÆ.** Scribo, eæ cum sint, referatur enim ad guttas. **SI IBI AVRI SCRVPVLVM IMPONATVR.** Scrupulus qui & scripulus dicitur à Frontino lib. de Aquæ ductu, est drachmæ tertia pars, vt docet Priscianus lib. de ponderibus, siue Rhemnius Fannius, vt creditur. Volusius Metianus scriptulum scribit, ceu sit a Græco $\rho\epsilon\sigma\mu\mu\alpha$, nam idem significare Fannius indicat. Gramma vocant, nostri scrupulū dixere priores. **NEQVE ENIM ARGENTVM, NEQVE ÆS, SINE EO POTEST RECTE INAVRARI.** Plin. lib. 33. cap. 6. de argento viuo loquens, ergo & cū æra inaurantur, subtiliū bracteis pertinacissime retinet. **ID AVTEM OMNES MICAS AVRI CORRIPIT, ET COGIT IN SE COIRE.** Plin. eodem cap. Omnia ei innatant præter aurum, id vnū ad se trahit. Nota autem ex hoc lo-

eo qua ratione ex detrita aurata veste aurū colligi possit.
 Ex inauratis metallis quomodo id fieri queat tradit Van-
 nocius Biringucius lib. pyrotechniæ. 9. cap. 10.

CAP. NONVM.

EVERTAR NVNC AD MI-

R NII TEMPERATVRAM. Di-

uersum est hoc à Minio Dioscoridis. Nam lib.

S. cap. 100. scribit ex quodam lapide argenteæ arenæ
 mixto temperari. In esquilis, vinea hodie Ioannis Gadi,
 & ei proxima, sunt reliquæ, vt suspicantur aureæ domus
 Neronis, ego verò Palatii Titi esse, potius dixerim, in his
 elegantissima cernitur pictura, quam cū admirarer edaci
 tempori non cessisse, sed ita obluctatam esse, vt recens in-
 ducti videantur colores, eorū præter alios dici vix queat
 quantū nobis arriiserunt duo nostro sæculo non imitabiles,
 luculente & temperanter rubens vnus, alter læte virentis
 segetis modo. Illum nisi Minium esse, hunc nisi Chryso-
 collam, adduci non possum vt credam. **TVNC CE-**
RAM PVNICAM IGNI LIQVE-
FACTAM. Idest candidam ceram. Quo autem
 fiat modè scribit Plin. lib. 21. cap. 14. Ventilatur (in-
 quit) sub dio sæpius cera fulua, deinde feruet in aqua
 marina ex alto petita addito nitro, inde ligulis elizit flo-
 rem, idest candidissimam quæq; transfunduntq; in vas, quod
 exiguum marinæ habeat frigide, & rursus materiam deco-
 coquit separatim, d dinc vas ipsum refrigerant, & cum
 hæc ter fecere, iuncea crate sub Diuo sicco Sole, Lunaq;
 hoc enim candorem facit, si sic siccatur, & ne liquefuciat,

protegunt tenui linteo. Candidissima verò fit post insolationem etiamnũ recocta. SETA INDVCAT. Idest penicillo setis cõposito. ITA OBSTANS CERÆ PVNICÆ LORICA, NON PATITVR NEC LVNÆ SPLENDOREM, NEC SOLIS RADIOS, LAMBENDO ERIPERE EX HIS POLITIONIBVS COLOREM. Hũc locũ cum superiore ita tranſtulit Plinius lib. 33. cap. 7. de Mino loquens, Solis atq; Lunæ contactus inimicus, remediũ, vt parieti ſiccato cera punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterũq; admotis gallæ carbonibus aduratur ad ſudorem vſq; poſtea candelis ſubigatur, ac deinde linteis puris ſicut et marmora nitescunt. FERREA LAMNA SVMATVR, IN EA MINIVM IMPONATVR. Lamna pro Lamina, ea figura qua mna, et mina, videri poteſt dictũ, vt apud Horatium lib. 2. Carminum, Ode. 2. Sed enim minam Græcum et integrum verbũ, minam autem Latinũ eſſe exiſtimari debet ex Plinio lib. 21. cap. 10. Sũt qui gradatim putant dici lamam, laminam, et lamellam. Certe Sext. Pompeius lamam ait eſſe lacunã, idest aquæ collectionem quam alii luſtrum appellant. Quod autem ad rem attinet, Plinius dicto. 33. libri loco, dicit auri modo Minium probari. Auro candente fucatu nigreſcit, ſyncerum retinet colorem. ET SI REFRIGERATVM RESTITVAT IN PRISTINVM COLOREM. Scribendum reſtituatur. CHRYSOCOLLA APPORTATVR A MACEDONIA, Dioscorid. lib. 5. cap. 95.

ſcribit

Scribit Chrysocollam laudatissimam Armeniacam. Et Plinius lib. 33. cap. 5. laudatissimam in Armenia, secundam in Macedonia, largissimam in Hispania. MINIVM ET INDICVM NOMINIBVS IPSIS INDICATVR, QVIBVS IN LOCIS PROCREANTVR. Minium, Minio Hispaniæ fluuio nomen dedit, vt tradit Iustinus lib. 44. Scribit Plinius lib. 33. cap. 7. non ferè aliunde inuehi ad Romanos, quam ex Hispania. Celebrissimum ex Sisaponensi regione in Betica, mimiario metallo vestigalibus Pop. Romani, nullius rei diligentiore custodia. Indiciũ autem idem auctor est lib. 35. cap. 6. ex India apportari, inexplorata adhuc inuentionis. Veneti endigo vocant, nostri quibus chirothecarum candor ingratus est, eas Indico inficiunt et colorant, Indi Appellantes. Ceruleus est illi color, verum nigrior, sed de eo mox.

CAP. X.

DIFICATVR LOCVS VTI
 LACONICVM. Diximus lib. 5. laconicum esse veluti cameratam in Hemisphærium turriculam in Balneis, ad eius formam iubet extrui, in quod ex adhærente fornacula deferatur fumus resinæ. HABENS IN LACONICVM NARES. (dest interiores fauces. ET EIVS PRÆFURNIVM MAGNA DILIGENTIA COMPRIMITVR. Hoc loco pro exteriori ore fornaculæ interpretor. FVLIGINEM. FUL

ligo est densatus fumus parietibus inherens. INDE COLLECTA PARTIM COMPOSITUR EX GUMMI SVBACTO AD VSVM ATRAMENTI LIBRARI, RELIQUA TECTORES GLVTINVM ADMISCENTES PARIETIBVS VTUNTVR. Præter atramentum librarium, idest quod scribimus de quo Dioscorides lib. 5. cap. vltimo, hic triplex ratio faciendi atramenti tectorum præscribitur. Plinius. lib. 35. cap. 6. hunc locum est imitatus, eum enim dixisset atramentum natium, aut salisuginis modo emanare, aut terram ipsam sulphurei coloris ad hoc probari. Fit (inquit) & fuligine pluribus modis, resina, vel pice exustis, propter quod officinas etiam ædificauere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo e tædis. Adulteratur fornacium, balnearumq; fuligine, quo ad volumina scribenda vtuntur. Sunt & qui vinum fæcem siccatam excoquant, affirmantq; si ex bono vino facta fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. SARMENTA, AVT TÆDÆ, SCHIDIÆ, COMBURANTVR. Tollo subdistinctionem, & scribo. Tædæ schidiæ, idest fragmenta & veluti assulæ & secamenta tædæ arboris, de qua est apud Plin. lib. 16. cap. 10. Qua significatione vsus admonuimus lib. 2. cap. 1. SED ETIAM INDICI COLOREM DABIT IMITARI. Indicum præter id quod tanquam spuma in indicis barundinibus nascitur, est & spuma purpurea innatas insectorius cortinis. Optimum autem quod ceruleum est, auctore Dioscoride lib. 5. cap. 98 Et Plin. lib. 35. cap. 6. Hoc genus

quomodo

quomodo fiat tradidit Ruellius lib. 2. de natura stirpium, (vt fateamur vnde profecimus) Isatim satiuam, quæ Gal-
 lis, auctoribus Cæsare primo de bello Gallico, & Plinio
 Glastum dicebatur, nunc Guadam, aliis Pastellū vocatur,
 herbam & si insignibus virore cauliculis notatam, succo
 tamen insufficientem cæruleo, trussatilibus molis premunt vt
 herba ceam saniem excludant, deinde exuētā digerunt
 in pastillos & tabulatis putrescere sinunt, post, cortinis
 infectoriis coquunt, & post tinctos pannos, cæruleam illam
 innatantem feruentibus cortinis exemptam siccant picto-
 rum vsibus, Indum vocantes.

CAP. XI.

ÆRVLEI TEMPERATIO.
 NES ALEXANDRIÆ PRI-
 MVM SVNT INVENTÆ.

Cæruleum Græci Cyanon, etiam si in recentiorum com-
 mentariis Lazurion inuenitur. Arabes lapidem lazuli
 vocant, eius meminerunt Dioscorid. lib. 5. cap. 97. &
 Galenus lib. medicamentorū simplicium. 9. Plinio & Vi-
 truuio est arena. Cærulei etiam nomine intelligi potest
 gemma quam Hermolaus Turchicam ait appellari ab of-
 ficinis. ARENA ENIM CVM NITRI
 FLORE CONTERITVR. Cærulei are-
 næ tria antiquitus fuisse genera refert Plinius. lib. 33.
 cap. vltimo, & ante eum Theophrastus lib. de gemmis.
 Ægyptium quod maxime probatur, Scythicum, quod cū
 teritur in quatuor colores mutatur, candidiorē, nigriorem ue
 crassiorē, tenuiorem ue, Præfertur huic Cyprium. Ac

cesserunt postea Puteolanum & Hispaniense. Vide reli-
 qua. CVM NITRI FLORE CONTE-
 RITVR. Nitri florem intelligo non Arabum Bau-
 rach, idest Aphronitru nitri spumam. De quo Dioscorid.
 lib. 5. cap. 122. & Plinius lib. 31. cap. 10. sed fauil-
 lam nitri, idest quod est in Nitro leuissimum & candidis-
 simum, vt in sale fauillam interpretatur Plinius lib. 31.
 cap. 7. ET ÆRI CYPRIO LIMIS
 CRASSIS, VT SCOBIS, FACTO
 IMMIXTA CONSPERGITVR.
 Idest delimatæ æris Cyprii scobi, siue ramento trita are-
 na mixta conspergitur. Fuisse autem primam æris inuen-
 tionem in Cypro, auctor est Plinius lib. 34. cap. secundo.
 VSTA VERO QVÆ SATIS HA-
 BET UTILITATIS IN OPERI-
 BVS TECTORIIS. Vsta, vt scribit Plinius
 lib. 35. cap. 6. casu reperta est incêdio Piræei, Cerussa
 in orcis cremata. Optima Asiatica quæ purpurea ap-
 pellatur. Fit & cremato Sile marmoroso & restincto acca-
 to. Sine ea umbræ non sunt.

CAP. XII.

E CERVSSA. Psimmythium, idest
 Cerussam laudatissimam in Rhodo Plin. refert
 lib. 34. cap. vltimo. Fieri autem ramētis plu-
 bi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque
 ita distillantibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum,
 arefactum molitur & cribratur, iterumq; aceto mixto in
 pastillos diuiditur, & in Sole siccatur æstate. Vide reli-
 qua

qua apud Dioscoridem lib. 5. cap. 94. & Serapionem qui omnium quos legi, diligentissime de ea re scripsit cap. 368. EADEM RATIONE LAMELLAS ÆREAS COLLOCANTES EFFICIVNT ÆRVGINEM. Si æris laminas aut massas in dolio super sarmenta aceto acerrimo aspersa composueris, vt nullū sit spiramentum, decimo die vbi dolium aperueris æruginem inuenies. Fit & laminis æreis supra acetum suspensis in cadis, ne attingant, post totidem dies rasis. Alii delimatam æris scobem aceto spargunt, versantq; spathis sæpius die, donec absumatur, eandem scobem alii in mortariis æreis ex aceto terunt. Reliquos modos quibus fit ærugo scribunt Dioscorides lib. 5. cap. 82. & Plin. lib. 34. cap. ii. CERVSSA CVM IN FURNACE COQVITVR, MV-TATO COLORE AD IGNIS INCENDIVM EFFICITVR SANDARACHA. Sandaracha est duplex. Fossitia colore Cinnabaris, diximus id esse quod à vulgo arsenicon rubrū vocaretur. Alia est factitia, cerussa in furnace cremata. Errant Arabes Serapion, Albugeriz, Bedigoras, Mesa-rugie, Aben mesa ai, Abix, Atabati, Rasis, Isaac eben amram, & cæteri, aut fortasse eorum interpretes, qui putant Sandaracham esse nostrū Vernicem, cū hic sit Iuniperi gummi.

CAP. XIII.

D AVTEM EXCIPITVR
 i EXCONCHYLIO MARINO,
 EQVO PVRPURA INFI-
 CITVR. Conchylum vt interpreter simpliciter di-

Etum pro purpura pisce, facit quod sequitur, e quo purpura inficitur. Rursum cum ait Ostium e conchylio marino excipi, tum nescio quid scrupuli suboritur. Nam Conchylium, Ostium, & Muricem idem esse, plerique omnes fatentur. Distingui autem a purpura, non ibit inficias cui lectum erit Plinii lib. 9. cap. 36. Vitruvius quadruplici esse coloris differentia pro regionum unde excipitur varietate, scribit, ut sit Septentrionale, atrum, quod petitur inter Septentrionem & Occidentem, lividum, quod ad Occidentem Orientemque æquinoctialem, violaceum, quod ad meridiem legitur, rubrum. Plin. autem nominato cap. Conchylii dicit colorem austerum in glauco & irascenti similem mari. Et lib. 21. cap. 8. ait Conchylii colorem unum intelligi in Heliotropio, alium in malua ad purpuram inclinantem, alium in viola serotina vegetissimum. Nos itaque Conchylium hic pro purpura, & Ostium pro purpure sanie accipimus, quomodo apud Virgil. Muricem, æglog. 4. & Ostium Georg. & Æneid. 4. Venetiis quando agebamus, cum Stella pisce attulit purpuras aliquot Philippus Strozzius Florentinus, solebat enim vir ille bene doctus, non raro inuisere Mæcenatem meum tum Regium legatum, differendi causa de rebus natura, potissimum piscium, ex illis inquam contusis purpuris, excepimus sanie violaceam gratissimam. Porro illud prætereundum non est, à Cicerone Academic. 4. dici mare purpureum. à Virgilio Georg. 1. purpureum capillum Nisi, quod imitatus Tibullus Elegia. 4. lib. 1. vocat purpuream Nisi comam, ab eodem Æneid. 1. purpureum lumen iuuentæ, ab Horatio in principio statim lib. 4. Carminum, purpureos olores, ab Albinouano apud Thylæsum, purpuream niuem est autem

tem ex Elegia quæ nunc incerto auctore legitur de morte Augusti.) à Propertio lib. 1. ad Gallum, purpurea papauer, cum Catullus in Epithalamio Iuliæ & Mallii dicat luteum papauer, sed purpureum auctore Porphyrione & Acrone apud Poetas accipitur pro pulchro, idest vt interpretor, cui inest naturalis pulchritudo & syncerus color.

E Q V I B V S P L A G I S P V R P V R E A S A N I E S. Conchyliorum idest purpurarum cruore, nigrantis rosæ colore sublucente vtuntur partim tingentiū officinæ, partim pictores colore excellentissimo & suavissimo. Quomodo ad lanas apparari debeat, docent Plin. lib. 9. cap. 38. & Iulius Pollux cap. 4. lib. 1. Pictores autem ipso purpureo vtuntur cruore trito in mortario sicuti indicat Vitruuius, aut creta argentaria in eum liquorem feruenti abeno addita, & inebriata (bibit enim eum colorem celerius lanis) purpurissimam vocat Plin. lib. 35. cap. 6. Argentaria autem creta, nitorem argenteū reddit eodem auctore lib. 35. cap. 17. Meminit & lib. 17. cap. 8.

Q V O D E X C O N C H A R V M M A R I N A R V M T E S T I S E X I M I T V R, I D E O O S T R V M E S T V O C I T A T V M. Nō igitur ab Ostreis piscibus quod existimauit Christophorus Landinus, vir alioqui doctus, sed ἀστὴρ ὀστρεῶν ἄστρον, idest testa, quod ex conchyliis siue purpuris legatur, testis testa piscibus. Quauquam purpuram ostreorum quandam esse speciem annotatum est. Nam ὀστρεῶν genus esse ad omnia testacea, ὀστρεῶν αὖτὶ sine diphthongo speciem ex Aristotele admonuit Galeanus lib. simplicium medicamentorum. 11.

IVNT ETIAM PURPUREI
 f COLORES INFECTA CRE-
 TA RUBIÆ RADICÈ ET
 HYSGINO. Plinius lib. 35. cap. 6. laudari ait
 Puteolanum purpurissimum potius quam Tyrium, aut Ge-
 talicum, vel Laconicum, causam esse quod Hysgino maxi-
 me inficeretur, Rubiamque cogeretur sorbere. RUBIÆ
 RADICE. Rubiam Dioscorides libro. 3. cap. 162.
 Erythrodanum vocat. Aliqui Ereuthodanum. Radix est
 rubra qua tinguntur lance pellesque perficiuntur, unde et vul-
 go dicitur Rubia tinctorum, ea radice, pueri liberalibus
 tingebamus ova. Lege Plinium libro decimo nono, capite
 tertio, et libro vigesimo quarto, capite. 11. ET HY-
 SGINO. Hysginum id esse quod vacinium et hya-
 cinthum existimat Hermolaus, cui ut subscribam facit
 quod mox sequitur, eadem ratione vacinium temperantes et
 lac miscentes purpuram faciunt elegantem. Sed et qui scri-
 psit opus Pandectarum medicarum, Mattheum Siluaticum
 video fuisse in ea sententia ubi de vacinio. Quid senserit
 Plinius iudicari satis non potest, cum Hysgini memi-
 nerit libro vigesimo primo, cap. vigesimo sexto, et libro
 nono, capite. 41. Quod autem ad Vacinium et Hya-
 cinthum attinet, Ioannes Ruellius eadem putat astipulatus
 Seruio. Nicolaus Leonicensis credidit vacinium esse ligu-
 stri acinos, id est eius arboris quam nostri Troenam vul-
 go dicunt. Franciscus Massarius agrestia esse mora ma-
 uult. ITAQUE TINCTORES CVM
 VOLVNT SIT ATTICVM IMI-
 TARI, Scribendum Sil Atticum, quod trium generum
 esse

esse optimū Auct. est Plin. lib. 33. cap. 12. VIO-
 LAM ARIDAM CONIICIENTES
 IN VAS. Plinius lib. 33. cap. ultimo. Non Silis sed
 cerulei eam fraudem refert. Fraus inquit (de cæruleo lo-
 quens) viola arida decocta in aqua, succo per linteū ex-
 presso in cretam Eretriam. ET EO CRETAM
 INFVNDENTES. Intellige Eretriā quæ ter-
 ræ suæ habet nomen inquit Plin. lib. 35. cap. 6. Ea du-
 plex est apud Dioscoridem lib. 5. cap. 162. Alba &
 Cinerea, quod & Plin. scribit lib. 35. cap. 16. ITEM
 QUI NON POSSVNT CHRYSOCOLLA
 PROPTER CARITATEM VTI, HERBA
 QUÆ LVTEVM APPELLATVR CÆRV-
 LEVM INFICIVNT. De Chryso colla nativa di-
 ximus, eam mentitur Cæruleū lutea herba infectū. Quo-
 modo autē & hæc ipsa tingatur lutea, docet Plin. lib. 33.
 cap. 5. sed quæ herba esset quæ sitū est, nos apud Dioscor.
 lib. 2. legimus luteam herbam Romanis esse, quā Græci
 Isatim dicūt si modo satis emendati sunt codices. Quia
 autem esset Isatis dixi supra cap. 10. vbi de Indico scri-
 psi. Emendandus interea est Apuleius lib. de herbarū me-
 dicaminibus, vbi pro lutea scriptū ē ruta. ITEM PRO-
 PTER INOPIAM COLORIS INDICI, CRE-
 TAM SELINVSIAM AVT ANNVLARI-
 AM. Hoc & Plin. lib. 35. cap. 6. Qui adulterant (in-
 quit) Indicū, stercora colūbina, aut cretam Selinvsiam vel
 annulariam vitro inficiunt. CRETAM SELINV-
 SIAM. Ea lactea ē auct. Plin. lib. 35. cap. 16. Maxi-
 me laudari ait Dioscorid. lib. 5. cap. 166. eam quæ ve-
 hementer resplēdet, candidā, friabilem, & aqua diluī ea

lerrimam. ANNVLARIAM VITRVMQVE.
Annulare scribit Plin. lib. 35. cap. 6. candidū esse quo
multebres picturæ illuminatur, fieri ex creta admixtis vi-
treis gēmis ex vulgi annulis, vnde et annulare dicitur. Id
existimo intelligi, ex quo posse imitari Indicū Vitru. ait.

G V L I E L M I
P H I L A N D R I C A S T I L I O
N I I G A L L I C I V I S R O . I N L I B .

o c t a u u m M . V i t r u u i i P o l -
l i o n i s d e A r c h i t e -
c t u r a , A n n o -
t a t i o n e s .

E X P R O O E M I O .

H A L E S M I L E S I V S O -
M N I V M R E R V M P R I N -
C I P I V M A Q V A M E S T
P R O F E S S V S . Milesio tha-
leti visum est vnū aquæ elementum,
id est rerū omnium principium, quod
à Plutarcho traditur lib. de placitis philosophorū. 1. cap.
3. vnde petenda de principiis reliqua. Item Aristot. lib.
2. Metaphysic. atq; Probo Æglog. Virgil. sexta. M A -
G O R V M S A C E R D O T E S A Q V A M
E T

ET IGNEM. Magi apud Persas (vt præter alios tradit Suidas) erant Philosophi $\kappa\epsilon\iota$ $\alpha\lambda\lambda\omicron$ $\delta\epsilon\omicron\iota$, quorū princeps Zoroastres, eiusmodi, Græci vocabant Philosophos, Latini sapientes, Ægyptii Prophetas, Assyrii Chaldaeos, Indi Gymnosophistas, Galli Druydas. EURIPIDES AUDITOR ANAXAGORÆ, QVEM PHILOSOPHV M ATHE- NIENSIS SCENICVM APPELLA- VERVNT, AERA ET TERRAM. Scribit Diodorus Siculus lib. I. existimasse Euripidem Physici Anaxagoræ auditorem in Menalippa, Cælum et terram mixta aliquando, cum disiuncta fuissent, produxisse arbores, aues, seras, atq; adeo quicquid videtur, id est vt interpretor foecundatam hymbribus terram, omnia procreasse, vt id esset aer quod mas, pluuia quod semen, terra quod fœmina. NEQVE CRESCERE, NEC TVERI. Tueor passue vsurpauit, quem admodū inueni in antiqua ex hispania inscriptione, cuius mihi fecit copiam Thomas Cadamyusus Laudensis Pauli III. Pont. Max. medicus, sed auctore Iacobo Corneliano, iuvene ingenio doctrina, & morū elegantia insigni, eoq; nomine mihi charissimo. Eam hic apposui.

PALLADI VICTRICI

SACRVM

HIC HOSTIVM RELIQVIAS PROFLI-
GAVIT CATO. VBISACELLVM MIRO
ARTIFICIO CONDITVM ET ÆREAM
PALLADIS EFFIGIEM RELIQVIT
PAREANT ERGO ET NOSCANT O-
MNES SENATVSET POPVLI ROMANI

IGITVR DIVINA MENS QVÆ
PROPRIE NECESSARIA ESSENT
GENTIBVS, NON CONSTITVIT
DIFFICILIA, ET CLARA. Scribendū
et cara. Est autem sensus. Natura, minus vitæ hominū
necessaria, in mari, vt margaritas, aut terræ visceribus,
vt Aurum et Argentum, abdidit, sine quibus vero consta-
re vita satis non poterat, ea quasi ad manum posuit, nec
magno parāda. A QVA VERO NON SO-
LVM POTVS, SED INFINITAS
PRÆBENDO NECESSITATES,
GRATAS (QVOD EST GRATVI-
TA) PRÆSTAT VUTILITATES.
De aquæ præstātia, et vtilitatibus, hunc in modum à Pli-
nio est traditum lib. 31. cap. 1. Hoc elementū (inquit)
cæteris omnibus imperat, terram deuorant aquæ, flam-
mam necant, scandunt in sublime, et cœlū quoq; sibi vē-
dicant, ac nubīū obtētū vitalem spiritum strangulant, quæ
causa fulmina elidit ipso secum discordante mūdo. Quid
esse mirabilius potest aquis in cœlo stantibus? At illæ cen-
parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò se-
cum piscium examina, sæpe etiam lapides subuehunt por-
tantes aliena pondera. Eadem cadentes omnīū terra na-
scentium causa fiunt. Prorsus mirabili natura, si quis ve-
lit reputare, vt fruges gignatur, arbores fructicesq; viuāt,
in cœlum migrare aquas, animamq; etiam herbis vitalem
inde

inde deferre, iusta confessione, omnes terræ quoque vires
 aquarum esse beneficii. ITAQUE CVM HY-
 DRIAM TEGVNT QVÆ AD TEM-
 PLVM ÆDEMQUE CASTA RELI-
 GIONE REFERTVR. Id cæremoniariū ge-
 nus, facile adducor, vt credam ad Ægyptios inuectum
 postquam de Deorum præstantia inter gentes est certa-
 tum, nam vt est scriptum apud Suidam, cū Chaldæi ignem
 haberent Deum, circumferentes, quod omnia peruinceret,
 vnum Deum existimari volebant, cæterarum enim gen-
 tium Dii, quia ære, argento, ligno, lapide, aut huiusmodi
 aliqua materia constarent, eos aiebant igne consumi. Id
 cum ad Canopi sacerdotem adlatum esset, vt erat inge-
 nio ad astutiam composito, hydriæ pertusæ aqua plenæ
 foramina cera obduxit, et totam variis pinxit coloribus,
 et Simulachro (quod gubernatoris Menelai esse fereba-
 tur) prius absciso capite, aptauit. Non ita multo post tem-
 pore cum Chaldæi venissent, ignemque Simulachro admo-
 uissent facturi ipsi periculum nū posset et Ægyptiorum
 Deum superare, liquata cera sensim effluens rimis aqua
 ignem extinxit, vt Ægyptiorum Canopus, sacerdotis as-
 stutia, Chaldæorum Dei victor cæperit ab aliis coli. Re-
 fertur et a Ruffino hystoriæ ecclesiast. lib. ii. cap. 26.

CAP. PRIMVM.

VÆRENDA SVB TERRA
 9 SVNT CAPITA. Caput aquæ est
 vnde nascitur, auctore Vlpiano Pandect. lib.
 43. De aqua quotid. et æstiu. QVÆ SIC E-

RVNT EXPERIVNDA, VTI PRO-
CVMBATVR IN DENTES, ANTE
QVAM SOL EXORTVS FVERIT.

Quæ hic traduntur in quærenda aquarum scaturigine,
esse aquilegibus animaduertenda, vniuersa Plinius trans-
tulit in cap. 3 .lib. 3 1. Et refert Palladius li. 9 .cap. 8.

Ante ortum Solis (inquit hic) iis locis quibus aqua quæ-
renda est, æqualiter pronus mento ad solum depresso iac-
ens in terra orientè inspectabis, & in quo loco crispum
subtili nebula aerem surgere videbis, & velut rem spar-
gere, signo aliquo vicinæ stirpis aut arboris notabis. Nam
constat siccis locis vbi hoc fiet, aqua latere. HVMOR-

RES SE CONCRISPANTES. Vapo-
res vndatim è terra surgêtes, vndatim crispas. ITEM

ANIMADVERTENDVM EST QVÆ
RENTIBVS AQVAM QVO GENE-
RE SINT LOCA. Et terrarum genus consi-

derandum vt possis vel de tenuitate vel abundantia & sa-
pore iudicare, quæ hic docentur, & Plinius & Palladius
dictis locis repetût. GLAREA VERO ME-

DIOCRES. Idest terra quæ sabulosa erit & plena
lapidibus minutis, cuiusmodi qui ad fluminum ripas sunt,

qui glarea etiam vulgo Italarum dicûtur, sicut apud Co-
lumellam lib. 2 .cap. 2 . non semel. SABVLONE

MASCVLO. Idest aspero, scabro, minus flavo, sub-
fusco. Quauquam de hoc video etiam plurimû addubita-

ri, quod cap. 3 .lib. 2 . Sabulonem masculum inter ea ter-
ræ genera recenseat vnde ducendi sint lateres, atq; id pro-
pter leuitatem, vt esse possit sabulo masculus terræ genus
& arenæ, idest materiæ solidioris quam sit terra. Certè

pauloante dixit sabulonem solutum, ad differentiam (ut
 apparet) masculi. ARENA QVE ET CAR-
 BVNCVLO. Plinius dicit arena carbunculosa.
 Est autem carbunculus arenæ genus ut lib. 2. cap. 6. alias
 gema Plin. lib. 37. cap. 7. SIGNA AVTEM
 QVIBVS TERRARVM GENERI-
 BVS SVBERVNT AQVÆ. Signa sex,
 præter superius septimū, quærendæ aquæ refert, si iuncus
 tenuis nascatur, salix syluatica, Alnus, Vitex, Arundo,
 Hædera, quibus tum credendū inquit Palladius dicto cap.
 si neq; lacuna est, neq; aliquis ibi ex consuetudine humor
 insidet. Plin. addit tussilaginem syluestrem lib. 26. cap.
 6. & ranam multum alicui loco pectore incubantem lib.
 31. cap. 3. Sūt etiam pleraq; ab Imperatore Constantino
 tradita libro de agricultura. 2. cap. 4. & 5. Libet verò
 hoc loco verba ex Theodorici primi Ostrogothorum Re-
 gis epistola ad Apronianum comitem priuatarū in Aquit-
 legis Africani cōmendationem adscribere. Sunt autem
 apud Cassiodorū variarum lib. 3. Signis (inquit) viren-
 tium herbarum & proceritate arborū vicinitatem colligit
 diligēter. Terris enim quibus dulcis humor nō lōge subest,
 vbertas quorūdam germinū semper arridet, ut est iuncus
 squatilis, cāna leuis, vimen lætū, validus rubus, salix læta,
 populus virens, & reliqua arborū genera quæ per terre-
 nam humiditatem felici prosperitate luxuriant. Sunt &
 alia huius artis indicia, cum nocte veniente, lana sicca in
 terram ponitur iam prouisam, et rudi caccabo tecta relin-
 quitur hinc si aquæ proximitas arriserit, mane humida re-
 peritur. Sole etiam declarato intuētur magistri loca solli-
 citi, et vbi su pra terram volitare spissitudinem minuti si-

marum conspexerint omnino muscarū, tunc promittitur, quod quæritur facile inueniri. Addūt etiam in columnæ specie conspisci quendam tenuissimum fumum, qui quanta fuerit altitudine porrectus ad summum, tantū in inum latices latere cognoscunt, paulopost ait. Dicūt aquas quæ ad Orientem Austrumq; prorumpunt, dulces atq; perspicuas esse, & pro sua leuitate saluberrimas inueniri. In Septentrionem verò atq; Occidentem quæcumq; manant, probari quidem nimis frigidas, & crassitudine suæ grauitatis incòmodas. *Hactenus Theodoricus.* IN QVI-
 BVS LOCIS EÆ NON SIGNIFI-
 CABVNTVR INVENTIONES. Si
 deerunt ea signa sex quibus asserint significari subesse
 aquam, aliis quinque rationibus indicat tentandam. Quæ
 traduntur à Plinio & Palladio ubi significauit. FO-
 DIATUR QVOQVOVERSVSLO-
 CVS LATVS NE MINVS QVIN-
 QVE PEDES. Ex verbis Palladii, quem dixi hac
 parte, ut plerisque aliis, esse Vitruuii imitatū scripta atq;
 præcepta, subodorari licet locū hunc menda non carere, ut
 scribendum fuerit. Fodiatur quoquoersus locus. latus pe-
 des tres, altus ne minus pedes quinque. Plin. dicto cap. 3.
 ait loco in altitudinem pedū quinque defosso. SI HA-
 BVERIT RELIQVIAS OLEI ET
 ELLYCHNII. Ellychnium significat funiculum
 qui ex papyro, canabe, flappa, gossipio alia ue huiusmo-
 di materia tortus in lucernis vritur, nam lychnos lucernā
 significat. Vocatur & Thryallis & Phlomos auct. Pollu-
 ce lib. 6. cap. 18. me a sententia quod hæc sint herbæ lu-
 cernariæ, vel apud Dioscor. lib. 4. cap. 99. De lychnu-
 chis

his, idest lucernas gestantibus vide Egnatium in Suetonium. Pro lucerna etiã interpretatur Athenæus lib. 15. idest ultimo. ET PER SPECVS IN VNVM LOCVM OMNES CONDVCENDI. Per meatus & deriuacula subterranea. HÆC AVTEM MAXIME IN MONTIBVS. Excipiunt enim montes, vt est apud Arist. Meteo. 1. pluuiæ descendenti magnam copiam, & subeuntem vaporem refrigerant, rursusq; in aquam conuertunt, vnde & maximos fluuios ex maximis fluere montibus conspiciere licet.

CAP. SECVNDVM.

TAQVE QVÆ EX IMBRI-
 BVS AQVA COLLIGITVR,
 SALVBRIORES HABET
 VIRTUTES. Pluvia aqua à Paulo Ægineta lib. 1. cap. 50. ex sententiã Hippocratis (est autẽ ex lib. de capitis vulneribus) commendatur, quòd sit leuis, suavis, limpida, & tenuis. Quòdq; citius putrescat, indicium esse virtutis potius quàm vitii. Ei sententiã subscribit Columella lib. 1. cap. 5. Scribit enim aquam pluuialem salubritati corporũ esse accommodatissimam. Id etiã Auicenna voluit, puteorũ aquam improbã lib. 1. fen. 2. Plin. 31. cap. 3. multis verbis, eorum sententiã refellit qui cisternarũ aquam maxime probant. In primis quòd leuitas deprehendi aliter quàm sensu vix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus, quòd cadens inficiatur halitu terræ, quo fit vt pluuiæ aquæ sor-

dium inesse plurimum sentiatur, citissimeq; ideo calefiat
 aqua pluuia, vtiliores quæ profluunt existimari, cursu
 enim procursum ipso extenuari atq; proficere, stagnantes
 atq; pigras merito damnari. De aquis lege si libet Aue-
 roim simpliciū cap. 38. & in eiusdem argumenti Rasim
 cap. 4. Quæ autem a Seneca traduntur lib. naturalium
 quæstionū. 3. ea magis ad caput proximū pertinent, itaq;
 eò cū veneris ad eundem tibi eū auctorem indico, quod va-
 riarū aquarum naturam scribat. AER AVTEM
 CVM RVIT TRVDENS Q VO-
 CVNQ VE HVMOREM PRÆVIVM,
 SPIRITVS ET IMPETVS ET VN-
 DAS CRESCENTES FACIT VEN-
 TORVM. Ipse dixit lib. 1. cap. 6. ventum esse æ-
 ris fluentis vndam cum incerta motus redundantia, Ari-
 stot. autem Meteor. lib. 2. ventū ait esse terreni halitus
 copiam quæ circa terram agitur. Et lib. de Mundo, ex
 sicco halitu, cum à frigore sic impellitur vt diffuat, ven-
 tum effici vult, qui nihil aliud esse videatur, nisi quæ plu-
 rimus confertusq; aer. VAPOREM AVTEM
 ET NEBVLAS ET HVMORES E
 TERRA NASCI. Ab hoc orbe in aerem qui
 supra nos est, duplex halitus effertur auctore Aristotel.
 lib. de Mundo. Quorum alter siccus est & fumidus qui
 à terra euaporatur, alter humidior & vaporosior qui ex-
 halatur ab humoribus. Ex his nebulae, rores, pruiuae, nu-
 bes, imbres, niues, grandines, gignuntur. Ex illis venti, co-
 ruscationes, tonitrua, presteres, fulmina & huiusmodi.
 NULLÆ ENIM CAMERÆ QVÆ
 SVNT CALDARIORVM. Id est cella-

rum ubi lauabantur, ut supra lib. 5. cap. decimo. Gale-
 nus lib. methodi decimo, balnei partes enumerat quatuor,
 primam in qua ingredientiæ, in aere versarentur calido,
 eam interpretati sumus laconicū, secundam quò ex illa in
 aquam calidam descenditur, id propriè Λουτρον ait ap-
 pellari, ab hac egressi mox in tertiam frigidam ibant,
 in quarta sudorem detergebant. Vide totū locum, nimi-
 rum quid quæque pars virtutis habeat explicantem. Quod
 si Plinium Cæcilium libro quinto epistola ad Apollinarē
 legeris, puto feceris operæ precium. **ET PRIMO
 NON REMITTITVR PROPTER
 BREUITATEM.** Idest exiguitatem stillarum,
 siue paucitatem, sic lib. 7. cap. 8. exemptis glebis, guttæ
 eæ quæ residēt, propter breuitatem non possunt collegi.

**VT CORPVS HOMINIS EX CA-
 LORE EMITTIT SVDORES.** Vnde
 et nos edocti sudorem sicco calore elicimus laconicis. Et
 quia de sudore sermo est, quanquam non admodum facit
 ad rem, addā ex Aristot. lib. de historia animalium. 3.
 sanguinem si immodice humescat, in speciem saniei dilui
 et adeo ferescere, ut nonnulli sudore cruento exudarint.

**QVÆ ORBE TERRARVM CHO-
 ROGRAPHIIS PICTA.** Chorographiam
 à Geographia differre scribit Ptolom. lib. 1. Geograp.
 Quod chorographia per partes locorū singula ac etiam
 minutissima quæque describit, ut portus, vicos, populos,
 Geographiæ autem propriū, vnā et continuam terram
 ostendere. Deinde, Chorographia quæ locis accidunt ma-
 gis considerat quam diligentem proportionis distantiarū
 rationem, quòd Geographiæ est, Postremo Chorogra-

phia locorum pictura eget, Geographia per lineas tenues ac denotationes tantum, positiones & vniuersi figuratio- nes ostendere potest. De his multa sunt apud Eustathium enarratorem Dionysii Afri. **MAVRVSIA QVAM NOSTRI MAVRITANIAM APPELLANT.** Strabo libro vltimo dicit, qui à Græcis Maurusii appellantur, Romanos & indigenas vocare Mauros. **EX MONTE ATLANTE DYRIS.** Strabo dicto lib. scribit montem esse in Lybia quem Græci Atlantem vocant, Barbari Dyrim. Idē sentiunt Plin. lib. 5. cap. 1. & Solinus cap. 37. Vitruuius non montem quidem, sed Nilum ex monte Atlante ortū dicit vocari Dyrim, qui postea mutato nomine, Nigir, postremo vbi in Ægyptum peruenit, Nilus dicatur. Fieri potuit ut Mauri quo nomine ipsum montem vnde profluat, appellēt eodem & ipsum fluumium, atq; id spectasse Vitruuiū, credibile est. Nilus græca dictio est, auctore Seruio Georg 4. cum Mello latine vocetur. Horus apollo Niliacus, seu potius Philippus qui græce ex Ægyptia lingua eum vertit, tradit quem Ægyptiace *voū v* vocant, interpretatum *vē ov*, idest nouū significare. **PER FLVMINA ASTASOBAM ET ASTABORAM.** Astapū & Astaboram Plin. lib. 5. cap. 9. Iulius Solinus cap. 45. & Pompon. Mela lib. 1. cap. 9. ipsum Nilū dicunt, qui his duobus veluti brachiis insulam Meroen claudat. Strabo autem lib. vltimo, & Ptolem. Geograp. 4. cap. 8. flumina diuersa faciunt. Diodorus Siculus lib. 1. dicit ab his qui insulam Meroen habitant vocari Astapum, idest aquam è tenebris venientem. Plinius & Solinus dictis locis circa Meroen diuisum

Nilum

Nilum afferunt leuo Astaboren, dextro Astusapen nomi-
 nari. Quòd autè hic Vitru. Astasobam pro Astapo, si-
 ue Astapode dixerit, mirũ esse non debet, nam & Strabo
 Astosabam à nonnullis scribit appellari. Porrò autè Asto-
 sabam apud Vitruuium, an apud Strabonem Astasobam
 scribendum sit, non mibi liquet. **PERVENIT
 PER MONTES AD CATARA-
 CTEN.** Cataracten tradit Strabo lib. ultimo, esse ad
 mediũ ferè flumen petrosam quoddam supercilium in su-
 periore parte planũ vt flumen recipere possit, desinens ve-
 rò in præcipitium. In Nilo est huiusmodi quidam locus
 vbi præcipitans ruit potius quàm fluit. Ammianus Mar-
 cell. lib. 22. præruptos scopulos interpretatur. **EX
 MAURITANIA AVTEM CAPVT
 NILI PROFLVERE.** Aristot lib. 1. Me-
 teorum auctor est prima Nili fluuenta ex Arzyro monte
 decurrere. Herodotus lib. 2. ignorari ait vnde oriatur.
**IBIQVE NASCVNTVR ICHNEV-
 MONES.** Ichneumon in Ægypto nascitur, animal
 felis magnitudine, sed figura non admodum à mure abhor-
 rens. Habet internecinum cũ angue bellum, nec prius ho-
 stem aggreditur, quàm socios vocet, & limo obducto con-
 trà ictus morsusq; sese loriket. In dimicatione caudam at-
 tollens, ictus irritos auersus excipit, donec obliquo capi-
 te speculatus inuadat in fauces. Debellat & Crocodilum,
 Auctores sunt Aristot. de naturali historia lib. 9. cap. 6.
 & Plinius lib. 8. cap. 24. & 25. **CROCODI-
 LI.** Crocodili naturam describit his verbis Ammianus
 Marcellinus lib. 22. de Ægypto loquens. Inter aquatiles
 (inquit) bestias, Crocodilus vbiq; per eos tractus abúda

exitiale quadrupes malum assuetum elementis ambobus,
 lingua carens, maxillam superiorem commouens solam,
 ordine dentium pectinato, perniciosis morsibus quicquid
 tetigerit, pertinaciter tenens, oua edens anserinis similia,
 utq; armatus est unguibus, si haberet pollices, ad euertenda
 quoq; naues sufficeret viribus magnis, ad cubitorum
 enim longitudinem. xviii. interdū extentus, noctibus quiescens
 per undas, diebus humi vescitur, confidentia cutis,
 quam ita validam gerit, ut eius tergo cataphracta vix
 tormentorū icibus perforetur. Vide Herodotum lib. 2.
 Diodorum Siculum lib. 1. Plinium lib. 8. cap. 25. Solinum
 cap. 45. Melam lib. cap. 9. Meminit Horus Apollonio
 lib. de literis hieroglyphicis siue Ægyptiis, etymologus
 dictū putat quod crocū timeat, nam δειλός timorem significat.
 Ægyptii enim qui mel conficiunt cū sciant Crocodilum
 eo delectari, croco aspergunt, quod illum horreat.
 Crocus autem ex sententia scholiastæ Callimachi in Hymno
 Apollinis, dicitur παρὰ τὸ ἐκ ψυχῆς θεῶν, id est quod frigore
 floreat. PRÆTER HIPPO-
 POTAMOS. Hippopotamum, id est fluuiatilem equum,
 auctor. Aristot. de historia animalium lib. 2. gignit
 Ægyptus, ei iuba est equi, unguis qualis Bubus, rostrum
 resimū, talus etiam inest bifurcorum modo, dentes
 exerti, sed leuiter, cauda apri, vox equi, magnitudo asini,
 tergoris tanta crassitudo, ut ex eo venabula faciant, inter-
 teriora omnia equi et asini. Inter arundines celsas et
 squalentes nimia densitate, hæc belua ut tradit Ammianus
 lib. dicto, cubilibus positus, oculū peruigili studio circū-
 spectat, laxaq; copia ad segetes depascendas egreditur,
 cumq; iam coeperit redire distenta, auersis vestigiis distin-
 guis

guit tramites multos, ne vnus plani itineris lineas insi-
diatores secuti, repertam sine difficultate confodiāt. Item
cū nimia auiditate extuberato ventre pigrescit, super ca-
lamo recens execto, femora conuoluit & crura, vt pedibus
vulneratis, cruor egestus madescens faciat leuem, &
carnes saucias cæno oblimt, quādiu in cicatrices conue-
niant plagæ. Quos de Crocodilo dixi scripsisse, iisdem
locis de Hippopotamo etiam dixerunt. Horam significa-
turi Ægyptii fluuiatilem equum pingebant, vt tradit Ho-
rus Apollo Niliacus lib. de literis hieroglyphicis secundo.
**NANQVE. SI NATURALITER
ESSET CALIDA, NON REFRI-
GERARETUR CALORE EIVS.** Aqua-
rum quæ creditur calidæ esse quòd id natura comparatū
non sit, calor diu permanere nō potest. Quicquid autem
contraxerint saporis, odoris aut coloris ex locorū per quos
percurrunt natura, id se a sponte non tollitur. Variorum
autem saporum in amnibus & fontibus rationem ad ignis
qui inest aut ingignitur facultatē refert Aristot. Meteor.
2. quòd terra vt magis, minus ue combusta est, varias for-
mas speciesq; sortitur, quippe alumine, calce & cæteris id
genus facultatibus repletur, quas dū aquæ dulces influūt,
commutantur, fiuntq; nonnullæ acidæ, aliæ amaræ, aliæ
alios sapes & odores induunt.

CAP. TERTIVM.

**EC FONTANALIS AB CA-
MOENIS.** Fontanalis vel fontinalis aqua
à fontibus luce camænarum, qui est extra por-

tam Capenam, attestante Asconio Pediano, vnde appellata Camœna porta, postea Capena, eadem à fontibus fontinalis, & Latina quòd in latium duceret, nisi credat quis Vitruuium ad aquæductum respexisse quod non existimamus. Liuius etiam Decad. primæ lib. primo, auctor est lucû eum Numam Musis sacrasse, quem medium ex specu opaco fons perenni rigabat aqua. **NEC MARTIA SALIENS DESIDERETVR.**

Aquæ Martiæ ductus super portam Esquilinam transiès ad Thermas Diocletiani deducebatur, prius à Traiano in Auentinum montem, via Valeria ductus, vt traditur à Iulio Frontino lib. de aquæduct. Commendatur ea aqua à Plinio lib. 31. cap. 3. **VTI INTYBVRTINA VIA FLVMEN ALBULA.** Tyberim prius esse dictû Albulam, auctores sunt Varro de lingua Latina. 4. Virgil. Æneid. 8. Sext. Pomp. & alii, sed ad Vitruuii locû hunc nihil. De iis aut albulis aquis intelligendum quæ frigidæ in agro Tyburtino ad varios morbos salubres sunt, vt scribût Strabo lib. 5. & Plinius lib. 31. cap. 2. Meminit Suetonius in vita Cæsaris Augusti. Martialis lib. 1. vocat aquas sulphureas.

Itur ad Herculei gelidas qua Tyburis vndas

Hic vbi sulphureis Albula fumat aquis.

Et libro quarto vocat crudas Albulas.

Crudarum nebulæ quod Albularum. De eis puto sensit Galenus lib. 8. metho li medendi cum ait, Qui in aluminosis aquis (quæ ἄλβουλα vocant) lauerat. **ET IN ARDEATINO FONTES FRIGIDI.** Ardea (inquit Strabo) lib. 5. Rutulorû colonia distans à mari stadiis. lxx. ab vrbe autem viginti millibus

millibus passuum. Conditā est à Danae Persei matre, ut
 tradūt Plinius lib. 3. cap. 5. Iulius Solinus cap. octauo.
 Vnde Virgīlii illud Æneid. septimo. Quā dicitur urbē
 Acrifioneis Danae fundasse colonis,
 Præcipiti delata noto, locus Ardea quondam
 Dicitur auis, & nunc magnum tenet Ardea nomen.
 In agro Ardeatino erant frigidi fontes, odore sulphures
 foetidi, quod etiam refert Bocatius de fontibus. **VT**
VENTI GOACTI. Vi concepti spiritus.
AD SVMMOS GRVMORVM TV-
MVLOS. Libro secūdo indicauimus grumū esse col-
 lectionem terræ, hic pro montibus accipimus. Docet itaq̃
 non continuo librandos esse fontes vnde emergere viden-
 tur, fieri plerunq̃ ut quorū fontium videntur esse capita
 in summis montibus si quis latus aperiat, experiat eorū
 altitudinis extolli & veluti extrudi vehementia concepti
 spiritus, dū aqua saxis aut alia vi retinetur, quo minus li-
 bramēti sui proprietate exeat, et per angustas venas ex-
 primitur, quas si fossuris patentioribus aperueris, residit
 aqua, ut multi decipiantur in librandis fontium capitibus.
QVOD IN PRÆVIIS REBUS PER-
COCTA. Id est per quas permeat priusquā in aper-
 tū prodeat. **VTI PINNÆ VESTINÆ.**
 Vestinos ultra Picenū esse tradit Strabo lib. 5. Pinnas
 autem apparet oppidū esse Pinnensium quos in Vestinis
 constituit Plin. lib. 3. cap. 12. quarta Italiæ Regione.
CVTILII. Strabo lib. 5. nō Cutilias vocat, sed
 Cotiscolias. In Cotiscolus (inquit) αρωλιου ολιου
 frigida aqua sunt, quarū potus & infessio morbos curat.
 Plin. lib. 3. cap. 2. Cutilias cum Vitruuio dixit. Cuti-

licæ, inquit, in Sabinis gelidissimæ suctu quodam corpora
inuadunt, vt propè morsus videri possit, aptissimæ Sto-
macho, neruis, vniuerso corpori. STRVMARVM
MINVIT TVMORES. *Strumæ auct. Ægi-*
neta lib. 4. cap. 33. sunt glandulæ obduratæ quibus col-
lum, axillæ, inguina occupantur, Græcis $\alpha\gamma\gamma\alpha\delta\epsilon\varsigma$ di-
cuntur. Nostri etiam scrofulas vulgò appellant fortasse
quod his scrofæ, idest porcæ tentantur & laborant. Stru-
ma Cornelio Celso, lib. 5. cap. 28. est tumor in quo sub-
terconcretæ quædam ex pure & sanguine quasi glandu-
læ oriuntur. Apysirtus lib. de veterinaria dicit in iumētis
appellari $\alpha\delta\delta\epsilon\upsilon\alpha\omega$, idest glandulas. Plinius in homine cō-
fillas, in sœe glandulas vocat, si plura cupis legito Galeni
lib. methodi. 13. AVT NEVRICOS. Neurici siue
Neruici sunt qui neruorū labores patiuntur. ET IN
ASTY. *Asty siue Astu vt Latini pronūciant, quāuis*
oppidū quodecunq; significet vt apud Homerum non rarò,
eius tamen appellatione etiamsi nomen non adiceretur,
Athenas accipi receptum est. Vtuntur Terentius in Eua-
nucho, & ibi Donatus. Cicer. de legibus. 2. Æmilius
Prob. in Alcibiade, & alii. Vide etiam Stephanum lib.
de vrbibus. ET AD PORTVM PIRÆEVM.
Piræeus, portus est, & Emporium Athenarum ait Strabo
lib. 9. Dicit & Plin. lib. 4. cap. 12. TROEZE-
NI NON POTEST ID VITARI. *De hac re Plinius lib. 3. 1. cap. 2. aquarū culpa in Troe-*
zēne omnium pedes vitia sentiunt. Est autem Troe zēne
oppidum Achaicæ. CILICIAE VERO, CI-
VITATE TARSO, FLVMEN EST
NOMINE CYDNOS. *Cydnus tradente Vi-*

bio Sequestro per mediam urbem Tarson Ciliciæ decurrit. Simile legitur apud Plinium lib. 5. cap. 27. ex Taurus monte oritur si credimus Arriano de gest. Alexandri lib. 2. Quintus Curtius lib. 3. scribit de eo in hunc modum. Cydnus inclutus annis, non spacio aquarum, sed liquore memorabilis, quippe leui tractu è fontibus labens, puro solo excipitur, nec torrentes incurrunt, qui placide manantem alueum turbent. Itaq; incorruptilis idemq; frigidissimus, quippe multa riparum amœnitate inubrat, ubiq; fontibus suis similis in mare euadit. Afferit Solinus cap. 51. gentili lingua Syros quicquid est candidum, Cydnũ vocare, vnde huic anni datum nomen. Podagricis mederi auctores sunt Plin. lib. 31. cap. 2. & Strabo lib. 14. VTI IN SICILIA FLUMEN EST HIMERA. Hoc flumen Stefichorus apud Vibium Sequestrũ ait in duas findi partes, vna in Tyrrenum mare, altera in Lybicum decurrere. Solinus Himerum vocat, traditq; celestibus mutari plagis, amarum esse dũ in Aquilonem fluit, dulcem vbi ad meridiem flectitur. VNCTI OLEO ERVMPVNT, VTI SOLIS (QVOD OPPIDVM EST CILICIÆ) FLUMEN NOMINE LIPARIS. Hoc Plin. lib. 31. cap. 2. Polyclitus (inquit) afferit expleri olei vicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia eiusdem virtutis fonte, Lycus, in Indiæ terris fontem esse cuius aqua lucernæ ardeant, idẽ Ebatanis traditur. Solinus cap. 43. in Æthiopia non longè ab Helintrape scribit esse lacũ quo perfusa corpora velut oleo nitescunt. Audio etiam nũc Degernsæ Bauariæ loco, fontem esse

ex quo summo, oleum quotidie habeatur. **ODORE**
VTI SCOBE CITREO. Forte scribendum,
 odore uti scobis citreae, aut citreorum, id est odore ramena-
 torum, siue scobis citreorum, quibus odor acerrimus, au-
 ctore Plinio lib. 15, cap. 28. Eius autem fontis memi-
 nit Auctor libelli de mirabilibus auditu, nam Aristotelis
 non esse, multis coniecturis possumus demonstrare. **BA-**
BYLONE LACVS AMPLISSIMA
MAGNITVDINE, QVI ΔΙΜΝΗ
Α' Σ Φ Α Λ Τ Ι Σ APPELLATUR, HA-
 BET SVpra NATANS LIQVI-
 DVM BITVMEN. Præter eum lacû qui in Iu-
 dea à bitumine quod gignit, Asphaltites vocatur (ὄ-
 σφαλτον enim bitumen Græci dicunt nam aspalathon
 lignum est odoris non insu auis quod se plasiariorum officii-
 nae sandalos vocant, utcumq; Auicenna diuersis capitibus
 tradit de eis, ceu diuersæ sint res (Eum quidem certè re-
 liqui Arabes imitati sânt) est & lacus in Babylonia A-
 sphaltis nomine, è cuius bitumine & latere testaceo con-
 structo muro Babylonem Semiramis cinxisse fertur. Ba-
 bylonem scribüt Dionysius Afer de situ orbis, Strabo lib.
 16. Diodorus Siculus lib. 3. Iustinus lib. 1. Ouid. Me-
 tamorph. 4. Solinus cap. 30. à Semiramide primùm con-
 structam, at Berofus Chaldæus tradit Belum, secundum As-
 syriorum Regem fundamenta Babyloniæ oppidi magis
 quàm vrbs fecisse, postea Semiramidem urbem fecisse.
 De bitumine & muris Babylonis mentio est apud Dionem
 in Vlpio Traiano. **LIQVIDVM BITV-**
MEN. Bitumen vocant quicquid est lentum & molli-
 tie

tie glutinosa quod sponte aut montibus deuoluitur, aut è
 terra scaturit, lacubus, fontibus ue innatàs. Quod à Ba-
 bylone Zacyntho aut Apollonia inuehitur liquidum est.
 Terra est in Syria circa Sidonem, limus in Iudeæ lacu
 auct. Plin. lib. 35. cap. 15. Galenus tamen lib. simpli-
 cii. Bitumen in Syria è stagno salso haberi prodit. Quod
 de bitumine Iudeæ narratur, adeo sequax esse et lenta
 natura ut ad omnem contactum adhæreat, nequeatq; à se
 separari, sed si partem abrumpere velis, vniuersitas sequa-
 tur, vbi autem admota fuerint mēstruis polluta fila sponte
 discerpatur, quod asserunt Plin. lib. 7. cap. 15. et Soli-
 nus cap. 4. Cornelius verò Tacitus lib. 21. falsum esse
 prodit, gnaros enim locorum tradere videntes bitumine
 molles pelli, manuq; trahi ad litus, mox vbi vapore terræ
 vi Solis inaruerint, securibus, cuneisq; ut trabes aut saxa
 discindi. ITEM IOPPE. Ioppe inquit Solinus
 cap. 47. oppidum antiquissimum orbe toto ut pote ante
 inūdationem terrarū conditum, ibi est lacus bituminosus.
 ETIAMQUE EST IN CAPPADO-
 CIA IN ITINERE QVOD EST IN
 TER MAZACA ET TVANA. Scri-
 bendū inter Mazacam et Tyanam, accusandi casu. Ma-
 zacam appellari Casireem ab Augusto, sitamq; esse sub
 Argeo monte auctor est Sext. Rufus. Meminit Plin. lib.
 6. cap. 3. Tyanam autē vocat Tyanam Plin. eodē loco.
 AD EVNDEM MODVM HIERA-
 POLI. De ea aqua hūc in modū tradit Strabo lib. 13.
 Geographiæ. Contra Laodiceam Hierapolis, vbi aquæ ca-
 lidæ scaturiunt, et vbi Plutonium est, quæ utraq; nō par-
 uam admirationem præstant. Nam aqua, adeo facile in

eophum duratur, vt qui deducūt φραγμαὺς μονολί-
 δου, id est solida septa cōficiant. FONTES EX-
 EVNTES VEHEMENTER A MA-
 RI. Scribendum amari, vna dictione. VT IN
 PONTO EST FLVMEN HYPANIS.
 De hoc Solinus cap. 24. Hypanis (inquit) amnis oritur
 inter Auchetas, Scythicorum amnium princeps, purus &
 haustu saluberrimus, vsq; Callipodum terris inferatur, vb̄
 Ex ampeus fons infamis est amara scaturigine, qui Ex am-
 peus liquido admissus fluori, amnem vitio suo vertit, adeo
 vt dissimilis sibi in maria condatur. Refert & hoc Pom-
 ponius Mela lib. 2. cap. 1. VNDE SANDA-
 RACHA FODITVR. Dixit supra lib. 7. cap.
 7. Sandarachā pluribus locis fodi, sed optimā Ponto pro-
 p̄ flumen Hypanim habere metallum. SED ANI-
 MADVERTIMVS INSVLAM LES-
 BON VINVM PROTROPON.
 Deest præpositio apud aut aliqua huiusmodi. Quod autem
 ad Protropon spectat, scribunt Plin. lib. 14. cap. 9.
 & Pollux lib. 6. cap. 2. ita appellari vinū quod sponte ef-
 fluit antequam calcetur vuae, Tortinū enim dicitur tor-
 tulari expressum post primam pressuram vinaceorū cir-
 cunciso pede. Est & lixiuum vinū, aliud vt videtur à Pro-
 tropo, quod distillauit antequam nimium calcetur auctore
 Columella lib. 12. cap. 27. 36. & 41. Nam præliga-
 neum dictum existimamus à M. Catone cap. 3. de re ru-
 stica, quod prælegitur in vsum operariorum. Ad hunc ve-
 rò locū magis attinet quod tradit Athenæus lib. 1. Mia-
 sylenceos vinū quod apud eos dulce nascitur πῶσοπον,
 appellare.

appellare, alios etiam $\pi\epsilon\tau\rho\omicron\tau\omicron\nu$. Est autem Mitylea
 ne vrbs Lesbii insulae in Aegeo mari. Et Plin. lib. 14.
 cap. 7. protropon gmidium inter trasmarina vina recentis-
 set. **MALONIAM KATAKEKEY-**
MENITHN. Cataceceumenites Plinio lib. 14.
 cap. 7. vini genus est à Cataceceumene regione iuxta
 Laodiceam, de qua Strabo lib. 13. Post hæc (inquit) re-
 gio quæ Cataceceumene, (idest exusta) dicitur quingen-
 torum stadiorum longitudine, latitudine quadringentorum
 siue ea Mysia siue Mæonia nominanda sit, nam utroq;
 nomine dicitur. Ea tota arboribus caret, præter vitæ quæ
 cataceceumeniten fert, vinum quod nulli elegantia cedit.
 Summa camporū facies cinerulenta est, montana petrosa
 & nigra tanquam ex adustione quadam. Quidam cre-
 dunt ex crebro fulminū & fulgurum ictu contingere, ve-
 rū censendum potius propter ignem subterraneum, cuius
 ortus nunc defecerūt. Sunt & apud Stephanū lib. de vrbi-
 bus de hac regione aliqua. Ex verbis his Strabonis atque
 item sine lib. 12. facile est emendare Vitruuium. Itaq;
 pro Maloniam scribendum Mæoniam. **LYDIAM**
MELITON. De eo vino nunquam quicquam à me
 lectum est. Miletum quidem constat urbem esse Ionie,
 quæ proxima est Lydiæ. Subdubitaui num possæt hic mæ-
 dosus esse locus, & pro Meliton Tmolium magis quadraret
 aut vt cataceceumeniten ita Tmolitē dixisset, usurpato
 etiam vocabulo a Galeno lib. 1. antidoton, & libro de eu-
 chymia & cacochymia. & lib. 2. de compositione medi-
 camentorum & τὸ Ἰών & alibi. Tmolium enim mon-
 tem Lydiæ, qui ante Tymolus appellabatur, (Num &

Stephanus qui de vrbibus Græce scripsit Tmolū & Tymolum fluuium agnoscit eundem esse. Vnde etiam Theophrastus lib. de lapidibus preciosis peti solitum lapidem qui Lydius vocatur tradit, eum autem fluuiū ita nominatum a monte facile credo) Tmolum inquam Lydiæ montem, auctor est Plin. lib. 5. cap. 29. vitibus esse consitū. Et lib. 14. cap. 7. Tmolū vini meminit, vti Diosco. lib. 5. Quin & Galenus lib. 12. methodi medendi eius duo genera prodit, vnum admodum dulce, alterum austerum si cū isto conferas. Melita autem insula in freto Siculo sita est Africam versus, nunc Malta vocata. SICILIA MAMERTINVM. Mamertini, natio Capaniæ, auct. Strabone lib. 6. in vrbem Siciliæ Messanam habitatores induxerunt, tantūq; Mamertini in Messanis inualere, vt in eorū mauu ciuitas consisteret, potiusq; Mamertinos eos vocarent omnes, quam Messanos, cumq; feracissimus vini ager esset, vinū quidem ipsum nō Messanum, sed Mamertinū nuncuparent, quod contra Italica omnia & quidem præstantissima certat. Meminit Plinius lib. 14. cap. 6. & Martial. lib. decimotertio.

Amphora nestorea tibi Mamertina senecta

Si detur, quoduis nomen habere potest.

CAMPANIA FALERNVN. Falernus ager in Campania est. Incipit autem à Ponte Campano leua petentibus vrbani coloniam Syllanam, vnde vinum cui secūda nobilitas dabatur, vt tradit Plin. lib. 14. cap. 6. Quod tamen nec in nouitate, nec in nimia vetustate corpori salubre, media autem etas à quintodecimo anno incipit, eodem auctore. TERRACINA ET FVNDIS CÆCVBVM. Vitruuius appel-

Lat Cæcubi vini nomine quod in Terracina Volscorū olim
 metropoli, & Fundis Campaniæ vrbe, idest earum agris
 nascitur, cum tamen eorum vnumquodq; propriam habeat
 appellationem, sitq; Cæcubus ager vnde Cæcubum vinum
 sicut à Fundis Fundanum appelletur. Strabo lib. 5. Cæ-
 cubum quidem licet paludibus adiaceat, vineta tamen vi-
 ni feracissima præcipuis enutrit arboribus. Et post eodē
 lib. Sinui verò Caietano contiguū est Cæcubum, cui adia-
 cet vrbs Fundi in Appia via. Tota hæc ora præcipua
 adeo vina generat, verū Cæcubum & Fundanū & Seti-
 num, sicuti Falernum & Albanum & Staganū inter nobi-
 lia numerantur. Et Martialis lib. 13. Fundani & Cæ-
 cubi diuersis Distichis meminit. De Cæcubo lege Plin.
 lib. 14. cap. 6. **NON TANTVM IN SY-
 RIA ET ARABIA IN ARVNDI-
 NIBVS ET IVNCIS HERBIS QVÆ
 OMNIBVS ESSENT ODORES.**
 Quod arundinem dixit, ita & Plin. lib. 24. cap. 11.
 sed & idem aliàs calamū odoratum vt lib. 12. cap. 22.
 & lib. 13. cap. 11. & Solinus cap. 65. Plin. memora-
 to cap. 22. prodit communem esse Arabiæ, Indiæ, & Sy-
 riæ. Dioscorid. lib. 1. cap. decimonono. in India nasci,
 præcipuæq; esse bonitatis fuluū, geniculis frequentibus
 & qui assulose frangitur, plena araneorum fistula, albi-
 cantem, lentum in mandendo & astringentem. Officinæ
 vocant Calamum aromaticum. Q. Serenus lib. de medi-
 cina, Calamum simpliciter nominat, Hippocrates p. vge-
 M. v. dicit, idest vnguentariū siue Aromatarium. Me-
 minit Xenophon lib. 1. αἰα Βότα &. **ET IVN**

CIS. Intelligit iuncū odoratum qui à Græcis $\chi\omicron\iota\upsilon\upsilon\varsigma$ vocatur idest iūcus per excellentiam dicitur, ab officinis Squinantum. Tradit Plin. lib. 12. cap. 22. inter Libanum montem & alium ignobilem in conualle modica iuxta lacū cuius palustris æstate siccantur, tricenis ab eo stadiis iuncum & calamū odoratos gigni. Eligendū esse ruffum recentem, floribus refertum, tenuem rubentibus fragmentis & qui in confricando rosæ odorem emittat, scribit Dioscorid. lib. 1. cap. 18. Vide Plin. lib. 21. cap. 18. Cornelius Celsus lib. 4. & 5. multis cap. vocat iūcum rotundum. Alius Promotus in Dynamero, cap. de cordis doloribus $\chi\omicron\iota\upsilon\upsilon\varsigma$, idest iuncum simpliciter dicit, quo nomine utitur Scribonius Largus. Scribit autem Galenus lib. de Hippocratis vocabulis ipsum appellare $\chi\omicron\iota\upsilon\upsilon\varsigma$ ἰσχυρῶν, idest suaue olentem. Emendandus est Palladii locus lib. 11. cap. 14. si squinatōs uncias quatuor, scribendum enim schænanthus, aut potius $\chi\omicron\iota\upsilon\upsilon\varsigma$ αἰδοῦς, idest odorati iunci floris. Seplastarii bis ad eundem lapidem (ut dicitur) offendunt, nam & squinantum scribūt, & cum florem non habeant, pro eo herbam ipsam vendunt. Neq̄ enim vereor ut quis mihi laudet Abohansam, Isaac eben amram, Abicem, Serapionem & cæteros Arabes, vitium esse interpretis potius q̄ scriptorū existimo. NEQVE ARBORES THYRIFERÆ. Thuris arborem tradit Theophrastus lib. 9. de historia plantarum quinīs ferè cubitis attoni, solam Arabiam, nec tamen vniuersam, Thus mittere, auctores sunt Plin. lib. 12. cap. 14. & Solimus cap. 46. Dioscorides lib. 1. cap. 81. etiā Indici Thuris meminit Philostratus lib.

lib. 2. vitæ Apollonii Tyanei, et in Caucaſo naſci tradit. Adulteratum autem pini reſina & gummi, deprehenditur, ſiquidem gummi flammam non eiaculatur, reſina in fumum euaneſcit. Maſcula thura dicuntur lachrymæ ſponte rotundæ & cæcidæ. Magna eſt controuerſia inter Scriptores quæ ſit arboris facies, vt ſcribit Plin. dicto loco. Aliqui enim folio eſſe piri aiunt, minore duntaxat, alii læxiſco ſimilem, quidam Terebintho nonnulli lauri folio.

NEQVE PIPERIS DARENT BACCAS. Caucaſus Indiæ mons, vt ſcriptis mandauit Soelinus cap. 65. fronte qua Soli eſt obuerſus, arbores piperis oſtentat, quas ad Iuniperi ſimilitudinem fructus edere aſſeuerant. Eorum qui primus erumpit, veluti Corylorum ſimbria aut faſeolorum ſiliqua, dicitur piper longum. At quod ex ipſa arbore ſtringitur debiſcentibus paulatim per maturitatē ſiliquis piper eſt albū. Cuius cutem rugoſam & torridam Solis calor fecerit, id nigrum piper appellatur. Mihi Venetiis oſtenſa eſt arbuſcula non abſimilibus Bryoniæ foliis pro piperis arbore, fructum non licuit videre. Et Platina lib. 3. de obſoniis ſcribit in Italia naſci. Admonendum hoc loco duximus quod ſcribit Dioſcorides lib. 2. cap. 176. et reperitur à Plinio lib. 12. cap. 7. Gingiber ſiue Zimpiberi aut Singiberi non eſſe radicē huius arboris, ſed ſui generis eſſe plantam. Baccas autē Vitruuius appellat grana.

NEC MYRRHÆ GLEBVLAS. Myrrham ſcribit Dioſcorides lib. 1. cap. 77. lachrymam eſſe arboris quæ in Arabia gignitur non diſſimilis Spinae Ægyptiæ. Inciduntur enim arbores à radice ad ramos uſq; ex quibus plagis emanat id genus gummi, nam quod ſponte ſudant antequam incidantur.

tur stacten esse ait Plin. lib. 12. cap. 15. Quauquam
 Dioscor. dicti libri cap. 72. stacten asserit esse pingui-
 tudinem recentis Myrrhae cum exigua aqua tusæ & ex-
 pressæ. De myrrha arbore lege Theophrastum lib. de his-
 storia plantarum. 9. cap. 4. & Solini cap. 46. **NEC**
CYRENIS IN FERVLIS LASER
NASCERETVR. Laserpitium (quod Græci
 vt testatur Apitius lib. de re culinaria. 1. cap. 2. & lib.
 7. cap. 1. Silphion vocant) auctore Plin. lib. 19. cap.
 3. in Cyrenaica prouincia repertum est, vnde à Catullo
 laserpitiferae Cyrenæ dicuntur, eius succus laser nomina-
 tur. Columella lib. de arboribus, cap. 23. appellat laser
 Cyrenaicum, siue vt in alijs codicibus legitur lac Cyre-
 naicum. Et Palladius lib. 3. cap. 29. opon Cyrenaicum.
 A Solino cap. 40. Syrpe & lac syrpicū dicitur. Eo vsos
 esse antiquos indicat multis locis Apitius lib. de re culi-
 naria. Vnde pullus laseratus apud eundem lib. 6. cap. 6.
 dicitur & in Apuleio lib. 10. de asino aureo, carnes la-
 sere infectæ. Quin laserpitio ipso vsos eosdem, scribunt
 Theophrastus lib. 6. de historia plantarum, & Plin. me-
 morato cap. 3. Tradit Dioscorid. lib. 3. cap. 93. caulē
 aliquos Silphion, radicem magularim, folia maspeton, vo-
 care. Laserpitii mentio est apud Strabonem lib. vltimo,
 Plautum in Pseudolo, & item in Rudente vbi Sirpe &
 Magudaris etiam nominantur. Silphii mentio est apud
 Aristophanem in equitibus. Interpres scribit fructicem
 esse amœni odoris ex nõnullorū sententia, alios dicere esse
 odoris inamœni. Meminerunt etiam Antiphanes & Ale-
 xis apud Athenæum lib. 4. **SUNT ENIM**
BOEOTIÆ FLVMINA CEPHISVS

ET MELAS. De his Plin. lib. 2. cap. 103. In
 Bœotia amnis Melas oues nigras, Cephissus ex eodem la-
 cu profluens, albas. LVCANIS CRATHIS.
 Callimachi scholiastes scribit Crathidem fluuiū esse Ar-
 cadia. Tradit Strabo lib. Geographia. 6. in Crathide lo-
 tos homines cæsarie candidos & flauos effici. Vibius Se-
 quester dicit aurei coloris. Plin. autē è Theophrasto tra-
 dit candorem facere bobus ac pecoribus, quin & homines
 qui ex eo bibant candidos, mollioresq; ac porrecta esse co-
 ma. PROGREAT ALIIS LOCIS
 LEUCOPHÆA. Idest cineracei coloris, & vt
 nostri loquuntur grisea, colore mixto ex albo & fusco, ex
 nominis notatione, vnde pannus leucophæus dicitur Plinio
 lib. 3. 2. cap. 10. Existimo non grauitur laturū (si bene
 hominis ingenium aliquot colloquiis noui) nostræ tempe-
 statis iuriconsultis. Alciatum, si monuerim lapsū es-
 se, qui in parergis scripserit leucophæum colorem esse gil-
 uum quadamtenus in rubrū vergentem, quod ex sinopide
 pontica, quæ rubra sit, & melino giluo, Plinio cōficiatur.
 Neq; enim apud Plinium leucophæum legitur, sed leuco-
 phorum, & si leucophæum scribatur, nō docet colorem ef-
 fici, sed glutinum. Eius hæc sunt verba ex lib. 35. cap.
 6. sinopidis ponticæ selibra, silis lucidi libris decem, &
 melini Græciensis duabus mixtis, tritisq; vnā per dies
 xii. leucophorum fit, hoc est glutinū auri cum inducitur
 ligno. ALIIS CORACINO COLO-
 RE. Strabo lib. duodecimo de Laodicensium pecoribus
 loquens, τὸν ὑπερῆτον χρῶμα vocat, cuiusmodi scilicet
 in coras conspicitur, idest nigerrimum. Eum locū Geor-
 gius Tifernas nō recte interpretatus est, Oppiani ἀλιθῶ

Πικρὸν enarrator, dicit κροῖον significare nigrum, vnde
 dicuntur κροῖα ξ, idest coruus, & coracinus, hic est piscis
 Oppiano, Athenæo, Plinio cæteris. Quamquam Athe-
 næus lib. 7. ἀπὸ τοῦ κροῖος κερῖον, idest a mouedis pu-
 pillis dictum prodit, haud scio quam recte Coracinam pi-
 cem non inepte vocat Palladius, & si quid intelligo, serici
 villosi (quod villutum vulgo dicitur) Coracinus est color.
IDEO ID FLVM ENILIENSES
XANTHVM APPELLAVISSE DI-
CVNTVR. Scribit Plinius lib. 2. cap. 103.
 Ruffas oves iuxta Ilium, Xanthum efficere, vnde & no-
 men amni, nam ξοῦδος ruffum significat. Aristoteles
 lib. 3. de historia animalium auct. est Scamandrū amnem
 flauas reddere oves credi, vt Xanthum pro Scamandro
 nuncupatū ab Homero existimatū sit. **VTI FVIS-**
SE DICITVR TERRACINÆ FON-
QVI VOCABATVR NEPTVNIVS
 Boccatius lib. de fontibus prodit Anxurem fontem esse
 Volscorum haud longè à Terracina, Anxur antea di-
 cta, qui eo quod ignaris lethalem haustum præberet, ab
 incolis iniectis lapidibus & terra oppletus est. Eum, indi-
 cat postea etiā Neptuniū dici. **ET CYCHROS**
IN THRACIA LACVS. Plin. lib. 31.
 cap. 3. necare aquas Theopompus & in Thracia apud
 Cychros dicit. Hoc autem loco Vitruuii, deest præposi-
 tio apud vt sit, & apud Cychros, nam hi sunt Thraciæ
 populi, ne quis nominandi casu accipiat pro ipsius lacus
 nomine. Aristoteles (si modo eius est liber qui editus est
 de mirabilibus auditu, quod non existimamus) non Cy-
 chros,

chros, sed Psittos (nisi codex menda non caret) neq; lacum, sed fonticulum vocat, libro tamen de historia animalium tertio, Psychron vocatum ait à frigiditate. ITEM IN THESSALIA FONS EST PROFUVENS. De hoc fonte locus ille Plinii intelligendus lib. 3 1. cap. 3. Aliter (inquit) circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est, traduntq; etiam ac ferrum erodi illa aqua profuit brevis spacio, mirumq; si aliqua sylvestris amplecti radicibus fontem eum dicitur semper florens purpura. Id est quod significavit Vitruvius cum dixit arborem florentem colore purpureo. NON MINUS IN MACEDONIA, QVO LOCI SEPULTVS EST EVRIPIDES. Et hunc locum mutuatus est Plin. dicto cap. 3. ait enim, In Macedonia, non procul ab Euripidis Poetae sepulchro, duo rivi confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. Vitruvium hic in cunctis manuscriptis impressisq; codicibus mancum decurtatumq; inueni. Nam qua parte esset rivus ad quem viatores bonitate aquae capti prandere solerent non legitur. Quin et Plinius a quo commendandi auxilium potuit sperari, tacuit, et reliqui Geographi non meminerunt. Athenis inane Euripidis monstrari sepulchrum, apud Pausaniam in Atticis meminisse legere. HÆC AVTEM AQVA, ΣΤΥΓΟΨ ΥΔΩΡ NOMINATUR. De hac Styge Plin. lib. 2. cap. 103. Juxta Nonacrim Arcadiæ, Styx, nec odore differens nec colore, epota ilico necat. Et lib. 3 1. cap. 3. In Arcadia ad Phencum aqua profluit è saxo, Styx appellata, quæ ilico necat, nam alia est Styx palus apud Inferos, cuius meminerunt Homerus Iliados. 8.

Virgil. *Æneid.* 7. Hesiodus in *Theogonia*. Didymus
 Homeri interpres *Iliad.* 19. Vibius Sequester, & alii.
 CONSERVARE AVTEM EAM ET
 CONTINERE NIHIL ALIUD PO-
 TEST, NISI MVLINA VNGVLA. Id re-
 fert Plinius lib. 30. cap. vltimo. Vngulas tantum mula-
 rum repertas, neq; aliam vllam materiam quæ non perro-
 deretur à veneno Stygis aque, cum id dandū Alexandro
 magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna
 Aristotelis infamia excogitatum. Quod autem Vitru-
 uius & eū sequutus Plin. dicūt Stygis aquā nisi nō in mu-
 læ vngula ferri posse, Iustius lib. 17. seu Trogus scri-
 bit equi. Curtius autem lib. 10. dum iumentis ait, in me-
 diū relinquit. ITEM SVNT NONNVL-
 LÆ ACIDÆ VENÆ FONTIVM
 VTI LYNCESTO. Plinio lib. 2. cap. 103.
 vocatur Lyncestis. Lyncestis (inquit) aqua quæ vocatur
 acidula vini modo temulentos facit. Vibius Sequester Li-
 cesium nominat dicitq; esse Thraciæ fluvium. Eadem vis
 traditur ab Oribasio ex Ruffo lib. 5. cap. 4. οὐ λικυ-
 σικῶ nisi codex menda nō caret. CAMPANIA
 TEANO. Teanum Sidicinum cognomine in campa-
 nia est, ibi aquam acidulam calculosis mederi auctor est
 Plin. lib. 31. cap. 3. EFFICIETVR VTI
 PLVMBVM DISSOLVATVR, ET
 FIAT CERVSSA. De Cerussa & quæ sta-
 tim sequitur ærugine dixi lib. 7. cap. 12. ITEM
 MARGARITA NON MINVS SA-
 XA SILICEA. Scribit Plin. lib. 9. cap. 35.
 acetis asperitate & vi, margaritas in tabem resolui. Et lib.

23. cap. 1. saxa rumpere infusum acetum quæ non ru-
 perit ignis antecedens. Porro notius est, margaritas &
 & uniones eadem esse, quam ut admoneri debeat.
 QVEMADMODVM EST VNVS
 PAPHLAGONIÆ EX QVO ETIAM
 SINE VINO POTANTES FIVNT
 TEMVLENTI. Hoc in Paphlagonia & agro
 Caleno fieri tradit Plin. lib. 2. cap. 103. QVAM
 QVI BIBERINT FIVNT ABSTE-
 MII. De hoc fonte huc in modũ Ouid. lib. Metam. ult.
 Clitorio quicumq; sitim de fonte leuarit,
 Vina fugit, gaudetq; meris abstemius vndis.
 Seu vis est in aqua, calido contraria vino,
 Sive, quod indigenæ memorant, Amithaone natus
 Prætidæ attonitas postquam per carmen & herbas
 Eripuit furis, purgamina mentis in illas
 Misit aquas, odiumq; meri permansit in vndis.
 Meminit & Plin. lib. 31. cap. 3. & Vibius Sequester.
 Eudoxus apud Stephanum, fontem quendam in A Tania
 Arcadiæ memorat, cuius aquam gustantibus vini veniat
 tedium tantum, ut ne odor quidem eius feratur, quod in eâ
 aquam Melampus abiicisse credatur piamenta illa, quibus
 Præti filias furentes lastrauerat. QVOD A-
 PVD EVM FONTEM MELAMPVS
 SACRIFICIIS PVRGAVIS-
 SET RABIEM PROETI FILIA-
 RVM. Alianus Helegen & Cælenen nominat Præ-
 ti filias. Hæc ut est scriptum apud Seruium Æglog. 6. cū
 se Iunoni in pulchritudine prætulissent, illa irata, hunc er-
 rorem, earũ immisit mentibus, ut se vaccas putarent, adeo

vt plerunq̄ gement & timerent aratra, has Melampus
 postea purgauisse perhibetur. Vide Laetantium lib. 3.
 Thebaidos Statii, siue Lutatum vt alii volunt. EPI-
 GRAMMA AVTEM EST ID QVOD
 EST SVBSCRIPTVM ΑΓΡΟΤΑ
 ΣΥΝΡΟΙΜΝΑΙΣ. Cum de vertendis his
 & qui sequuntur Græcis versibus cogitarem, commodum
 superueniunt singulares amici, Ioânes Noretius, Barpto-
 lomæus Pratensius, & Guilielmus Giscaferius, viri in euol-
 uendis vtriusq̄ linguæ auctoribus non mediocriter exer-
 citati, si igitur dū nobis meditantibus interuenissent. Tu
 (inquiunt) reliqua, penes nos esto vertendi labor. Cum ea
 Epigrammata sorte accepta, latina ex tempore fecissent,
 ac mea quidem sententia nō infeliciter, libuit his meis An-
 notationibus inferere, argumentum nostræ necessitudinis,
 & futura haud quaquam ingrata lectori nō omni ex par-
 te fastidioso. Itaq̄ primum hoc vertit Pratensius.

Si te, siq̄ pecus, medio sitis orbe diei

Ad fontis (pastor) Clitorii antra premat,

Inde tuam restingue sitim, quin & prope Nymphas

Naiadas, omne tuum tu quoq̄ siste pecus.

Membra lauanda tamen caueas committere lymphæ,

Ne noceat vincētis ebrietate notus

Vitibus infestas fuge aquas, vbi nempe Melampus

Lustrauit dira Prætidæ a rabie

Arcanam abstergens maculam, & se protinus Argis

Ad tetricæ montes contulit Arcadiæ.

SVNT AVTEM VERSVS HI Η
 ΔΕΙΑ ΨΥΧΡΟΙΟ ΠΟΤΟΥ ΔΙ-

Β Α Ξ. Distichon hoc, Gisciferius in hūc modū vertit.
Sunt gelidi fontis latices dulcesq; bibenti,
Saxeus attamen hinc illico sensus erit.

**ET HVIVS EPIGRAMMATOS
SVNT VERSVS GRÆCE, Υ Δ Α Ξ -
Τ Α Τ Α Υ Τ Α Β Α Ε Ξ Ε Ι Σ.** Vltimus ver-
tendi labor cessit Noretio, cuius ego sum consuetudine,
quandiu per instituta legum studia vnā agere licuit, fami-
liarissime vsus, & ingenio vsq; eo oblectatus, vt multa
vnt dum simul Romanas ruinas visimus, crediderim quæ
ad rem ædificatoriam attinerent, adeo mihi videbatur ad
quæuis natus, & dignus cui difficillima quæq; committe-
res, sed præstat eius audire Epigramma.

Hospes aquam cernis metuendam, innoxia membris

Sumere mortales vnde lauacra queant

Sinimum in ventrem nitidam deieceris vndam,

Ad moris tantum labra suprema licet,

Protinus in terram labentur ab ore molares,

Et sedes languent mandibulæ vacuas.

CAP. QVARTVM.

**TIAMQVE ZAMA EST CI-
VITAS AFRORVM, CVIVS
MOENIA REX IVBA DV-
PLICI MVRO SEPSIT.** Scribit Strabo
lib. vltimo, Zamam regiam Iubæ per sua tēpora à Ro-
manis destructam, & Plin. lib. 5. cap. 4. Oppidum Za-
mense ponit in Africa inter libera. **ID GENVS**

TERRÆ ETIAM BALEARIBVS
 DICITVR ESSE. *Balearis terra Serpētes ne-*
cat, vt est apud Plinium lib. 35. cap. ultimo. Sunt autem
Baleares insulæ duæ in mari mediterraneo quashodie
vocamus Maioricam & Minoricam. EXPOSUIT
 ESSE IN EA TERRA EIVSMODI
 FONTES, VT QUI IBI PROCRE-
 ARENTVR VOCES AD CANTAN-
 DVM EGREGIAS HABERENT.

Tradit & Plin. lib. 31. cap. 3. ex Varrone, Zamæ in
Africa fontem esse quo canoræ voces fiant. IDEO-
 QVE SEMPER TRANSMARINOS
 CATASTOS EMERE FORMOSOS.
Locus ambiguus est, sed potior mihi videtur sensus vt ac-
cipiamus Zamenses et Ismuc oppidi ciues atq; adeo totius
agri incolas solitos esse comparare aliunde, idest transma-
rinos seruos formosos, & nobiles puellas, vt qui ex coniu-
ctis his matrimonio apud se nascerentur, & voces ad can-
tandum haberent egregias, & venusta essent specie. Dicit
enim huiusmodi esse, qui in eorū agro procreentur, ne in-
telligamus aliò transuectos, eiusdem visliberos procrea-
re, nam à fontibus id accidit. Sunt autem Catasti serui, à
catasta compede Martiali, Persio, Tibullo, Plin. lib. 35.
cap. 18. Scio Hermolaum hoc loco legisse Calastros, &
apud Beroaldū lib. 11. Apuleii de asino aureo, scriptum
Catastlos, apud alios Calastros, pro his qui sunt cano-
ra voce, quasi illi & hi voluerint ex Zama à trasmarinis
redimi iuuenes egregia voce & puellas ex quibus qui gi-
gnentur eadem essent vi præditi, ac non potius exteros
idest trasmarinos ab illis ipsi Zamensibus formosos ad
 id

id comparari, quod Vitruuius apertissime significauit. Nam cum dixisset eiusmodi in ea terra esse fontes ut qui ibi procrearentur, voces ad cantandum haberent egregias, statim subiungit, ideoque, quia haberent huiusmodi fontes, emere, ergo seruos, quos recte Catastros vocat, transmari- nos quidem ipsos, neque sine delectu, sed forma præstâtes. Illud verò vocabulorū gñs. Catastri, Calasastri & Cata- stli nusquam memini legere. PER QVARVM VENAS AQVÆ VIS PERCVR- RENS TINCTA. Existimauit Theophrastus libro de causis plantarum sexto, & ex veterū sententia, aquam terræ per quam percurrit saporibus insci, non alia- ter quàm fructus vitis, atque arborum qui res radicibus iu- etas sapiant. Quod Plin. imitatus lib. 31. cap. 4. ait. Tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesque herbarum quas lauant succi, ut iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres.

CAP. QVINTVM.

EXPERTIONES AVTEM ET
PROBATIONES EORVM
SIC SVNT PROVIDENDÆ.

Aquam nouam sic probabis, auctore Palladio lib. 9. cap. 10. In vase æneo nitido spargas, & si maculam non fece- rit, probabilis iudicetur. Item decocta æneo vasculo, si arenam vel limum non relinquit in fundo, utilis erit. Itē si legumina cito valebit excoquere, vel si colore pellucido carens musco & omni labe pollutionis aliena. Referantur & ista à Plin. lib. 31. cap. 3. ET IN VAS CO-

RINTHIVM. Idest æris Corinthii quod maxime semp factū est ab antiquis. Eius tria genera tradit Pli. lib. 34. cap. 2. Candidum, argento, nitore quàm proxime accedens, alterum in quo auri fulua natura, tertium in quo æqualis omnium temperies fuit.

CAP. SEXTVM.

**VIVS RATIO EST PRIMA
e PERLIBRATIO.** Librare aquam,
non aliud est quàm conferre altitudinem loci vni
de concipitur aqua, cum loco quo deducenda est, siue id
fiat rectis lineis, siue obliquis. **LIBRATUR
AVTEM DIOPTRIS.** Dioptra præter quàm
quod est instrumentum quo, auctore Suida, Geometræ ex
intervallo explorant altitudinem turrium & propugnaculo-
rum, atq; vniuersam istiusmodi dimensionem, est & in-
strumentum librandis aquis accommodatum $\alpha\lambda\lambda\ \tau\epsilon$
 $\delta\upsilon\ \sigma\eta\ \beta\omicron\epsilon\alpha\upsilon$, idest ab inspiciendo explorandoq; dictum.
Illius mentio est apud Ptolomæum, Theonem, Proclum,
Plin. lib. 2. cap. 69. **EA HABET ANCO-
NES IN CAPITIBVS EXTRE-
MIS.** Qui propendentes cum adiecta recta regula nor-
malem angulū faciant, idest rectum, ceu flexus est cubiti
qui Græcis $\alpha\lambda\lambda\ \omega\upsilon$ dicitur, qua in significatione vsus est
lib. 3. ad finem, normæ scilicet vtramp; regulam eo nomi-
ne intelligens. Hesychius scribit etiam murorum flexus
vocari $\alpha\lambda\lambda\ \upsilon\sigma\ \upsilon\omega\sigma$. nam loca esse ossibus plena et ymolo-
gus auctor est. Et ipse Vitruuius lib. 4. cap. 6. Anco-

nes vocat eas veluti mensulas quæ in hostiorum antepa-
 gmentis dextra atq; sinistra ad imi supercilii libramen-
 tum præter folium propèdent. Sunt & ancones vasa Pa-
 pino pandect. lib. 33. de fundo instructo. de quibus Ca-
 tellianus Cotta. SED SPHÆROIDES HA-
 BERE SCHEMA. Idest esse figuræ rotundæ.
 Eam esse aquæ figuram indicio sunt pluuiæ, guttæ roris.
 Cum ita res habeat vt in corporibus quæ homogenea vo-
 cant partes sibi eam figuram vendicet quam totum ipsum.
 Præterea qui nauigant, propter aquæ tumorem quæ emi-
 nus non vident, vbi propius accesserunt conspicerè possunt.
 Sed vide Aristotelem lib. 2. de Cælo. Ioannem a sacro
 bosco in lib. Sphæræ. Strabonem libro ultimo, & alios.
 EXEMPLAR AVTEM CHOROBA-
 TIS ERIT IN EXTREMO VOLV-
 MINE DESCRIPTVM. Perit hæc Vi-
 truuī designatio. ET SI ERIT FASTI-
 GIVM MAGNVM. Idest si altus locus est
 vnde concipitur aqua, & longius erit deducenda.

CAP. SEPTIMVM.

VCTVS AVTEM AQVÆ
 FIIVNT GENERIBVS. Pallad.
 lib. 9. cap. 11. addit quartum genus, canales
 ligneos. Cum ducenda (inquit) est aqua, ducitur aut for-
 ma struētili, aut plūbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut
 fictilibus tubis, vbi formam struētilem pro canali fabrica
 constante dixit. Quidam pro tubis legit apud Frontinū
 cullos vnde & Tullios dictos putat, pudēdo errore aut pos-

tius gemino. Procopius primo lib. scribit Romæ quatuor.
 decim aquæ ductus fuisse ex cocto latere, ea latitudine ac
 profunditate vt equester vix ipso cum equo per eos euade
 re posset. SOLVMQVE RIVI LIBRA=
 MENTA HABEAT FASTIGIA=
 TA, NE MINVS IN CENTENOS
 PEDES SEMIPEDE. Sesequipedem scriptum
 in Palladio dicto loco. Si per planum veniet, inter sex a=
 genos, vel centenos pedes sensim reclinetur structura in
 sesequipedem vt vim possit habere currendi. Longe aliter
 nostræ ætatis libratores, nam in sexcentos pedes vnū tan=
 tum pollicem deprimunt. Scribunt autem Plin. lib. 31.
 cap. 6. aquam subire altitudinem exortus sui, & si lon=
 giore tractu veniat. CVMQVE VENERIT
 AD MOENIA EFFICIATUR CA=
 STELLVM. Castellum receptaculum est quod a=
 quam publicâ suscipit auctore Vlpiano Pandect. lib. 43.
 de aqua quotid. & æstiuâ. Sunt etiam nunc Romæ castel=
 la in aquæ ductibus quauis semidiruta. Senatusconsultis
 est apud Iulium Frontinū quod aquam non nisi ex castel=
 lo duci permittebat ne aut riui, aut fistulæ publicæ lace=
 rarentur. Calix idest modulus æneus castello, aut riuo
 induebatur, is erat modulus erogatorius, huic fistula appli=
 cabatur nō qualiscunq; sed eiusdem luminis quo calix si=
 gnatus est, longitudinis non minus digitos. xii. Luminis
 idest capacitatis quanta impetrata fuerit, is est modulus
 acceptorius. Sunt autem modulorum. xxv. differentiæ.
 Quauis in vsu. xv. tantum frequentes sint, quos recen=
 set idem Frontinus lib. 1. TRIPLEX IMMIS=
 SARIVM. Receptaculis vnde postea erogetur aqua.

DIVISÆ IN OMNES LACVS. Et
 lacuum frequens est mentio apud Frontinum, erant enim
 publica conceptacula vbi abluebant lintea & similia. **ET**
SALIENTES. Capita sunt fistularum, qui &
 Siphunculi dicuntur, quorum ora si perenniter fluunt, ma-
 stis idest mammis teguntur. Varro cap. 14. lib. 3. de re
 rustica, vocat papillas, Cassiodorus vbera, & quod inter-
 dū pro mastis scalpētur leonina capita, ea Sidonius Apol-
 linaris lib. 2. dicit leones. Si cum libet obturantur & la-
 xantur, id fit epistomiis, quorum manubria dum torquen-
 tur, patefaciunt nares, atq; ita manat aqua, contraria ver-
 satione easdem obturat. **EX QVIBVS TER-**
TIO IN DOMOS PRIVATAS. Scri-
 bit Frontinus lib. 2. de aquæ duct. apud antiquos omnem
 aquam in publicos vsus erogari solitam, legeꝝ cautum ne
 quis priuatus aliam duceret quam quæ ex lacu humū ac-
 cessisset, & hanc ipsam non in alium vsum quam balnea-
 rum aut fullonicorū dari esse solitam, vectigalisq; statutā
 mercedem, quæ in publicum penderetur, aliquid & in do-
 mos Principum dari. Vide reliqua. **VECTIGA-**
LIBVS TVEANTVR PER PVBLI-
CANOS. Publicani dicuntur qui quid à fisco condu-
 cunt, vt publicū vectigal, portus venalium rerum, Salina-
 rum, metallorum, auctore Vlpiano Pandect. lib. 39. de
 public. et vectigal. & idē & Caius lib. 50. de rerum &
 verbor. significat. **SIN AVTEM MEDI-**
MONTES ERVNT. Palladius lib. 9. cap.
 11. Si quis mons interiectus occurrerit, aut per latera
 eius aquam ducemus obliquam, aut ad aquæ caput spelū-
 cas librabimus, per quarū structuram perueniat. **VT**

SPECVS FODIANTVR SVB TER-
 RA. Specum subterraneum esse meatu per quem aqua
 ducatur tradit Vlpian. Pandect. lib. 43. de riuis. IN
 SVO SIBI CANALIS EXCIDA-
 TVR. Pari figura dictum apud Plautum in Amphi-
 truone, telo suo sibi. Et apud Terentium in Adelphis, suo
 sibi gladio. Et Apuleium lib. 7. de asino aureo, suo sibi
 funiculo. Et eodem suis sibi gladius, & Columellam lib.
 12. cap. 41. in suo sibi iure decoqui. SIN AV-
 TEM FISTVLIS PLVMBEIS DV-
 CETVR. Præter Plin. Frontinū, Palladium, Pau-
 lus Iuriskon. Pandect. lib. 39. de aqua pluuiæ arcenda,
 scribit aquam per fistulas duci consuetum fuisse, vnde
 Statius lib. sylvarum primo.

Teq; per obliquum penitus quæ laberis amnem,
 Martia, & audaci transcurris flumina plumbo;
 Fit & mentio lib. 4. Metamorpho. Ouid. FISTV-
 LÆ NE MINVS LONGÆ PEDVM
 DENVM FVNDANTVR. Plin. lib. 31.
 cap. 6. fistulas denū pedum longitudinis esse legitimū est.
 QVÆ SI CENTENARIÆ ERVNT.
 Idest si lamina antequam in rotundationem flectatur, la-
 ta erit digitos centum atq; ita in aliis formulis intelligen-
 dū. PONDVS HABEANT IN SIN-
 GVLOS. Scribe singulas refertur enim ad fistulas.
 OCTONVM PONDO. XCVI. Plin.
 mendose pondo centena. Palladius Vitruuium est imita-
 tus lib. 9. cap. 12. EX LATITVDINE
 AVTEM LAMNARVM, QVOT
 DIGITOS HABVERINT ANTE
 QVAM

QVAM IN ROTVNDATIONEM
 FLECTANTVR. Hoc non satis probatur. Iu-
 lio Frontino lib. 1. Quòd laminæ, cū circumagitur, ali-
 quit perit. Plin. tamen Vitruuium sequutus est. SIN
 AVTEM VALLES ERVNT PER-
 PETVÆ. Palladius lib. 9. cap. 11. Si se vallis in-
 terferat, erectas pilas, vel arcus vsq; ad aque iusta vesti-
 gia construemus, aut plumbeis fistulis clausam deici pa-
 tiemur, & explicata valle cōsurgere. TVNC EX-
 PRIMATVR IN ALTITVDINEM
 SVMMI CLIVI. Exprimere aquam vsurpa-
 tur pro in altum ducere & cogere, vt sit cum à monte de-
 scenderit in vallem, si in aduersum montem cogatur con-
 scendere. SED GENICVLVS ERIT. Si
 ita flexuosus & nodosus erit canalis, vt cum in imū val-
 lis descenderit perpetuo libr amento non procedat, sed in
 aduersum cliuū ad angulū non normalem sed acutum diri-
 gatur. ETIAM IN VENTRE CO-
 LVMNARIA SVNT FACIENDA.
 Idest cōstuarua siue spiramenta. Beroaldus in Suetonii
 Augusto legisse videtur colluuiaria, per quæ colluuiæ &
 immūdia cietantur. Longe à Vitruuii sententia. ET
 CIRCVDVCTIONES. Quando per la-
 tera montis obliquam ducimus aquam, nec specubus uti-
 mur lib. 1. cap. 1. vocauit circuitiones. INTER
 ACTVS DVCENTOS. Actus longitudinis
 pedes habet. cxx. aut. Columella lib. 5. cap. 1. & Plin.
 lib. 18. cap. 3. duplicatus in longitudinē iugerū faciebat.
 SED ITA VT HI TVBVLII EX V.
 NA PARTE SINT LINGVLATI.

Plin. lib. 31. cap. 6. dicit commissuris pyxidatis, id est
 vt inferior fictilis tubulus intret superiorem. Palladius
 his verbis expressit. Ex vna inquit parte reddantur an-
 gusti, vt palmi spacio vnus in alterum possit intrare.
CALCE VIVA EX OLEO SVBACTA
SVNT ILLINENDA. Calx è fornace à cellis vint-
 riis restinguitur, deinde oleo macerata et subacta vngitur
 tubuli. **AVT PONDERE SABVRRÆ CON-**
TINEATVR. Saburra id genus arenæ est quo
 naues onerari solent vt iactante fluctu stabiliores sint.
 Virgilius Georg. 4. Sæpe lapillos,
 Vt cymbæ instabiles fluctu iactante saburram tollunt.
 Capitur & pro quocunq; pondere nauibus huiusmodi cau-
 sa imponi solito, metaphoricoseq; ad res alias transfertur.
ITEM CVM PRIMO AQVA A CA-
PITE IMMITTITVR, ANTE FA-
VILLA IMMITTETVR. Palladius lib.
 9. cap. 11. Sed antequam in iis aquæ cursus admittatur
 fauilla, per eos misto ex igno liquore decurrat, vt glutina-
 re possit si qua sunt vitia tuborum, est autè fauilla cinis.
QVIN IPSVM QVOQVE NON SIT
INSALVRE. Aut abundat particula negatiua,
 aut scribendum est, salubre. **EXTRVCTAS**
CVM HABEANT VASORVM AR-
GENTEORVM MENSAS. Mensa pro
 Abaco dictū hoc loco, id est mensa vasis potoriis. aut esca-
 riis continēdis accommodata. **ET IBI HOMI-**
NES OFFENDVNT FODIENTES.
 Libet de hac re Palladii verba adscribere ex lib. 9. cap.
 9. In fodiendis puteis cauendum est fossorum periculum,
 quoniam

quoniam plerumque terra, sulphur, alumen, bitumen educit, quorum spiritus misti, anhelitum pestis exhalant, & occupatis statim naribus, extorquent animas, nisi quis fugæ sibi velocitate succurrat. Prius ergo quam descendatur ad intima, in eis locis lucernam ponis accensam, quæ si extincta non fuerit, periculum non timebis. Si verò extinguetur, cauendus est locus quem spiritus mortifer occupabit. Quod si alio loco aqua non potest inueniri, dextra læuque puteos fodiemus, usque ad aquæ ipsius libramentum, & ab his foramina hinc inde patefacta, velut nares intus agemus, qua nocens spiritus euaporet, quo factò, latera puteorum structura suscipiat. & Plin. lib. 31. cap. tertio, hoc tradit. **DEFODIENTVR ÆSTVARIA.** Spiramenta & veluti nares per quas grauis spiritus relaxetur. **TVNC SIGNINIS OPERIBVS.** Diximus Signinum fieri ex testis contusis addita calce. **TVNC SIGNINIS OPERIBVS EX TESTIS, AVT A SUPERIORIBVS LOCIS.** Pro testis scribendum testis, sed causa erroris fuit, quod signinum opus testis tusis fiat. **NE GRAVIUS QVAM LIBRARIVM.** Id est ponderis vnius libræ, sic lib. 7. cap. 8. vocat cetenarium lapidem. **MORTARIO MISCEATVR.** Hic pro loco vbi arenatum rutro subigitur, quod antea monuimus, sed quod statim sequitur, pro arenato interpretamur cum ait, mortario cæmentum addatur. **SINON, SALEM ADDI NECESSE ERIT ET EXTENVARI.** Scribit Palladius memorato loco, aquam si limosa fuerit, salis admixtione corrigi.

192   292
G V L I E L M E
P H I L A N D R I C A S T I L I O

N I G A L L I C I V I S R O . I N L I B .

n o n u m M . V i t r u u i i P o l -

l i o n i s d e A r c h i t e -

t u r a , A n n o -

t a t i o n e s .

E X P R O E M I O .

O B I L I B V S A T H L E -
T I S Q V I O L Y M P I A ,
P Y T H I A , I S T H M I A ,
N E M E A V I C I S S E N T .
I m i t a t u s e s t h a e p a r t e V i t r u u i u s
I s o c r a t e m i n P r o e m i o P a n e g y r i c i ,
C a e t e r u m q u a t u o r i s t a c e r t a m i n a c e l e b r a t a s u n t i n G r a e -
c i a i n h o n o r e m I o u i s , A p o l l i n i s , P a l e m o n i s , & A r c h i m o -
r i . C e r t a n t i u m e r a t p r a e m i a O l e a s t e r , P o m a , P i n u s , A p i u m ,
v t a u t o r e s t A r c h i a s l i b . 1 . E p i g r a m m a t o n G r a e c o r u m ,
D e h i s s u n t O d a e P i n d a r i , p o t i s s i m u m h y m n u s q u i n t u s .
V t e b a n t u r a u t e m l u d i s q u i n q ; v n d e p e n t a t h l o n , L a t i n i s
q u i n q u e r t i u m , & p e n t a t h l i q u i n q u e r t i o n e s d i c t i q u i h i s
l u d i s v i c i s s e n t , s a l t u , c u r s u , d i s c o , i a c u l o & l u e t a , q u o s S t a -
m o n i d e s r e c e n s e t l i b . 1 . E p i g r a m m a t o n ,

Ἰσθμια καὶ πυθῶνι διοφῶν ὁ εὐλαβος εἰς ἴνα
 Ἀλμια, πρὸ δὲ κείνῃ, δίσκου ἄνευ τα, πάλω.

Referuntur & à Iurifconsulto Paulo, de Alex lusu Pan-
 dect. lib. 11. In gymnicis certaminibus periodon vicisse,
 dici, qui Pythia, Isthmia, Nemea, Olympia vicisset, au-
 ctor est Sext. Pompeius, à circuitu eorū spectaculorum.

Sunt de illis certaminibus nōnulla apud Ioannem Bapti-
 stam Pii in lib. Annotationum. QUID ENIM

MILO CROTONIATES QVOD
 FVIT INVICTVS, PRODEST HO
 MINIBVS. Eum scribit Iulius Solinus cap. 4.

omnia egisse supra quā homo valet. Plin. lib. 7. cap. 20.
 ait, Cum constitisset neminem vestigio eduxisse, malum
 tenenti neminem digitum correxisse. Sed cui non est eius
 nota fortitudo?

CAP. PRIMVM.

VADRATVS LOCVS QVI
 9 ERIT LONGVS ET LATVS
 PEDES DENOS, EFFICIT
 AREÆ PEDES CENTVM. Quadrati

mensura facillima est vel auct. Columel. lib. 5. cap. 2.
 Nam cum sit vndiq; pedum totidem, multiplicantur in se
 duo latera, & quæ summa ex multiplicatione effecta est,
 eam dicemus esse quadratorū pedū. Vt sit locus quoquo-
 uersus decem pedum, ducemus deces denos, qui sunt cen-
 tum, dicemus igitur locū habere pedes quadratos centum.
 Idem efficere numeris in duplicatione quadrati omnino
 non licet, nam vt quæras numeros omnes non inuenias qui

in se multiplicatus ducentorum pedū faciat aream. Quo enim id fieri posse maxime videtur numero, quatuordecim, si in se multiplicaueris, ut sit quaterdecies quatuordecim, fiant centum nonaginta sex, ut desint ad numerū ducentorum quatuor. Quòd si libet progredi & tentare altius per quindecim, ut dicas quindecies quindecim fiat ducenti viginti quinque pedes. Itaque efficiendum grammicis, id est linearibus descriptionibus. Id quomodo recte possit fieri, docet hoc loco Vitruuius. HÆC RATIONE DVPLICATIO GRAMMICIS RATIONIBVS A PLATONE VTI EST SCHEMA SVBSCRIPTVM FVIT EXPLICATA. Potuit & alia ratione quam à Platone ostensum est quadratum duplicari. Nam datum quadratum si circulo cinxeris ut tangat is illius quatuor angulos, rursusque ipsum circulum alio quadrato claudas, ipsum in hoc quadratū duplo maius est priori, qua ratione vsi sumus lib. 4. in describendo Abaco capituli corinthii.

CAP. SECVNDVM.

ITEM PYTHAGORAS NORMAM. Norma est ad quam exiguntur anguli, sicut ad regulam longitudines, ad perpendiculū altitudines, quæ Cicero lib. Academic. Quaestion. 2. tria complexus est. Atqui si crederemus (inquit) non egeremus perpendiculis, non normis, non regulis. Norma Gnomon Græcis vocatur, ut apud Lucianū in Harmonide. ID PYTHAGORAS CVM INVENISSET, NON DVBITANS A MYSIS SE IN EA INVEN-

VENTIONE MONITVM, MAXI-
MAS GRATIAS AGENS, HOSTIAS
DICITVR IIS IMMOLAVISSE.

Tradit Cicero lib. de natura Deorum. 3. Pythagoram
cum in Geometria quiddam noui inuenisset, Musis bouem
immolare solitum. Quod autem ad rem nostram attinet,
scribit Ioannes Reuchlinus lib. 2. de arte cabalastica, aut
potius Diogenes Laertius lib. 8. nam apud eum id etiam
legimus, item apud Athenæum lib. 10. ex auctoritate
Apollodori arithmetici, illum boues centum immolasse,
cum reperiisset ὅτι τριγώνου ὀρθογωνίου ἢ πλὴν
ὀρθὴν γωνίαν ὑπὸ τριγώνου δυνάτου τοῦς πε-
πεγμένους, idest, quod trianguli orthogoni recto angu-
lo subiectum latus tantum valeret, quantum quæ conti-
nerent, siue trianguli rectanguli quod recto angulo sub-
tenditur latus, æque posse atq; latera eundem angulū con-
tinentia. Ea propositio, quanquam aliis verbis, est apud
Euclidem lib. I. penultima, quam probant Theon & Ca-
panus. A SUMMA COASSATIONE.

Idest à summis contignationis tabulis. SCAPO-
RVM IUXTA LONGITVDINE IN-
CLINATIO. Scapus scalarum est truncus à sum-
ma contabulatione ad recessionē. In sublime autē vt obi-
ter dicam conscenditur aut redactione, sed quæ si pluri-
bus gradibus ascendendum esset, verteretur ad normam,
interiectis refractionibus & areolis (id genus antiqui so-
lebant facere impari graduum numero) aut cochlidibus
scalis, idest quibus per gyrum sursum itur. Rursus scalæ
constant aut gradibus aut acclini. Prioris generis sunt

Romæ cochliides columnæ Traiani & Antonini, in illa ad fastigiū sunt res ab eo gestæ sculptæ, & in primis bellum Dacicum, intus ascenditur gradibus centum octoginta quinque, fenestellas habet quadraginta quinque. In altitudine variat Eutropius & P. Victor quem malumus esse Sextum Ruffum, ille dicit pedum esse centum quadraginta, hic centum viginti octo. Antonini columna incendio deformata, sed altior, pedum scilicet centū septuaginta sex, graduum centum sex, fenestellarum quinquaginta sex. Habet & simulachra rerum gestarum circumquaq; cæcata. Illud autem admiratione non caret, quod earum columnarum crassitudo vno perpetuoq; lapide constat in quo incisi gradus, & cū ad summum gyrum cæcata sint variarum rerum & personarum simulachra, necesse quæsit aliquando particulam in secundum lapidem seruari, ita commissi sunt tamen, & ad unguem coniunguntur & conueniūt, vt ne oculatissimus quidem, nisi meditato & consulto in rem præsentem veniat, animaduertere possit. Et scalæ quibus in summum Pantheum conscenditur, triquetro ascensu fastigiantur, habentq; post septenos quosq; gradus, refractiones siue arcolas, vacuum ipsum, eadem illa est ab imo ad summum, qua lumen immittitur, figura. Posterioris vero generis hoc est accliuus bellissime nobis formam retulit distenta trifolii siliqua. Quare fortasse admonitus Bramantes Architectorum post antiquos illos diligentissimus, pulcherrimam accliuem cochlidem extruxit in Vaticano Pontificum maximorū ædificia, cui à positione Belvedere est nomen inditum, ipso accliu ab imo ad summum innixo quatuor columnarum continuatis ordine generibus, vt scapus nullus esset, idest vt Itali loquuntur

cur nulla esset anima, siue stilus aut antenna. Nam his
 vocabulis eam rem significant. ITA ERVNT
 TEMPERATÆ GRADVVM ET
 IPSARVM SCALARVM COLLO-
 CATIONES. De graduum retractione & cras-
 situdine, lege lib. 3. cap. 3 quæ ad ædes sacras pertineat,
 nam retractionem istam, quam constat ex perpendiculari
 & recessione habere debere ad crassitudinem, rationem
 proportionis sesquiterciæ, nihil esse dubium oportet ad pri-
 uatrum ædium scalas pertinere.

CAP. TERTIVM.

VRVM AD SACOMA AP-
 PENDIT REDEMPTORI.

Σύγκροτα Græcis est æquipōdiū, id est æqua-
 le pondus vt hoc loco, & huius lib. cap. vltimo, æquo pon-
 dere phelli, sacoma saburræ, aut ē quod laci trutinæ sur-
 sum latæ adiungitur, vt grauori fiat æqualis, vt est apud
 Iulium Pollucem lib. 4. cap. 24. Aristoteles in Mecha-
 nicis dicit σὺγκροτα τοῦ ἐὶν pro æquilibrium facere.

IN ID CORONARVM OPVS. Alias
 legitur Coronarium, eadem plane significatione, idq; me-
 lius, cum de vna tantum corona dicat. CVM IN
 SOLIVM DESCENDERET. Id est la-
 brum vt Catoni de re rustica cap. 10. Plin. lib. 3 1. cap.
 2. Cornelio Celso & aliis, vnde cella solearis, siue vt lego
 soliaris dicitur ab Ælio Spartiano, vbi folia id est vasa
 quibus in balneis utebantur, solebāt adseruari. Domitius
 Calderinus apud Martialem lib. 2. dicit Solium esse vas

in Thermis quo lauabantur qui sudare nolebant. Solium autem pro sede regia Verrio dictum placet, quasi solidum quod ex integro ligno constaret. Asper Grammaticus à sede dictu magis probat. ΕΥΡΗΚΑ ΕΥΡΗΚΑ. Id est inueni, inueni. SEXTARIO MENSVS EST. Verbum est vacat. MANIFESTVM FVRTVM REDEMPTORIS. Eius aurificis qui receperat faciendam coronam. QVOD DELO IMPERAVERAT RESPONSIS APOLLO, VTI ARA EIVS QVANTVM HABERET PEDVM QVADRATORVM ID DVPLICARETVR. Id erat cubum duplicare, rem multo difficillimam, arguebat eos Apollo quod Geometriam negligenter. Quæ res fusissime tractatur ab Erathostenne ad Ptolemaum, a Ioanne Grammatico in Analytica Posteriora Aristot. libro (quantum memini) primo, nam eius codicis mihi nunc copia non est. Refertur etiã à Plutarcho lib. de Socratis Demonio, & Bessarione defensio- nis Platonis lib. 1. cap. 8. Quidam scriptis prodidit cu- bi duplicationem, inuētum esse Platonis duabus lineis re- ctis, aliis mediis duabus proportionalibus repertis depre- hendi. Eratosthenes tamen dicta Epistola ad Ptolem. Regem, tribuit Hippocrati Chio vt legimus apud Geor- gium Vallam lib. Geometr. 4. hoc est lib. expet. & fu- giendorum. 13. in hanc ferè sententiam. Tragicus qui- dam introduxit Minoa Glauco sepulchrũ excitare volen- tem interrogatum quamnam id figura extrui mallet, respon- disse cubica, sed ita vt bis tantum caperet, quantum cubus qui quoquoersus esset pedum centum. Quidam vt id

fieret putavit latus unumquodq; duplum esse faciendum, halucinat. Etenim lateribus duplicatis, planum quodlibet, quadruplum efficiebatur, ipsum vero solidum, octuplum. Quæsitum concertatumq; est, quonam modo propositum solidum in ea forma permanens, duplicari posset. Res ad geometras relata est, Ambigētibus cæteris, Hippocrates Chius indicavit fieri id posse, si constitutis duabus lineis, quarum maior minoris esset dupla; duæ mediæ in cõtinaua proportione inuenirentur. Aliquanto post Delii cum oraculo Apollinis iuberentur aram ipsius duplicare, neq; quæ id fieri posset ratione satis viderent, obiurgante Platone, qui in academia erant, geometras, Architas Tarentinus per bemicylindros, Eudoxus per inflexas lineas demonstrauerunt, sed parum ad usum, ut cæteri omnes, præter Menechmum qui breue quiddam & sub oscurum relinquit. Postea Eratosthenes instrumentum formauit. Idem Valla rationem inueniendarum mediarum proportionalium ex sententia Archimedis, Eutocii, Platonis, Heronis, Philonis, Bizantii, Apollonii, Dioclis, Pappi, Pori, Menechmi, Architæ, Eratosthenis, Philoponi, & Dionysiodori eodem loco tradere conatus est. Hæc ego scripseram cum beneficio Rodolphi pii Corporum Cardinalis, facta est nobis copia videndi ex scribendis (curante id Mecænate meo) Archimedis de sphaera & Cylindro cum enarratione Eutocii volumē ornamento futurum augustissimæ illi & instructissimæ Bibliothecæ, quæ toto orbe terrarum maximis sumptibus conquestis omnium disciplinarum & linguarum libris FRANCISCE Rex Regum potentissime & christianiissime ad Fontem Bleium instituit. Id volumen Georgii Vallæ fuerat,

in quo præter linguæ Doricæ proprietatem & omissionē
 spirituum atq; accentuum, quæ in legendo nonnihil exhi-
 buerunt difficultatis, occurrunt subinde syllabarum & di-
 ctionum notæ, quæ ne à Græcis quidem ipsis hoc tempo-
 re satis agnoscuntur. Itaq; ex eo deprehendimus quæ à
 Vulla tradita essent, ab Eutocio Ascalonita scripta esse
 in Archimedis libri $\tau\omega\epsilon\lambda\ \sigma\phi\alpha\iota\gamma\ \alpha\sigma\ \kappa\alpha\iota\ \kappa\upsilon\lambda\iota\sigma\theta\omicron\upsilon$
 secundi, theorema primum, quod in eo doceretur propor-
 tionales medias lineas inuenire. Quod autē ad Architam
 & Eratosthenem, quorum hic meminit Vitruuius, attinet,
 quoniam ab utroq; breuius tradita ratio videbatur quam
 ut à multis intelligi posset, Ludouicus Lucenius quem nō
 semel in hoc opere nominavi quod eius iudicium & inge-
 nium quo sum Romæ familiariter vsus, magnopere mihi
 placuit & vnum ex omnibus meorum scriptorū censorem
 elegi, me auctore explicuit, quod si ascripsero videbor nō
 paruam à studiosis iniisse gratiam. Itaq; prius dicam que
 ratione ille Architam duo media proportionalia per he-
 micylindros inuenisse existimet, quæ eadem est duplican-
 di cubi ratio. Deinde ostendam quæ sit ratio conficiendæ
 Mesolabii instrumenti ad media proportionalia vnū, duo,
 aut plura deprehendenda, cubicumq; corpus, seruata figu-
 ra, quantūlibet augendum ex Eratosthenis inuentione.
 Ergo quod ad Architæ inuentum attinet. Sint datæ duæ
 rectæ lineæ. B. C. & C. D. inter quas duas medias pro-
 portionales inuenire oporteat, describatur circulus. B. C.
 D. F. cuius dimetiens sit. B. C. & à signo. C. per. F.
 quarti Euclid. ducatur linea æqualis. C. D. quæ congruat
 in circulo. B. C. D. F. & fiat recta linea circumferentiæ.
 C. D. & hæc eadem linea extra circulum producta & li-
 nea.

mea, G. H. quæ in signo, B. tangat circulū. B. C. D. con-
 currant in signo, G. (concurrent enim per. 16. & 17.
 tertii eiusdem & 9. communem sententiam, ac. 5. postu-
 latum. Deinde intelligatur Hemicylindrus erectus in se-
 micirculo, B. C. D. & in eodem semicirculo alius similis
 semicirculus ad angulos rectos erectus, atque in parallelo
 grammo hemicylindri positus, præterea intelligatur hūc
 eundem semicirculum erectū circūduci versus signum, D.
 eius dimentiente, B. C. ab eodem æquilibrio nusquam di-
 moto & C. si signo manente, secareq; sua circūferentia he-
 micylindri superficiem conuexam, & describere in ea
 quandam lineam cylindricam, instar utiq; earum quibus
 in horariocylindro horarū spacia distinguūtur. Intelliga-
 turq; rursum triangulum, C. B. G. manente altero eius la-
 tere, C. B. quod circuli, B. C. D. F. dimetiens est, in op-
 positam partem, quam motus fuit semicirculus, circūuer-
 ti, & describere altero latere, C. G. per. 16. diffinitionē
 vndecimi, conicam superficiem, quæ obuians lineæ cylin-
 dricæ concurreret in exteriori cōuexa hemicylindri super-
 ficie, in aliquo signo ex iis quæ erūt in eadem lineā, C. G.
 inter, D. & C. & hoc signum sit, K. à quo ad planum se-
 micirculū, B. C. D. excitetur per. 11. vndecimi perpen-
 dicularis lineā, K. N. quæ in ipsā incidet semicirculi circū-
 ferentiā, in qua hemicylindri superficies, ubi est signū K.
 fuit enecta, & cōnectatur signa, C. N. et intelligatur lineā,
 C. K. ea tū rō erit, C. B. ad, C. K. quæ, C. K. ad, C. N. et
 quæ, C. N. ad, C. D. quod ut ostēdatur ita habere, excitē-
 tur per. 31. primi, lineā, G. B. H. à signo, D. parallēllū.
 D. F. quæ cōgruat in circulo, B. C. D. F. fiatq; recta cir-
 cūferentiæ, D. F. & intelligatur signum, D. describere in

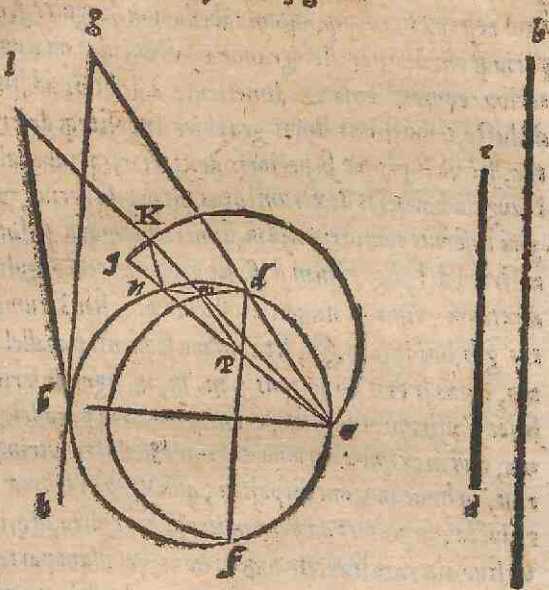
coni superficie semicirculum. $d m f.$ cuius dimentiens sit $d f.$ Describanturq; ista omnia, quantum res ipsa patietur in subiecto plano, in quo habeat positionem motus quidem semicirculus ut est i figura subiecta semicirculus. $b c K.$ Triangulum verò usq; ad summius semicirculiq; in exteriori hemicylindri superficie communem sectionem circumductum, ut est. $b l c.$ signum huius communis sectionis sit $K,$ & semicirculus quem describit. $d. sit. d m f.$ & perpendicularis à signo. $K.$ in planum semicirculum incidens sit linea. $K n.$ quæ quoniam est in superficie semicirculi. $c b K.$ signum. $n.$ in quod incidet, erit in quo eiusdem semicirculi dimentiens, qui est. $c b.$ secat in ea positura circumferentiam semicirculi. $b c d.$ Deinde connectantur signa. $n c,$ linea recta, quæ, $c b.$ dimentiens semicirculi, $b c d.$ in hac quam modo dicebamus positura, pars erit, eademq; secabit lineam. $d f.$ & secet in signo. $p.$ at linea. $c. g.$ immo verò. $c l.$ latus trianguli ad locum communis sectionis cum semicirculo deductum, ut expositum fuit, secet semicirculum. $d m f.$ in. $m.$ id est signum quod in ista trianguli positura describit. $d. sit. m.$ connectanturq; relictis lineis signa. $K. b. & m. n. & m. p.$ quibus sic dispositis, quoniam uterq; semicirculorum. $b c K. & d m f.$ ad angulos rectos in eodem subiecto plano erectus est, erit linea mutue sectionis communis utriq; per. 3. & 4. undecimi, incidens ad angulos rectos in planitiam circuli. $B. c d f.$ perpendicularisq; dimentiens. $d f. &$ per. 13. sexti, media proportionalis linearum. $p. f. & p. d.$ sit autem ea. $m. p.$ cuius quadratum per. 17. sexti, æquum erit parallelogrammo ex. $p. f. & p. d.$ lineis. & per. 35. tertii erit eadem. $m. p.$ media proportionalis inter lineas. $c. p.$

Et p.n. triangulaq. m.c.p. & p.n.m. erunt per 6. & 4.
 sexti similia & proportionalia, quum sint anguli ad p. re-
 cti & circum eos latera proportionalia. Sed quoniam an-
 gulis m.n.p. & c.m.p. subtenduntur proportionalia la-
 tera. erunt per 6. sexti anguli æquales, & per eandem,
 angulus m.c.p. angulo n.m.p. etiam æqualis, eritq. per
 3 2. primi & 2. communem sententiam, angulus n.m.c.
 rectus, & triangula n.m.c. & n.m.p. & m.c.p. ad inui-
 cem similia. Et rursus quonia angulus K.n.c. rectus est
 per hypotesim, atq. ita angulo m.p.c. æqualis, et angulus
 n.c.K. communis est. K.n.c. & m.p.c. triangulis, erunt
 etiam ea triangula per easdem æquiangula, ac omnino si-
 milia, necnon & triangulum c.K.b. eisdem simile, quum
 sit angulus b.K.c. per 3 1. tertii, etiam rectus. Erit igitur
 sicut c.b. ad c.K. latera trianguli b.c.K. circū angu-
 lum b.c.K. sic per 4. sexti. c.K. ad c.n. quæ circa simi-
 lem immo eundem n.c.K. angulum trianguli c.K.n. po-
 sita sunt & æquis angulis in simili triângulo similiter sub-
 tenduntur, & per eandem eodemq. modo sicut c.K. ad c.
 n. sic c.n. ad c.m. latera trianguli n.c.m. circum angu-
 lum n.c.m. Sed manifestum est c.m. esse æqualem. c.
 d. quum necesse sit. d. & m. signa a.c. coni fastigio æqua-
 liter distare eo quod in circulo ab vno & eodem signo in
 coni superficie circūscripto posita sunt, inter b.c. igitur
 & c.d. inuenta erūt duo media proportionalia. c.K. & c.
 n. quod fuerat ostendendū. Cæterum quoniam problema
 non theorema istud est, non alienū erit explicare quo pa-
 cto istiusmodi media per hanc ipsam ratiocinationem non
 tam intelligi quam re ipsa inueniri queant, atq. inuentis
 quomodo vti possimus, & si hoc Eratosthenes neget, per

hanc Archytæ traditionem posse fieri. Statuam igitur ad libellam planitiem, descriptisq; in ea, circulo, b, c, d, f . super centrū, q , triangulo, b, c, g . linea, c, d . ac dimetiente, b, c , quæ oīa propofui in plano describi oportere. Insuperq; a signo, c , linea, c, h , quæ fit æqualis, b, q , & congruat semi circulo, b, c, d , bis inquam sic dispositis, construam hemicylindrum, cuius axis non fit minor, b, g . Basis verò fit semicirculus, b, c, d , & huic semicirculo hemicylindrū imponam, atq; a signo, h , quod erit in circūferentia semicirculi, per hemicylindri conuexū erigam lineā quæ ad subiectum planū, perpendicularis fit, & æqualis, c, h , hoc est, b, q , & fit ca, h, s . tum ab s . signo ad signa, b, c , extrema dimetiētis circuli admota per hemicylindri conuexū veluti lesbia aliqua regula, vel pro ea, linea, hoc ē filo tenui, deducta, describam per id conuexū, cylindricam lineam quæ sit, b, s, c . rursusq; in eo latere parallelo grammī hemicylindri, cuius alterū extremum insidet signo, b , ab eodem signo ad altitudinem, b, g , signabo signo, g , & ab hoc ad, d , signum in plano positū per conuexam superficiem hemicylindri, ducam lineam cylindricæ similem, quæ cylindricam, b, s, c , secabit in aliquo signo, & secet in signo K , a quo in circūferentiam semicirculi b, c, d . lineæ verò b, s , deducam parallelū quæ sit K, n , & connectam signa, n, c , & c, n , & ponam, n, K , in plano conuētā, c, n , ad angulos rectos & perficiam triangulū, c, n, K , ducta linea, c, K , & asseram per præcedētē Archytæ rationē esse sicut, b, c , ad c, K . ita c, K . ad c, n , & sic, c, n . ad c, d , quod oportebat inuenire.

Hemicylindri figura.

SEQVITVR Vt de Mesolabio dicam. Con-
 stituatur Tabella lignea oblonga atq; quadrilatera ad regu-
 lam normamq; bene vndiq; leuigata, supraq; eam, si duo
 tantum media perquiruntur concinentur tabellulae tres
 ex aere aut alia quauis materia ad hoc opus idonea, quae
 sint quam tenuissimae, ad regulam normamq; subrefactae
 quadratae, aut altera parte longiores, quarum vna in tabel-
 lae lignae medio immobilis locetur, aliae vero duae ad de-
 xtram altera, altera ad sinistram ita constituantur, vt
 haerentes mediae tabellulae, altera quae a dextris est supra
 eam, altera quae a sinistris sub eadem in planitie subie-
 cta duci reduciq; pro libito possit (dextrum aut sinistrum

quum dixerō, ad ipsius Mesolabi non ad artificis posituram refero) in earum autem tabellarum singulis singula pariāq; omnino parallelogramma rectangula quatuor lateribus comprehensa et dimetiente à dextris ad sinistra deducto, tenuissimis lineis graphice appositeq; describantur, sic ut si primæ superioris dexterorisq; tabellulæ rectangulū habuerit dextrum latus inter b superius, et c signū inferius comprehensum, dimetientemq; $b f$, latus sinistrum $d f$, hoc ipsum $d f$, sit proximi rectanguli latus dextrum, cuius si dimetiens fuerit $d h$, sinistrumq; latus $g h$, hoc ipsum $g h$, sit cōmune sequenti parallelogrammo, cuius si erit dimetiens $g m$. in m , signū inferius desinet sinistrum eius latus, eruntq; hæc tria parallelogramma, quū maxime extremæ tabellulæ seductæ utrinq; fuerint, in hunc modum disposita, quū verò maximæ in sese reductæ, superiori ad perpendiculū supposita, atq; ita fiet ut siue alteram siue utranq; in hanc, vel illam partem duxeris reduceris ue, perpetuò tamen parallela tam latera quam dimetientes rectangulorum in quouis situ permaneat. Sin autem plura media perquiruntur, nam vnicumbinis dumtaxat tabellulis inuenire per quam facile est, quotquot fuerint inuestiganda plura duobus, totidem tabellulæ similes similiterq; dispositæ ad sinistram partem adiiciantur, vnica earum siue ea media sit, siue alia quæuis immobili manente, non enim quod nulla earum immobilis sit inueniri duo media aut quotquot oportuerit, non poterunt, verum quum sit superuacaneum omnes mobiles esse commodius erit mediam stabilem constituere, erunt autem ut quæq; erit dexterior ita et superior, superiorem eam semper appello, quæ, dum in vnū coguntur, superinducitur,

ducitur, inferiorē quæ subducitur, maiora verò minora ue
 parallelogramma sint, non aliud interest, quam quod ma-
 iora præsertimq; oblongiora, exactiorem euidentioremq;
 vsum exhibent, at tabellulæ maiores quam futura sunt in
 eis parallelogramma frustra atq; inutiliter fient, præter
 margines tamen inferius superiusq;, qui obteguntur cana-
 liculis per quos mobiles tabellæ discurrūt, atq; hos margi-
 nes in immobili tabella maiusculos esse oportet, vt intra
 eas marginum partes quibus ea inferius superiusq; confi-
 gitur, mobiles aliæ tabellæ ab omni impedimento liberæ
 procurrant. Nam sinistrorsum aliæ, præter vltimā quæ
 ad dextram locata est, marginem extra parallelogrammi
 latus nullū habere possunt. Si tamen vltima sinistrorsum
 si eademq; atq; aliæ omnes dextrorsum margine nō omni-
 no caruerint commodiorem vsum præstabunt, tū vt quum
 maxime seductæ sint, habeant tamen singulæ eos margi-
 nes singulis proximis tabellis suppositos, quos dum mouē-
 tur præeuntes consequantur, tum vt in extremis tabellu-
 lis, ea parte marginis extra rectanguli aream, aliquis ve-
 luti umbilicus eminentis adhiberi possit, quo tabellæ in
 vtrinq; partem aptius impelli queant, quanquam hoc non
 minus apte fiet exiguis foraminibus in parallelogrammo-
 rum areis extra dimetientem terebratis, in quæ pedis cir-
 cini aut alterius rei acumen, quo vtrinq; ducantur, admit-
 tere possint. Erunt igitur parandæ tabellæ adinuicē æqua-
 les præter immobilem quam dixi aliquanto longiorem es-
 se oportere atq; iuxta rationem superiorem quoquoq; ea
 fuerint collocandæ. Et Mesolabo ad hunc modum consti-
 tuto, eius vsum iam exponam. Sint rectæ lineæ inter quas
 oportet duo aut plura media constituere, s. maior. t. minor

fiat primi dexterioris superiorisq; parallelogrammi dextrū
 latus, quod positum est inter b c signa cōtineri, æquale li-
 neæ. *s.* quoniam hæc fuit maior expositarum, deinde ex
 infimi vltimiq; ad sinistram parallelogrammi sinistro la-
 tere, quod in m signum datum fuit inferius desinere, ab-
 scindam ab ea parte qua m signum positum est, segmentum
 æquale. *r.* lineæ minori expositarū, quod sit m n . tunc igitur
 tabellæ inuicem cogantur mobilibus versus stabilem, si
 qua sit, in seipsas mutuo deductis, donec singula latera
 omnium rectangulorum ad sinistram eorū posita fecent sin-
 gulos proximorum dimetientes, idq; in signis quæ cum b .
 & n . sub eadem recta linea dirigantur, signaboq; ea oīum
 sectionum signa; eruntq; in huiusmodi positura segmenta
 laterum sub his signis sita, media continua proportiona-
 lia inter s & t . datas lineas quod erat inueniendū. Quod
 si latus b c . primæ tabellulæ æquum non fuerit, sed alte-
 rius rationis ad. *s.* si eandē etiā rationem habuerit segmē-
 tum. m n . ad t . eandem habebunt media segmenta alia ad
 media quæ perquiruntur. Si verò filum pertenuē à b signo
 in planitiem parallelogrammorum deductum per foramen
 quod sit in n . dimittatur libratum plūbo quemadmodum in
 perpendicularo fieri videmus, vsu regulæ in Mesolabo, ad
 explorandum an ea omnia signa sub eadem linea sint cō-
 modiorē exhibebit. Neq; videbitur fortassis ab hac re alie-
 num, latus vltimi parallelogrammi versus sinistram, ex
 quo segmenta ad magnitudinem minorū linearum exposi-
 tarum abscondi habent in sexaginta partes veluti in minu-
 ta physica foraminibus distinguere ppusillis æqualiterq;
 inuicem distatibus, quorū summi medium sit in ipso angu-
 lo parallelogrammi, in quem latus ipsum superius desinit.

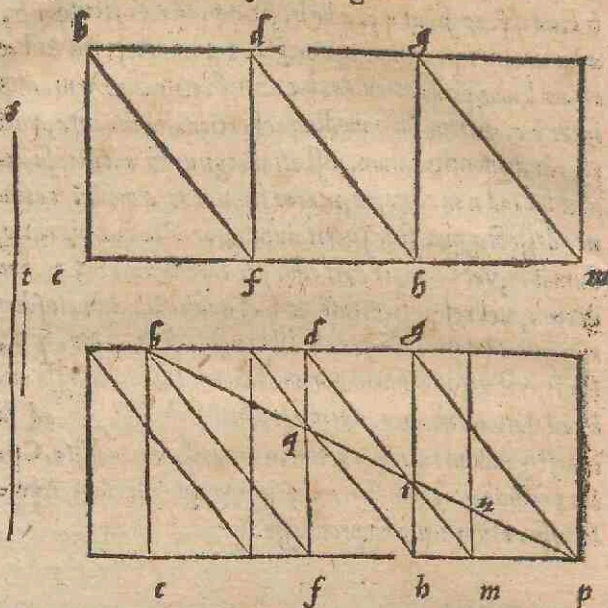
si filo sicuti proposuimus pro regula adhibito, facilius fiet
 in quacunque ratione, quam numerus sexagenarius ad mi-
 norem habere potest, media proportionalia inuenire. Sed
 non erit tunc tabella illa continua minoribus tabellulis subiti-
 cienda, quæ non sinet filum inferius dimitti, sed regulæ, si-
 ue lignæ, siue æreæ, siue ex alia ad eam rem accommo-
 data materia, in quadrilateri cuiusdam reſtangiuli circū-
 ferentiæ speciem disponendæ erunt, area per uia mediæ
 utque inani remanente, qua perpendicularum per quacunque
 lateris parallelogrammi partem submissum libere perua-
 gari possit. Inq̄ binis harum regularū, quæ referunt qua-
 drilateri longiora latera, canaliculis excavatis tabellulæ
 ad eundem modum quo superius concinnandæ. Ad hæc,
 vel sub medio Mesolabo basis altitudinis ferè quanta est
 Mesolabi longitudo, vel sub singulis eius angulis, singulæ
 eiusdem altitudinis adhibendæ columellæ quibus innixo
 Mesolabo atq̄ in sublimi posito perpediculo locus sit, quo
 præpendeat. Neq̄ horū quicquam prohibebit, ne in eodem
 Mesolabo, regula quæ opus fuerit uti non possimus. Esse
 autem quæ asserui media proportionalia sic ostendam.
 Describam in superficie plana hasce lineas, quemadmodū
 Mesolabo ad hanc parallelogrammorum formam redactō
 delimitatæ sunt, & si quidem tribus tantummodo Mesolabi
 tabellis usi sumus, quæ ad duo media inuestiganda suffi-
 cere diximus (neque enim si plures sint diuersam exigēt
 demonstrandi rationem) Erunt in ea descriptione tria
 disparia parallelogramma reſtangula, quorum primū ma-
 ximumq̄ ad dexteram positum, erit $b c d f$. idem qui in
 prima Mesolabi constitutione fuerat etiam $b c d f$. alte-
 rum minus erit $d f g h$, tertiu minimum $g h n m$. & con-

nectam signa b & n. linea recta b n. in qua per hypothesim erunt signa sectionum, quorum quod est in latere d f. appelletur q. quod in g h. appelletur r. producāq; lineas c m. & b n. ultra m & n. donec concurrant in signo p. concurrant enim per. 5. postulatum, siquidē angulus c b r. minor est angulo c b d. recto per. 9. communem sententiā, & angulus b c p. rectus est per hypothesim. Et quoniam in primaria Mesolabi constitutione prius quam tabellæ loco mouerentur, triangula b c f. & d f h. & g h m. habuerunt singula singulos rectos angulos, & latera circū rectū angulum in vno triangulorum, lateribus alterius circū similem angulum fuerunt æqualia. Erunt etiam per. 6. sexti, anguli c f b. & f h d. & h m g. ad inuicem æquales, & per. 28. primi, lineæ b f. & g h. & r m. in hoc parallelo grammorū situ mutuo etiam parallelæ insuperq; quoniam triangula b c p. & q f p. & r h p. & n m p. habent omnia angulum b p c. communem, & singula singulos rectos per hypothesim, asseram per. 2. communem sententiā & 2. partem. 32. primi, esse æquiangula, & per. 4. sexti, aut si mauis per. 2. eiusdem, habere latera proportionalia, esse & sicut b c. ad q f. sic b p. ad q p. & sicut q f. ad r h. sic q p. ad r p. sicut & r h. ad n m. sic r p. ad n p. Et deinde quoniam ad alterum latus trianguli b p f. acta fuit parallelus q h. esse diuisim, per. 2. sexti, sicut b q. ad q p. sic f h. ad h p. & composite per. 18. quinti sicut b p. ad q p. sic esse f p. ad h p. & quoniam ad latus q f. trianguli q p f. acta est parallelus r h. esse per easdē sicut f p. ad h p. sic q p. ad r p. & per. 11. quinti, sic b p. ad q p. & rursus per easdem sic esse q p. ad r p. & r p. ad n p. quatuorq; has lineas esse proportionales b p. & q p.

et $r p.$ & $n p.$ Sed ostēsum est sicut $b p.$ ad $q p.$ sic habere
 $b c.$ ad $q f.$ & sicut $q f.$ ad $r h.$ sic $q p.$ ad $r p.$ sicutq; $r h.$
 ad $n m.$ sic $r p.$ ad $n p.$ Igitur per. 11. quinti, erūt & hæ
 etiam lineæ proportionales $b c.$ & $q f.$ & $r h.$ & $n m.$ atq;
 inter $b c.$ & $n m.$ duo media proportionalia inuenta, quod
 fuerat demonstrandum. Est etiam igitur & ratio ipsa li-
 neæ $b c.$ ad $n m.$ lineam, in tres similes & æquales ratio-
 nes dissecta, quæ siue fuerit dupla siue alia quæuis ratio,
 dum $n m.$ vel latus sit dati cubi per corollarium. 33. vn-
 decimi, vel referat vnitatē, & $b c.$ numerum cubi eiusdem
 rationis ad datū cubū per. 8. libri noni, & 16. & 17.
 sexti, erit vtrouis modo demonstratum $t h.$ latus esse cu-
 bi ad datum cubum eandem rationem habentis, & ad id
 inuestigandum ratio perpetuò in vniuersumq; tradita. Cu-
 ius perinde ac geometricæ disciplinæ ignorantiam, Apol-
 lo visus est oraculo exprobrasse.

Mesolabii Figura.

ITAQUE ARCHITAS CYLINDRORVM DESCRIPTIONIBVS, ERATOSTHENES ORGANICA MESOLABI RATIONE IDEM EXPLICAVERVNT. Eratosthenes epistola ad Ptolemæum ait Architam Tarentinũ per hemicylindros demonstrabiliter quidem descripsisse, verum vt id sub manum duceretur, in vsumq; caderet neutiquam assequi potuisse. Quare instrumentum ipse formavit, quod nisi fallor hoc loco Mesolabium Vitruuius appellat, vt hoc loco scribendum sit, hemicylindrorum, ex Eratosthene & ipso Archita, referente Eutocio Ascalonita loco a nobis supra

supra memorato. QVOD INSGRIBITVR
 XEIPOTONHKTON. Scribēdū *Χειπο-*
τωντων, idest selectarum rerum commentarius. Plinius
 lib. 24. cap. 17. *chirocineta* vocat, Diogenes Laertius
 libro nono, in eius vita, *chermica* siue problemata. SI-
 GNANS CERA EX MILTO. Idest
 miniatula cera, vt loquitur Cicero ad Atticum lib. 15.
 ΜΙΛΤΟΝ enim Græci vocant *miniu*, teste Plinio lib. 33.
 cap. 7. Vnde Homero Iliad. 2. dicuntur *ἄρες μιλτο-*
πρόρροι naues habentes *pistas* minio aut rubrica proras.
 Nostri enim aliquando rubricā interpretati sunt. *Mini-*
culator Vlpiano *Pandeēt.* lib. 38. de operis libertorum,
 dicitur qui minio *maiusculas* literas aut eiusmodi aliquid
 pingit. NON MINVS ETIAM PLV-
 RES PHILOLOGICVM. *Leuis mēda* pro
 philologi cum distinctis dictionibus. Qui autem essent
 philologi dixi in Proœmio lib. 6.

CAP. QVARTVM.

A AVTEM SVNT DIVINA
 MENTE COMPARATA, *que*
superiora sunt tria capita, videntur pars esse
 Proœmii. Hoc autem libri initium. QVOD VM-
 BRA GNOMONIS ÆVINOC-
 TIALIS ALIA MAGNITVDINE EST
 ATHENIS. *Speçtat illud ad horologiorum ratio-*
nem vt infra cap. 8. MVNDVS AVTEM
 EST OMNIVM NATVRÆ RERVM
 CONCEPTIO SVMMA. *Mundus cuius*

circumflexu teguntur cuncta, à perfecta absolutaq; eleganti. ita adpellatus ut Græcis $\kappa\omicron\sigma\mu\omicron\varsigma$, alio nomine cælum dicitur, à cælando, descripto circulo qui signifer vocatur in duodecim animalium effigies. Auct. est Plin. lib. secundo. cap. 4. aliis placet à concavitate dictum, nam $\kappa\upsilon\iota\lambda\omicron\nu$ id est quod concavū. Id Laertius Diogenes ait esse Sphæram volubile & immensum tectum. Mercurius Trismegistus in Pimandro. Alcinous lib. de doctrina Platonis, Iamblichus lib. de mysteriis, & Synesius lib. de somniis tradunt Mundū esse animal. ID VOLVITVR CONTINENTER CIRCVM TERRAM. Vnde & æther vocatus est ab æterno & irrequieto ambitu quasi $\acute{\alpha}\epsilon\iota\theta\acute{\epsilon}\omega\nu$, idest semper currens, quæ in sententia video fuisse Aristotelem. Alii $\acute{\alpha}\rho\tau\acute{\omicron}\acute{\alpha}\epsilon\iota\theta\acute{\epsilon}\rho\epsilon\nu$ ἢ τοι $\delta\epsilon\rho\mu\acute{\alpha}\iota\nu\epsilon\nu$, idest à semper calefaciendo. PER AXIS CARDINES EXTREMOS. Ἄξων ῥόσμου inquit Proclus ἐστὶν ἢ διαμέτρος πᾶσι τῶν σφαιρῶν, Axis mundi est diameter circum quem versatur. Lucanus lib. I.

Ætheris immensi partem si presseris unam,
Sentiet axis onus, &c. Et Prudentius.

Et scissus axis cardinem mundi ruentis soluerit, &c.

ALTERVM TRANS CONTRA SVB TERRA. Duriusculum loquendi genus. IBIQVE CIRCVM EORVM CARDINVM ORBICVLOS. Scribo circum eos cardines. Quod Sulpitianus codex agnoscit, ut sit sensus. Perfecit circum axis cardines, idest extremas partes, & veluti nodaces, orbiculos, qui a Græcis $\omega\delta\lambda\omicron\iota$ vocantur.

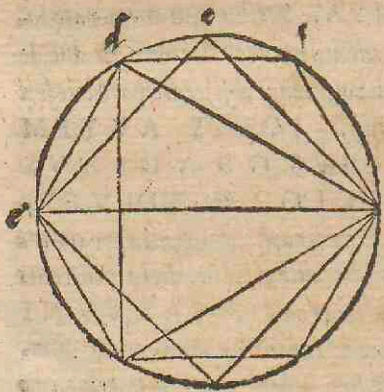
etur, quasi dicas vertices, quod in eis cœlum perpetuò ver-
tatur, quemadmodum tornus in armillis. Alii auctores di-
cunt cœlum circum axem volui, cuius extrema duo p̄c̄ta
vocentur poli, quæ sententia recepta probataq̄ est.

QVI GRÆCE ΠΟΛΟΙ NOMINAN-
TVR PER Q VOS PERVOLITAT
SEMPITERNO COELVM. Latini ver-
tices dixerūt vt Virgil. 1. Georg. Plin. lib. 2. cap. 15.
Et alii Græcos imitati, qui πῶλον à πῶλεω, idest
verto. Poli duo sunt, arcticus, et antarcticus siue austræ-
lis. OMNIA AVTEM VISITATA
ET INVISITATA. Quæ videntur et non
videntur. Apuleius lib. 4. de asino dicit noctem visita-
tam pro conspecta. Cic. autem in Oratione de Aruspicum
responsis, inuisa pro non visa. Fulgentius lib. Mytholo-
giarum de Cupidine loquens aduentante ad Psychen, in-
uise aduerbio vsus est pro inuisibiliter, vt inuise (inquit)
vespertinus aduenerat. AB OCCIDENTE
AD ORIENTEM IN MVNDO PER-
VAGANTVR. Omnium errantium syderum,
idest planetarum meatus, contrarium mundo cursum age-
re, idest læuum semper illo in dexteram præcipiti, tradit
Plin. lib. 2. cap. 8. vbi notabis læuum appellari orientatē
mundi partem, dextrum occidentem. Contra quam Geo-
graphorum sit placitis traditum, ipsis scilicet contraria
ratione vtentibus. LVNA DIE OCTAVO
ET VIGESIMO ET AMPLIUS
CIRCITER HORA. Plin. lib. 2. cap. 9. sic
vi ait vicenis diebus septenisq̄ et tertia diei parte. Mar-
tianus Capella libro. 8. viginti septem diebus et besse.

Cassiodorus lib. variarum. 11. triginta diebus, sed præstat de planetarū cursu verba referre. Saturnus (inquit) annis triginta cōstituta sibi cœli spacia peruagatur. Stella Iouis duodecim annis attributā sibi regionem illustrat. Martis sydus ignea celeritate raptatum, decem & octo mensibus deputata sibi discurrat. Sol anni spacio zodiaci circuli signa præteruolat. Astrū Veneris, mensibus quindecim spacia concessa transcendit. Mercurius, velocitate succintus, tredecim mēsis proposita sibi interualla præteruebit. Luna peculiari nobis vicinitate proximior, triginta diebus peragit, quod anni spacio Sol aureus circūactus impleuerit. Vsq̄ huc Cassiodorus. Qui ratiocinio magis subtili vtuntur, ex Ptolemæo, Alfonsiq̄ tabulis, Saturno tribuūt dies decies mille septingētos quadraginta sex, idest annos viginti nouem dies centū quinquaginta quatuor, & horas ferè quinq̄. Ioui dies quater mille trecentos triginta & vnum, idest annos vndecim, dies trecentū & tredecim, & horas ferè quatuordecim. Marti dies sexcentos octoginta septem & horam vnā, idest annum vnum dies trecentos & viginti vnū, horas decem & nouem, & minuta ferè decem. Soli dies trecentos sexaginta quinq̄, horas quinque & minuta ferè quadraginta nouem. Veneri totidem, Mercurio totidem. Lunæ dies viginti septem, horas septem & minuta ferè quadraginta. Neq̄ tamen existimandum est planetam sicuti hominem aut formicam per se moueri, ita enim quasi auis aerem, aut piscis aquam penetrādo rumperet, quod ab incorruptibili est corpore alienum, sed mouetur ab orbe quodam distincto, & ad id destinato, in orientem, alioquin impetu primi motus mouetur ad occidentem. PERFICIT SPACIUM

VERTENTIS ANNI. Solis sicut reliquo-
rum planetarū meatus duplex est. Altero quoties ab ortu
in occasum cū mundo corripiantur, Altero ipsi suum cir-
culum contra mundū perficiunt. Sol itaq; cccxv. diebus
& quadrante fere, idest annuo spacio cursum suum per a-
git. Solem Orpheus in hymnis, Κόσμον ὀμμα, idest
mundi oculum vocat. Ambrosius præter id, iucunditatem
diei, & cæli pulchritudinem lib. 4. cap. 1. Hexameron
appellat. **IN MUNDO MERCVRII**
STELLA ITA PERVOLITAT, VT
TRECENTESIMO ET SEXAGE-
SIMO DIE. Proximum Veneri, Mercurii sydus
aut. Plin. lib. 2. cap. 8. à quibusdam appellatum Apol-
linis, inferiore circulo fertur nouem diebus ocycore ambitu,
modo ante Solis exortum, modo post occasum splendens,
nunquam ab eo vizinti partibus remotior. **ERGO**
TOTAM CIRCUTIONEM IN
COELO QVADRINGENTESIMO
ET OCTOGESIMO ET QVINTO
DIE PERMENS A. Scribit Plin. memorato lo-
co, Venerem signiferi ambitū peragere tricenis & duo de
quinquagenis diebus, ab Sole nunq̄ absistente partibus sex
atq; quadraginta longius. **IOVIS AVTEM**
PLACIDIORIBVS GRADIBVS
SCANDENS COLOR MVNDI VER-
SATIONEM. Typographi negligentia pro contra
scriptum est color. Tradit autem Plin. dicto loco Iouis
circulum circumagi duodenis annis. **SATVRNI**
VERO. Saturnus quē Græci Phænona vocant, sum-
mum esse sydus & maximo ambire circulo ac trigesimo

anno ad brevissima sedis suae principia regredi certum esse, tradit Plin. **MAXIME CVM IN TRIGONO FVERINT QVOD IS INIERIT.** Sive omnino quatuor aspectuum genera, quod alibi testati sumus trigonus, tetragonus, hexagonus, & aduersus sex signis. Qui planeta distat ab alio, interuallo signorum quatuor, esse dicemus alterum trigono respicere, triangulique figura notari solet. Si distabit trium signorum spacio, tetragonum dicemus, quadrataque forma effingitur. Si aberit signorum duorum interuallo, hexagonum vocabimus asterisco quidem notatum, oppositum sex signis, siue diametralem, notamus signo octonarii numeri. Itaque trigonus fit interuallo inter duos planetas. 120. partium, tetragonus. 90. hexagonus. 60. Oppositio. 180. nam totus circumscriptionis ambitus est partium. 360. Saturnus, Iupiter, Mars, & Luna a Sole figuris distare possunt omnibus, Venus & Mercurius nulla, Mercurius quidem certe cum plurimum abest, partibus fere quinquaginta distat. Figuram aspectum subiicimus.

a d. aspectus trigonus. a c. aspectus tetragonus. a b. aspectus hexagonus. a e. aspectus diametralis.

DONICVM
IDEM SOL.
Vocabulum Plautinum et Catonianum, vt supra libro tertio, cap. tertio.

AQVE

**AQVÆ VAPORES A FONTIBVS
AD NVBES PER ARCVS EXCI-
TARI.** Arcus quem Irim vocant causam esse scribit
Plin. lib. 2. cap. 59. radium Solis immissum causæ nubi,
repulsa acie in Solem refractū, colorumq; varietatem mi-
xtura nubium, aeris, igniumq; fieri. Nisi Sole aduerso nō
fieri, nec vnquam nisi dimidia circuli forma, nec noctu, nec
vnquam plures simul quam duos. De Iri multa apud Ni-
cephorum Blemidem lib. Meteor. & Aristotelem lib.
3. eiusdem argumenti. Signum est autem pluuia. Vale-
rius Flaccus Argonauticon lib. quarto.

Quid memorem quas Iris aquas quas torqueat ancon.
**SOLIS IMPETVS VEHEMENS, RA-
DIIS TRIGONI FORMA PORRE-
CTVS.** Scribendum esse porrectis sexto casu, argu-
mento est quod postea sequitur. Inquit enim, Eius radii
in mundo vti trigoni paribus lateribus forma, lineationi-
bus extenduntur. ΚΑΙ ΕΙ ΤΑ ΠΟΡΡΟ
ΤΑ Δ' ΕΓΓΥΣ ΕΥΚΡΑΤΕΧΕΙ.
Idest vrit longinqua, propinqua verò temperat. **EX
EO IOVIS CVM INTER VTRIVS-
QVE CIRCIVITIONES HABEAT
CVRSVM.** Hoc dixit lib. 6. cap. 1. Iouis inquit
stella inter Martis feruentissimam, & Saturni frigidissi-
mam media currens temperatur. **DE ZONA. XII,
SIGNORVM.** Zodiacum siue signiferū zonam
appellat Manilius Balthem & fasciam, eius sunt verba
Sed nitet ingenti stellatus Balthem orbe
Insignemq; facit cœlato lumine mundum,
Et ter vicenas partes patet atq; trecentas

In longum, bis sex latefcit fascia partes.

NON ENIM LATET LVNAM
SVVM PROPRIVMQVE NON
HABERE LVMEN. Præter alios omnes, Pli-
nius lib. 2. cap. 9. afferit Lunam in totum mutuata à So-
le luce fulgere, tantumq; ex se terris ostendere, quantū ex
Sole ipsa concipiat. Hinc illud Ciceron. in somnio Scipio-
nis. Vltima cælo, citima terris luce lucebat aliena. Sed
quid prohibet ex istud ex Græcorum Latiorumq; com-
mentariis addere, Lunam in coitu esse siue silere, dici qm̄
in eadem parte erit in qua Sol, Varro intermenstruum,
Firmicus Maternus synodicam, alii interlunium vocant,
Genituram verò Lunæ intelligi, cum a Sole abest partes
15 Ortū cum abest partes. 30. $\mu\eta\nu\omicron\epsilon\acute{\iota}\delta\eta$ siue corni-
culatam aut curuatam in cornua cum abest partes. 60.
sex angulūq; facit mundi ad Solem figuram, $\delta\iota\acute{\alpha}\tau\omicron\mu\omicron\nu$
siue $\delta\iota\acute{\alpha}\tau\omicron\mu\omicron\nu$, idest diuiduam, siue æqua portione di-
uisā, cū aberit partes. 90. quadrangulamq; efficit cū So-
le figuram, $\alpha\epsilon\mu\epsilon\lambda\upsilon\nu\epsilon\tau\omicron\nu$ siue dimidio orbe maiorem,
cum. 120. partes à Sole absuerit & triangulam facit
mundi ad ipsum figuram, $\pi\epsilon\lambda\nu\sigma\epsilon\lambda\eta\nu\omicron\nu$, idest sinuatam
in orbem, siue plenā, cū est in diametro cum Sole, abestq;
180. partes. SOL SIGNA PERSVA-
DENS. Facile est cuius emendare peruadens pro per-
suadens.

CAP. QVINTVM.

S NANQVE CVM IN ARIE-
TIS SIGNVM IUIT, ET
PARTEM OCTAVAM PER-

VAGATUR, PERFICIT ÆQVI-
 NOCTIVM VERNVM. Quatuor in-
 signes temporū mutationes hoc capite describuntur, æqui-
 noctiorum, Solstitii & Brumæ. Bas fieri in octauis signo-
 rum partibus adfirmat, cui suffragatur Plin. lib. 18. cap.
 25. & lib. 2. cap. 19. his verbis. Sol autē ipse quatuor
 differentias habet, bis æquata nocte diei, vere & autūno,
 & in centrum incidens terræ, octauis in partibus arietis,
 ac libræ, bis permutatis spaciis in auctum diei, bruma
 octaua in parte Capricorni, noctis verò, solstitio totidem
 in partibus Cæcri. Qui locus admonet vt dicā errare eos
 qui brumam hybernum solstitium vocāt, qua in sententia
 solus veterum fuit Columella & postea Seruius. Optimi
 enim auctores τῷ ὀκταῖς χειμῆρος brumam, τῷ ὀκταῖς
 θεριῶς solstitium appellant. QVE SVNT
 DEXTRA, AC SINISTRA ZO-
 NAM SIGNORVM. Eo dicendi genere vsus
 est lib. 10. cap. 9. Quæ dextra ac sinistra canalem fi-
 guntur.

CAP. SEXTVM.

OTVS Hic locus de syderibus, qui capiti-
 bus duebus proximis absoluitur, adeo luxatus
 mendisq; deformis est, vt nisi liberiore, aut au-
 daciore potius, castigandi ratione, emendari satis nō pos-
 sit. Loca tantum aliquot attigi, quando iuris amplius mihi
 nondum permisi, reliquam verò lectionem perturbatam,
 laceram, & maculosam purgare volenti Arati Phænomena,
 & Higini libri de stellis, opem adferre poterant, sa-

tis visum est indicare quorum beneficio veriore[m], si non
 natiuam scriptionem dare integrum erat, nam Democri-
 tum physicum secutum esse se hac parte, nobis commostra-
 xit. Illud pro re possum indicare ab Hipparcho, Ptolemæo
 & Alphonso notatas esse stellas supra mille duas ac vi-
 ginti, septuplici magnitudine distinctas, primæ magnitudi-
 nis esse. 15. Secundæ. 45. Tertiæ. 208. Quartæ.
 474. Quintæ. 212. Sextæ. 68. imagines esse qua-
 draginta octo, quod pisces & gemini sint signa duplicia,
 aut si hæ figuræ pro simplicibus habeantur, Ophiuchus
 pro homine & serpente, & equi duo iuxta Ptolemæi sen-
 tentiam erunt statuendi. Et quoniam huc sermonis ven-
 tum est, non erit eorum quæ Græci ἀπὸς δὶὸν ὄρα
 vocant, si & illud addidero quod ex Alfragani scriptis
 coniecimus & ad calculum reuocauimus, stellarum primæ
 magnitudinis ambitum esse quantū terræ centies & quin-
 decies (de terræ circuitu dixi libri primi cap. sexto.) se-
 cundæ magnitudinis, quinquies & octuagies, tertiæ ma-
 gnitudinis, bis & septuagies, quartæ magnitudinis, quin-
 quagies, quintæ magnitudinis tricies & sexies, sextæ
 magnitudinis vicies. Rursum Lunæ ambitum minorem
 esse terræ ambitu, septies & tricies, Mercurii ter millies
 centies & ter supra quadragies, Veneris septies & tri-
 cies. Econtrario Solis maiorem esse ambitū centies & se-
 xagies sexies, Martis fere bis, Iouis semel & nonagies,
 Saturni quinquies & nonagies. Præterea à terra ad Lu-
 nam interualli milliaria esse centum sexaginta millia &
 viginti septem supra quadringēta, ad Mercurium trecenta
 sedecim millia & viginti octo cum quingentis, ad Ve-
 nerem octingenta triginta & vnum millia, & cum octin-
 gentis

gentis viginti sex, ad Solem sexies millies mille quinquagies octies mille & ducenta octoginta nouem, ad Martē sexies millies mille centies octies mille quadringenta & nouem, ad Iouem quater & quadragies millies mille quadringenties bis & septuagies mille, & cū sexcentis viginti quinq; ad Saturnum bis & septuagies millies mille centies septuagies octies mille, & quadringenta quadraginta quatuor, ad octauam sphaeram centies millies mille septingenties sexagies sexies mille, & cum centum nouem & nonaginta, ad nonam sphaeram semel & ducenties millies mille quingenties tricies & septies mille, & supra quadringēta nouem. Decimam sphaeram & vndecimam non nouit Alfraganus nec eo quisquam antiquior, nonam enim putabant esse primum mobile, qui sunt sequuti astrologi illam ab hoc distinxerunt. Vndecimam vero immobilem quidem illam, Græcorum primus Basilus, Latinorum autem Strabus & Beda posuisse feruntur, quam ab immenso splendore & ardentissima charitate, ἐμπύρεον quasi ignitū dicas vocauerunt. Ibi Dei optimi maximi, & beatorum spirituum ordinum, atq; sanctorum semper venerādorū sedem, theologi existimāt esse. NANQVE SEPTENTRIO QVEM GRÆCINO MINANT Ἀρκτον sive Ἐλιρκην habet post se collocatum custodem. Cum in cælo sint Astra siue Sydera, id est signa quæ animalia res ue alias representant multis constantia stellis (hoc enim Astrum à stella differt) eorū alia sunt Austrina, alia Aquilonia, vniuersa. xxxv. sententia Martiani Capellæ lib. 8. re.

liquis placet esse triginta sex, his enim zodiaci signa non annumerant. Sunt qui Septentrionalia numerant, his Ausonii versibus decem & nouem (nam de his quæ ad meridiem sunt, cap. proximo erit sermo.)

Ad Boreæ partes Arcti vertuntur, & anguis,
Post hos Arctophylax, pariterq; corona, genuq;
Prolapsus, lyra, auis, Cepheus, & Cassiopeia
Auriga, & Perseus, Deltoton, & Andromedæ astrum.
Pegasus, & Delphin, telum, aquila, anguitenensq;.

E QVIBVS FACIENTES SVNT
STELLÆ TRIGONVM PARIBVS
LATERIBVS. ΔEΛΤΩΤΟΝ vocant
& similitudine quartæ literæ Græcæ, idest Δ. Cic. in
Arato. Deltoton dicere Graii.

Quod soliti, simili quia forma littera claret. Quod autem ait paribus lateribus, intelligendū duobus, ex Arato.
MAIORES, GRÆCI ΠΡΟΤΥΓΕΤΟΝ VOCANT. Proclo dicitur ΠΡΟΤΥΓΕΤΟΝ, idest anteuindemia. ITEM ALIA CONTRA EST STELLA MEDIA GENVORVM CVSTODIS ARCTI QVI ARCTVRVS DICITVR. Conuenit Proclo cum Vitruuio. At Higinius eam Stellam quæ Arcturus dicitur in zona nō in genibus aut cruribus Arctophylacis constituit, utcumq; habeat, genutorum pro genuū dictum, nisi mauis sequi codicem eum, in quo ita scriptum inueni, media custodis gemini arcti, vbi si geminae legas, cum Higinio senties. Eum mihi codicem vtendum dedit politi & elegantis ingenii iuuenis Thomas Spica Romanus.

Romanus. TENET SERPENTEM LE-
 VO PEDE CALCANS MEDIAM
 FRONTEM SCORPIONIS PAR-
 TEM OPHIUCI CAPITIS. *Legō, leuo*
pede calcans frontem Scorpionis, mediam partē Ophiuci
capitis. idest Ophiucus leuo quidem pede calcat Scor-
pionis frontem, at is serpens quem tenet Ophiucus capit-
cingit mediam partem ipsius Ophiuci. Quidam coniun-
gunt sequentem clausulam hoc modo legentes. Ad partem
Ophiuci capitis, non longē positū est caput &c. Dicitur
autem Ophiucus ab Arato & eius interprete Theone, at-
que Proclo, quasi ὀφιοῦχος quod serpentem teneat.
 Non defuerunt enim qui Ophiulcum quasi Serpensitra-
 hum scriberent, sed potior mihi prior sententia visa est.

IN GENIBVS AVTEM EORVM
 FACILIORES SVNT CAPITVM
 VERTICES AD COGNOSCEN-
 DVM. *Male interpuncta est clausula hoc enim, in ge-*
nibus, legendum cū sine superioris, sed pro nesus scriben-
dum nixus aut nixus, in hunc modū. Eius qui dicitur ni-
xus in genibus. Deinde sequatur, eorum autem facilio-
res, &c. Græci δὲ γούροι appellant, Latini in geniculū,
vt scribit Iulius Firmicus lib. 6. Ouid. lib. 8. Metamor.
nixum genu. Manilius lib. 5. nixam genu specie dixit.
 Eum Higinus tradit esse Herculem qui genu dextro ni-
 xus, sinistro pede capitis Draconis dextram partem oppræ-
 mere conatur. Semel moneo ex Higinio petenda quæ ad
 historiam aut fabulam syderum pertineant. AD ID
 FVLGITVR CAPITIS TEMPVS
 SERPENTIS, CVIVS ARCTV.

RVM QVI SEPTENTRIONES DICUNTUR IMPLICATVS. Locus hic non vacat menda. Eū sic restitui posse existimo, qui est inter Arctos (qui Septentriones dicuntur) implicatus. Nā ingeniculatus fingitur inniti capiti Draconis, qui inter Arctos, idest Ursam maiore & minorem implicatur. Virgilius Georg. lib. I.

Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis,
Circum perq; duas in morem fluminis arctos.

E QVIBVS MINOR KYNO'ΣΟΥ-
ΠΑ, MAIOR Ε'ΔΙΚΗ A GRÆCIS
APPELLATUR. De his Germanicus Cæsar
in Arato.

Hic Iouis altrices Helice Cynosuraq; fulgent,
Dat Graiis Helice cursus, maioribus astris
Phœnicas Cynosura regit.

CAP. SEPTIMUM.

RIMVM SVB CAPRICOR-
NO SVBIECTVS PISCIS
AVSTRINVS. Austrina signa ferè

complectuntur hi versus Ausonii.

Orion, procyon, lepus, ardens syrius, argo,

Hydrus, Chiron, Thuribulum quoq; piscis, & ingens¹

Hunc sequitur pistris, simul Eridaniq; fluenta.

Adiunxerūt alii Coruū & Craterem. QVÆ VO-

CATUR Ε'ΡΜΗΔΟ'ΝΗ. Quasi dicas

Mercurii delicias, sed quid ita, nondum inueni. Ea effu-
sio

sio stellarum est in dextra aquarii manu, de qua in hunc
 modū Aratus in Phænomenis. Οἷη τις τ' ὀλίγη χύ-
 σις ὕδατος ἄθα καὶ ἄθα Σκεδναμείου, idest
 qualis quædam parua fusio aquæ huc atq; illuc sparse.
 Meminit etiam Higinius lib. 3. **HVIVS AV-**
TEM REI INDEX EST STELLA
CANOPI. Proclo Canobus dicitur in lib. de sphaera,
 ὁ δὲ εἰ ἄνω τῶ πηδάλιῳ τῆς ἀργούης κείμε-
 vos ἀμπελὸς ἀστῆρ, ἡγνώβος ὀνομάζεται,
 idest quæ stella in summo Argus nauis gubernaculo ful-
 get, Canobus nominatur. Canobum ait Possidonius in
 Græcia non videri, inde factum, vt eius Aratus non me-
 minerit. Vide Strabonem lib. 3. **DE MVNDI**
CIRCA TERRAM PERVOLITAN-
TIA. Idest versatione, circulatione. Alii legunt per-
 uolitantis vt referatur ad dictionem mūdi. **AD HV-**
MANÆ VITÆ RATIONEM CHAL-
DÆORVM RATIOCINATIONI-
BVS EST CONCEDENDVM. De
 Chaldæis Cic. lib. 1. de Divinatione, his verbis. Chal-
 dæi qui ex diuturna obseruatione syderū scientiam putan-
 tur effecisse, vt prædici possent quid cuiq; venturū, & quo-
 quisq; scto natus esset. Aulus Gellius vulgum reprehendit,
 qui mathematicos dicit, quos Chaldæos gentilitio vo-
 cabulo dicere oportet. Vide eū lib. 1. cap. 9. & lib. 14.
 cap. 1. Suetonius tamen in Augusto, Iuuenalis, Cornelius
 Tacitus, Iulius Firmicus, etiam mathematicos appellant.
 August. lib. 4. confession. planetarios vocat. Annotauit
 Eustathius in primum librum Iliados Homeri horum cu-

riositatem nihil reliquisse, quod planetis non subiecerit.

GENETHLIALOGIÆ RATIO. Genethliologia diuinitio est qua ex natiuitate successus pronuntiatur, vnde Genethliologi & Genethliaci dicti sunt Mathematici. **NON ENASCENTIA.**

Suetonius, Spartianus, Firmicus Maternus, geniturā dicunt. Iuuenalis genesim. Ambrosius lib. 4. Hexameron, natiuitatem cum vulgo. **PARAPEGMATORVM DISCIPLINAS.** Parapegmata sunt, vt existimamus, astronomica instrumenta, quod è multis variisq; concinnata essent, à πᾶρα πᾶσι γυγνῶ, idest adpingo siue affigo. Pegmata autē in Theatrorum spectaculis videntur fuisse tabulata per se surgentia, taciteq; in sublime crescentia. Martialis lib. 1. Epigram.

Et crescunt media pegmata celsa via.

Quod quidam ad Amphitheatrum referunt. Domitius certē Calderinus dicit pegma compactum esse ædificium, quod ornatum stauis vel aliquo alio ludicro interdū pueris confidentibus in Scenam producebatur.

CAP. OCTAVVM.

**OBIS AVTEM AB HIS SE-
PARANDÆ SVNT HORO-
LOGIORVM RATIONES.**

Scribit Martianus Capella lib. Geometriæ, vasa quæ horoscopa vel horologica dicuntur diuersitatibus immutata componi, aliisq; gnomone vltra quingenta stadia discerni, vmbriis pro locorum elationibus, celsis, aut inclinanti-
bus infimatis. Hoc etiam ante eum monuerat Plin. lib. 2.

cap. 72. & lib. 6. cap. ultimo, ubi de umbrarum differ-
 ventis abūde. ΠΡΟΣ ΟΡΘΑΣ ERIGA-
 TVR. Idest ad rectos angulos eam lineam vocat gno-
 mona, quæ dictio quanquam normam significat, vt antea
 diximus, eò tamē non sunt referenda Vitruuii, verba hæc
 vt sit ad normam, est enim hoc loco idem ad angulos re-
 ctos erigi, et ad normam esse. CIRCINATIO-
 NIS TOTIVS SVMENDA PARS
 EST QVINTADECIMA. Trecentorum
 sexaginta partium (gradus appellant) in quas diuiditur
 circulus, pars quintadecima est viginti quatuor. Ptole-
 mæus tamen dicit maximam Solis declinationem esse vi-
 ginti triū & quinquaginta & vnius minorū. Itaq; vt
 decima quinta sit pars desunt nouem minuta. Siquidem
 vnaqueq; pars siue gradus sexaginta constat minutis.
 LINEA QVÆ EST TRAIECTA
 PER CENTRVM. Ea est quam horizonta di-
 xit appellari, quæ in æqua duo hemicyclia meridianū cir-
 culum diuidit. TVNC PERDVCENDÆ
 DIAMETRI. Nondum sunt diametri, sed bases
 arcuū, futuræ diametri semicirculorum æstiuū & hyberni.
 HÆC AVTEM PARALLELOS VO-
 CITATVR LACOTOMVS. Lacoto-
 mus hoc loco quid sit intelligitur. Est enim linea recta axi
 parallelus, a radio æstiuo quo loci secat meridianum, ad
 radium hybernum vbi ipse eundem meridianū interfecat,
 ducta. Sed cur ita appelletur non inueni. QVI MAN-
 NACOS DICITVR. Αὐτὸ τὸ μῆνος,
 idest à mense formatum nomen circuli menstrui manacos,
 est enim circulus quo vmbra præter æquinocctialem æsti-

nam & hybernâ de quibus tradidit, deprehenduntur, cuius
 diameter est Lacotomus. ET CENTRO Æ.
 QVINOCIALI INTERVALLO
 ÆSTIVO. Genus dicendi geometris familiare, quâ
 significare voluit, altero circini pede in dato signo manen-
 te, alterum ad constitutam magnitudinem deducendû vt
 circulum perficiant. NEC ALIENA PRO
 MEIS PRÆDICANDA VIDEN-
 TVR. Benignum & plenum in genui esse pudoris scri-
 bit Plin. in Præfatione natural. histo. futeri per quos pro-
 feceris. Obnoxii contra animi infelicisq; ingenii, depre-
 hendi in furto malle, quàm mutuû reddere. Illud ego se-
 cutus sum nimis fortasse anxie, ne dicam superstitiose.

CAP. NONVM.

CHAPHEN SIVE HEMISPÆ
 RIVM ARISTARCHVS. Ge-
 nera horologiorum sicut & reliqua quæ sequû-
 tar dicta à figura. Scaphia, tradit Martianus Capella lib.
 Geometriæ, vasa esse rotunda ærea in quibus styli in me-
 dio fundo sui proceritate horarum ductus discriminant.
 A CTESIBIO ALEXANDRINO,
 QUI ETIAM SPIRITVS NATV-
 RALES PNEVMATICASQVE RES
 INVENIT. Hoc dicit etiam Plin. lib. 7. cap. 37.
 Pneumatica autem organa quasi dicas spiritalia, sunt ma-
 chinæ, quibus vi aeris conceptiq; spiritus, aqua extollitur.
 Quæcunq; igitur nulla manifesta causa, sed aeris vi aut
 fiunt, aut mouentur, ea certe pneumaticis organis fieri in-
 telligimus,

elligimus, sicut quæ aquarum expressionibus fiunt, Hy-
draulicis, quasi fistulis contenta aqua. Extant Pneuma-
tica Heronis Alexandrini. PER CANALEM
LINEAM IN ANGVLV M DEDV-
XIT. Idest funiculū vt alibi interpretati sumus. Vti-
tur & lib. 4. cap. 4. CVM ANIMADVER-
TISSET EXTRACTV COELI. Scribē-
dum ex tactu. HYDRAVLICAS MA-
CHINAS PRIMVS INSTITVIT.
Hoc Plin. tradit dicto loco & Athenæus lib. 4. Dipno-
sophiston. De Hydraulicis dixi modo & cap. 1. lib. 1.
AQVARVM EXPRESSIONES Α'Υ-
ΤΟΜΑΤΟΥΣ. Vltroneas, spontaneas. Fiunt
autem machinis sponte sua versatilibus & per se metis.
ἄνευ αὐτομάτου τῶν κινήσεων. Heronis liber legendus
est. Meminit etiam Angelus Politianus Miscellaneorum
cap. 97. QUÆ VNA MONITIONE
COACTA. Facilius est quam vt admoneri debeat,
mendum subesse, scribendumq; motione non monitione.
CARDINIBVS EX TORNOMASCVLO ET FOEMINA INTER SE
COARTATIS. Vt sit masculus qui in alium
ineat, intretve, foemina autē quæ masculum recipiat. Su-
pra cuneos, & metam solidā & cavā appellavit. VTI
MINVS TYMPANVM QVEMAD-
MODVM EPISTOMIVM. Epistomia
sunt quorum manubriorum (Græcis vocantur ἑπιστομιαί)
versatione patefiunt aut obturantur eorum canna-
nalium nares in quibus collocata sunt. Huiusmodi vti-

mur in capitibus non perennium siphonum, & per ea ex
 mallunio, cur enim non ita appellem? in trulleum siue
 scyphum cum Plutarcho nominabis, dum manus in diuer-
 foris lauantur, aqua aut influit, aut post abluionem
 præcluditur. Georg. Alexandrinus in libro tertio Varro-

ronis de re rustica. cap. 5. dicit esse foramen per

quod aqua effluit, eo tamen in loco Varro

nis, rectius meo iudicio legas, epi-

toniis versis, quàm epistoniis,

& hoc epitonium quàm epistonium,

quòd epitonia sint etiã

vertibula episto-

miorum,

quanquam pro-

prie eo nomine verti-

cilla, siue cla-

uiculi

quibus in Citha-

ra intenduntur aut re-

mittuntur fides, significantur.

G V L I E L M I PHILANDRI CASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN LIB.

decimum M, Vitruvii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

ELORVMQVE INDV.
CTIONES. Et Siparium ve-
lum mimicum (ita enim scribendum
apud Donatum, non minimum) quod
populo obsistit dum fabularum actus
mutantur, hic accipere possumus, et

vela quibus flagrantissimo Sole, theatrum, forum etiam,
quando gladiatoria cedebantur spectacula, integri inten-
diq, apud Plinium, Martialem, Suetoniumq, legimus.

CAP. PRIMVM.

LEXIS COLLIGATIONI.

P BVS. Plexas colligationes dicit implicitas,
connexas, funibus modo sursum, modo deorsum,
modo in transversum, traductis vario complexu.

ET ERISMATVM FVLCTVRIS.

Fulcras erismatum facile intelliget cui non sit incognitum scalarum id genus quo nostri vtuntur legendis ab arbore fructibus putandis etiam iugatis & copluuatis vitibus quum non est cui alterius generis scalæ applicentur, hæreant ue. (De his enim mihi sermo est quæ huc atque illuc transferri possunt, gestatorias si videtur appellemus.) Eit autem id scalæ genus hoc pacto. Tigilla siue fustes arrectarii duo quotlibet teretibus baculis traiciuntur. (Fortasse nunc non inepte vocentur scandulæ, quod ipsis ab inferioribus ad superiora ascendatur, Ciceroni verò gradus dicuntur) tertius fustus quod fibula coniunctus liberam habet versatione, vt explicari cū libet, & complicari possit, diuaticatus præstat vicem erismatis, idest obnitētis fulcri. **ORGANA VNIVS OPERÆ.** Dixit machinas pluribus operibus habere effectus, quare hoc loco scribo opere tertia inflexione. Qui operæ scripserunt ab opera, falsi sunt quod postea sequitur prudenti tactu. **CONNEXVS STAMINIS AD SVBTEGMEN.** Stamen idest flantia in longum fila, radio cum subtegmene, idest trama percurritur, in filium alterna sublacione & depressione, pendentisq; pectinis percussione densatur in telam aut pannum. Id organicis administrationibus fit, quod in tertia libro docebimus cum cæteris eius generis. **SARRACORVM.** Sarracum plaustrum esse genus dicitur ex Iulio Capitolinio in Antonino philosopho. Tanta, inquit, pestilentia fuit, vt vehiculis cadauera exportata sint, sarracisq;. **FOLLES FABRORVM.** Fabrorum folles quibus in fornacibus & caminis vtuntur excitando igni expressit Virg. Aneid. 8.

Alii ventosis follibus auras Accipiunt redduntq̄.

Quo in loco sunt qui pro ventosis, taurinis legant, credo, quod ea fibrilia organa, quibus accipitur redditurq̄ spiritus, taurorum corio constant, atq̄ ita scriptum est lib.

Georg. 4. CISIA. Cesium vehiculi biroti genus Nonto Marcello. Vtitur Cicero pro Roscio Amerino. Decem inquit horis nocturnis sex et quinquaginta millia passuum cisii peruolant.

CAP. SECYNDVM.

T A CAPITE A FIBVLA

CONIUNCTA. Posterior prepositio à, abundat. Est autem fibula quam Græci π-
 ροῦννυ vocant, veluti axiculus siue subscudicula, aut clauiculus, quo traiciuntur tignorū capita, ut duci possint quo inæ partes diuaricentur. Fibula etiam in cingulis intelligitur, traiecta enim per anulum pars, fibula retinetur. Dicitur et fibula vncinellus quo fœminæ posteriorem vestem subnectunt. Fibula item vsus fuit ad reprimendum coitum. Vnde scribit Cornelius Celsus lib. 7. cap. 25. adolefcētulos infibulari solitos, interdum vocis, interdum valetudinis causa. Eius hanc fuisse rationem, cutis quæ supra glandem est, extendebatur, notabaturq̄ vtrinq̄ lateribus atramento, deinde remittebatur, si glans à notis libera erat, qua notæ erant, cutis acu filum ducente transfuebatur, eiusq̄ filii capita inter se deligabantur, quotidieq̄ id mouebatur, donec circa foramina cicatriculæ fierent, hæc ubi confirmatæ erant, ex empto filo fibula addebatur. Eiusmodi fibulæ mentio est apud Luuenalem et

Martialem non semel, qui resibulare dixit pro fibulam
soluere lib. Epigram. 9.

Cuius resibulauit turgidum faber penem.

TIGNA TRIA AD ONERVUM MA-
GNITVDINEM. Ea machina hodie vtuntur
nautæ capram vocantes. ALLIGATUR IN
SUMMO TROCHLEA, QVAM ETIAM

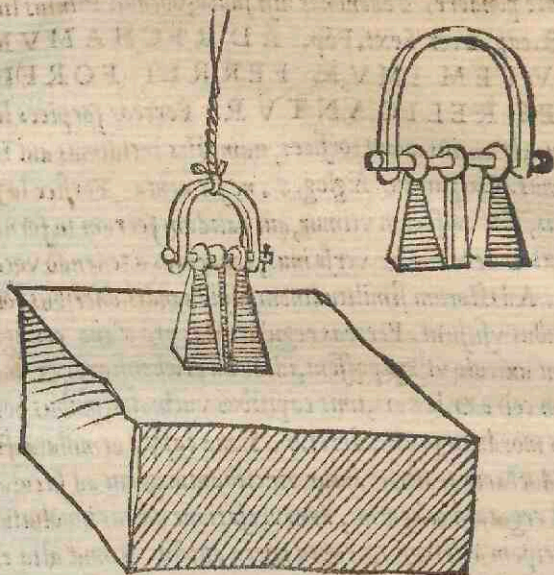
NONNVLII RECHAMVM DI-
CVNT. Trochlea siue Trochalia aut rechamum di-

cas tractorii generis est machina cum aere aut ligneo or-
biculo qui per axiculum versatur traiecto fune ductario.
Vtimur etiam haurienda è puteis aqua. Quauquam et
ad id tollenone vtamur, alteram partem prægrauante pon-
dere, vt est apud Sextum Pomp. Fiunt vero trochleæ,
Auctore Isidoro lib. 19. cap. 2. ad similitudinem. Olib-
teræ Græcæ octauæ, dicunturq; à trochis idest rotulis.

FIGVNTVR CHELONIA. Chelonia
sunt veluti umbilici aut ansæ quæ adpinguntur, idest af-
figuntur arcectariis, in quas ceu in armillas, coniecti sucu-
larum cardines versantur atq; adeo ipsæ totæ, dicta sunt
Chelonia à similitudine tegumēti testudinis animalis quæ
Χελωνή dicitur, vulgo tortuca et ipsa testa Χελώνιον.

Est autem sucula tractoria machina, idest axis traiectus
virinꝑ proxime cardines vectibus duobus, quibus dū cir-
cumagitur vt manubriis, ductario traducto fune per tro-
chleæ si libet orbiculos (fit enim et sine trochlea) obuol-
uitur, atq; ita subleuantur aut deprimuntur onera. Celoz-
mia autē vt id quoq; obiter addam, apud Aristotelem Me-
chanicorum quæstione. 28. sunt machinæ iuxta puteos
ad hauriendam facilius aquam, alteram partem prægrauante

ante pondere. Tollenones nisi fallor, vocauit Plinius lib. 8. cap. 2. & Sext. Pöp. AD RECHAMVM AVTEM IMVM FERREI FORFICES RELIGANTVR. Ferreos forcipes legerim libentius quam forfices, nam istis incidimus aut tōdemus. Calpurnius Æglog. 5. ne sit acuta Forfice lasa cutis, illis ad focum vtimur, aut calidum ferrum in fornacibus & tenemus & versa mus, tenaculas à tenendo vocātes. Ad istorum similitudinem subleuandis oneribus forcipibus vsi sunt. Ferreas regulas duas pro clauo configebant axiculo vt lagi possent, id est ad præhensiones & morsum coire & laxari, imis capitibus vncinatis, quibus pondus mordicus præhenderetur. Sūma capita armillata fune ductario traiciebantur vinciebanturq; qui ad fuculam vel ergatam religatus, dum versatione ad eas inuoluitur, forcipem astringit & capta onera attollit. Romæ alia est subleuādi ponderis ratio. Excavatur in medio lapis quantum pro vastitate satis est, sed ita vt formæ excisæ os angustū sit, fundum latius, in latera induntur cuneoli ferrei duo, qua parte latiores sunt, quibus illa compleantur, & quod aut inter vtrunq; vacui superest, tertio graciliore impletur, deinde armillata cuneolorū capita ansa ad C. inuersi similitudinem, & ipsa armillata præhenduntur, per armillas traicitur axiculus, & subscudicula ferrea, siue clauicula obfirmatur ne effluat, rechami vncō ansa præhenditur, aut si trochlea vncum non habet, alligatur funis ductarius, & ergata subleuatur onus. Figuram subiecinus.

CAP. TERTIVM,

RISPASTOS APPELLA.

TVR. Trispastos à numero orbiculorum
 nomen accepit, quod quanto plures adhibentur
 orbiculi, pondus quasi in partes concisum distributumque
 commodius trahitur, $\Sigma \pi \alpha \lambda \omega$ enim, traho significat.
 Eadem figura dicit pauloposti pentaspaston à quinq; orbis-
 culis, & polyspaston cap. 5. & cap. 16. huius libri à
 multitudine. ANTARII FVNES AN-
 TELAXI COLLOCENTR. Aliqui co-
 dices habent antani, forte scribendum ductarii, sunt au-
 tem qui per trochleæ orbiculos traiciuntur. MACHI-
 NÆ LONGÆ DISPONANTVR.

mendo

*Emendo longe aduerbium. ET CIRCVM FI-
STVCATIONE SOLIDENTVR. Fi-
stucare fistuca adigere, figere. Est autem fistuca ligneum
ansatum & capitibus ferratum instrumentum quo pali su-
blicæq; in terram panguntur.*

CAP. QVARTVM.

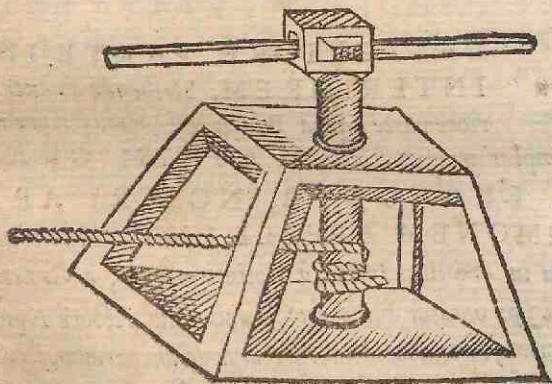
LTER FVNIS REFERTVR

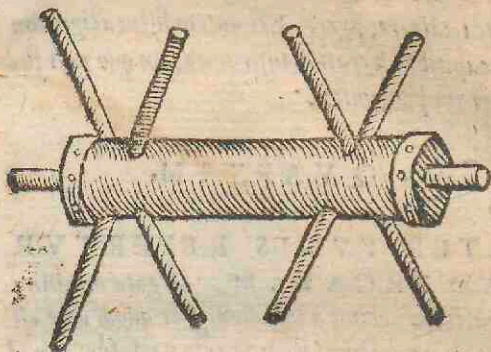
AD ERGATAM. Ergata machina

tractoria vel hoc à Sucula differt quòd axe est

*recto. Nam etiam vectibus sicut Sucula versatur, non id
quidem brachiorum ductu, sed obnitentibus & ambiens
bus vectarius. Itali arganum vocant.*

ERGATA.

QVOD
SI TYM
PANVM
MAIVS
COL.
LOCA
TYM.
Tympanū
Græci etiā
περὶ αὐτῶν

appellant, est rotæ ambitus magni generis, cuius circumferentia, calcantibus hominibus adfixas pro gradibus regulas, axis fune obuoluitur, atq; ita onera extolluntur aut sublata deprimuntur.

CAP. QVINTVM.

DEXTERIORE PARTE IN
INTERIOREM. Scribendū ab exte-
riore parte, quod Bononiense manuscriptum
exemplar agnoscit. EAM AVTEM GRÆ-
CI ΕΠΑΓΟΝΤΑ, NOSTRI AR-
TEMONEM APPELLANT. Hæc tro-
chlea in machinis tertia, à Latinis artemo, à Græcis
ἄρτεμονη vocatur, Nicolaus Liranus in lib. Actorū Apo-
stolorum, Artemonem interpretatur velum paruum, sicut
Accursius Pandect. lib. 50. de verbo. signif. pro guber-
naculo quod nemo crediderit. Isidorus lib. 19. monuerat
Artemonem

Artemonem velum esse dirigendæ potius nauis causa com-
mendatum, quàm celeritatis. Aliis verò esse velum pla-
cet addititium, idest velum paruum quod maiori: us appen-
di & assui solet, à verbo ἄρτομον, quod Iabolenus Iuris-
consult. lib. 50. Pandect. de verbor. signif. magis addita-
mentum esse, quàm partem nauis, existimauit. Erasmus
& Alciatus ita apud Lucam interpretantur. Ab eius si-
militudine trochleâ, artemonê, dictam esse, Alciatus cre-
didit. Artema verò, idest ἄρτιμον, vt scribunt Ety-
mologus & Varinus Phauorinus, est lorum à quo depen-
det crumena. QVOD MULTIS ORBI-
CVLORVM CIRCVITIONIBVS
ET FACILITATEM SVMMAM
PRÆSTAT, ET CELERITATEM.
Orbiculorum multitudine pondera facilius tractari pro-
bat Leo Baptista rei ædificatoriæ lib. 6. cap. 7. lege etiã
Aristotelis Mechanic. quæstionê. 18. VNA AV-
TEM STATVTIO TIGNI, HANC
HABET VUTILITATEM, QVOD
ANTE QVANTVM VELIT. Quod
attinet ad vtilitatem huius machine, vidimus Romæ in
ædificanda Basilica. D. Petri, subleuandis ingentibus co-
lumnis, magna mole compactam multis tignis & asseribus
trabem ergata surrigi, in ea summa alligatæ erant tro-
chleæ duæ, singulæ singulis funibus traictæ, qui ad pro-
xima quatuor alta loca religati, quadrifariam ipsam di-
stinebant, tantisper dum sublatum polyspasto onus depo-
nendum esset, tum pro laxato retinaculorum altero, sensim
& leuiter inclinabatur compactilis illa trabs & colūnam
deponebat, ALIÆ PLANÆ IN CAR.

342 GVL. PHIL. ANNOT.
CHESIIS VERSATILIBVS COL-
LOCATÆ. *Machinas in versatilibus carcheshiis
collocari, idem scribit huius lib. cap. ultimo.*

CAP. SEXTVM.

E MATERIA TRIENTALI.

Idest crassitudinis quatuor pollicum. COM-
PLECTIT, ET COMPEGIT.

Si non vacat menda, vsurpauit verbum com-
plecto *αεγρὰ λυκάς*, aliqui verò codices habent com-
plexus est. ET FERREOS CHODACES.
Chodaces, alii Cnodaces, me a sententia melius, scribunt,
sunt ferreæ rotundæ parte exteriori subscudiculæ in ex-
tremis scaporum vel axium capitibus, implumbatæ ada-
ptæ ue, per quas in armillis (eo nomine accipimus ferreos
annulos & veluti vmbilicos in arrectariis, aut transuer-
sariis) scapi aut axes, etiam torni versantur. CVM
TRIENTES A BVBVS DVCEREN-
TVR. Pro trientalibus scapis, dixit trientes.

QVEMADMODVM IN PALESTRIS
CYLINDRI EXÆQVANT AMBV-
LATIONES. Cylindrus, lapis teres in modum
colunæ, quo aræ aut ambulationes solidatur, & eo æqua-
tur, à volubilitate dictus, nam *Κυλινδρέω*, voluo signi-
ficat. Metaphoricos vsus est Pythagoras in versibus au-
reis, siquidem eius sunt ac non potius alterius cuiuspiam,
cum dicit mortales cylindris ex aliis in alta ferri, indicās
nūquam consistere. FVSOS SEXTANTA-

LES. Fusos vocat de materia sextantales, idest cras-
sas

fas duos pollices regulas, à rota ad rotam per vniuersum
 ambitū, vt æquò inter se spacio distarent, ductas & adfi-
 xas, quòd vt è fuso muliebri cum trahitur inuolutum
 filū effundi videtur, & vertitur fusus, ita inuolutus cir-
 cum has regulas funis cum traheretur, explicabatur, ex-
 uoluebaturq; & effundebatur, atq; eo pacto versabatur
 machina. VT AD SOLVENDVM NON
 ESSET. Vt id perficere non posset quod se facturum
 receperat. Nam is soluisse dicitur qui id fecit quod pro-
 misit, auctore Vlpiano Pandect. lib. 50. de verbo. & re-
 rum signific. & solutionis verbo omnem satisfactionē ac-
 cipiendam ibidem scribit. Et Paulus Iuriscōn. Solutionis
 verbum ait ad omnem liberationē pertinere quoquomodo
 factam. Pandect. lib. 46. de solutionibus. Porro ad sol-
 uendum non esset dixit, pro soluendo non esset vt alii
 loquuntur.

CAP. SEPTIMUM.

ODIEQVE QVOT MENSI-

BVS. Pro singulis mensibus, ea figura qua
 nos quotannis dicimus. Vteteres enim ita loque-

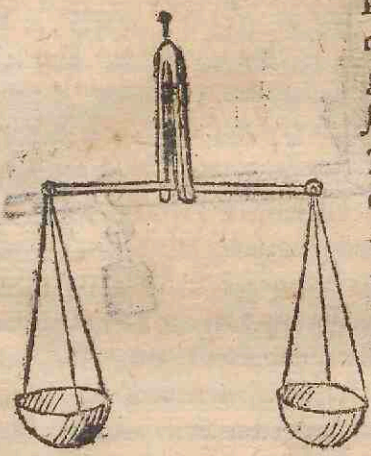
bantur, eo dicendi genere vsus est lib. 9. cap. 4. eo Cato
 lib. de re rustica cap. 43. & aliquo in loco Varro. Sed &
 Pomponius & Vlpianus Iuriscōsulti Pandectarum lib.
 36. quando dies legati vel fideicom. cedat, præter supe-
 rius vsurpant quot diebus. Apuleius verò de asino aureo,
 lib. 11. dixit quot dies, sicut Plautus in Stichō quot ca-
 lendis, Meministis (inquit) quot calendis petere demen-
 sum cibum.

CAP. OCTAVVM.

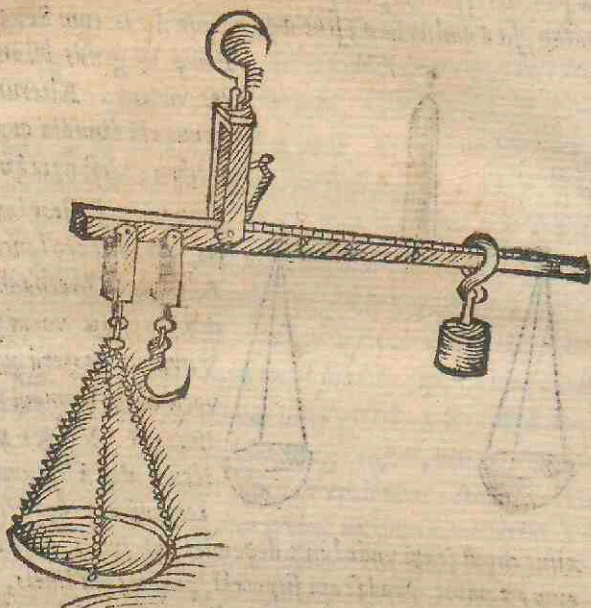
VORVM MOTVS ET VIR-
 TUTES. Scribendum quarum, idest rati-
 onum. QVEM GRÆCI ΕΙ-
 ΘΙΑΝ VOCITANT. Scribendum εἰθίαν,
 ita appellat rectum siue porrectum motum. QVOD
 GRÆCI ΥΨΟΜΟΧΛΙΟΝ APPEL-
 LANT. Vectibus idest lingulatis, seu rostratis palis
 ferreis aut ligneis mouendis oneribus vtimur, eos Græci
 ὑψοχλία vocāt, vnde ὑψοχλίου quod vecti subii-
 citur. Illius enim lingua oneri subdita siue rostro (vnde
 rostratum vectem Plinius intelligit lib. 18. cap. 18.)
 & supposito hypomochlio, presso capite, non paruam ada-
 ferri extollendo oneri facultatem senties. Aristot. Me-
 chanic. quæstione 3. hoc probat, ex quo libro videtur Vi-
 truuius quæ hoc capite scribuntur hausisse, perpetuis ille
 quatuor vocabulis in demonstratione vtitur, vectis, hypo-
 mochlii, ponderis, & motoris, semel autem statuit, tanto
 facilius & plus ponderis motorem mouere, quanto ab hy-
 pomochlio distabit magis. ID AVTEM EX
 TRVTINIS QVÆ STATERÆ DI-
 CVNTVR, LICET CONSIDERA-
 RE. Vide quæstionem. 20. Mechanic. Aristot. Tru-
 tinarum autem duo sunt genera. Vnum quod scapo, siue
 iugo in medio lingulato ea lingua, græcè ὑψών, lati-
 ne examen dicitur appensis in capitibus lancibus, aut
 quæ earū vice sint, in ansa versatur (Phocylides in ad-
 monitorio Poemate ὑψών nominat, Aristoteles

Ζυγόν, Latini libram.) examen cum summo medio an-
sæ puncto respondet, nec in hanc aut illam partem incli-
natur, sit æquilibrium, siue æquamentū dicas cum Sext.

Pomp. Id genus bilan-
ces vocant. Alterum
genus est dimidia qua-
si libra, idest ἡ μὲν ζυ-
γίων vnius scilicet lan-
cis, aut vnci pro lance.
Aristot. in Mechanic.
Φάλαγγα vocat.
Vitruuius Scatera quod
vocabalum Romani re-
tinerunt. Vulgus no-
strum atq; Hispanis
romanā appellat. Pro-

xime caput scapi vnde lanx dependet aut vncus, ansa est
cum examine, quod scapi super est, punctis aut lineis, si-
ue denticulis est distinctum, singulis certi ponderis indici-
bus tum per scapum vagans æqui pondium illis insederit.
Porro quanto longius ab æquilibrato examine recesserit,
tanto maioris vim ponderis nanciscitur. Appendiculum
autem quod per scapum vagatur, Vitruuius vocat æqui-
pondium, Aristot. in Mechanic. ἡ ἀξίς ἢ ἀξίς. Scapus
fit vectis, puncta in scapo esse pro hypomochlio, sunt quæ
interpretantur, nos verò axiculū quo in ansa versatur sca-
pus, intelligimus pondus est quod in lance imponitur, &
æqui pondium autem vicem mouentis obtinet.

ANSAM GVBERNACVLITENENS. De gubernaculo quæritur apud Aristot. in Mechanic. quæstione. 5. Gubernaculum, vicem vectis gerit, mare, oneris, cardines ubi vertitur gubernaculum, hympomochlii, gubernator, motoris. QVI OI'AE A GRÆCIS APPELLATUR. Gubernaculi summa pars, quam ansam Vitruuius nominat, Auctore Iul. Polluce Onomast. lib. 1. cap. 9. οἷον αἷξ dicitur, quanquam & ipsum etiam totum gubernaculum eo nomine intelligi possit, vel teste Thorna magistri lib. de dictionibus

Ettonibus Atticis, media pars $\phi\theta\epsilon\iota\varsigma$, aut $\xi\iota\zeta\alpha$, aut $\upsilon\omega\zeta\omega\mu\alpha$ vocatur, extrema pars $\pi\eta\epsilon\rho\upsilon\mu\iota\omicron\nu$, quod reliquum est $\alpha\upsilon\chi\upsilon$ appellatur. EIVSQUE VELA CVM SVNT PER ALTITVDINEM MEDIAM MALI PENDENTIA NON POTEST HABERE NAVIS CELEREM CVRSVM. Lege quaestionem. 6. Mechanic. Aristot. Malus fit vectis, mali sedes, id est $\epsilon\delta\omega\lambda\iota\omicron\nu$ Aristoteli est hypomochlion, Vitruvius in huius mali calce, navigium pondus, spiritus qui vela tendit est motor. Velorum genera tradit Isidorus lib. etymologiarum. 19. cap. 3. ista esse, acation, epidromon, dolonē, artemonem, si parū, & nisi mēdosus est codex, meudicum, nam quod sit non explicat. Acation, velum esse ait maximum, & in media naui constitutum, Epidromō, secundae esse magnitudinis, sed ad puppim, Dolonem, minimum, & ad proram defixum, Artemonem, ut dixi dirigendae navis potius causa commendatum, quam celeritatis, si parum unum pedem habens, quo iuvare navigia solent in navigatione, quoties vis venti languescit. CVM AVTEM IN SVMMO CACVMINE ANTENNAE SVBDVCTA SVNT. Non dubium est quin sit legendum subductae, ut referatur ad antennae. Cum inquit in summo mali cacumine subductae sunt antennae, non vela subducta in cacumine antennae. Est enim antenna lignum in transversum mali positum unde pendet velum, Graeci $\kappa\epsilon\ \rho\alpha\lambda\alpha\upsilon$ dicunt. Artemidorus lib. 1. de interpretatione somniorum videtur $\iota\sigma\kappa\alpha\ \rho\alpha\lambda\alpha\upsilon$ appellasse. Valerius Flaccus lib. 1. argonaut. 99.

Lucanus lib. 8. et 10. voce græca Ceruchos vocat quod
 cornua habeant, ἀρσὸς καὶ πάλια, autem sunt eius extre-
 mæ partes. A Tertulliano lib. 3. aduersus Marcionem
 cornua vocantur, et Virgil. Æneid. 3. Mali autem, ut id
 addam ex Macrobio Saturnal. 5. pars inferior Pterna,
 pars media Trachelon, pars summa carchesson dicitur,
 quanquam eadem prorsus apud Athenæum scripta sunt
 lib. 11. ex Asclepiade Myrleano. **ET REMI
 CIRCA SCALMOS STROPHIS RE-
 LIGATI.** Scalmus dicitur in naui vbi loris remus
 alligatur. Ipsum autem lorum auctore Polluce lib. 1. cap.
 9. vocatur Ἰσοπῶτης, Vitru. strophas appellat. La-
 tini teste Isidoro lib. 19. cap. 24. struppos. A scalmo
 interscalmiū lib. 1. vocauit spaciū inter scalmos. **EX-
 T REMIS PROGREDIENTIBVS
 A CENTRO PARMIS.** Scribendum palmis
 aut palmulis. Appellantur enim palmulæ remi, vt scribit
 Sext. Pomp. ad similitudinem manus humanæ. Centrum
 verò hoc loco accipimus pro scalmo auctoritate Aristote-
 lis Mechanic. quæstione. 4. Nam cum sint remigum tres
 differentie tradente Iulio Polluce lib. 1. cap. 9. eorum
 qui in proa navigant qui Ἰσαλαμῶς dicuntur, colloca-
 torum in medio qui Ἰσογῶς nominantur, Aristoteli με-
 σῶτες, tertiorum qui in puppi existentes Ἰσοπίται
 vocantur, ipse ille Aristot. demonstrat remiges eos qui
 in media naui sunt collocati, maxime eam propellere, ibi
 enim maxime nauem pelli vbi maris plurimum secatur,
 plurimum autem secari vbi plurimum remi à centro, idest
 scalmo intus est, maximam autem remi partem à scalmo

In medio nauiſ intus eſſe, cum ipſa in medio amplior ſit.
 Remū veſtem, ſcalmum hypomochlion, mare pondus, remi-
 gem eum qui veſtem mouet, referre vult. Tanto autem
 Facilius motorem pondus mouere, quanto ab hypomochlio
 pars veſtis magis diſtabit quā premittit, & ante monuerat
 quæſtione. 3. & hac repetit, vt iam facile percipiatur,
 quæ ſit huiusmodi rerum cauſa. Remi partes hæ tradun-
 tur à Iulio Polluce lib. 1. Onomaſt. ἐγχεῖδιον, id eſt
 manubrium, οὐρᾶνς pars, media, πτερόν ſive τρι-
 ῶδι κώπην vltima pars qua veluti in palmam deſinit.
**PONDERA CVM FERVNTVR A
 PHALANGARIIS.** Phalangarii ſunt baiuli,
 à phalangis teretibus fuſtibus, quibus onera ponderaq; fe-
 runt tranſuehunt ue, qui ſi ſeni ſunt, hexaphori, ſi quater-
 ni, tetraphori appellantur. Phalanges ſiue Phalangie Iu-
 lio Polluci lib. 7. ſunt fuſtes quibus ſuppoſitis naues ad
 pelagus attrahuntur, aut ad litus ſubducuntur. Nonio Mar-
 cello dicuntur palangæ, vnde & palangarios ait vocari,
 quos hic Vitruuio eſſe phalangarios à phalanga interpre-
 ramur, Plato id baiulorū lignum Σκδοφοειον vocat,
 auct. Polluce dicto libro. **PREMVNT EIVS
 COLLVM AD QVEM PROPIVS
 ACCESSERVNT.** Ariſtot. in Mechanic. hoc
 tradit, quæſtione. 29. Phalanga, id eſt ἐύλον Ariſtote-
 li veſtis vicē obtinet, onus pro hypomochlio eſt, propinquior
 oneri, ſit id quod mouetur, remotior pro motore habetur.
SVBIVGIORVM LORIS. A Catone
 ſubiugia lora dicuntur cap. 135. lib. de re ruſtica, quibus
 iumetorū colla ad iuga adligantur, Iulio Polluci lib. 2.

Ζυγὸς δὲ ὄμα sunt lora quibus iugum temoni coniungitur, ipse autem clauus cui inuoluuntur ἔστωρ dicitur, nam quo rotarum axes affirmantur, ἔμβολος dicitur Eratostheni, ἔ ἐμίβολος Gorgiæ, si credimus Polluci lib. I. cap. decimo.

CAP NONVM.

T PRIMVM DICAM DE TYM
PANO. Tympanum hoc loco haustorium est organon, nam de tympano machina tractoria dixi supra cap. 4. **AVT CIRCINVM FABRICATVR.** Deest præpositio ad, aut scribendum fabricatus. Circinum autem Græci διαβίτην dicunt. Aristoph. in nubibus κῆμψαὸς ὀβελισκόν, εἶτα διαβίτην λαβὼν, idest cum obeliscum curuasset, mox circinum capiens. **IN FVNDENT IN CASTELLVM.** Castellus hic interpretor immissarium sine conceptaculum aquæ tympano organo haustæ, ex quo deriuari possit per canales, aut tubos in quæuis loca.

CAP. X.

ADEM RATIONE ETIAM
VERSANTVR HYDRAV.
LÆ. Hydraulas vocat machinas quæ vi aquæ non hominum calcatura versantur. **COLLOCATVM IN CVLTRVM.** Alias in culstro

tro, vt infra cap. 14. HABENS IN SVM-
MO CAPITE SVBSCVDEM FER-
REAM. Intelligit quod vulgo appellamus ferrum mo-
lendini. IMPENDENS INFVNDIBV-
LVM SVBMINISTRAT MOLIS
FRVMENTVM. Infundibulum, præterquam
quod apud M. Catonem cap. 10. & 11. accipitur pro
eo quo in vasa liquores infundimus, & Plin. lib. 24. cap.
15. per quod radicis impostæ carbonibus nidor imbibi-
tur, est & in moletrina siue molendino instrumentum,
quo machinæ appenso, mobilis & tremula lignæ linguæ
percussione, ministratur molis frumentum vnde farina
fiat. Molæ inferior pars meta, superior catillus dicitur,
auctore Paulo Iurisconsulto, Pandect. lib. 33. de fund.
instruēt. Illud vero non abs re dictum fuerit, molas anti-
quis fuisse iumentarias aut manuiarias, quas Gellius tru-
satiles lib. 3. vocat vtræq; Cascelus & Trebatius apud
Labolenum, pandect. dicto capite, esse instrumēti putant,
Offilio esse supelletilis non recte existimante, fuerunt
postea etiam aquariæ molæ quarū hic meminit Vitruius
& Palladius lib. 1. cap. 42. qui scribit pistrina, id est
moletrinas si aquæ copia est ita debere construi, vt ibi for-
matis aquarus molis sine animalū, vel hominum labore
frumenta frangantur.

CAP. XI.

ST AVTEM ETIAM CO-
CHLEÆ RATIO. Haustorium or-
ganum hoc loco cochlea est. Eiusmodi organon.

vidimus ad specū lacus Trasimeni, qui nunc Perusinus dicitur, acceptæ per Flaminium Consulem ab Hannibale claudis memoria notissimus. Illò verò concesserat Mæcenas meus allectus recordatione tantæ rei, fuit autem ea clades in planitie inter Meuiam montem & Gietumiacente, quam Sanguinetæ riuus ex Mevio monte manans, interfecit, et in Trasimenū cōditur, ille habet ab ortu villam, instar oppidi, Tuorum dictam, ab occasu fauces quibus clausus fuerat Flaminius, à meridie Trasimenum, non ita procul locus est vbi castrametatus fuerat Hannibal, quæ valis Romana dicitur, est & Offaria vicus ab offium dicta multitudine, versus Cortonam à Trasimeno tribus passuum millibus distans. Libuit istud nostris lucubrationibus appendicis vice addere, vt vel hinc lumen aliquod & splendor historiæ adferretur. **DIVIDUNTUR CIRCINATIONES EORVM TETRANTIBVS.** In tetrantes & octantes dicuntur diuidi circinationes siue rotundationes cum in partes æquales quatuor, aut octo diuiduntur ductis à centro ad circumferentiam lineis, vt æqualia relinquatur spacia. **AUT DE VITICE SECTA REGVLA.** Idest Amerina salice quæ vulgo agnus castus dicitur. **AVOY** autem idest castum à Græcis vocatum esse apud Dioscoridem lib. 1. cap. 120. reperit quod in Thesmophoriis sacris Cereris, castitatem custodientes mulieres, folijs eius sibi cubitus sternebant. Et nos cum in Monte luco Spoletinorum inuenissemus, eius rei periculum facturi nobiscū detulimus. **IUSTAM COCHLEÆ NATVRALEMQUE IMITATIONEM.** Idest tortili & clauiculatæ

Spiratæq; Structura cochleæ referunt testam. De torcularis cochlea dixi lib. 6. cap. 9. TRANSVERSARIA CONFIXA. Quæ tigna ne labentur aut vacillent, retineant. Quæ in significatione usus est lib. 8. cap. 6. A cardinibus compacta transversaria, cardines enim intelligit imas anconû partes. QVEMADMODVM PYTHAGORICVM TRIGONVM ORTHOGONIVM DESCRIBITVR. De hoc lib. 9. cap. 2. multa Vitruvius scribit. IN EXTREMO LIBRO EIVS FORMA DESCRIPTA EST. Et hæc descriptio cochleæ cum aliis peritit. QVA DE MATERIA FIUNT ORGANATA. Scribendum quæ, nam machinæ quæ sequuntur, non ligno solum, sed ære etiam constant. PRÆSTENT VERTATIONIBVS AD INFINITAS UTILITATES. Ad præpositio videtur vacare, quæquæ cuiquam fortasse videbitur positum pro usq; ad, quasi diceret utilitates ad usq; infinitas, sed id non placet.

CAP. XII.

RESSIONIBVS COACTÆ.

p Lego coacto, ut referatur ad sequentem dictionem, spiritu. VTI MERVLARVM

QVÆ MOTV VOCES ÆDVNT ATQ; QVÆ ENGIBATA. Merulæ & engibata de genere sunt hydraularum, quorû illis quidem reddebatur voces humanarum imitatrices, & cantus avium efficitri-

ces, his autem mouebantur icuncule (libenter enim vtor
 verbo Suetonii) tanquam viuerent. Nostro tempore non
 spiritu vi aquæ concepto, vt illa, sed fidiculis et neruis oc-
 cultis sigilla vidimus ambulare, et humana omnia præter
 sermonem representare. Eas imagunculas Græci vocant
 neurospasla. IN PRIORE VOLVMINE
 DE HOROLOGIIS. Lib. 9. qui hunc præce-
 dit cap. 9. fuit de his sermo.

CAP. XIII.

E HYDRAULICIS AVTEM.

¶ Huic organi generi non admodū absimile erat
 id, quod generis vocabulo organum vocamus,
 nisi solo spiritu absq; aqua vteremur. Cæterum cum sint
 organa aut ὅ τῶ τῶ quæ intentione perficiuntur, aut ἐμ-
 πνευστὲ quæ spiritu inflantur, in quæ hydraulis refer-
 ri debeat quærit Aristocles apud Athenæum lib. 4. sed
 in eam sententiam inueñbit, vt sit ἐμπνευστὸν quod eius
 fistulæ flatum ab aqua accipiant, καὶ τετραμμενοὶ
 γὰρ εἰσιν οἱ αὐλοὶ εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἀρασομέ-
 νου τῶ ὕδατος ὑπὸ λένος νεανίσκου, ἐπι δε δυ-
 κνουμένων ἀξινῶν δὲ τῶ ὄργάνου ἐμπνεύου
 ται οἱ αὐλοὶ καὶ ἤχου ἀφτελοῦσι προσηνῆ.
 Fistulæ inquit ima parte in aquâ versæ sunt, qua cōmota
 ab adolescentulo, axinis per organum motis et percurren-
 tibus, spiritu inflantur fistulæ et suauem sonum reddūt.
 INFVNDIBVLVM INVERSVM.
 Infundibulo in vasa oris angustī liquores infunduntur.

SINGVLIS AVTEM CANALIBVS,
 SINGVLA EPISTOMIA SVNT
 INCLVSA MANVBRIIS FER-
 REIS. *Quemadmodum salientium siue siphunculo-
 rum ora epistomio coercentur, manubriolorum cum libet
 versatione aqua effluit, ita in musico organo epistomiis
 continetur, aut laxatur spiritus ex arca in canales, vt
 etiam in fine huius capituli. Quo loco qui compressus di-
 citur epistomiorum, & in vetusto codice epitomicorum,
 eum ex alio codice libentius dixerim compressum epito-
 miorum, pro manubriis epistomiorum. ALTERIVS
 OBTVRANT FORAMINA.* Sequitur
 alterius aperiundo, quare scribendum obturando. Aliqui
 codices habent alternis, idest vicissim, neque ea scriptura
 caret auctoritate & elegantia.

CAP. XIII.

INTLATÆ PER MEDIAM
 DIAMETRON. *Diametros quam
 Latini dimetientem dicunt, est recta linea, fi-
 guram qua longissime patet ex æquo secans, vnde ve-
 τὰ διαμέτρον apud Basilium ad Athanasium, et apud
 Athanasium lib. de Nicena Synodo pro longissime. AD
 CAPSVM RHEDÆ. Capsum à capiendo di-
 ctum Rhedæ pars vbi qui veſtantur sedent. IN CVL-
 TRO COLLOCATVM. *Supra & hoc loco
 significat, in cultro collocari tympanum, quando est in
 latus, siue ad perpendiculum, vt loquitur, & non planum,
 quod loquendi genus retinet Italia. ITA ET SO.**

NITV ET NUMERO INDICABIT
 MILIARIA SPACIA NAVIGA-
 TIONIS. Nostri seculi nautæ longe facilius cursus
 suos dirigunt, et quantum navigationis peractum sit in-
 telligunt, eius beneficio qui non ita multis retro seculis in
 Campaniæ oppido Amalphis pixidiculam cum calybe et
 magnete primus fabricatus traditur, cuius indicio ad po-
 los nautæ dirigerentur. Quæquam non desunt qui apud
 Plautum in Trinummo versoriam pro nõ absimili instru-
 mento interpretantur. Illud ante nos monuit Gregorius
 Gyraldus, et eo prior Blondus Flavius, hoc etiam
 Herimolus.

CAP. XV.

IC Vitruuio rursus atrox vulnus inflixit in-
 iuria temporis, aut potius hominum negligenti-
 a, vtram enim magis accusem, pendeo animi.
 Non satis erat præstantissimi auctoris utilissimum opus
 loco de stellis turpiter diuulsam esse, ac fœdatum, nisi et
 ea parte qua de machinis bellicis traditur fœdissime de-
 formatum esset, vt nihil dicam de vitis quibus totum sca-
 rebat. Et ferri quidem poterat illius loci iactura, quod
 multo melius cœli ratio ex aliis auctoribus cognosci pos-
 sit, eorũ vero quæ de machinis traduntur grauis non esse
 nõ potest, quod nulla veterũ extant monumenta, vnde quasi
 via sternatur, et hic noster auctor adeo maculosus sit et
 vt ita dicam, carcinomatibus deformis, vt neq; Escula-
 pius medicus quamlibet a veteribus poetis egregiè lauda-
 tus, curare possit. Hæc res me multum torfit, ac diu so-
 llicitum

licitum habuit, omnibus ingenii viribus contendit ex aliquot exemplarium vestigiis emendare, nec quicquam tamen profeci. Sagaciores ingenii alii quod adipisci non potui consequentur. Vtcumque sit, ne quid studiosis quo ad eius fieri posset, deessem, quaedam annotavi. PRIMVM DE CATAPULTIS ET SCORPIONIBVS. Hoc capite & sequentibus duobus, nemo non videt catapultis & Scorpionibus mitti sagittas, Balistis autem iaci lapides. Vegetius de re militari lib. 4. scribit balistis non solum lapides, sed & iacula mitti. Apud Iulium Cæsarem lib. de bello civili. 1. lego catapultis saxa iaci, sicut apud Valerium Maximum lib. 1. filices balistis, & Cicer. lib. 2. Tuscul. quaest. & alios quos refert Nonius. Ammianus Marcellinus scorpionibus quidem lapides, balistis autem mitti sagittas tradit, eius verba ex lib. 23. non pigebit adscribere, ut possit utriusque descriptio conferri cum Vitruvianis. Prius igitur de balista, deinde de scorpione, Ferrum (inquit de balista loquens) inter axiculos duos compaginatur & vaslum in modum regulæ maioris extentum, cuius ex volumine terebenti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stylus extensus recto canalis angustii meatu cavatus, & hac multiplici chorda neruorum tortorum illigatus, eique cochleæ duæ lignæ coniunguntur aptissime, quarum prope vnā afficit artifex contemplabilis, & subtiliter apponit in temonis cauamine sagittam ligneam spicula maiore conglutinatam hocque facto hinc inde validi iuuenes versant agiliter rotabilem flexum. Cum ad extremitatem neruorum acumen venerit summum, percita interno pulsu à balista ex oculis auolat, interdum nimio ardore scintilla

lans. Sequitur scorpionis forma. Dolantur axes duo, quernei vel ilicei, curuanturq; mediocriter, vt prominere videantur in gibbas, hiq; in modū ferratorix machinæ connectuntur, ex utroq; latere patentius perforati, quas inter cauernas funes colligantur robusti, compagem ne diffiliat continentes. Ab hac medietate restium, ligneus stylus exurgens obliquus & in modū iugalis temonis erectus, ita neruorum modulis implicatur, vt altius tolli possit & inclinari, summitatiq; eius vnci ferrei copulantur, è quibus pendet stupea, vel ferrea funda cui ligno proster nitur ingens cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum & locatum super congestos cespites, vel lateritios aggeres, nam muro saxeo huiusmodi moles imposita, disiectat quicquid inuenerit super, concussione violenta non pondere. Cum igitur ad concertationē ventum fuerit, lapide rotundo fundæ imposito, quaterni altrinsecus iuuenes repagula quibus incorporati sunt funes explicantes retrorsus stylum penè vncinū inclinant. Itaq; demum sublimis astans magister, claustrum quod totius operis continet vincula, referat malleo forti perclusum, vnde absolutus iētū volucris stylus, & mollitudine offensus cilicii, saxum contorquet quicquid occurrerit collisurum. Et tormentum quidem appellatur ex eo quod omnis explicatio torquetur, Scorpio autem quod aculeum desuper habet erectum, cui etiam Onagri vocabulum indidit ætas nouella, ea re quod asini feri cum venatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, vt perforent pectora sequentium, aut per fractis ossibus capita ipsa displodant. Hactenus Marcellinus nec emendatus satis, nec satis bonus auctor lin-

guæ latinæ, sed libuit ostendere temporum in describen-
dis & componendis rebus discrimen. Sunt apud Ctesibium & Philonem libris de machinis, de his & aliis multa, sed quæ ad emendationem corruptissimi hac potissimum parte nostri Vitruvii non admodum iuuerint, ipsis non satis integris & emaculatis auctoribus. SECV-
RICLATIS CARDINIBVS. Id est quorum partes extremæ referant securim falcis vinitoriae, nostri vocant hirundinis caudam. BRACHII BREVITAS FACIAT PLAGAM VEHEMENTIOREM. Brachiorû in catapultis, scorpionibus, & balistis breuitate missiones iaculationesq; multo sunt vehementiores, contra longitudo multam adfert icûi mollitiem atq; remissionem, vt vectûe longitudine subleuandæ sarcinæ accedit facilitas, quæ sunt breuiores, incommodius tollitur pondus.

CAP. XVI.

LIÆ ENIM VECTIBVS ET
SVCVLIS, NON NVLLÆ
POLYSPASTIS, ALIÆ ER-
GATIS, QVÆDAM ETIAM TYM-
PANORVM TORQVENTVR RA-
TIONIBVS. De sucula & traiectis (quibus ve-
luti manubriis versatur) vectibus, dixi supra cap. 2.
de polyspasto cap. 3. de ergata & tympano cap. quarto.
NANQVE FIVNT IN CAPITI-
BVS FORAMINA, PER QVO-
RVM SPACIA CONTENDVN-

TVR CAPILLO MAXIME MV-
LIEBRI, VEL NERVO FVNES.

Foraminum in capitulis balistæ magnitudo, per quæ ten-
duntur nervi torti qui brachia eius continere debent, ex
pondere lapidis quem mittere debet, sumenda est. In ca-
tapaltis autem ex nona sagittæ parte.

CAP. XVII.

VÆ BALISTA DVA PON-

DO SAXVM MITTERE DE-

BENT. Dua & tre pondo nisi iungantur

vitiosa esse scribit Quintilianus lib. 1. sed sine reprehen-
sione dici iuncta, idem ex Messala docet. Scribonium ta-
men largum pondo dua dixisse non semel, obseruavi.

QVÆ GRÆCE ΠΕΡΙΤΡΗΤΟΣ
APPELLATUR. ΠΕΡΙΤΡΗΤΟΣ lib. 1. cap. 2.

scripsi esse in balistâ foramen quod & embater dicatur.
ita enim principio legebamus fauentes Io. Iucundi lectio-
ni, sed postea non displicuit quod in aliquibus codicibus re-
periebamus, embate, pro modulo, mutata interpunctione.
Accessit & auctoritas Claudii Ptolemæi nostri, cuius
ego semper iudicium magnifeci, & sum ingenio mirum in-
modum oblectatus. CAPILLOQVE TOR-
TIS RVIDENTIBVS. Capillo maxime mu-
liebri, vt cap. proximo. Non quod ex alia materia fieri
non possint, nam legimus apud Vegetium, Iulium Capito-
lium in vita Maximinorum, Plutarchum lib. de foeno-
re, cum neruorum & funium copia deficeret, vsos fuisse
capillo muliebri.

CAP. XVIII.

ONEC ÆQUALITER SONENT. Non ante præcluduntur in capitulis foramina per quæ tenduntur è neruo capilloq; torti funes, quam tinnitus reddiderint æquales. Brachiorum enim æquali tensione, fieri & dextra & sinistra parte funium sonitus, necesse est, rectamq; telorum missionem, illa si homotona, idest æqualiter tensa non fuerint, & plagam ipsam, idest missionem non æquã, & funes non æqualiter sonare certum est. Quod & tradidit lib. 1. cap. 1.

CAP. XIX.

ESTAT MIHI DE OPPUGNATORIIIS REBUS. Machinarum alie sunt oppugnatorie quibus hostes impetimus, de quibus hoc capite, & sequentibus duobus. Alie sunt repugnatorie, quæ & à defendendo propugnatorie dici possunt, his contra aduersariorum machinationes utimur, de quibus capite ultimo. ARIES SIC INVENTVS MEMORATUR ESSE. Plin. lib. 7. cap. 56. Arietis in muralibus machinis inuentionem tribuit Epeo ad Troiam. Qualis autem fuerit intelligi potest ex Iosepho lib. 3. de Iudaico bello. Immensa (inquit) est materia malo nauis assimilis, cuius summa graui ferro solidatum est, Arietis effigie fabricato vnde nomen accepit. Dependet autem funibus medius ex trabe alia velut ex trutina palis vndiq;

fulta. Retrorsum autem magna virorum multitudine re-
 pulsus in fronte prominente ferro moenia percutit. Vide
 etiam apud Ammianum lib. vigesimo tertio, & Vegetium
 lib. 4. Arietis est figura Romæ in arcu Lucii Septimii
 Severi in radicibus Capitolii, & cochlidae columna Tra-
 iani. Eiusmodi sculptam gēma mihi dono dedit Caieta-
 na puella & corporis speciosa habitudine, & virginali
 pudore insignis, Isabella Bonamana, scitula & venustu-
 la puella, bellula atque lepidula puella, suavissima & mel-
 litiſſima puella, subfuscule, sed formosula & delicatula
 puella, eius sermone & consuetudine dispeream si quid
 est festivius, mellitius atque saccharatius. De Ariete scri-
 bit Robert. Valturius lib. de re militari decimo. S V-

PRAQVE COMPEGIT ARRE-
 CTARIIS ET IUGIS VARAS.

Varæ quantum existimo fiebant solo, idest basi axibus
 firmissimis compacto, arrectis ab utroque latere applica-
 tis trabibus, & iugis, idest transversis & porrectis ti-
 gillis, aut asseribus supra collocatis, suspensio ad hæc
 ariete, suppositis tamen rotis, machina tota cratibus cre-
 berrime textis corioque crudo & recenti tegebatur, quo es-
 sent tutiores, qui ex ea muros pulsarent. Varæ tamen
 apud Lucanum lib. 4. dicuntur furcæ quibus retia su-
 ſtinentur. Dispositis (inquit) attollat retia varis.

ID A VTEM QVOD TARDOS CO-
 NATVS HABVERAT TESTVDI-
 NEM ARIETARIAM APPELLA-
 RE COEPIT. Vegetius lib. de re militari quar-
 to, cap. decimo quarto, ad similitudinem varæ testudinis
 vocabulū sumpsisse scribit, quia sicut illa modo reducit,
 modo

modo profert caput, ita machinamentum interdum reducit trabem, interdum exerit, vt fortius cædat. TURRES AMBULATORIAS. Turres ambulatoriæ siue mobiles componebantur trabibus & tabulis ædificiis pares quæ non muros solum oppugnatae urbis sed ipsas turres altitudine superarent, de quibus scribit Vegetius lib. 4. cap. 19. 20. 21. & 22. ET ASCENDENTEM MACHINAM.

Mox vocabitur accessus, græce ἐπιβατήριον. Suspicio fuisse machinam quæ occulto quodam artificio & expeditis machinationibus in sublime cresceret, & in eam altitudinem educeretur, quæ opus erat, tum retinaculis sistebatur. Poterant & tabulata excitari cochleis quo pacto in torculari prælum tollimus atque deprimimus, nisi interpretari velimus dictum de machina quam Tollenonem Vegetius appellat lib. 4. cap. 23. Ea fit infixa solo altissima trabe, in cuius summitate alia duplo maior transuersa constituebatur stateræ modo, vt capite vno sublato, alterum deprimeretur. In utroque capite addebatur cratitia machina, aut ex assibus quæ milites aliquot caperet, ita milites alterna capitum sublatione & depressione in muros urbis immittebantur. ETIAM CORVVM DEMOLITOREM QVEM NONNVLII GRVEM APPELLANT. Quod dicat Coruum à nonnullis gruem vocari, venire quis possit in suspicionem, eo vsos esse capiendis aduersariorum machinis transferendisq; in muros, cuiusmodi machina vsus fuisse scribit cap. vltimo Caliam architectum Rhodi, cum accedentem ad moenia Helepolim correptam translulit in muros, hoc vt credat su-

ciet quod apud Iulium Pollucem legatur lib. 4. *Ἰεργαίου*
 idest gruem in theatro machinam fuisse quæ ex sublimi
 ferebatur ad rapienda corpora, ea vsam Auroram cum
 Memnonis rapuit corpus, sed quod demolitorem adiecisset,
 aliud esse suspicatus sum, interea cogitanti se offert
 mihi Polybii locus ex lib. 1. quem ad hunc modum veratit
 Nicolaus Perotus (cui nos ex codice Græco Vaticane
 Bibliothecæ cum Aldinum mutilum reperissemus, versus
 amplius tres addidimus) Lignea (inquit coruum describens)
 columna proris inerat longitudinis quatuor vlnarum,
 latitudinis palmorum trium, in eius apice rotam
 constituerant, huic præterea tabulæ inherentes scalas
 conficiebant, quarum latitudo erat pedes quatuor, lon-
 gitudo sex vlnæ, foramen autem tabulati erat oblongum
 et circumambibat columnam post primas statim scalæ
 duas vlnas, habebat autem veluti septem ad vtrumque oblon-
 gum latus genu tenuis altam, in ligni extremo ferrum erat
 instar mallei peracutum, præterea annulus fune alligatus,
 ita vt hæc machina, machinis frumentariis simillima vi-
 deretur. Igitur simul ac nauis hostium aduentabat, laxato
 fune scalæ demittebantur, ferrum pondere ac vi ligni
 super hostium nauim delapsum figebatur, si aduersa
 prora erat bini milites per scalas descendebant, duo
 primi præferentes scuta, reliqui latera scutis protecti, si
 verò obliqua erat hostium nauis, in eam ex tota pariter nauis
 desiliebatur. Hactenus Polybius. Quæ verba mire faciunt
 ad rem nostram. Coruorum mentio est apud Quintum
 Curtium lib. quarto. **CIRCVITIONEM CVBITORVM TERNVM.**
 Hoc est *πεί. Βολών*, loriculam, septum in circuitu. **Q. V. F.**

GRÆCE ΚΡΙΟ ΔΟΚΗ ΔΙCITVR.

Idest arietaria trabs. Δοκῆς enim trabem significat.

CAP. XX.

ARDINIBVS ALIIS IN ALIUM CONCLUSI. *Cardines hic sunt extremae capreolorum partes quæ in cauum induntur, sic cardinatum tignum dicitur capite proximo. Idem in postibus, trabibus, transversariis, scapis, parastratis intelligendum. Ipsum autem cauum, nostri mortesiā, cardinem autem tenonem dicunt.*

CAP. XXI.

VÆ AVTEM TESTVDI-
 NES AD FODIENDVM
 COMPARANTVR ΟΨΥ-
 ΓΕΣ GRÆCE DICVNTVR. *Suffo-*
sari turres, aut mœnia vrbis (Casar agere cuniculo-
dicit, quos minas vocamus) utebantur testudine fronte
triquetra, vt missa tela dum in angulo consistere non pos-
sunt, per latera laberentur & reicerentur, in ea machi-
na comparati erant ad fodendum homines vnde nomen
accepit. Nam οψύγω fodio significat. EXCI-
 PIAT PLAGAS. *Multitudinis numero enun-*
ciandum est excipiant. SINE PERICVLO
 FODIENTES. *Addo coniunctionem, vt scriba-*
tur, periculoꝝ. DE FERRO DVRO RO-

STRVM, ITA VTI NAVES LONGÆ SOLENT HABERE. Rostra nauibus addidit Piseus, auctore Plinio lib. septimo. cap. 56. Ea adpinguntur proræ ferrea aut ex ære. Virg. Æneid. 10. Massicus ærata princeps secat æquora tigris. Et post. Et campos salis ære secabant. Vnde rostratæ naues quæ Græcis νῆες χαλκίμ βολοῖ dicuntur, rostra enim nauium χαλιῶματα ἢ ἔμβολοῖ nominantur. HABENTES INTER SE PALMIPEDALIA SPACIA. Palmipedalia dixit pro quinq; palmorum à palmo pede quo utitur lib. 5. cap. 6. vnde palmipedalis malleolus Columellæ lib. 3. cap. 19. In cliuosis vbi terra decurrit potest palmipedalis deponi. Varro lib. de re rustica. 2. cap. 4. Limen inferius altum palmipedale, ne porci ex bara cum mater prodit, transilire possint.

Ex totius operis peroratione.

Peroratio erat potius versiculo a fine quinto, ibi. Quas potui, &c. sed maluimus lectori indulgentes receptam Vitruuii sectionem retinere.

VA HELEPOLIM AD MOENIA ACCEDENTEM CORRIPVIT. Helepolis maritima ab euerten dis vrribus dicta, ἔλῳ enim euerto significat. Inter λιδοβόλωσ à Diodoro Siculo lib. 20. recensetur.
Ædificatur

Ædificatur autem hoc modo, vt tradit Ammianus lib.
 23. Testudo compaginatur immanis, axibus roborata
 longissimis ferreisq; clavis aptata, & contegitur coriis
 bubulis, virgarumq; recenti textura, atq; limo aspergun-
 tur eius suprema, vt flammeos detractet & missiles ca-
 sus. Conferuntur autem eius frontalibus trifurcæ cuspi-
 des præacutæ ponderibus ferreis graues, qualia nobis pi-
 ctiores ostendunt fulmina, vel fictores, vt quicquid petie-
 rit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita validam molem
 rotis & funibus regens numerosus intrinsecus miles, lan-
 guidiori murorum parti viribus admouet concitis, & nisi
 desuper propugnantium valuerint vires, collisis parieti-
 bus additus patefacit ingentes. **INTEREA**
REX DEMETRIUS QUI PRO-
PTER ANIMI PERTINACIAM
POLIORCETES EST APPELLA-
TVS. Urbium expugnator, græce *πολιορκητής*
 dicitur à *πόλις* & *ορκεω*, idest destruo quo cognomē-
 to est appellatus Demetrius Antigoni Regis filius, vt scri-
 bunt Plutarchus in eius vita, & Ammianus lib. 23.
CVIVS ALTITVDO FVERAT
PEDVM. CXXV. LATITVDO PE-
DVM. LX. Hanc Helepolim in vita Demetrii scri-
 bit Plutarchus fuisse paribus lateribus quadratam, gra-
 datim ad verticem contractam, eius altitudinem fuisse
 cubitorum. lxxvi. latitudinem. xlviij. Diodorus autem Si-
 culus Bibliothecæ lib. 20. (quo libro nondum quod sciam
 in lucem ædito vsi sumus ex Bibliotheca Vaticana) alti-
 tudinem ait cubitorum. xc. latitudinem. xlv. vniuersam
 fuisse tabulatorum nouem subrotatam. **ITA EAM**

CILICIIS ET CORIIS CRVDIS
 CONFIRMAVIT. Præter alios scribit Ser-
 uius Georg. 3. ciliciis tegi tabulata turrium, ne iactis fa-
 cibus ignis possit adhærere. Et Asconius Pedianus libro
 3. in actiones Ciceronis in Verrem tradit, Cilicia esse
 texta de pilis in castrorum usum. PALMARE
 FACERE. Palmare, foramen à palmo, idest ha-
 bens diametri palmum vnum. Terebra autem sunt fora-
 mina rotunda, quod intellexit Arnobius lib. 6. aduer-
 sus gentes cum ait simulachra terebrarum excauata ver-
 tiginè. SEMIPEDALE AVTEM, MA-
 IUSNE COGITANDVM QVI-
 DEM. Deest vocula ne, vt scribatur ad hunc mo-
 dum. Maius ne, ne cogitandum quidem. SAMBV-
 CARVM MACHINAS. Sambucam machi-
 nam esse qua vrbes expugnentur, quod vt in organo Sam-
 buca chordæ, sic in machina intenduntur funes, auctor
 est Sext. Pompeius. Meminit Vegetius lib. 4. cap. 23.
 & apud Athenæum Dipnosophiston lib. decimo quarto,
 pro musico instrumento Euphorion, pro machina autem
 Biton, Andreas Panormitanus, Polybius lib. 8. & Mo-
 schus qui ait Heraclidem Tarentini inuenisse. SED
 IBI MALLEOLIS CONFIXÆ IN-
 CENDIO SVNT CONFLAGRA-
 TÆ. Malleoli, vt scribit Nonius Marcellus sunt ma-
 nipuli spartei pice contecti, qui incensi, aut in muros, aut
 in testudines iaciuntur. Ammianus autem lib. 23. tra-
 dit hac specie figurari. Sagitta est cannea inter spiculum
 & arundinem multifido ferro coagmentata, qua in mulie-
 bris coli formam, quoniam ventur lintea flamma, concuatur
 venter

venter subtiliter & plurifariam patens atq; in alveo ipso
 ignem cum aliquo suscipit alimento, & si emissa lentius
 arcu inualido (ictu enim rapidiore extinguitur) haerit
 vsquam tenaciter cremat quæq; conspersa, acrior excitat
 æstus incendiiorum, nec remedio vlllo, quam superiectio pul-
 vere consopitur. Fit eorum mentio apud Vegetium lib. 4.
 cap. 20. Hacæntus his nostris æstiuis lucubrationibus
 lucem adferre tenebricoso auctori studuimus, ad cæte-
 ros autem si hinc aliqua perueniat vtilitas, non nos impen-
 sæ operæ, collocatarumq; horarum pœnitebit. Multa qui-
 dem consilio prætermisimus non tam ignorata nobis, quam
 contempta aut dilata. Neq; enim hoc tempore sententiæ
 fuit omnia persequi, sed in aliud, quo liberiore otio per-
 fruemur, reiectimus. Alioquin, vt in magna sylua boni ve-
 natoris est indaganter feras (vt inquit Columella) quam
 plurimas capere, nec cuiquam culpæ fuit non omnes cæ-
 pisse, ita nobis satis abundeq; est tam operosi muneris
 quod latinorum primi suscepimus, magnam partem tradi-
 disse, adeoq; non reformidamus argui, vt nobis rem gra-
 tissimam lecturi nostra, (si quis tamen leget) sint factu-
 ri, si qua minus accurate interpretata reprehenderit, vel
 non inuenta monstrauerint. Nos quæ potuimus præstuti-
 mus, ac tam multa castigauimus, vt si quis tantundem fe-
 cerit, pauca admodum defutura videantur, quo minus
 in suum nitorem restituatur hic auctor. Alii fortasse a
 nobis excitati in id incumbent, & nacti quam nos exem-
 plaria castigatiora (nimirum quæ vidimus omnia peruer-
 sionibus & erroribus ad vnum sciant) maculas deter-
 gent, quod sint vitia quæ auxilio veterum librorum iuuo

corrigi possint, aut maiore ingenio præditi, eius beneficio,
quod legendum fuit, reponent Hoc tamen testatum volu-
mus, labores hos nostros, maiores fuisse quam visum
visperemas.

FINIS.

Hæc Philander commentabatur Romæ. III. Calen.

Augusti. M. D. XLI. Suadente impel-

lenteq; & adiuuante Mecœnate. sio

GEORGIO ARME

NIACO Ruthe

norum Epi.

sco,

rum regio ad PAV-

LVM. III. PONT.

MAX. Legato.

ERRATA, QVAE VIX

A DILIGENTISSIMIS VI-

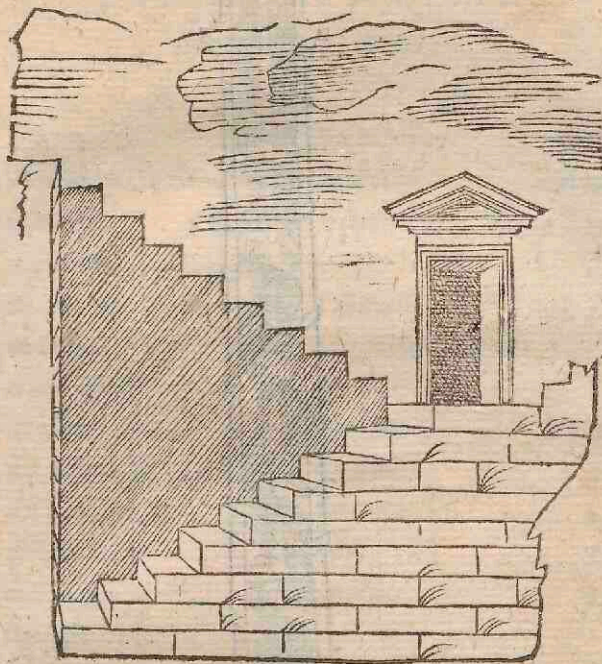
tari possunt in imprimendis auctori-
ribus, sic corrigito.

Pag.	Lin.	
I	28	appia pro Appia
2	24	. Nam, pro nam
8	19	Exagono pro hexagono
12	10	triglyphi pro triglyphi
16	25	aspientum pro splenium
20	16	Amusium pro Amussium
29	3	tegi pro . Tegi
46	2	tolle subdistinctionem post vocat
55	14	ad vnam pro ad inum
62	26	haec pro hac
73	18	columnationum pro colūationis
74		Coronix Tuscana est inuersa
81	26	Ciclus pro Cyclus
105	7	habebunt pro habeant
ibid.	8	habebunt pro certam habeant
115	11	tum vacat
117	1	fixerunt pro finxerunt
ibid.	29	ē Miasedae pro ē Miasedae
120	22	vertis pro vertit
137	13	descriminis pro discriminis & existimariæ pro existimare
143	18	. Coeli pro, caeli
150		belluas pro beluas
159	7	est pro est
166	23	paras pro parasitus.

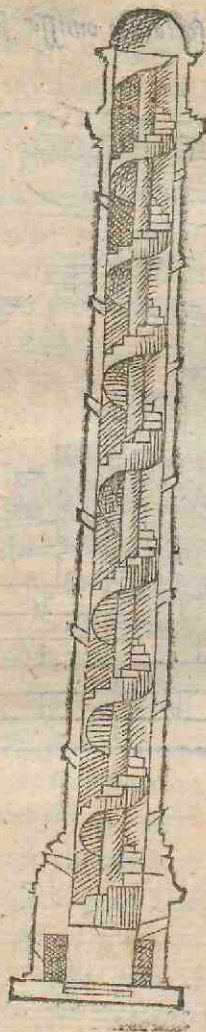
Pag.	Lin.	
176	27	agerum pro aggerum
184	14	nullos pro nomullos
190	9	etiāsi Platonis pro Platonis tamen
ibid.	10	Idem pro Athen
197	12	Regi pro regis
199	6.	ε. α. culeus pro culleus
ibid.	29	præmitur pro premitur
212	11	musuari pro musuarii
ibid.	13	Scutilis pro Scutulis
213	19	περὶ Βολον pro περὶ Βολον
223	1	πεος pro πος
249	25	Tectorii pro Tectoriorum
249	19	Cadamusus pro Cadamustus
271	30	ἀναβάσεος pro ἀναβάσεως
275	28	ἡξίαξιν pro ἡξίαξιν
276	5	post recte, adde punctum
284	29	ἀγκυδνας pro ἀγκυδνας
320	14	μονοειδῆ pro μονοειδῆ
322	6	septuplici pro sextuplici
324	20	πετρυγῆτις pro πετρυγῆτις
326	15	distinctio transferenda ad finem versus
334	8	quotlibet pro quot libet
340	10	γερωνόν pro γερωνον
345	19	post distinctū adde (Aristot. appellat σπῆ)
347	13	mendicum pro mendicum
356	5	pixidiculam pro pyxidiculam
357	3	Sagaciores pro Sagacioris
313	8	chernica pro cherniba

Reliqua, si qua erūt, tute ad hūc modū facillime emēdabis.

Duae hae figurae scularum omisse sunt pagina. 295.
linea. 29.

U iii

INDEX DICTIONVM

QVÆ IN HIS ANNOTA

tionibus graece leguntur.

A		B	
Α γιών	284	Βασιλέιον	164
Α γκαίνος	284	Βρέπον	44
Α γθ	50.352	Βροντίον	164
Α δένος	264	Γ	
Αΐδουσα	201	Γείσα	152
Αΐθρη	11	Γέρανθ	340.364
Αϊώπησις	20	Γλίοι	175
Αϊόλου πύλαι	19	Γράμμα	236
Αϊνροθ Αθηναία	145	Γραμμή	55
Αϊνροκέραια	347	Γραμμική	1
Αϊλβουλα	262	Γραμική	1
ΑϊΜοΰω γ	52	Γράφω	1
Αϊμείκυσος	320	Δ	
Αϊσφιας	44	Δελός	260
Αϊξων	114	Δέλτωτον	324
Αϊπρροδιόνουσα	322	Δένω	174
Αϊρτάω	341	Δε Βίπης	350
Αϊρτημα	341	Διάβουρα	203
Αϊφαλτος	266	Διάτομος	320
Αϊλή	186.201	Διάωλη	174
Αϊχλιώ	347	Διαωληνίζεν	186

INDEX

δίζοθ	49	ἐπίβαθρα	363
δίζωθ	50	ἐπίβολος	350
δινασῆριον ἀρῶν-		ἐρμηδόνη	326
τος	166	ἔσωρ	350
διπτυωτά	40	δύδραξις	149
δίμοιροθ	8	δύθεια	344
διοπήνω	284		Z
διχότομος	320	Zώνιοι	348
δοκός	365	ζυτόδεσμα	350
δῶρον	33	ζυγόν	345
		ζύλον	349
E			
Εγχειδία	24		H
ἐγχειρίδιον	349	Ημζυγόν	345
ἐδάλιον	349	ἠχία	30
εἰδωλόν	44	ἠχέπικα	60
εἴκαλον	44		
ἐλίασω	117		Θ
ἔλω	366	Θαλάμοι	348
ἔμβολοι	366	θεαρίδιον	166.229
ἔμβολοθ	350	θεολογείον	164
ἔμπυδσον ὄργα-		θέρω	314
νοισ	354	θῆρα	20
ἐμπύρεον	322	θρανῆται	348
ἐντόνχσι	325	θύρα	136
ἐντατον ὄργανον	354	θύραι	136
ἐπάγων	340	θύριδες	136

INDEX

		λιθόβολοι μιχα-	
I			
Ισοκέραια	347	ναί	364
K		λογεῖον	165
Κακίζόπεχνος	114	λογολογείφοι	184
κάνων	222.344	λουτρίον	257
κατὰ διάμετρον	355	M	
κατακλινωμένη	36	Μέταξα	221
κεραία	347	μίω	329
κεραυνοσκοπεῖον	164	μίωσιδης	320
κηροχρησμία	121	μιλῶ πάρινοι νῆες	
κίαν	202.204		313
κλίμα	6	μίλτος	196.313
κοιλός	314	μονόζωος	49
κολονόσσον	44	μονόζωος	50
κονιάται	216	μούτλα	119
κονίς	174	μωχλία	344
κώραξ	276	μυρεψικὸς κῆλα-	
κώραξις χῆρα	275	μος	271
κωρόν	276	N	
κώσμος	314	Νέος	258
κώσμου ὄμμα	317	νῶω	258
κρησοδβηη	365	Ξ	
κυλινδέω	342	Ξανθὸς	276
Λ		ξόανον	44
Λειότης	32	O	
λιγυστικός	278	Οἶαξ	346

INDEX

οἶκος ἀΐδεξο	164	πόρονη	335
οἶκος φίκλινο	πεν-	πιτύσματα	217
τάκλινοσ, ἀνεάκλι		πολέω	315
νο		πόλις	367
τρεσκαδεκάλι -		πολιορκητής	367
νο	189	πόλι	314, 315
δείζω	181	ποαύλιον	201
όρχεώ	367	πέδεμοσ	201
ρύσσω	365	πέδεμοσ οἶνο	268
οὐράκις	349	πέλοσ όρχοίς	329
όρχεομαι	163	πέφοποσ οἶνο	268
όσρακων	245	πετρογατής	324
όσρεα	245	πῆρα	61, 349
όσρεια	245	πῆρύγιον	347
όθειόεχο	325	πῆρώματα	61
		πῆύσματα	227
		πυλφειοσ	201
Παλαιά	60, 214		
πανσέληνο	320		
πῆραπηνύω	328	πίζα	347
πῆρασάδεσ	61, 135	ρύφι	175
πῆριαχοι	164		
πῆρίβολο	213, 364	Σίκομα	297
πῆρικύων	262	σῆκαμοσ ποιῆν	297
πῆλσεροφοφείον	222	σιδυοφοζίου	349
πῆρίσο	202	σιιάλια	226
πῆρίτητοσ	11, 360	σιιαλήρασ	20

INDEX

σκιόληρα	20	πξίπεχνος	114
σύνροι	231	τροποι δεινά	321
σπύλω	338	τροποι χαμδρινά	321
σπαρ'λα	345	τροπω της	348
σπιθαμή	60.214	Υ	
σπιθαμῶν		Υ' πδρ' θύρου	137
σπυρί	60	ἔποχίσα	52
σπυρί	222	ὑπόζωμα	347
σπυρί	135	ἔπομόχλιον	344
σπυρί	344	Φ	
σπυρίματα	175	φάλαγγε	345
σπυρί	213	φθειρ	347
σπυρί	204	φιλόσοφοι	249
σπυρί	202	φραγμοί μονόλι-	
σπυρί	331	δοι	268
σπυρί	61	Χ	
σπυρί	202.204	χαλκῆμβολοι	
σπυρί	345	νῆες	366
σπυρί	23	χαλκῶματα	366
σπυρί	272	χειροτόμητον	313
σπυρί	272	χελώνη	336
σπυρί	272	χελώνιον	336
σπυρί		χρῆσθες	264
σπυρί		Ω	
σπυρί	349	Ω' δῆ	166
σπυρί	49	ὠχρα	232
σπυρί	50		

INDEX EO- RVM QVAE HABEN-

TVR IN ANNOTA-

tionibus in Vitruuium
copiosissimus.

A	et Marti	24
A Baci Corinthi quanta	Ædium quinq; species	54
latitudo	115 Ægyptii pictura et sculpt.	
Abacus	225 pro literis utebatur	1
Abietes infernales et super	Æolipylæ	19
nales	53 Æquamentum	348
Acanthus	113 Æquilibrium	349
Acation	347 Æquinostia	321
Accessus siue ascendēs ma-	Æquipondium 297.345	
china	363 Aeris habenda ratio	13
Accumbendi mos	188 Ærugo quo fiat	243.278
Acetabulum	199 Æsculapii templum	62
Aceti natura	278 Æsculini asses quernis non	
Acroteria	107 admiscendi	210
Actus	289 Æstuaria	291
Acumen soni vnde	353 Æther	314
Adorantes ad orientem cõ-	Agnus castus	50.312
uerti	135 Albarium opus	230
Ædis prius forma rotun-	Albula quæ et tybris	262
da	143 Albula aquæ	262
Ædes extra muros ædifica	Alexandriæ architecti	27
bantur Veneri Vulcano	Alexad. bibliotheca	207

INDEX

Alga	29	Antenna	347
Alnus æterno ad fundamē-		Antepagmenta	135.142
ta	95	Anterides	206
Alnus palationibus uti =		Antithalamus	201
lis	50	Anxuris fons	276
Alueolatus	168	Apodyterium	174
Ambitus stellarum primæ		Apophygis	69.141
magnitudinis & reliqua		Apophygis vnde ducta ra-	
rum	322	tio	116
Amerina salix	352	Apothecæ	197
Amphiprostylos ædes	62	Apothesis	69.116
Amphithalamus	201	Apotome	153
Amphitheatrum	150	Apoxiomenos	174
Amphora	199	Aqua fontanalis	261
Amusseatum opus	208	Aqua pluuiæ saluberrima	258
Amussis	222	Aqua rerum principii.	31.
Amussium	20	248.	
Anaglyphicum opus	225	Aquæ utilitates	250
Anatona	6	Aquarum culpa in Troæ	264
Ancones	109.284	ne pedes vitiatur	264
Andrones	201.203	Aquam librare	284
Andronis	202	Aquam exprimere	289
Angiportus	21	Aquæ tales quales terræ	
Aniatrologetus	8	per quas fluunt	283
Anima scalarum siue anten-		Aquarum qualitas ex loco	
na	297	rum natura	261
Annulare	248	Aquæ ductus lateritii Ro-	
Antani siue antarii fu-		mæ. xiiii.	285
nes	318	Aquæ inueniendæ multiplex	
Antæ	62.138		

INDEX

ratio	252	Armilla	342
Aquam limosam sale cor-		Arrithmus	8
rigi	291	Arsenici genera tria	215
Aquam esse sphaericam	285	Ar. ema	342
Aquae nouae quomodo pro-		Artemo	340, 347
bentur	283	Arundo	271
Arabiam solam ibus mitte-		Asarota	194
re	272	Ascia	217
Arceosylos aedes	64	Aspalathon	266
Archesilai proplastica	10	Aspectus aduersus	318
Architectus moaulum prius		Aspectuum figura	318
struat e ligno	10	Aspectus planetarum qua-	
Architam duo media pro-		tuor	318
portionalia per hemicy-		Asperitas	68
lindros inuenisse	306	Asphaltites	266
Architecti officium	1	Asplenium	16
Arcturus	324	Afferes	118
Arcus obnitentes	206	Affes	118
Arcus coelestis, idest Iris		Affis	60
causa	319	Affis vncialis	60
Ardea	263	Affulæ	231
Ardæ fontes gelidi odore		Astabora	258
salphureo	263	Astapus	258
Ardosia lapis	30	Astasoba	259
Arenæ genera tria	34	Astrologi tribus figuris vitæ	
Arenæ fossitie gna	34	tur	8
Arganum	339	Astrum a stella quid dif-	
Argenti viui genera	236	fert	323
Aries	361	Astusapes	259
Armenius lapis	230	Asty	264

INDEX

Athletæ	292	Balnei partes quatuor	257
Athos mons in Alexandri effigiem	27	Balthasar Senensis guttas mutilus subiecit	112
Atlas	263.253	Balustricæ	66
Atramentum librariû	240	Barica ædes	66
Atramentum tectoriû	240	Barycephala ædes	66
Atrium	186	Basis nomine quid si signifi- cetur	112
Atrio Græci non vsi	186	Basis Tuscana	65.73
Atticæ columnæ	100	Basis Dorica	77
Atticurges	69.30	Basis Ionica	84
Auripigmētum	234	Basis Corinthia	88
Aurum quomodo ex detri- ta veste et inauratis me- tallis colligi possit	237	Basis cōposita eadem quæ Corinthia	91
Austrina signa	326	Bassamentum	94
Axes	118	Baurach	242
		Bes	59
B		Besalterum	59
		Bessalis proportio	4
B Babylonis muri	12.	Bilances	345
266.		Bitumen	267
Baccæ cum verticillis filo insula	86	Bituminis tenacitas	267
Baleares insulæ	282	Borax	230
Balista	357	Brachiorum breuitas, cata- pultarum ictus facit ve- hementiores	359
Balistarum brachia homo- tona	351	Bramates mutilos super tri- glyphos collocavit	112
Balistas multifariam tor- queri	5	Branchia Vrsina	113
Balnear	171	Bruma	321

INDEX

C			
Æruleum	241	Capita leonina	110
Cæciliæ Metel. sepulchrum		Capitulum Ionicum pulvinnatum	12
Cemeterii parietes	19.45	Capitulum Tuscanum	73
Cementum	19	Capitulum Doricum	77
Calasastri	282	Capitulum Ionicum	80
Calathi pro capitulis	114	Capitulum Corinthiū	86
Calcem ascia dolari	216	Capitulum cōpositum	91
Calceus	60	Captiuorum senum simulacra	5
Calcis lacus	217	Capra machina	336
Calcis materia	35	Capreoli	117.118
Caldaria	171.256	Capsum	355
Calix	286	Caput aquæ	251
Callimachus artifex i scalpendo marmore nobilitus	114	Carbunculus	37.253
Calor motū excitat	182	Carcerum duo genera	149
Calx quæ probetur	216	Carcehesium	342.348
Cameræ unde dictæ	217	Cardinatum tignum & similia	365
Camerarum genera	217	Cardines	139.353
Camerarum cœlum	7	Cardines qui tenones	364
Cameræ curuantur	217	Cardo masculus & femina	331
Canobus	327	Caryatidis figura cum Capitulo Dorico	4
Canobum in Græcia nō videri	327	Caryatidis variæ figuræ	4
Canopi simulacrum	351	Caryatides ad onera sustinenda	4
Canterii	118	Caryatides unde dictæ	4
Canterius equus	118	Castellū aquarū	286.350
Canteriatæ vites	119		
Capillus muliebris	360		

Castra

INDEX

Castra temporaria	15	Cephisus	275
Castra stataria	15	Cera punica idest candida	
Castra sustentoria	15	quomodo fiat	237
Cataceceumene	36.269	Cerae coloribus pingun-	
Cataceceumenites vinum		tur	120
	269	Cereris sacrificiis viticis	
Catapulta	357	frondibus lectos sterne-	
Cataracta	177	bant	352
Cataractes	259	Ceroma	174
Catasta	282	Cerostrotu opus	140
Catasti	282	Certamina Graeciae qua-	
Catastli	282	tuor	292
Catatona	6	Certandi contra beluas quis	
Catata	221	fuerit modus	150
Catena	220	Ceruchi	348
Cathetus	81.102	Cerussa	242.278
Catillus molae	351	Cetrac	16
Catonem non iacuisse dor-		Chalcidica	148
miturum post cepta bella		Chaldaei ex obseruatiõe sy-	
ciuilia	191	derum praedicebant	327
Caucasum habere piperis		Chaldaei ignem Deum ha-	
arborea	273	bebant	251
Cecubum vinum	271	Chaldaei	249
Caedrinum oleum materiem		Chelonta	336
a carte defendit	51	Chinocrates	27
Cella foliaris	297	Chodaces	342
Cella Mariana	63.209	Choragia	166
Cellae vinariae lumina vn-		Chorographia	257
de	14.158	Chratis homines candidos	
Celonia	336	et flauos efficit	278

INDEX

Chrysocolla armeniaca pro batissima	239	Cloacæ	170
Chrysocolla	230	Cnodaces	342
Cilicia	368	Coassatio	118
Cimentum	35	Coaxatio	118
Cinnabaris	235	Cochlea	351
Cinnabari Indicum	235	Cochleæ	199
Circinus	2	Cochlear	199
Circini duo genera	58	Cœlum	314
Circini centrum	58	Cœlum empyreum Dei & beatorum sedes	327
Carcinationes diuise in te- trantes & octantes	352	Cœnationum lacunaria	7
Circus	151	Collicie tegulæ	186
Circulum in 360. partes diuidi quæ gradus appel- lantur	329	Colliguitæ	189
Cis vermiculus	179	Collum capitulorum	125
Cisium	335	Colluiarium	289
Claves in structura	18	Colossi	47
Clavi muscaru	226	Colores natui aut compo- siti	231
Clavi vacinati	226	Columbaria	121
Clavi ærei in humido loco & in his quæ e ligno non sunt opibus probantur	120	Columbar	122
Clavi ærei in intestino ope- re valent	220	Columen	118, 142
Clauicalæ	117	Columna Tuscana	73
Clima	6	Columna Dorica	77
Clitorius fons abstemios reddis	279	Columna Ionica	84
		Columna Corinthia	88
		Columna composita	91
		Columna Dorica proportio nem habet formæ viri- lis	112
		Columnæ cochlides Traianæ	

INDEX

Antonini	226	Conformatio	102
Columnæ medianæ	63	Congius	199
Columnæ Corinthiæ quod- modo striantur	113	Conisterium	174
Columnæ Doricæ minus con- trahuntur quæ Ionicæ	128	Contractura colionarum	69
Columnæ quid propriæ	116	Contrafortia	206
118		Conuiuarum numerus va- rius	189
Columnæ Ionicæ puluina- tæ	12	Coracinus color, & pi- scis	276
Columnæ eo minus contra- hendæ quo altiores	70	Coriceum	174
Columnarium	289	Corinthii gñis partes	89
Columnarum marmorearū a ligneis sūpta ratio	116	Corinthium æs	284
Columnarum altitudinē ex tertia delubri parte con- stare	141	Corium	33.224
Columnas arborum naturā imitari	71.148	Cornua antennarum	348
Columnationis quinque gene- ra	72	Corollæ triumphales	113
Compatibiles trabes	143	Coronæ	45.149
Compluuium	188	Coronarium opus	149.
Compluuiatæ vites	119	231.297	
Cōpositi generis partes	92	Coronix	75
Conchæ	121	Coronix Tuscana	74
Conchylium	243	Coronix Dorica	75
Conductor	7	Coronix Ionica	80
Conserta cædes	65	Coronix Corinthia eadem quæ Ionica	86
		Coronix composita	90
		corpora calore debilitari	14
		Corsa	138
		Corui	45.91
		Coruus demolitor	362
		Cothona	176

INDEX

Cothones	176	Cymatium	137
Couriceum	174	D	
Crassitudo columnæ	100	D Ecastylos	63
Crassitudo spiræ	100	Decuria	211
Crathis	275	Decussare	21
Craticii parietes	46. 225	Dezernsæ Bauariæ fontē	
Crepidines	138	oleum habere	265
Creta selinusia	247	Deliciæ	186
Crocodili natura	259	Deliciares tegulæ	186
Crocum horret	Crocodi-	Deliciatum tectum	186
lus	260	Deliquiæ	186
Crocus	260	Delumbata lacunaria	195
Cryptæ	197	Denarium aureum aut argē	
Cryptoporticus	170	teum fuisse	61
Cubilia	41	Denarius numerus	59
Cubus	46	Dentes	80
Cubum duplicare	298	Denticuli in corona dori	
Culleare vas	199	ca	11
Culleus	199	Denticuli non constituendi	
Culmen	118	sub mutilis	122
Cuniculi	365	Denticulus	80
Cutiliæ aquæ	264	Designatio	1
Cyanos	241	Despumare cote	227
Cyathus	199	Dextra cœli pars	315
Cyclicus	2	Diachysma	153
Cyclus	81	Diaglyphicum opus	225
Cydnus	265	Dichas	32
Cydnus podagris mede-		Diagramma	153
tur	265	Diametros	355
Cylindrus	342	Diastemata	3

INDEX

Diastematica vox	154	statem, artificii auctoritate	
Diastylus ædes	64	præbere	55
Diastylum opus	127	Dolo	347
Diatonos siue diatoros la- pis	42	Domus foeneratorum & pu- blicanorum quales	12
Diatonus	154	Donicum pro donec	104.
Diaulos	174	177. 318.	
Dichalcus	60	Doricæ columnæ. xx. an- gulos habent, vel. xx. stris	
Distyotheton	40	gibus excavantur	131
Diesis	153	Dorici generis partes	78
Digitus pectinati. aplexi	18	Doron	33
Digitus	97. 172	Dorus a quo dores dicti	112
Dii delicati	123	Drachma	60
Dius delicatis ædes corin- thiæ structuræ dica- tæ	123	Druydæ	249
Dii fortes	123	Dua pondo	360
Dius fortibus doricæ stru- cturæ ædes dicatæ	123	Ductarii funes	338
Dii in scenam ex sublimi veniebant	164	Dupondium	172
Dii medii	123	Dyodoron	32
Dius mediis dicatæ ædes Ionicæ structuræ	123	Dyris mons	258
Dinocrates	28	E	
Dioptra	284	E Chea	159
Dipteros ædes	61	Elegans structura	69
Dispansa ædes	69	Elementa	19
Displuviata tecta	185	Eleodeusium	174
Duitias & officinæ vetu-		Eleothesium	174
		Ellychnium	254
		Embater	10
		Embates	11
		Emplastrum	16

INDEX

Emplecton	42	Eurythmus	8
Emporia	176	Eurythmia	185
Encarpus	113	Eustylos	64
Encaustice	121	Euthygrammus	2
Encylios	180	Examen	344
Encyclopædia	180	Exampeus fons	268
Enzibata	353	Excernere	35
Ephæbeum	174	Exgruminare	29
Ephesiæ Dianæ templum		Exhedra	124
cedrinis trabibus tectū	51	Expressiões eminentes	135
Epibata	44	F	
Epidromos	347	Falernus ager	270
Episcenos	230	Falernum vinum	270
Epistomia	231	Farnus	210
Epistylum siue trabs	74	Fausi in pavementis	212
Epistylum tuscanum	74	Fausi sex anguli	212
Epistylum Doricum	76	Fausi templum	6264
Epistylum Ionicum	79	Faucii ortus	47
Epistylum Corinthium	86	Femora	75
Epistylum compositū	91	Fenestræ in angulis ædifi-	
Epitonium	232	ciorū non tolerandæ	122
Equilia	200	Ferrū ne rubigo vitiet	220
Eretria creta	247	Festones	113
Ergata	389	Fibula	13.135
Erisma	206	Fibulata colligatio	18
Erismata	334	Filix	211
Erythmus	8	Fistuca	95.339
Erythrodanus	246	Fistucatio	94.210
Euergeneæ trabes	149	Fluuiata abies	4
Euripi	229	Fœminæ sedebant non acu-	

INDEX

ambulant	191	Genealogia	328
Folles fabrorum	354	Genealogi	328
Fons circa Tempe	as	Geniculus	289
ferrum rodens	277	Geographia	258
Fores	136	Germanorum comæ fla-	
Forfices	337	uæ	181
Formacei parietes	46	Gestatorie scalæ	334
Fornicari	50.204	Ghirlandæ	111
Forpices	337	Gingiber	273
Fortunæ templum	62	Giroilli	20
Fraces	215	Glandulæ	264
Freggia	12	Glarea	252
Frigus torporè inducit	182	Glastum	1241
Frontatus lapis	42	Gnoma	20
Fruftuaria pars villæ	198	Gnomon	20.221
Fuligo	240	Gnomonice	12
Fulminum figuræ	131	Gradibus interiectæ refra-	
Fundamentum	96	ctiones	96
Fundula	21	Gradus adferre maiestati	
Funes balistarum è capillo		templis	66
muliebri fieri	360	Gradus duos peripterò adde	
Fusi	342	Tuscanam habere	143
Fusterna	49	Gradus ipares in tēplis	99
G		Gradus quot continui collo-	
Alieni Imper. portu-		candi	99
cus	167	Graduum retractio	98
Gentes cas habere acutiore		Gradus scalarum gestato-	
vocem quæ breuiorem ha-		riarum dici scādulas	334
bent poli elevationē	181	graduū crassitudo	96.327
Genethliaci	328	Gramma	239

INDEX

Granaria	14.200	Hemitonium maius & mi-	
Graphis	1	nus	153
Graphicotera delecta-		Herpocantha	113
tio	134	Heterorithmus	8
Gravitas soni unde	153	Hexagonus aspectus plane	
Grotescæ picturæ gñs	228	tarii siue sextilis. 9.318	
Grumofus lapis Romæ qui		Hexedra	173
spronius dicitur	38	Hierapolis fontem habet cu-	
Grumus	29	ius aqua in tophum dura-	
Grus machina	364	tur	267
Guadam	241	Himera	265
Gubernaculum	346	Hippodromus Bassiani	1
Gubernaculi partes	347	Hippopotamus	260
Gula recta	163	Hirundinis cauda	359
Gula inuersa	99.163	Homines fenestrata pecto-	
Guttarum duo genera	127	ra habere oportuisse	54
Gymnosophistæ	249	Homini iusta statura	56
Gynæconitis	202	Homini magnitudo	59
Gynæcium	202	Homotona	6
Gynæciarii	202	Honoris & virtutis ædes a	
Gypsum	222	C. Mutio	63.209
H		Honoris templum nemo in-	
H Armonia in aspectu-		grediebatur, nisi prius per	
bus planetarum	9	virtutis templum transi-	
Helepolis	366	uisset	209
Helices	87	Horam Aegyptii quomodo	
Hemicylindri figura	305	significabant	261
Hemina	199	Horizon	181
Hemisphærium	173	Horoscopa	328
Hemisphærii figura	219	Hyalostrotum opus	140

INDEX

Hydrargyrum	236	Incerniculum	36
Hydraulæ	350	In cultro stare	355
Hydraulicæ machineæ ad quid	6	Incumbæ	205
Hydraulicas primus insti- tuit Ctesibius	331	Indiam fontes habere quo- rû aquavt oleû ardet	269
Hypanis	268	Indicum	239.240
Hypæthrum templum Io- vi	62	Inducere	225
Hypæthria ante vestibula templorum	11	Infantium putorum statu- ra	56
Hyperthyrides	138	Inferis diis in effosa terra sacrificari	135
Hyperthyrum	136	Infundibulum	351.354
Hypocaustis	171	In re ædificatoria primum iudicare quid deceat	183
Hypocaustium	171	Insilia	334
Hypogæa	204	Insula	21
Hypogææ abulationes	170	Insulæ vrbiû	21
Hypothyrum	136	Intercolumnium	126
Hypotrachelium	69	Interpensiua	185
Hysginum	246	Intersealium	348
I		Interstylobatum	169
I Chneumon	259	Intestinum opus	232
I Ichnographia	10	Intrita	216
Icunculæ	354	Iocinora animalium illesa salubritatē loci arguūt	15
Imbrices	30.40	Ion	112
Immissarium	286	Ionici generis partes	85
Impages	139	Ioppe	267
Impluvium	188	Iouis templum sub dio	64
Impostæ	205	Ips vermiculus	179
Incernere	35		

I N D E X

Iris	319	Laquearia versatilia	124
Isatis	241	Laqueatae cœnationes	123
Iso domum	41	Larix non ardet nec carbo-	
Isibmia	292	nem reddit	52
Italicum genus mixtū	90	Larmerii	45
Itali foro oblongo vsi	147	Laser	274
Iugata vineæ	28	Laseratus	274
Iugerum	289	Laserpitium	274
Iugum militare	28	Latastris tecta tegi	30
Iugumenta	28	Lateres ad solem sicca-	
Iugumentare	28	ri	32
Iuncus odoratus	272	Lateres quando ducēdi	32
Iupiter Pompeianus	67	Laterna	144
Ix vermiculus	179	Laterū tria genera	32.33
		Latomi	38
L		Latomiæ	38
L Aconicum	239.257	Lauandi publice hora	171
Lacotomus	229	Lazuli lapis	241
Lac cyrenaicum	274	Lazurion	241
Lac syrpicum	274	Lecti accubitorii	355
Lacuna aquæ	238	Lecti trichinares	355
Lacunaria	217	Lectorū i cœnis vsus	190
Lacus	223.287	Lecythus	174
Læua cœli pars	315	Leones	287.275
Lama	238	Leucophæus	275
Lamella	238	Libella	3.228
Lamina	238	Libra	229.345
Lapicæ dinæ	38	Librare aquam	284
Lapides quando eximendi,		Lichas	32
& inferendi tecto	40	Lienis cura	86

INDEX

Lienosi	16	Lyncestis	278
Limen	200	Lysis	99.163
Linearum multiplex ratio	2	M	
Linea pro funiculo	152.	M Aceriae	46
200.331		M Machinae oppugnato-	
Lineae rectae ad regulam referuntur	2	riae	361
Lineationem ad architecturam pertinere	1	Machinae repugnato-	
Locator	7	riae	361
Loci & aeris habenda ratio	13	Mazi	249
Loci quomodo antiqui probabant si esset salubris nec ne	15	Magnae Statae	43
Locus cladis Rom. ad Tra-		Magudaris	274
simenum lacum	352	Mali partes	348
Locus Virgil. Aeneid. vi.	2	Malleoli	368
Logeum	165	Malluuium	212
Lorica	46.213	Malta	270
Loricula	213	Malus	318
Lunam a Sole mutuari lumen	320	Mamertini	270
Lunam silere	320	Manacus circulus	329
Lunae ortus	320	Margaritas aceto dissolui	278
Lunulatae camerae	217	Mariana cella	63.209
Lustrum	218	Marmoratum opus	216
Lutea herba	247	Marmorei parietes	45
Lydius lapis	270	Marti aedes extra urbem construenda	26
		Mispetes	274
		Mataxa	221
		Materiatura	119
		Materies quae caedenda	46
		Mathematici	327

INDEX

Matta	221	ptæ	94
Mauros mapalia scirpis te- gere	30	Midas vermiculus	179
Maurusii qui Mauri	258	Milo crotoniates	293
Mausolei frõtes a.iiii. scul- ptoribus cœlatæ	208	Minervæ tēplum ad acro- polim	144
Mausolei mensura	208	Miniculator	313
Maximæ statuæ	43	Minium	235.237.
Maçaca	267	239.313	
Medianæ columnæ	63	Minutaria	119
Megalographia	227	Mitylene	269
Melas	274	Mixta vox	154
Melinum	234	Modigliones	45.90
Melita	270	Modulationū genera	154
Mello	347	Modulus	129
Mendicum velum	351	Modulus acceptorius	286
Meniana	45.147	Modulus æneus in castello erogatorius	286
Mensæ	290	Molæ aquariæ	351
Mensas toties mutari quo- ties fercula	188	Molæ iumentariæ	351
Merones	178	Molæ manuariæ	351
Merulæ	353	Molæ trusatiles	351
Mesolabii figura	113	Molendini ferrum	351
Mesolabium	305	Monopteros	61.143
Meta	29.351	Monotriglyphum	129
Meta molæ	351	Mortarium	177.
Meta solida & caua	331	214.291	
Metaxarii	221	Mortesia	41.365
Metopæ	76	Mosaicum	208
Metopæ aut puræ aut scal- tæ		Mulieres ad pariendum	88
			48

INDEX

Mundus	313	Norma	223.298
Mundum esse animal	314	Norma angulos exigis	
Muri oppidorū sinuosi	17	mus	294
Muscaria	226	Numerus perfectus	59
Muscari clavi	226	Nucleus	211
Musicas syllabas vt, re, mi, fa, sol, la, quis iuenit	155	O	
Musiuarii	208	O Bolus	60
Musium opus	208	O Ochra	232
Mutuli	90	Oetastylus	64.67
Mutulos in fastigiorum fron tibus fieri nō debere	123	Oculorum sensum saepe fals li	154
Mylasa	43	Odeum	166
Myrrha	273	Oeci conuiuiorum virilium locus	194
N		Oecos asarotos	194
N Ares	226	Offinator	206
N Nationes meridianæ imbecilliores sed perspic ciores	182	Oleum cedrinum materiem a tineâ defendit	51
Naualia	176	Olympia	292
Nauium proræ minio, aut rubrica pictæ	313	Omne quod sub picturâ ca dit, regulæ & circini bene ficio fieri	184
Nebulæ vnde creëtur	256	Opa	76
Nemea	292	Ophincus	325
Neruici siue Neurici	264	Oppilare	205
Neurospasta	354	Oppilatio	305
Nichu	7	Optice	3
Nili caput	259	Opus arenatum	216
Nilus primo Dyris, post Ni gir, demum Nilus	258	Opus albarium	216
		Opus ad loci naturam tem	

INDEX

perandum	183	Parietum tectura quomodo	
Opus coronarium	149	fortis & nitida	224
Opus iustitiae s. o. 133. 186		Pariles statuæ	43
Orbicularū multitudine pō-		Pastellum	241
dera facilius tractari	341	Pavimēta ex scutulis	212
Orchestra	163	Pavimenta lithostrota	212
Ordinaria structura	41	Pavimenta spicata	213
Organum	354	Pavimēta prius picta	212
Oribæ	45	Pavimenta subdiata a græ-	
Orthographia	10	cis inuenta	213
Orthostatæ	41	Pectinata tecta	182
P		Pectinatim connectere	18
P Alangæ	349	Pedestala	54
Palangarii	349	Pedis qui & as et pondo dicitur	
Palmare	368	curat mensura	97
Palmares statuæ	44	Pedis diuisio	172
Palmipedale	366	Pegmata	328
Palmipes sive paimi-		Pentabli	292
pes	162	Pentathlon	292
Palmula	348	Pentastipulos	338
Pannus	172	Pentastiche porticus	167
Panthus duplex	69	Pergami bibliotheca	207
Pandare	50. 204	Periodon vincere	293
Pantheon arcis tegulis te-		Peripteros ædes	61
ctum	30	Peristylia	64
Papille	287	Perixyomenos	175
Parietonium	233	Peronæ	178
Parapegmata	328	Perpendiculum	206. 227
Pararythmus	6	Pes virilis, sexta alt. iudic-	
Parietum genera	46	nis corporis pars	119

INDEX

Phænon Saturnus	317	tia	322
Phalangæ	349	Planetarü magnitudo	322
Phalangarii	349	Planta	10
Phalanges	349	Plastes proplastice cera	
Phalangizæ	349	fungit	10
Philologus	180	Plastice	7
Philotechnus	180	Platanones	178
Phlomos	254	Platanus	175
Phrygiones	112	Plateæ	21
Phibongus	154	Pleiades	203
Phibongi tantum septem an		Plexæ colligationes	333
tiquis	155	Plinthus	45.65
Phylitis	16	Pluma acus	196
Pictura imago eius quod vel		Plumarii	196
est vel esse potest	228	Plumbo recta aperta	30
Picturarum prominens		Plutei	133.149.154
tia	184	Pneumatica organa	330
Pila	204	Podium	153
Pinacothecæ	187	Poli duo	315
Piper album	273	Polioretetes demetrius	367
Piper longum	273	Pollex	97
Piræus	264	Polymitarii	196
Pisces natura calidos	16	Polyspastos	338
Pistrina	351	Pomaria ubi contabulan-	
Pix	52	da	14
Plana forma	10	Pomulatus equus	212
Planetarii	327	Porta Camena quæ et Cas-	
Planetarum aspectus	318	pena	262
Planetarum cursus	316	Porta collina	62
Planetarum a terra distan-		Porta latina	262

INDEX

Porticus duplices	167	Puluis puteolanus	36.177
Porticus persica	5	Pumex Pompeianus	36
Porticus stadiatæ	175	Purpura et eius genera	245
Portuum genera	176	Purpureū apud Poetas quid	
Præcinctiones	152	dicatur	245
Præfurnium	172	Puteorū effossiones	291
Prætorium	166.196	Pycnostryos	64
Proccætion	201	Pythagoras cum quid noui	
Præti filia	279	inuenisset, Musis bouem	
Progressus aggerum	176	immolabat	295
Proiectura basium	94	Pythia	292
Prophetæ	249	Pyxidatæ cōmissuræ	290
Proplastice	10	Pyxidiculæ nautarum in-	
Propnægeum	175	uentor	356
Proportiones in figuris	9		
Proscenium	161		
Prostylos ædes	62		
Prothyrides	138		
Protypus	10		
Prouindemia	324		
Pseudodipteros ædes	61		
Pseudisodomon	42		
Pseudourbana	197		
Pjimmythium	242		
Pierna	348		
Pteromata	61		
Publicani	287		
Pugillares	24		
Pulsuum differentia	8		
Puluanus	177		

Q

Q Væ ad architectum
spectent 183

Quadræ 99

Quadrata saxa 19

Quadrati area 292

Quadrati duplicatio 294

Quadratus locus 293

Quadriflua 49

Quartarius 109

Quinquertium 292

Quinquertiones 292

Quot calendis 343

Quot diebus 343

Quot dies 343

Quot mensibus 343

Redemptor

INDEX

R Edemptor 7 Regula 79 Regula rectilinea 12 Remigum tres differen- tie 348 Remi partes 348 Remi sub aqua fracti vi- dentur 184 Replum 140 Resina 52 Reticulatum opus 40 Rhyparographos 227 Rhythmus 8 Rivus duo ad Euripidis se- pulchrum 277 Roma tecta scandulis an- nis. cccclxx. 29 Romæ laus 183 Romana ædificia primo vnius contignationis 45 Romanos variarum rerum imagines in columnas trās- tulisse 5 Romuli casa 29 Rostrum navium 366 Rotæ hæustoriæ 178 Rubia 246 Rubrica 232 Rudus duplex 211	Rustica pars villæ 199 S Sabuli tria genera 31 Sabulo masculus 252 Sabulo solutus 252 Saburra 200 Sacoma 207 Salæ 195 Salmacis fons 144 Sambuca 181+368 Santalum lignum 266 Sandaracha 243+268 Sanguinis reiectio 20 Sapinus 49 Sarracum 334 Scæa porta Troiæ 17 Scævola 17 Scævus 17 Scalæ cochlides 296 Scalæ gestatorie 334 Scalæ i vaticani hortis 296 Scalarum retractionis ra- tio 297 Scalas aut gradibus, aut uc- clivi constare 295 Scamilli 99+169 Scandulæ 29. 333 Scaphia horologii gñs 330 Scapi trietales 342 Scapus scalarum 291

INDEX

Scena	10.161	Sestertius	60
Scenarum genera tria	164	Sigilla	43
Scenographia	9	Signa	47
Schidiæ	29.240	Signifer	314
Sciographia	9	Signum opus	35.291
Schola	372	Sil	228
Scolopandra	16	Salacei cunei	228
Scolopendria	16	Silis tria genera	22
Scorpio	357	Silicis genera	75
Sculptor cera protypum fin git	10	Selphion	274
Sculptores antiqui gracilio ribus modulari delecta ti	57	Sinæ nō nisi in summis co ronis ponuntur	108
Scutulatus	212	Siparium	331
Scutulae in pavimētis	212	Siparum	347
Scutula	212	Siphunculi	287
Scyphus	232	Siri	197
Scrupulus siue scripu lus	235	Sis vermiculus	179
Securiclæ	142	Smirillum poliendis aptum marmoribus	225
Securiclati cardines	359	Sol mundi oculus	317
Semimetopia	127	Sole occidente adoraturi ad austrium spectabant	135
Septē orbis spectacula	209	Soleas cœnaturi deponen bant	191
Septentrionales fortiores, sed imprudentiores	183	Soliaris cella	297
Serra dentata	38	Solidum	94
Serra nō dentata	38	Sois maxima declina tio	329
Serræ dentes	18	Solis meatus duplex	317
Sessimomium	209	Solum	297

I N D E X

Solstitium	321	Stria	109.133
Soluere	343	Striatae columnae	109
Solutio	343	Strigae	133
Solum fistucatum	277	Striges	133
Specula qua materia fie-		Strigiles	174
bant	225	Strigmēta balnearum	174
Specus	288	Strix	109.133
Speroni	206	Strophæ	348
Speronius lapis	38	Structilis aquæ ductus	285
Sphærarum interuallū	322	Structura Dorica, Corin-	
Spira	101	thia, Ionica	11
Splenis figura	16	Strumæ	264
Splenium	16	Struppi	348
Sputismata	27	Stucchum quomodo fiat	7
Squameola gypsi spe-		Stygis aquam non nisi mu-	
cies	222	læ ungula contineri	278
Squinantum	272	Stylobata	94.191
Stæte	274	Stylobata Tuscanus	73
Stadium	174	Stylobata Doricus	78
Stamen	334	Stylobata Ionicus	85
Statera	345	Stylobata Corinthius	88
Statio	176	Stylobata compositus	92
Statuæ in templis ponen-		Styx apud Nonacrim	277
dæ	155	Subdispanſa ædes	65
Statuarum genera	43	Subconfirra ædes	65
Statumen	209	Subgrundatio	118
Stella sextuplici magnitu-		Subgrundia	12
dimis differentia	322	Subingia lora	349
Stereobata	94	Sublicæ	95
Strategema	166	Sublicius pons	95

INDEX

Subscudes	142, 351	rii modi	29
Substructio	96	Tegulae deliciares	186
Subtegmen	334	Tegularum differentia	226
Succernere	35	Telamon	203
Sucula	339	Templa assamenta	142
Suggerunda	118	Templorum frontes in occi-	
Suntias Pallas	145	dentem vergant	134
Sunium	145	Templorum septuplex ra-	
Suo sibi	288	tio	61
Supercilium	101	Templum fortunae viri-	
Superis fiebant sacra in lo-		lis	110
eis a terra exaltatis	135	Temporum mutationes qua-	
Superliminare	135	tuor	321
Supra tholum pyramis, su-		Tenaculæ	337
pra pyramidem flos	144	Terebra	368
Symmetria	55	Teredo	178
Sympathia concentuum &		Terminus	179
planetarum	9	Terra sigillata	233
Synopsis	232	Terra viridis	234
Synopsis lemnia	233	Terræ varia mensura	22
Syrpe	274	Terrestribus diis sacrificia	
Systylos ædes	64	fiebant in terra	135
Systylon opus	128	Tertiarium	143
T		Tetragonus	9
T Ablinum	187	Tetragonus aspectus	118
T eanum sidicinum	278	Testæ	32
Tecta deliciata	186	Testæ vitreatæ	32
Tecta displuviata	185	Testudo arietaria	362
Tectorium	216, 224	Tetrantes	102
Tegendorum tectorum va-		Tetrastiche porticus	167

INDEX

Tbalamus	201	Torculum	199
Theatra temporaria	161	Tormentum	358
Theatrum	150	Torus	50
Theatrum Curionis	161	Trabeatio	72
Theatrum in hemicycli se- re formam	162	Trabs	74
Theatrum Marcelli	11	Trachelon	348
Theatrum Pompeii	46	Trama	334
Thesauri	170	Transilla	118
Thesmophoria	352	Transira	118
Tholus	144, 230	Transuersaria	253
Thrips vermiculus	179	Trasimenus lacus	352
Thryallis	254	Tre pondo	360
Thur	137	Tribunæ	210
Thurifera arbor	272	Tribunal	148
Thus adulteratum	273	Triclinia pro anni tempore mutanda	156
Thus masculum	273	Triclinium	188, 202
Tigna ab antiquis directa collocabantur	119	Triglyphi	11
Tinea	178	Triglyphi in Zophoris do- ricis	112
Tmolites vinum	269	Triglyphi vnde vocati	76
Tmolus	269	Trigonus	9
Tolleno	337, 363	Trigonus aspectus	318
Tomica	220	Triplex vocum ratio	154
Tomices	220	Tripoleæ in polituris v- sus	225
Tonsillæ	264	Triticū in sublimibus gra- nariis condendum	200
Tophi genera tria	36	Trochlea	336
Topiaria	229	Trulleum	232
Torcular	199		
Torculare	199		

INDEX

Trullifatio	222	plex differentia	49
Trunci	99	Venti unde fiunt	256
Trutinarum duo gene- ra	344	Ventorum partitio	23
Tuana	267	Vermiculus cornu ro- dens	179
Tubi	285	Vermiculus fabarū	179
Turres rotundæ	18	Vermiculus frumētum ro- dens	179
Turris ambulatoria	363	Vermiculus lignarius	179
Turrium machinarum tabu- lata ciliciis tegi, ad reiciē- dos ignis ictus	368	Vermic. vestes rodēs	179
Tuscanici gñis partes	74	Vermiculusvites rodēs	179
Tyburini lapides	39	Vermic. vitrū rodens	179
Tympanum	1394	Versoria	356
340.350		Versuræ	152.166
V		Villæ partes	17
VAluæ	136	Villa pseudourbana siue vr- bana	197
Vaporarium	172	Villosum sericum	276
Varæ	362	Villutum	276
Vasa ænea in theatris	6.	Vinaria cella	14.200
159.		Vinum Albanum	273
Vasa cullearia	199	Vinum campanum	14
Vbera	287	Vinum Catacecaumeni- tes	269
Vberithur	137	Vinum Cecubum	271
Vectiarii	199	Vinum Falernum	270
Vectis rostratus	344	Vinum liccium	268
Velorum genera	347	Vinum mamertinum	270
Velorū inductiones in thea- tris & foro	333	Vinum præliganeum	268
Venarum in arboribus tri-		Vinum protropion	268

INDEX

Vinum stagnatum	271	Vox interuallata	174
Vinum sub dio exponi	14	Vrva	199
Vini Tmolium siue Tmolites	269	Vsus antiquorum ad tectoria parietum	224
Vinum tortiuum	268	X	
Viridia siue viridaria	195	X Anthu oues ruffas escificare	276
Viridarii	195	Xanthus alio nomine Scamander	276
Viri in lectis cubantes coenabant	191	Xanthus	112
Visitata et inuisitata	315	Xylostromum opus	140
Vitex	50.352	Xystarches	176
Vitrum cristallinum Murranum	8	Xystrophylax	174
Vitruuius perpetua oratione vsus	5	Xystum	176
Vitruuius in eis quae ad gramaticae regulas pertinent esse ignoscendum	142	Xystus	176
Vlva	29	Z	
Vncia	97	Z Ama	281
Vocum ratio triplex	154	Z Zampiperi	273
Vocum varietas ex climatum diuersitate	181	Zodiacus	319
Volamina	24	Zona	319
Voluta	81.102	Zophori	12
Voluae, maiores helices	117	Zophorus Tuscanus	74
Voluae, minores helices	117	Zophorus Doricus triglyphis sculptus	75
Vox continua	154	Zophorus Ionicus	80
		Zophorus Corinthius Ionicus similis	86
		Zophorus compositus	90
		Zygia	510
		FINIS.	